Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
Університет імені Миколаса Ромеріса

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ. КРАЇНИ БАЛТІЇ – УКРАЇНА: ЄДНІСТЬ, ПІДТРИМКА, ПЕРЕМОГА

Збірник наукових праць

Україна. Київ
Литва. Вільнюс
2023

УДК 327.5/.8-049.5:351.86](474:477)(06)
М58

Редакційна колегія:

ОЛЕГ ШВИДАНЕНКО, професор, д-р.екон.наук, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна, Київ
ОЛЕНА ТКАЧЕНКО, професор, канд.екон.наук, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна, Київ
ІРИНА КУЛАГА, доцент, канд.екон.наук, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна, Київ
ЛАРИСА КОЗЛОВСЬКА, доцент, канд.філол.наук, завідувач кафедри бізнес-лінгвістики, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна, Київ
ОЛЬГА ЯЦЕНКО, професор, д-р.екон.наук, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна, Київ
ALVYDAS BALEŽENTIS, професор, д-р, Литва, Вільнюс

Рецензенти:

ВАЛЕРІЙ ОСЕЦЬКИЙ, професор, д-р.екон.наук,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, Київ

TADAS SUDNICKAS, професор, д-р,
Університет імені Миколаса Ромеріса, Литва, Вільнюс

Рекомендовано до друку
Науково-експертною радою КНЕУ імені Вадима Гетьмана
Протокол № 5 від 22.06.2023 р.

М58 **Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів. Країни Балтії – Україна: єдність, підтримка, перемога:** збірник наукових праць. [Електронний ресурс]. Україна, Київ: КНЕУ, 2023. 411 с.
ISBN 978-966-926-453-4

Збірник наукових праць укладено за результатами досліджень, що обговорювалися на ІІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів. Країни Балтії – Україна: єдність, підтримка, перемога», яка відбулася 8 червня 2023 року в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана. Висвітлено ключові проблеми міжнародної безпеки та національні стратегії розвитку. Розглянуто політико-правові, економічні та соціально-гуманітарні аспекти національної безпеки, визначено пріоритети післявоєнної відбудови України.

УДК 327.5/.8-049.5:351.86](474:477)(06)

Авторська орфографія, пунктуація та стилістика збережені.
Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.

Бібліографічна інформація про видання доступна на сайті електронної бібліотеки Наукової бібліотеки імені М.В. Довнар-Запольського Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана https://lib.kneu.edu.ua/ua/e_resours_bibl/elek_bibl_litr/

ISBN 978-966-926-453-4

© КНЕУ, 2023
© MRU, 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (2014-2023 рр)..... 10

Шульженко Ф.П. Політико-правове свавілля та перспективи глобальної безпеки …… 10
Ткач І.М., Ткач М.Я., Бондаренко Ю.А. Передумови та наслідки російської агресії проти України…….. 13
Shlapkauskas V. Public Security Design Challenges in Post-War Ukraine……. 19
Татаренко Г.В., Котова Л.В. Проблеми імплементації норм міжнародного гуманітарного права щодо правового статусу військовополонених……... 22
Khmil V.V. The Factor of the Use of Soft Power Against Ukraine by the russian Federation in 2014…… 26
Андреєв С.С., Шерстюк Є.І. Російська загроза як чинник трансформації безпекового середовища України……..... 29
Буданов К.О. Геополітичні «розломи» в Україні та світі……. 32
Давиденко О.Г., Соколов В.А. Реалізація стратегічного задуму керівництва рф щодо встановлення геополітичного панування над Україною: історичний аналіз…… 34
Карпенко О. І. Європейська регіональна безпека та Україна…….. 37
Котилко Я. Політико-правові та суспільно-релігійні наслідки російської агресії на Україну: аналіз взаємодії між релігійними спільнотами та державними структурами в умовах війни……. 39
Котляренко О.П., Остапенко А.І. Тенденції нормотворчості у сфері оборони України…….. 43
Пелих А.О. Перспективна воєнно-політична модель української держави в умовах трансформацій безпекового середовища……. 46
Петросян К.Є. Дотримання державою взятих на себе зобов'язань щодо гарантій соціального захисту громадян в умовах воєнного стану…… 50
Петруненко Я.В. Гарантії соціально-економічних прав особи в умовах дії правового режиму воєнного стану…… 53
Приполова Л.І., Корнієнко В.О. Політико-правові складові здійснення США міжнародної допомоги Україні та особливості її моніторингу…… 57
Федчук Т.Ю. Проблеми застосування норм міжнародного гуманітарного права під час повномасштабної збройної агресії росії проти України…… 60
Чумак О. Паспортизація загроз військово-соціальній безпеці в збройних силах України…… 64

Шевченко М.М., Чигринський В.А. Особливості реалізації настанов стратегічної культури росії в ході тотальної війни проти України…… 66

СЕКЦІЯ 2. ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА ПРІОРИТЕТИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ …… 70

Яценко О. М., **Осадчук В. Є.** Інноваційні підходи та інвестиційні перспективи післявоєнної розбудови України для зміцнення безпеки держави: євроінтеграційний вектор розвитку…….. 70
Stroiko T., Burkun V. The Development of Startups in Ukraine as one of the Areas of Economic Revival After the War……. 75
Moskalyuk N.P. Monetary Policy of the National Bank of Ukraine in the Period of war Challenges and Post-War Recovery…… 77
Parubets S.O. Role of Innovation in Reconstructing the Economy of Ukraine Post-War……. 80
Stozhok L.G. Potentials for Improving the Functioning of the Social Insurance System……. 83
Chepka V.V., Shchegel A.O. The Capital Structure of the Corporate Enterprise: the Problem of Optimization……. 86
Shevchenko V. Modernization of the Post-Crisis Energy Sector in the European Countries……. 88
Shergina L.A., Zhemba A.Y. The Role of Ukraine in the Process of Creating a Global System of Environmental Safety…… 91
Yakymiak S.V. Economic Aspects of the War at Sea and Post-War Priorities of the Development of Maritime Economic Activities of Ukraine……. 93
Yatsenko V. Understanding of Currency Risks at the Macro Level…... 96
Балабанова Н.В. Сучасні інструменти політики протекціонізму… 98
Беззубченко О.А. Вплив війни в Україні на архітектуру міжнародної економічної безпеки…… 101
Бойда С.В. Релокація бізнесу під час війни: проблеми та можливості…….. 103
Булатова О.В., Марена Т.В. Глобальне середовище та національна економічна безпека: сучасні виклики…….. 107
Галабурда М.К. Економіка війни та післявоєнної відбудови…….. 110
Hirdvainis V.A., Yakimova N.S. Iinnovative Management Tools` Application in the Process of Ukrainian Post-War Reconstruction……. 112
Hohus A.V. Current Issues and Global Challenges in Maintaining Ukraine's International Security……... 113
Головчак М. І. Особливості розвитку медсестринської освіти у післявоєнний період……... 116

Голота О. П. Вплив корупції на ефективність ведення збройної агресії. Приклад російської федерації…….. 117
Грицюк Ю.Д., Ткач М.Я. Післявоєнні пріоритети в розбудові України…… 123
Євдокимова Н.М., Котенок Д.М. Пріоритети повоєнної розбудови міст України…… 126
Запухляк В.М., Михайлина Д.Г. Війна в Україні як фактор структурних зрушень на європейському ринку робочої сили…….. 129
Зарицька Н.С., Олійник М.О. Формування новітньої післявоєнної концепції розбудови українських міст……. 132
Захарова О.В. Управління ризиками в умовах нестабільності безпекового середовища…… 134
Калініна С.П. До питання про трудоресурсні важелі поствоєнного розвитку України……..... 137
Калінін В.В. Трудоресурсне забезпечення економічного розвитку України: глобалізаційний аспект……. 139
Касперович Ю.В. Податкова культура в системі забезпечення економічної безпеки та стійкості…… 141
Кириленко В.І., **Котенок М.Г.** Цілі сталого розвитку: стратегічна значущість для повоєнної відбудови…….. 145
Коверза В.С. Повоєнний економічний розвиток України: проблеми, перспективи та завдання…… 148
Колядич О.І. Перспективи сталого розвитку альтернативної енергетики в Україні……. 151
Козачок Т.С. Міжнародні переговори як інструмент вирішення міжнародних конфліктів…… 156
Котенок А.Г., Федько І.В. Інструменти підтримки підприємництва в період воєнного стану в Україні…… 158
Кульбачний С. В. Регулювання грошово-кредитної сфери України в умовах воєнного стану……..... …….. 161
Куліш Г.П., Круш В.В. Ключові фактори впливу на сталий розвиток бізнесу……. 164
Ланська С.П. Ринок праці України: пріоритети стабілізації в умовах післявоєнної відбудови економіки…….. 167
Левчук О.В., Онофрійчук О.А. Основні критерії визначення рівня обороноздатності держави…… 169
Lopukh K.V. Rebuilding Ukraine in the Light of Schumpeter's Theory of Economic Development……..... 172
Мальченко А.В. Роль міжнародних організацій у відновленні економік постраждалих від війни країн…….. 175
Михайлюк М.А. Інноваційні аспекти відновлення економіки України у повоєнний період……. 177

Мороз Є.О. Економічні виклики та пріоритети післявоєнної відбудови України в умовах постсоціалістичної трансформації……. 180
Никонюк К.О. Ключові напрямки співробітництва ЄС та України в контексті відновлення та розвитку національної системи охорони здоров'я……..... 183
Орєхов М.О. Антикризові підходи до менеджменту компаній в умовах повоєнного відновлення…….. 186
Сарбаш С.М. Міжнародні конфлікти та їх вплив на економічний розвиток……. 189
Панченко Є.Г., Самойленко А.О. Енергетична безпека України в умовах російської агресії (2014-2023 рр.)…….. 192
Петруненко Я.В., Тройніков В.В. Проблема забезпечення екологічних прав у період післявоєнної відбудови України…… 195
Ponomarenko O.S. Current Challenges and Global Aspects of Country's International Economic Security…..... 199
Постніков О.О. Цифрова трансформація аналітики даних в процесі управління закупівлями: актуальність, виклики та вигоди…….. 202
Радіонова І.Ф. Післявоєнне відновлення української економіки на основі емерджентного зростання, спричиненого ІКТ-сектором 205
Сарапін Ю.О., Феськов О.С. Проблемні питання захисту об'єктів критичної інфраструктури сектору оборони та пріоритетні напрями їх післявоєнної відбудови…..... 208
Скуріневська Л.В. Вплив міжнародного безпекового середовища на формування безпекової політики України в економічній сфері.. 211
Слободяник С.П., Пархоменко П.П. Дефіцит боєприпасів в Україні, що демонструє виклики обороноздатності країн-партнерів…… 215
Стожок А.Ю. Ризики соціальної мобільності персоналу в умовах війни..... 219
Стрільчук Ю. І. Фінансові екосистеми у забезпеченні сталого розвитку……. 222
Сукач О.М., Гордієнко Л.А. Соціальний захист громадян як основа національної безпеки України…… 224
Ткаченко О.В., Лісняк І.А. Теоретичні засади політики повоєнного відновлення української економіки……..... 227
Топольніцький В.В., Чухрай І.Ю. Практика зарубіжних країн щодо правового регулювання забезпечення сил оборони міжнародною допомогою……. 229
Федоров Е.В. Загрози та ризики національної економічної безпеки 233
Чеберяко О.В., Колесник В.Ф. Світовий досвід повоєнної фінансової відбудови……..... 236

Черницька Т.В. Інноваційні проєкти у формуванні національної економічної безпеки……... 243
Shvydanenko O.A., Shvydanenko H.O. International Economic Security of the Country: Modern Realities and Global Challenges……. 246
Шевчук В.О. Врахування особливостей соціальної політики європейського союзу в процесі євроінтеграції ринку праці України…… 248
Юркевич О.М., Свідерська І.М. Стимулювання інвестиційної діяльності підприємств Україні в умовах війни та повоєнного відновлення……. 252
Юрчишена Л.В. Концептуальні підходи до моделі розрахунку вартості освітніх послуг закладів вищої освіти……... 256

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ……..... 259

Трофименко М.В. Вища освіта України в умовах повномасштабної війни: кейс Маріупольського університету…….. 259
Орєхова Т.В. Роль університетів у повоєнному відновленні України…… 262
Boichenko K., **Zourou K.**, **Oikonomou S.** Exploring the Business Community's Contribution to Academic Resilience for Effective Response for Ukrainian Crisis in the Baltics…… 266
Osypenko K.V. National Security of the State and Instruments that Guarantee It…….. 270
Вишняков О.В. Міжнародна гуманітарна допомога і поствоєнна відбудова країн…….. 271
Бондарчук Л.М., Подгурська Т.А. Мультимовна освіта в сучасному економічному університеті (на прикладі вивчення польської та української мов як іноземних у КНЕУ)……. 274
Бурлай Т.В. Соціальна якість життя у контексті розширення класичних підходів оцінювання суспільного добробуту…… 277
Варвус А.І., Галушка З.І. Людський капітал як фактор розвитку національної економіки……. 281
Вонсович С.Г. Дефініція «МИР» в контексті національної безпеки України…… 283
Галушка З.І. Соціальний капітал економіки в умовах воєнного стану…… 286
Гапон Л.О., Петришина О.І. Українська мова у вимірі національної безпеки: лінгводидактична візія…… 289
Деркач О. Партисипаторна функція системи забезпечення національної безпеки України…….. 292
Dorosh B. Macroeconomic Modelling in Post-War Ukraine…….. 294

Журавльов М.В. Політико-правові гарантії військовослужбовців щодо участі їх у виборчих процесах України: проблеми та шляхи їх вирішення……..... 298
Karpenko V.S. Development of Military Leaders in the Context of Ukraine's National Security……. 300
Красота-Мороз Г.І. Інформаційно-комунікативна складова розвитку сил спеціальних операцій в системі національної безпеки…… 303
Краснопольська Н.Л. Мова освіти як ключовий чинник єдності та безпеки держави…… 305
Кумейко Т.А. Мовний контекст національного рекламного продукту…….. 307
Лісняк Н.І. Мікротопонім як елемент національної безпеки…… 310
Лисенко Ю. В. Деякі особливості соціальної безпеки в Україні в контексті євроінтеграційних процесів……. 312
Наливайко М. Я. Українські говори в сучасних умовах державотворення в Україні……... 316
Ольшевська І.П. Російсько-українська війна і країни Балтії: гуманітаний аспект…… 319
Пашинська Л.М., Школа Г.М. Лексика воєнного часу в українських ЗМІ……. 323
Передрій О.В., **Федянович Д.Л.** Національна стійкість: досвід України…… 326
Подунай В.В. Світовий ринок праці: перспективи для України…... 328
Sluchaina L. Society 5.0 — Approaches to Cross-Cultural Training of Future Leaders at an Innovative Universit..... 332
Тан Цзялу Роль культури та ідентичності у формуванні національної безпеки……..... 335
Тахтарова К.А. Напрями функціонування та розвитку безперервного професійного навчання в Україні…… 338
Терещенко С.І. Мовний державопростір України: виклики та загрози …… 342
Ткаченко О. Діагностика економічної кон'юнктури в контексті національної безпеки……. 345
Товстенко В.Р. Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри… 348
Трушкіна Н. В. Механізми забезпечення національної безпеки як ключового пріоритету післявоєнної відбудови України..... 351
Ціватий В.Г. Міжнародна безпека, культурна дипломатія і кризова дипломатія (disaster diplomacy) в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття: соціокультурний, регіональний і національний дискурси (досвід країн Балтії)……... 354
Черніченко Г.О., **Мітюшкіна Х.С**. Екологізація енергетики: світові регіональні тенденції…… 358

Шабатіна Н.О. Розвиток професійної військової освіти в системі національної безпеки……. 360
Школа В.М. Поетика героїчного в книзі Валерія Маркуса «Сліди на дорозі»…… 362
Ярошевич І.А. Питання мовно-комунікативної культури в умовах російсько-української війни…….. 364

СЕКЦІЯ 4. ПІСЛЯВОЄННЕ ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ: ЛІДЕРСТВО І НАЦІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ……... 366

Stankevičiūtė S. Supportive Regulatory and Policy Environment to Promote Innovation at Defence Ecosystem…….. 366
Roleders V.V. Circular Economy Implementation Barriers and Ways to Overcome Them……..... 369
Мацука В.М. Управління командою проєкту……. 372
Viter D. Post-War Strategy for Development of the Military-Technical Cooperation, Armaments and Military Equipment in Ukraine……. 375
Oliferuk V. Minimizing the Impact of Negative Factors to Strategy of Military-Technical Cooperation, Weapons and Military Equipment in Ukraine……. 378
Гужва В.М. Цифрова трансформація держаного управління: підходи та інструментальні засоби……... 380
Zelinska D.O., Orekhova T.O. Ukrainian Economy`s Management Digitazation During the Process of Post-War Transformations…… 384
Іващенко А.М., Уварова Т.В. Особливості стратегії формування системи забезпечення національної стійкості після активної фази російської агресії…… 386
Кулага І.В., Федоров О.С. Перспективи цифрової трансформації державного сектору економіки України у післявоєнний період…… 389
Маркіна М.І. Просторове планування в Україні як реалізація принципів просторового розвитку в країнах ЄС: післявоєнний аспект…… 393
Науменко О.М. «Селективний механізм» рекрутування управлінських кадрів у післявоєнному державному управлінні України……. 396
Слєсар Т.М., Аврамчук Л.А. Післявоєнний розвиток аграрного сектору України……... 399
Солоненко Ю.В., **Ельхаддад А.А.** Стан та розвиток стартапів в Україні…….. 402
Ясенко С., **Дерев'янко В.** Роз'яснення підходів до визначення ролей та відповідальності суб'єктів управління сектору безпеки та оборони України на основі відомих моделей…… 405

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (2014-2023 рр.)

Шульженко Ф.П., д. політ. наук, професор,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ СВАВІЛЛЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Shulzhenko F.P., Doctor of Political Science, Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

POLITICAL AND LEGAL ARBITRARINESS AND PROSPECTS FOR GLOBAL SECURITY

Abstract.*The study analyzed the main parameters of the system of threats to various forms of security related to the full-scale invasion of the russian federation into Ukraine. The reasons for political and legal arbitrariness and the right of force are clarified, and the ways to overcome them are emphasized. The term "Schröder-Merkelism" is proposed as one of the markers of foreign relations policy, which caused the possibility of a Russian-Ukrainian war.*

Аналізуючи систему сучасних загроз національній, регіональній та глобальній безпекам, вважаємо історичною помилкою України, яка не використала, як країни Балтії, протестний потенціал свого суспільства проти свавільного режиму СРСР, щоб спільно рухатися до юридично оформлених зв'язків з демократичним заходом. За результатами референдуму в 1991 р. 90,32 % громадян України, у Донецькій області – 83,9 %, у Криму – 54,1 %, у Севастополі – 57,07 %, проголосували за незалежність України, тобто більшість. На той час Україна не зустріла б такого спротиву з боку СРСР і особливо його населення, яке в січні 1991 р. на численних мітингах засудило дії керівництва СРСР і застосування зброї проти мешканців Вільнюса, що виборювали свою незалежність і відстоювали природне право народу на самовизначення. Нині в рф більше 80 % населення підтримує війну проти України, що дорого обходиться для нас і демократичного співтовариства.

Україна не використала історичні зв'язки, що склалися під час входження її земель до Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Хоча наші народи об'єднує спільне праворозуміння, яке засноване на литовських

статутах, що рецепіювали норми римського права «Руської правди» часів Київської Русі – звичаєвого права наших народів. Показово, що саме в цей період десятки міст України, у тому числі й Київ, отримали Магдебурзьке право – юридичну можливість для розвитку ринку і вільної конкуренції. Які ж причини призвели до політико-правового свавілля, права сили в міжнародних відносинах і які шляхи їхнього подолання?

Перш за все, потрібно оцінити ризики цього періоду війни. Аналіз проєктів та чинних нормативно-правових актів Росії та країн, що її підтримують, надихає до стриманого оптимізму. Результати дослідження свідчать про політичну і юридичну консолідацію свавільних тоталітарних режимів в оборонній сфері. Найбільш загрозлива ситуація, на наш погляд, складається у форматі співпраці між Іраном, Вірменією і Росією, а також Росії з Китаєм. Доведено, що Іран поставляє зброю до Росії Каспійським морем кораблями під її прапором, а також літаками. Логістичним хабом між Іраном, Росією та іншими країнами з поставки комплектуючих для виготовлення летальної зброї стала Вірменія. 96 % електроніки, закупленої нею в інших країнах, було реекспортовано до Росії. Наразі Росія налагодила виробництво ракет, освоїла випуск нового дрона FPV, отримує постачання з Ірану комплектуючих для ремонту пошкоджених артилерійських систем та іншої летальної зброї. Перебування під санкціями РФ не завадило їй інвестувати в газовидобувну промисловість Ірану від жовтня 2021 р. до сьогодні 2,7 млрд дол. Але це лише частка (усього 45 %) усіх інвестицій РФ в економіку Ірану. Водночас торгівля між цими двома «підсанкційними» державами збільшилася до 60 %. Санкції проти свавільного режиму в РФ не є ефективними. З січня по травень цього року надходження до бюджету знизилися лише на 18,5%, а від продажу нафти й газу – на 49,5 %.

Незрозумілою, у зв’язку із зазначеним, є позиція Франції щодо укладення нею договору на поставку декількох десятків одиниць броньованої техніки до Вірменії, яка продовжує провокації на кордоні з Азербайджаном. США і ЄС випустили з поля зору Південний Кавказ і недооцінили можливості РФ у цьому регіоні, так само як недооцінивши ризики, пов’язані з впливом Росії на країни Центральної Азії та факту наявності між ними юридичних взаємозобов’язань через членство в Організації договору колективної безпеки (куди, крім РФ, входять Білорусь, Казахстан, Киргизстан та Таджикистан), а також наявність військових баз Росії в цих країнах і в Нагірному Карабасі, Абхазії, Південній Осетії.

Існує інформація про наявність проєкту договору, ініційованого РФ, про об’єднання зусиль і співпрацю РФ, ОДКБ та Ірану в економічній та оборонній сферах. Крім цього, на сьогодні Іран ініціює за участю РФ, Туркменістану і Катару створення газовидобувної міжнародної структури між ними в Перській затоці.

Про причини війни в Україні. Вона була неминучою з часу проголошення незалежності нашої держави та традиційними віковими територіальними

претензіями Росії до України. РФ сприяло також хибне уявлення політичного естеблішменту Європи і США про сутність Росії, яке базувалося на егоїстичному економічному інтересі та незнанні історії питання.

Після розпаду СРСР Європейський Союз і США продовжували будувати відносини в Європі на принципах і домовленостях Ялтинської конференції 1945 р., в основі яких – поділ сфер впливу між США, Заходом та Росією, яка в їх хибній уяві замінила СРСР. Україні було відведене місце держави-лімітрофа, якій багато чого обіцяли, але не переймалися дотриманням принципу «святості договорів і обіцянок», що запровадив на початку 17 сторіччя Г. Гроцій в роботі «Про право війни і миру», а також не дотримувались принципів Загальної декларації прав людини, прийнятої Генасамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., та інших міжнародних договорів щодо права народів на самовизначення. Це початок відліку періоду політико-правового свавілля в міжнародних відносинах після Другої світової війни. Підтвердженням цієї тези є виступ Президента США Джорджа Буша-старшого в парламенті України 1 серпня 1991 р., який заперечив можливість самовизначення українського народу, назвавши такі намагання «суїцидальним націоналізмом», фактично відтворивши погляди М. Горбачова. Подібною була тенденція в динаміці відносин з боку країн ЄС до України, яка дозволяла Путіну діяти свавільно щодо держав, які утворилися після розпаду СРСР.

У такому контексті провідною країною ЄС ФРН, за підтримки лідерів інших країн, була сформована політика зовнішніх відносин, для розуміння сутності якої пропонуємо термін «шредер-меркелізм». Його сутність полягає в такому:

- реанімація принципу конвергенції економіки ЄС та Росії, який мав місце після Другої світової війни між ЄС та Радою Економічної взаємодопомоги, куди входили, крім СРСР, країни так званого «соціалістичного табору»;
- політика «шредер-меркелізму» використовувалась також іншими державами і базувалася на хибному ілюзорному сприйнятті Росії як рівного партнера;
- поява в середовищі держав-членів ЄС державного егоїзму. Очільники цих держав занадто переймалися власним іміджем, досягненням надприбутків у сфері торгівлі вуглеводнем із Росією, не дбали про енергетичну безпеку, не розвивали альтернативних каналів постачання енергоносіїв, вкладали значні інвестиції в економіку Росії;
- ігнорування фактів правового свавілля в РФ, криміналізації її національного законодавства, порушення прав людини, прийняття закону про верховенство національного законодавства над міжнародним правом.

Політика «шредер-меркелізму» спричинила появу значної кількості «друзів путіна» у країнах ЄС, красномовним прикладом такого «друга» був колишній прем’єр Італії С. Берлусконі та прем’єр-міністр Угорщини В. Орбан і міністр закордонних справ цієї країни П. Сіярто. Політики почали відходити від державної служби і переходити до структур «газпрому» РФ та інших, створювалися спільні підприємства з торгівлі енергоносіями, залишаючись

впливовими особами в партіях і політиці своїх країн. Склалася ситуація, коли особиста матеріальна зацікавленість політиків перевищила загальнолюдські гуманістичні цінності. Серед них екс-канцлер ФРН Г. Шредер, екс-прем'єр міністр Франції Ф. Фійон, екс-міністерка закордонних справ Австрії К. Кнайсль. Екс-міністр юстиції Австрії Д. Бемдорфер очолив юридичну структуру Д. Фірташа, екстрадиції якого домагаються США та Україна. Залишається під питанням законність надзвичайних зусиль А. Меркель із створення газопроводу «Північний потік 2». У цьому плані заслуговує на увагу намагання прокуратури Польщі розглянути питання про можливість юридичної відповідальності Г. Шредера за сприяння у війні Росії проти України.

Проявом «шредер-меркелізму» було нереагування на загарбницькі дії РФ з анексії території Молдови, Грузії, а також України у 2014 р. та появи так званих Мінських домовленостей, авторами яких були разом із Путіним прем'єрка Німеччини, президенти Франції та України. За своїм змістом ці домовленості є квазісуперечливим і нікчемним міжнародним актом, який підштовхував Україну до задоволення територіальних претензій і був спрямований на заморожування війни.

Політика «шредер-меркелізму» завадила Україні на Бухарестському саміті НАТО у 2008 р. долучитися до цієї безпекової організації через ПДЧ. РФ, яка не є членом НАТО, за допомогою Німеччини та Франції,домоглася блокування ними доручення України до НАТО за процедурою ПДЧ. Маємо визнати, що західні країни сприяли РФ у репродукуванні свавільної поведінки, незважаючи на багато юридичних фактів, що підтверджували її вихід за межі правового поля у відносинах на міжнародній арені.

Підтвердженням висловленої думки щодо розгляду України в статусі країни-лімітрофа і чинником, який сприяв війні РФ проти України, була несправедлива денуклеаризація і рішення західних партнерів передати ядерну зброю від України до Росії, а також ракети-носії цієї зброї та стратегічної авіації.

Ткач І.М., д.е.н., професор,
Національний університет оборони України,
Київ, Україна
Ткач М.Я., д.е.н., доцент,
Національний університет оборони України,
Київ, Україна
Бондаренко Ю.А., здобувач наукового ступеня,
Національний університет оборони України,
Київ, Україна

ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Tkach I.M., Dr. Sc., Full Professor,
National Defence University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
Tkach M.Y., Dr. Sc., Associate Professor,
National Defence University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
Bondarenko Y.A. PhD student,
Національний університет оборони України,
Kyiv, Ukraine

PREREQUISITES AND CONSEQUENCES OF RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Abstract. *Theses examine the issues of prerequisites and consequences of Russian aggression against Ukraine in the period from 1990 to February 2022. It was found that one of the main reasons for the attack were economic factors. The consequences of Russian aggression against Ukraine, the European Union and the world are defined.*

Після розпаду Радянського Союзу, який стався 1991 році, російська федерація (рф) почала поступово втрачати свій вплив на Україну, а економічні відносини між Україною та країнами колективного Заходу набирали все більших обертів. Такий розвиток подій не задовольняв московські політичні еліти, але той факт, що Україна успадкувала другий за величиною військовий потенціал серед радянських республік, а рф в 90-х роках мала економічні проблеми та декілька війн, не дало змогу їй зосередитися на радикальному вирішенні «українського питання».

Водночас рф було обрано шлях «м'якої сили». Протягом 2000-х рр. у росії було прийнято низку основоположних документів, які чітко визначили курс рф на відновлення і зміцнення її позицій у межах геополітичного простору СНД як зони її «привілейованих інтересів». Пострадянські території (СНД) незмінно розглядаються як один із головних пріоритетів зовнішньої політики росії, у зверненні до депутатів Держдуми 2010 р. Д. Медвєдєв виокремив серед країн пострадянського простору, відносно яких росія має великий потенціал у нарощуванні механізму «м'якого» впливу, Україну та Казахстан.

Крім цього, уряд російської федерації спонукає уряд України скорочувати воєнний потенціал України (відмова від ядерної зброї, передача стратегічної авіації, крилатих ракет та іншого озброєння російській федерації).

У Москві розуміли, що економіка будь-якої країни критично залежить від енергоресурсів, тому й обрали енергетику як зброю для відновлення впливу на Україну. Одним із найбільших проєктів стала газифікація населених пунктів та транзит природного газу через Україну до ЄС. Негативним наслідком

дешевого газу став той факт, що газовидобувна промисловість України почала занепадати, а українські політичні еліти, які отримували свої дивіденди з газового потоку, не бажали займатися розвитком свого газовидобування.

Перші наслідки необдуманої газової політики почали проявлятися вже на початку 2000-х років. Після «Помаранчевої революції». Уже в березні 2005 року російська газова компанія «Газпром» оголосила, що з 2006 року Україна буде сплачувати за газ за європейськими цінами, які становили 250 дол. США за тисячу кубів. Звісно політичне керівництво України, розуміючи наслідки для національної економіки та домашніх господарств, відмовилися сплачувати таку ціну, і вже 1 січня 2006 року «Газпром» перестав постачати газ і звинуватив «Нафтогаз». У несанкціонованому відборі палива з системи. Уже 4 січня 2006 року був підписаний договір на постачання газу в Україну за ціною 95 дол. США за тисячу кубів. Звичайно, Москва не могла піти на поступки щодо ціни без задоволення своїх бажань. Так, посередником між «Нафтогазом» та «Газпромом» стала новостворена компанія RosUkrEnergo. Сьогодні можна з впевненістю констатувати, що таким чином РФ намагалася отримати повний контроль над газотранспортною системою України.

Починаючи з 2007 року, ціна на газ для України поступово почала збільшуватися, уже станом на 2008 рік вона становила 179,5 дол. США за тисячу кубів, а у 2009 році – 235 дол. США за тисячу кубів. Звісно, така ціна не влаштовувала українську владу, про що було заявлено, але в Москві натомість погрожували підняти ціну на газ до 450 дол. США за тисячу кубів.

Починаючи з 1 січня 2009 року, «Газпром» знову припинив постачання газу до України, на цю подію відреагували країни Європи, які були обурені цим та вимагали відновлення транзиту. Уже 18 січня 2009 року був підписаний новий контракт на 10 років, де Україна повинна була сплачувати у розмірі 450 дол. США за тисячу кубів, тоді як, наприклад, Німеччина сплачувала близько 256 дол. США за тисячу кубів. Ще однією умовою контракту, на якій наполягала РФ, був принцип «take or pay» тобто Україна повинна заплатити повністю за газ, який забронюваний за нею, незважаючи на те, що цього газу вона не отримала. Така ситуація була вкрай не вигідна для України і в подальшому тільки посилила протистояння між двома країнами.

У 2010 році рф ще раз використала газове питання під час підписання договору щодо розміщення флоту рф в Криму до 2042 року. Так, «Газпром» погодився знизити ціну на газ на 100 дол. США за тисячу кубів в обмін на так звані «Харківські угоди».

Розуміючи, що ціна на газ у розмірі 450 дол. США за тисячу кубів є неприйнятною для України, тогочасний уряд почав використовувати питання інтеграції України до ЄС, а також розробки родовищ сланцевого газу та кримського шельфу, що повинно було спонукати рф до поступок. А вже з початком політичної кризи в Україні у 2013 році (на той час вже розпочався Євромайдан) президентом рф було прийнято рішення знизити ціну на газ до 268,5 дол. США за тисячу кубів. Такий крок був черговою спробою Москви

підкупити лояльність українських політичних еліт, зупинити інтеграційні процеси України з ЄС.

У 2015 році, після початку першої фази російсько-Української війни, Україна повністю відмовляється від російського газу та переходить на закупівлю газу в країнах Європи.

Крім енергетичної зброї, РФ вдавалася і до торгових та транспортних обмежень:

- обмеження для України щодо транзиту своїх товарів через територію рф;
- спеціальне мито, обмеження і заборони на ввезення кондитерської продукції та “сирна війна”;
- заборона ввезення до рф сільськогосподарської продукції, сировини та продовольчих продуктів;
- призупинення дії Договору про зону вільної торгівлі СНД щодо України та обмеження транзиту через територію рф до Казахстану;
- заборона на імпорт промислових та с/г товарів, сировини та продовольства та заборона на експорт з рф до України нафти і нафтопродуктів та затвердження переліку товарів, експорт яких до України здійснюється з дозволу Мінекономрозвитку рф і т.д.

Незважаючи на намагання РФ збільшити свій вплив на Україну через економічний тиск, усі ці спроби не давали бажаного ефекту. Україна все більше нарощувала економічні зв’язки з іншими країнами, тим самим зменшуючи залежність від рф. Ще одним показовим доказом є зменшення товарообігу між нашою країною і рф. Для прикладу, станом на 2010 питома вага рф у зовнішній торгівлі України становила майже 32 % (рис. 1).

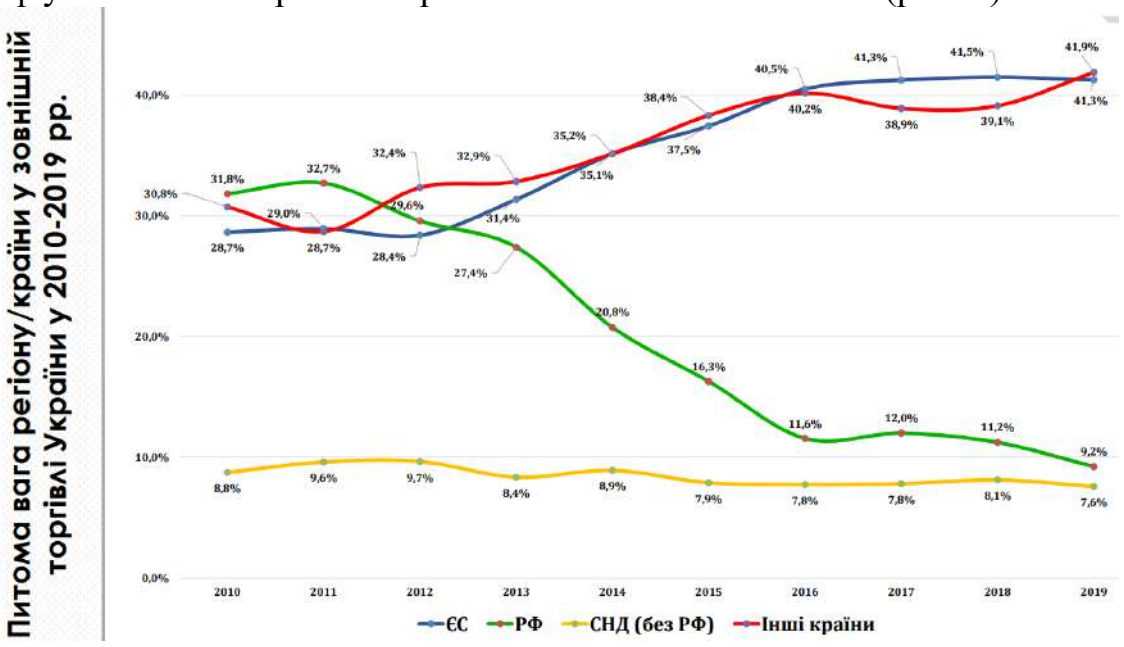

Рис. 1. Питома вага регіону/країни у зовнішній торгівлі України у 2010-2019 рр.

Українська економіка та суспільство з кожним роком нарощували все тісніші відносини з країнами ЄС та країнами-членами НАТО, а рф втрачала свої позиції. Коли стратегія залякування та економічного шантажу з боку рф щодо України не спрацювала, залишився тільки один аргумент – це силове вирішення українського питання. Перша фаза війни розпочалася у 2014 році, але вона не зупинила інтеграцію України в євроатлантичний простір, тому остаточно вирішити питання повинна була повномасштабна агресія РФ проти України, розпочата у лютому 2022 року. Варто також сказати, що Москва не могла розпочати такої війни без підтримки Пекіну. Китай і рф очікували іншого розвитку подій, але згуртованість українців та підтримка союзників і партнерів не тільки дозволили зберегти державність України, але і поступово звільняти окуповані території.

Кількість країн, що активно надавали військово-технічну допомогу Україні, стрімко збільшувалась з 10 країн – у лютому 2022 року до 40 країн – у серпні 2022 і до 55 країн – у квітні 2023 року. Союзники по НАТО від початку повномасштабного вторгнення рф надали Україні військової, гуманітарної та фінансової допомоги на загальну суму близько 120 млрд доларів США (з них 65 млрд доларів становить військово-технічна допомога). Військово-технічна допомога від партнерів надається у вигляді: систем протиповітряної оборони; артилерійських систем; бронетранспортерів; танків; літаків; інженерної техніки; стрілецького озброєння; боєприпасів; розвідувальної інформації; підготовки військовослужбовців; медичного обладнання, медикаментів та медичних послуг; ремонту озброєння і військової техніки та багато іншого.

Аналізуючи сучасний розвиток подій, можна стверджувати, що на сьогодні дипломатичного вирішення конфлікту не може бути, адже Москва наполягає на своїх умовах, які є екзистенційною загрозою для України. Звідси, існує тільки один шлях – шлях перемоги України у війні. Треба також розуміти, що гарантією безпеки та сталого розвитку України є її інтеграція в євроатлантичний союз та ЄС. Тільки в такому випадку з’явиться шанс на швидку відбудову та безпечне майбутнє.

Це тільки маленька частина впливу рф на Україну для її приборкання, поряд з цим актуалізовані інформаційна кампанія (ІПСО), культурний геноцид, дискредитаційна політика, кримінальна політика, екоцид тощо.

Які ж наслідки російської агресії проти України? Можна виділити наслідки для України, рф, ЄС та світу.

Україна:

- поряд з людськими втратами у війні, які нічим не можна компенсувати, знищення економічного потенціалу та критичної інфраструктури країни, еміграцією людських ресурсів за кордон, позитивним є те, що у відновленні України як європейської держави будуть брати участь більшість розвинених країни Європи та світу;
- України стане членом ЄС та НАТО;
- Збройні Сили України отримають сучасне високотехнологічне

озброєння та військову техніку, будуть відповідати стандартам НАТО;

- Україна братиме активну участь у забезпеченні світової безпеки;
- оборонна промисловість відповідатиме світовим стандартам з виробництва сучасного озброєння та військової техніки.

російська федерація:

- політична нестабільність;
- припинення участі в ООН та інших міжнародних організаціях;
- внутрішні військові конфлікти на території росії;
- економічна рецесія;
- виплата репарацій;
- втрата (зменшення) ринків збуту енергоносіїв;
- продовження дії санкцій тощо.

Світ та ЄС:

- фундаментально змінений ландшафт безпеки та нові загрози у світі;
- наслідки цієї війни змусять Європу і світ зробити правильні висновки щодо необхідних військових засобів для належного протистояння викликам воєнного характеру;
- розуміння, що недостатньо лише збільшити витрати на оборону, передусім їх необхідно збільшити більш скоординовано серед держав-членів ЄС, а також за узгодженням з НАТО;
- інвестувати в наявні або нові спроможності для забезпечення системи командування та управління, що дозволяє швидко оцінювати ситуацію та реагувати на неї;
- розвиток протиповітряної і протиракетної оборони або високоточний наземний вогонь також виявилися надзвичайно важливими;
- великомасштабні затяжні операції високої інтенсивності спричиняють надзвичайно високу швидкість і масштаби втрат військової техніки і обладнання, тож необхідно зберегти технологічну перевагу і ретельно розглянути, як збалансувати кількість і якість у деяких сферах. На війні кількість має свою якість;
- війна ще раз продемонструвала важливість стійкої, гнучкої та ефективної логістики – від постачання військ на передовій чи надання медичної підтримки до швидкого ремонту або модифікації систем і обладнання;
- військова мобільність залишається критично важливою для реагування на будь-яку загрозу та досягнення оперативної переваги;
- окрім оперативних уроків, ця війна також ясно показала, що потрібна ширша, більш стійка та більш реактивна промислова та технологічна база; ЄС потрібно більше інновацій для розвитку оборонної промисловості та військового потенціалу;
- сьогодні європейській оборонній промисловості не вистачає критичної маси та реактивності, що обмежує здатність нарощувати виробництво;

- потрібно подолати надмірну залежність від зовнішніх постачальників, щоб підвищити надійність постачання;
- очевидно, що повернення конфлікту високої інтенсивності в Європу вимагає зміни мислення. Спільний і скоординований підхід ЄС є найкращим шляхом для досягнення більш ефективних, дієвих і оперативно сумісних військових спроможностей, узгоджених з НАТО.

Список використаних джерел:

1. Історія газового конфлікту: Роки незалежності. Retrieved from: https://www.epravda.com.ua/publications/2009/01/15/177711/
2. Трансформація зовнішньоекономічних відносин України з Російською Федерацією: 2010-2020 роки. Retrieved from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/prezentaciya-01-02.pdf
3. Lessons from the war in Ukraine for the future of EU defence. Retrieved from: https://www.eeas.europa.eu/eeas/lessons-war-ukraine-future-eu-defence_en?channel=eeas_press_alerts&date=2023-05-29&newsid=0&langid=en&source=mail

Shlapkauskas V., prof., dr.,
Mykolo Romerio university,
professor of Public Security Academia,
Kaunas, Lithuania

PUBLIC SECURITY DESIGN CHALLENGES IN POST-WAR UKRAINE

Abstract. *The message examines the challenges of designing public security in post-war Ukraine: the concept of public security; identification of the state of public security; ensuring the satisfaction of the basic needs of human social development; creation of a public security communications network; prevention of organized crime and corruption; creation of public security monitoring.*

Public safety is the protection of common (social) values of society and the legitimate interests of its members against criminal acts, violations of law and moral norms, natural or human-caused disasters. Real public security functions on the basis of the interaction of objective reality understanding and subjective feeling, assessing the state of one's own security and information about changes in national and local security spreading through various channels. It is important to emphasize that the subjective sense of security is based on the interaction between a functioning social order and social justice.

Security is a state of protection and protection from danger and confidence in one's knowledge. This threefold interpretation of the meaning of security is conditioned by the fact that security itself expresses a relationship in which there are

no threats to the participants of the relationship. This means that members of society - natural and legal persons - create public security through mutual relations. Since legal entities are stronger than natural persons, it is always a threat that for the sake of profit, legal persons may ignore the security needs of natural persons and create a state of weak public security with their negative behavior.

Most often, public security is understood narrowly, as a part of national security, which includes the protection of the legitimate interests of people, society and the state against criminal acts and other violations of the law, natural or man-made disasters. From this point of view, the state of law and order institutions and their officials are solely responsible for the state of public security. This is too narrow an understanding of public security.

At the level of national security, political, economic, military, social, legal, informational and spiritual and moral aspects of security are distinguished. The basis of all these aspects is individual security.

The constant striving of human communities to control their security situation led to the formation and development of social control as a mechanism of social regulation. It is the functionality of social control that is the basis of the development of public security. In modern liberal democracy, boundless freedom of individuals has taken hold, in the development of which all classical organizational social institutions - family, school, church and state - have weakened. Therefore, the role of social control is disappearing. From a strategic point of view, this process strengthens the individual's sense of insecurity, and it can become a serious problem in the creation of public security.

Therefore, the creation of the state of public security and its control must be based on the triad of cooperating entities - the local community, self-government and state institutions. State institutions must pay a lot of attention to the cultivation of social control, the typical entities of which are local communities and self-government institutions.

One of the most important tasks of the Ukrainian government is to constantly collect and manage information about the state of security and ongoing changes at the level of each municipality, region and state through public administration channels. The Department of Public Security of the Ministry of the Interior must develop parameters to determine the state of public security at each level of security. On the basis of such parameters, the administration of each municipality and region must prepare a detailed statement of the state of public security, a plan of the most necessary works, existing and necessary financial and human resources.

Ensuring the opportunities for human social development is the essential objective basis of the state of public security. In order to achieve this, all municipalities and regions must register all local residents and control the real movement of people for a certain period of time after the war. This condition is necessary due to limited resources to provide necessary education, health and social security services. Human social development is a process that must increase the opportunities of a person of any level of development to choose the three most important things - live a long and

healthy life, acquire knowledge and acquire the resources necessary to achieve a normal standard of living. Without these basics, many other options remain unavailable.

Therefore, in the post-war period, it is very important:

1) Restore the provision of social services, especially meals; 2) Restore the activities of kindergartens, schools and other educational institutions so that all children can attend kindergarten and school; 3) Restore health care and hospital activities; 4) Employ all members of society who want to work; 5) There is always a large social divide and domestic conflicts in the post-war period. Therefore, urgent operative assistance is necessary. In order to realize the possibility of providing it, it is worth creating mobile teams of specialists who can quickly go to the scene and provide complex security services – law and order, social and health care.

There will be various public security issues in the post-war period. They will be caused by limited material and human resources in restoring the institutions and their activities that meet the basic needs of law and order and human social development. Relevant authorities must be promptly informed about existing and potential problems. Problems must be solved quickly, involving individual communities in their solution. Therefore, it is necessary to create a reliable network of electronic provision of information and ensure feedback communication in it.

The state of public security and its development always have a dual effect – psychological and communicative. These effects are directly related to each other. The psychological result of public security exposure is the complex creation of a positive image of public security or the reality of public security as images of law enforcement institutions and their functioning in a generalized, emotionally colored form. The image of security that exists in society is a specific copy of public consciousness. Undoubtedly, the creation of the public security image is influenced by the psychological impact of laws and the activities of law enforcement institutions. This is just one aspect of creating a public safety image. Another aspect of creating a public security image is related to public imagination: what should be the legal acts regulating security?; what should be the activities of legal institutions and their officials? The result of the interaction of these aspects is a functioning image of security, the "public security climate" of the society.

Information of a two-fold nature influences the creation of an attitude towards public safety:

1) rational information contained in the rules of social justice – legal and moral norms;

2) information that arises from actual compliance/non-compliance with the rules of social behavior.

The content and nature of the information emanating from the rules governing social behavior influence the formation of the image of public safety of the personality, social group and society as a whole. Rational information must help subjects understand the purpose of the rules, its structure and adopt the relevant requirements of social behavior.

Next to this information, another flow of information constantly appears, which is created by the interaction of formal rules with other social factors, phenomena and processes of public life. The content of this information presupposes:

1) the interaction of formal legal norms with other social non-legal norms;

2) interaction of formal legal norms with social changes;

3) conformity/non-conformity of the behavior of law enforcement institutions and their officials with the requirements of social justice;

4) reliability of information disseminated by the media and social networks and appropriate response of authorities;

5) communication barriers. They arise for various reasons: because of people's superstition, their social, moral and other differences, the degree of mistrust of state institutions.

After the war, intensive reconstruction and development works will take place in Ukraine. Therefore, large financial flows and a variety of organizations will function. Inevitably, organized crime groups will try to intervene in the reconstruction of Ukraine. Their operation can greatly expand the scale of crime and corruption. Therefore, it is necessary to prepare models and schemes for the general and special prevention of organized crime and corruption, as well as their implementation plans. General and special prevention models and schemes must be adapted to Ukraine's regional and operational of areas differences.

The development of previously discussed public security aspects and their implementation lead to the creation of public security monitoring. The monitoring of the state of public security must be based on continuous cooperation between the police, civil protection and self-government institutions.

Татаренко Г.В., к.ю.н., професор,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
Київ, Україна
Котова Л.В., к.ю.н., професор,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Tatarenko H.V., Ph.D., Professor,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,
Kyiv, Ukraine
Kotova L.V., Ph.D., Professor,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,
Kyiv, Ukraine

PROBLEMS OF THE IMPLEMENTATION OF THE STANDARDS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW REGARDING THE LEGAL STATUS OF PRISONERS OF WAR

Abstract. *The article examines the norms of international humanitarian law on the status of prisoners of war and identifies possible areas for their rethinking. An analysis of the main national acts implementing the provisions of the "military prisoner of war" institute was carried out. Some problems of implementation of IHL in this area are highlighted. It is stated that national criminal legislation uses two terms to qualify the treatment of prisoners of war through the construction of "bad" and "cruel" treatment and there is a need for a clear distinction between them.*

Широкомасштабна збройна агресія росії проти України призвела до значного зростання кількості жертв збройного конфлікту які потребують негайного захисту та підтримки. Військовополонені виступають однією з найпоширеніших категорій таких жертв. Норми звичаєвого та конвенційного Міжнародного гуманітарного права, які регламентують міжнародно-правовий режим військовополонених, утворюють інститут воєнного полону.

Основними міжнародними актами з регулювання статусу військовополонених є Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (далі – Конвенція (III)) та Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (далі – Протокол I) [1;2].

З моменту прийняття зазначених актів в світі відбулося багато збройних конфліктів (далі – ЗК) різного характеру, змінилися методи, засоби та форми конфліктів. Сучасна російсько-українська війна яскраво демонструє, з одного боку, важливість та дієвість норм МГП, з іншого боку, необхідність удосконалення окремих засад МГП, зокрема інституту воєнного полону.

Питання воєнного полону розглядали у свої наукових роботах В. П. Базов, М. М. Гнатовський, М.В. Грушко, А. О. Кориневич, Т.Р. Короткий, В. М. Лисик, І.В. Озерна, В. М. Репецький, О.В. Сенаторова, К.А. Шльке, Х. П. Ярмакі та ін.

М.В. Грушко виділяє три напрями можливого переосмислення норм МГП щодо статусу військовополонених: «…визначення філософсько-етичного та нормативного базису інституту воєнного полону; осмислення новітніх викликів конвенційним механізмам захисту військовополонених у сучасних ЗК; та дослідження особливостей і рівня імплементації міжнародно-правових норм щодо захисту військовополонених. Перший дасть змогу заповнити прогалини, що виникають у МГП при регулюванні режиму військовополонених шляхом застосування загальних норм та норм принципів; другий – запропонувати можливі шляхи удосконалення міжнародно-правового регулювання та практики захисту військовополонених; третій дозволить підвищити рівень реалізації міжнародно-правових норм щодо

захисту військовополонених на міжнародному та внутрішньодержавному рівні» [3, с.6]. Вважаємо, що четвертим напрямом може стати удосконалення процесу імплементації норм МГП на національному рівні.

Наразі основними актами що імплементують положення інституту військового полону є Конституція України, ЗУ «Про оборону України», ЗУ «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», Кримінальний кодекс України, ЗУ «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», ЗУ «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», Постанова КМУ від 17 червня 2022 р. № 721 «Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період», Постанова КМУ від 5 квітня 2022 р. № 413 «Про затвердження Порядку тримання військовополонених», Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» (далі – Інструкція), Розпорядження КМУ від 17 березня 2022 р. № 228 «Про визначення державного підприємства, яке виконує функції Національного інформаційного бюро». Серед вищезазначених актів найбільш прикладним в сенсі імплементації норм МГП є «Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України», яка сприяє поширенню знань про МГП серед військових, військових юристів, медиків, капеланів.

Україна як цивілізована та правова держава наполягає на суворому дотриманні норм МГП щодо регулювання статусу військовополонених, забезпеченні правил утримання, поводження з ними із дотриманням прав та основоположних людини, відносно військових України, які перебувають у полоні рф так відносно військовополонених супротивника, що перебувають у полоні під владою України.

Виокремимо деякі проблемами імплементації норм МГП щодо військовополонених. Серед основних гарантії для військовополонених, передбачених Конвенцією (III) та Протоколом I – право на гуманне поводження. МГП забороняє піддавати військовополонених «фізичному каліцтву або медичним/науковим експериментам будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого, а також вимагає встановити відповідальність за вчинення таких діянь» (Перший Додатковий протокол, ст. 11). Імплементуючі зазначене положення Кримінальний кодекс України визначає погане поводження з військовополоненими як військовий злочин (ст. 434 ККУ) та передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років. Також ККУ містить ст. 438, яка встановлює, що жорстоке поводження з військовополоненими, всупереч положенням конвенцій, карається терміном від восьми до дванадцяти років позбавлення волі. Таким чином використовується два терміни щодо кваліфікації поводження «погане»

та «жорстоке». Чіткого розмежування між термінами не встановлено, більш того ст. 434 визначає погане поводження пов'язане з особливою жорстокістю але покарання при цьому є меншим аніж за ст. 438, яка не містить зазначення «особливою жорстокістю», а лише «жорстоке поводження». Вважаємо доречним провести чіткий розподіл між ознаками кримінальних правопорушень вказаних статей ККУ і визначати критерії жорсткого поводження за нормами МГП та визначати жорстоке поводження з військовополоненими як військовий злочин з суворим покаранням за нього. Склалася ситуація коли підзаконний акт (Інструкція про застосування норм МГП у Збройних силах України) деталізує способи захисту, які пропонуються військовополоненим ст. 434 і більш загальною ст. 438 ККУ, яка визнає медичні, біологічні чи наукові експерименти над людськими істотами серйозними порушеннями МГП. Водночас розділ Інструкція не містить норм безпосередньо забороняючих фізичне каліцтво чи медичні/наукові експерименти будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого. Також Інструкція не зазначає, що жінки-військовополонені мають право на особливий захист, у документі мова їде про «особливу повагу» та захист від конкретних посягань: зґвалтування, примусу до проституції та будь-яких інших непристойних зазіхань.

Вітчизняне законодавство визнає, що військовополонені під час ув'язнення зберігають свою цивільну правоздатність, але не уточнює природу і обсяг цих прав, не містить конкретизації права на безкоштовну своєчасну медичну допомогу та не встановлює вимогу, що військовополонені мають право на недискримінаційне ставлення щодо них. Стосовно військовополонених комбатантів вважаємо необхідним конкретизувати в Інструкції положення щодо вимог з статті 44 першого Додаткового протоколу стосовно статусу таких осіб.

На наш погляд, конкретизація у вітчизняному законодавстві правил МГП щодо статусу військовополонених буде сприяти більш ефективному застосуванню таких норм та надасть можливість здійснювати захист військовополонених, буде сприяти розвитку інституту військового полону.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
3. Грушко М.В. Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму. Монографія. Одеса. Фенікс. 2016 р. 284 с.

Khmil V.V.,
National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
Kyiv, Ukraine

THE FACTOR OF THE USE OF SOFT POWER AGAINST UKRAINE BY THE RUSSIAN FEDERATION IN 2014

Abstract*. Russia has for years used soft power against Ukraine to assert its ideologies through planned information attacks, manipulation of Ukrainians' consciousness, and fabricated stories about the unity of the Ukrainian and Russian peoples and so on. It should be noted that soft power has been used spatially exactly where Ukraine's information policy has been weak (Crimea and the territories of Luhansk and Donetsk regions). This approach of influence was manifested through various tools of information dissemination, which for many years influenced the consciousness of the local population of the above-mentioned regions of Ukraine. The resulting soft power factors have led to a loss of public consciousness, undermining Ukraine's national interests in the aforementioned regions of Ukraine and at the same time should be seen as part of Russia's hybrid war against Ukraine.*

An analysis of Russia's hybrid war against Ukraine shows, that it is not being conducted spontaneously, not “in view of the current situation”, as V. Putin tried to prove at a press conference after the annexation of Crimea in April 2014 [1], referring to «situational» decision making for the deployment of Russian troops on the peninsula. Moreover, it carried out according to a certain plan, which comprises of a series of consistent and interdependent phases one of them is the use of Soft power against Ukraine.

The use of Soft power against Ukraine. According to Joseph S. Nye, «Soft power» is a technique of hidden influencing, on subconscious level, on the population of a foreign country by promoting own culture, lifestyle, beliefs and political ideals in order to attract sympathy for one's country and increase the number of its supporters. Ideally, creation of such a critical mass of the population in a foreign state that could legitimately make changes in the leadership of that state, and thus in its foreign policy, in favour of the attacking state. [2] The Russian Federation used soft power against Ukraine through the cultural activities. In the information field of Ukraine, with the help of cinema, television, theatre, were created allegedly “better conditions” for the life of the population in Russia, «greatness of achievements» of Russian science and technology, «power» of the Russian armed forces, «correctness» of the policy of the leadership of the Russian state. In the Ukrainian mind, Russia created the image of “heroic Russian soldiers and officers” fighting the «bad» Chechens, Georgians, Ukrainian nationalists and international terrorists. It should be noted, that over ninety percent of the Ukrainian population understand Russian language and almost every family in Ukraine has possibility to watch Russian channels through cable networks. Most popular, as the «First Channel»,

«NTV-World», «Russia 24», «RTR-Planet», «Zvezda» and others deliberately falsified information about events in Ukraine, attempted to stir up interethnic hostility, called for federalization and territorial division of Ukraine, used destructive anti-Ukrainian slogans.

Another important instrument of influencing the masses of the population was press, in particular, the newspapers. Printed media were used to the full extent, as analytical or entertainment material may have an impact on the audience no less than direct political advertising. Ukrainian versions of Russian publications were published in Ukraine, as well as were disseminated materials on Russian doctrine aimed the collapse of Ukraine, called for the overthrow of the constitutional order, the continuation and deepening of aggression, the incitement of war, hostility, hatred. Some of them are already closed today, in particular, «Izvestia», «Kommersant». [3]

According to Zurich Center for Security Studies research «Cyber and Information warfare in the Ukrainian conflict», authors highlight four main internal and external effects from cyber and information warfare: social and political, economic, technological and international. The authors, Marie Baezner and Patrice Robin, highlighted that it is necessary to do everything possible for greater awareness of the Ukrainian population about what the information war really is and how it works. The analysis found that the cyber-activities conducted in the context of the Ukrainian conflict not only affected Ukraine at the domestic level, but also had repercussions at the international level.

Russian politicians, historians, cultural figures, as well as clergymen of the Moscow Patriarchate in Ukraine, who, along with supposedly «high spiritual ideals», communicate to Ukrainian society the ideas of «common history», "united people", «shared area» within the former Soviet Union, while diminishing, and even denying, the role of Ukrainians and Ukraine in shaping the millennial history of «Kiev Rus» and palter with facts of Ukrainian history in its own way, are also instruments of soft power. Thus, as a result of years of systematic use by the Kremlin of «Soft power» tools to influence Ukraine, among the Ukrainian population the number of sympathizers of Russia gradually increased. Thus in the east and south of Ukraine (especially near the Ukrainian-Russia border) at the beginning of 2014, supporters of the «Ruskiy Mir» («Russian World») appeared. «Ruskiy Mir» by nature, is a neo-imperial geopolitical ideological doctrine that aims to substantiate theoretically and to help practically reincarnate Russia as an imperial superpower with the borders of 1914. The basic elements of the «Ruskiy Mir» are Russian national-imperial ideology, Russian language, culture, education, science, modern information technologies, the Russian Orthodox Church, etc. In all the actions of V. Putin's policy is traced historically continuity of the Russian and Soviet empires. Despite the fact that, Russia is a federation of many nations, but still makes attempt to preserve the status quo after the destruction of the USSR, and return its geopolitical influence on both near and far abroad. It should be emphasized that in the regions of Ukraine where the ideas of the «Ruskiy Mir» have become the most

widespread (Crimea and Donbas), became victims of Russian armed aggression. In those regions of Ukraine where this ideology did not occupy the dominant positions in education, science and culture, the national Ukrainian identity, and thus statehood, was preserved. For a long time, the Russian Federation actively implemented the ideas and principles of the «Ruskiy Mir» in the spiritual, informational, linguistic, cultural, educational and scientific space of Ukraine, which ultimately led to the weakening of the Ukrainian state, the Ukrainian nation and Ukrainian identity. After Ukrainian «Revolution of Dignity» Russian leadership realized pro-European way of development of Ukraine, thus "hybrid war" continued with special intensity.

One of the powerful elements of «Soft power» is the conduct of long-term anti-Ukrainian information operations. To conduct anti-Ukrainian propaganda, the leadership of Russia has mobilized significant human, material and financial resources, for effective «brainwash» of Russian and Ukrainian citizens. Many Ukrainians in the east of Ukraine, under the influence of Russian propaganda, really believe that «fascists» and «Bandera» came to power in Kiev, who «build concentration camps and kill Russians in the streets». That is why the new Ukrainian authorities, power structures of the state and the Ukrainian army are their enemies. [4]

The information component of Russia's hybrid war against Ukraine is quite massive, and at the first stages of the war, Ukraine was obviously not ready for the ferocious influence of Russian agitation. The peculiarities of an information attack here include the formation of a proper image of the «victim» in this war and the use of the civilian population to inflict mass hysteria and resistance to legitimate power. In order to achieve its goal, Russian Federation uses all available arsenal of traditional and modern methods, means of information warfare. The methods of influence include the use of propaganda, agitation, tendentious information, half-truth and absolute fake. [5]

Thus, it can be argued that the soft power factors used by Russia over the years, in their various manifestations, have created a pro-Russian information field in which the Ukrainian people have lived for many years. As a result of Russia's information influence on Crimea, Luhansk and Donetsk regions, where Ukraine's information policy was weakened, these regions were isolated, first by soft power and later by real force – the Russian armed forces.

References:

1. "Прямая линия с Владимиром Путиным". URL: http://kremlin.ru/events/president/news/20796.

2. Joseph S. Nye, Jr. Soft Power. Slate Group, LLC, Foreign Policy, No. 80, 1990.

3. Russian information campaign against the Ukrainian state and defence force. Combined analysis. NATO Strategic communications centre of excellence 2015. URL:https://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2017/02/Report_infoops_08.02.2017.pdf

4. V. Ermolenko “Revision of History. Russian historical propaganda and Ukraine”. Internews Ukraine, 2019. URL: https://internews.ua/en/opportunity/revision

5. Петро Бурковський. Російська пропаганда про події в Україні: тенденції 2014–2016 років. (Petro Burkovskyi. Russian propaganda about events in Ukraine: trends of 2014-2016). «MEDIASAPIENS», 2017. URL: https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/19200/2017-07-04-rosiyska-propaganda-pro-podii-v-ukraini-tendentsii-20142016-rokiv/

Андреєв С.С.,
Національний університет оборони України,
Київ, Україна
Шерстюк Є.І.,
Національний університет оборони України,
Київ, Україна

РОСІЙСЬКА ЗАГРОЗА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

Andreev S.,
National Defense University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
Sherstyuk E.,
National Defense University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

THE RUSSIAN THREAT AS THE TRANSFORMATION FACTOR OF THE SECURITY ENVIRONMENT OF UKRAINE

Abstract. *The article examines the transformation of Ukraine's security environment under the influence of the Russian threat in the period from 1991 to the present. It has been proven that Russia's aggression against Ukraine have finally destroyed the system of international security, which was based on compliance with international law norms of respect for state sovereignty and territorial integrity of modern states, human rights and fundamental freedoms of citizens of sovereign states.*

У чинному законодавстві в галузі національної безпеки і оборони України офіційно визначено такі безпекові пріоритети зовнішньої політики нашої держави, як:

- встановлення миру, відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності України [1];

- стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в НАТО [2-5];
- утвердження України у світі як сильної та авторитетної європейської держави [2].

Реалізація вказаних безпекових пріоритетів зовнішньої політики нашої держави передбачає об'єктивну оцінку внутрішнього й зовнішнього безпекового середовища України. Ця обставина обумовлює необхідність вивчення та оцінку воєнно-політичної та воєнно-стратегічної ситуації навколо України, оцінку загроз воєнній безпеці України, а також оцінку рівня загроз у зовнішньополітичній, економічній, внутрішньополітичній сферах.

Починаючи з 2014 року рф проти України вела гібридну війну, яка 24 лютого 2022 року переросла в тотальну війну. В ході цієї війни рф ввела на територію України свої збройні сили та застосовує усі види звичайної зброї по об'єктам військової, критичної, транспортної, цивільної інфраструктури, здійснює геноцид та депортацію мирного населення України.

Політичними цілями російської «спеціальної військової операції» були:

- зміна політичного режиму в Україні;
- зміна європейського та євроатлантичного курсів України.

Російські стратеги вважають, що лише за таких умов Україну можна буде повернути в зону геополітичного домінування рф. Для реалізації зазначених цілей як держава-союзник росії долучилася й білорусь.

Агресивні дії рф на теренах України остаточно зруйнували систему міжнародної безпеки, яка ґрунтувалася на дотриманні норм міжнародного права поваги державного суверенітету й територіальної цілісності сучасних держав, прав і свобод громадян суверенних держав.

Держава-агресор також веде економічні, енергетичні, фінансові, інформаційні, кібервійни як проти України, так і проти ЄС. Зокрема, російське керівництво намагається поширювати фейки в європейському інформаційному просторі про корупцію в Україні, про «неспроможність» нашої держави до відстоювання своєї незалежності. Однак, перебіг російсько-української війни, факти звірства рашистів та їхні військові злочини проти мирного населення України відкрили очі європейській та світовій спільності про справжню природу «русского мира». Водночас, рішучі й вмілі дії ЗСУ довели європейській і світовій спільноті спроможність, силу духу й завзяття захисників Української держави, спростували традиційну ідеологему «непобєдімості русской армии». Саме завдяки успіхам ЗСУ та української дипломатії європейська й світова спільнота повірила в нашу силу й непорушність в захисті миру й добра, демократичних цінностей.

Зауважимо, що погрози росії щодо застосування ядерної зброї проти України не можуть бути нічим іншим, ніж шантажем, або, в найгіршому випадку, демонстративним ударом без воєнного сенсу. Але така «демонстрація» водночас стане кардинальним порушенням міжнародного «ядерного порядку», який рф воліє не руйнувати.

Водночас, демонстративний ядерний удар проти України був би ризикованим для рф через низку невизначеностей щодо безпосередніх наслідків [7]:

1) такий удар не може гарантувати росії капітуляцію України, а також не може кардинально змінити ситуацію на полі бою. Психологічний ефект від ядерного удару по цивільних об'єктах на тлі руйнувань агресором українських міст звичайною зброєю матиме прямо протилежний ефект – збільшення волі народу України до чинення опору агресору;

2) рф не має засобів гарантованого нанесення демонстративного ядерного удару (бомба, скинута з літака, крилата ракета, балістична ракета) без ризику автоматичної ескалації війни поза межі України;

3) навіть демонстративне застосування ядерної зброї росією по території України не гарантує відсутності реакції з боку НАТО.

Висновок: перемога України у російсько-українській війні, яка є для нас вітчизняною війною передбачає: розгром і повне знищення збройних сил рф та білорусі на території України; повалення путінського та лукашенківського режимів; капітуляція рф, що має бути закріплено відповідною угодою або мирним договором; відновлення територіальної цілісності України. Наша перемога у цій війні також є можливою лише за умов підтримки держав-партнерів по антипутінські коаліції, й особливо США, Великої Британії, Польщі, країн Балтії, ФРН та Франції.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»: від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037
2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: №448/202. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017
3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text
4. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст.50.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони № 984_011. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page
6. Зозуля О.С., Лєпіхов А.В., Храпач Г.С., Шевченко М.М. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету

України та перспективи виходу з війни. *Збірник наукових праць ЦВСД НУОУ імені Івана Черняхівського*. № 2 (75). 2022. С. 6-15.
7. Їжак О.І. Ядерне стримування і ядерний шантаж у політиці РФ.URL: https://niss.gov.ua/news/statti/yaderne-strymuvannya-i-yadernyy-shantazh-u-politytsi-rf

Буданов К.О., аспірант,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
Київ, Україна

ГЕОПОЛІТИЧНІ «РОЗЛОМИ» В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Budanov K.O., postgraduate,
Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dal,
Kyiv, Ukraine

THE GEOPOLITICAL «FAULT LINES» IN UKRAINE AND THE WORLD

Abstract*.The full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine proved the existence, as well as the emergence of new fault lines, in Ukraine, in Europe and in general on the planet.*

The consequence of the full-scale invasion of the Russian army into Ukraine was, firstly, the acceleration of a number of political, economic and other processes in Ukraine, Europe and the world; secondly, the rapid deepening of the rifts between Russia and Europe, Russia and the entire civilized world.

XXI століття починалося із своєрідного визначення (політиками, інтелектуалами, аналітиками) ключових трендів розвитку людської цивілізації, основних геополітичних гравців у Європі і – ширше – у світі, із виокремлення новітніх викликів і загроз для держав на найближчі десятиліття. Серед перших експертів, чия думка прозвучала вагомо і недвозначно, був Збіґнєв Бжезинський (радник із питань національної безпеки Президента США Джимі Картера). У вересні 2004 р. у The Wall Street Journal він публікував статтю «Московський Муссоліні» [1], у якій, розкриваючи сутність Росії та її еліти, констатував, щонайменше, два промовистих моменти, з яких перший стосувався внутрішнього буття Росії і, зокрема, особливостей світосприйняття такого «продукту КДБ», як Путін: на думку Бжезинського, для російського лідера вже на початку століття аксіомою був «статичний централізм» у Росії в умовах функціонування державного капіталізму, та переконання, що Росія повинна контролюватися “від верху до низу”. Такий підхід задовольняв і паразитичну, егоїстичну, антидемократичну політичну еліту (сконцентровану в Москві і Петербурзі – містах, які модернізувалися і

постійно розвивалися), яка ототожнювала інтереси Росії з власними і паразитувала на країні, придушуючи місцеву ініціативу й запобігаючи експлуатації своїх власних талантів і ресурсів стагнуючими російськими регіонами, що залишалися на примітивному рівні розвитку.

Другий момент, акцентований Зб. Бжезинським, стосувався сприйняття Путіним зовнішнього світу і зводився до того, що російський керманич та політична еліта Росії ностальгували за імперіалістичним статусом і ототожнювали свій добробут із пануванням не лише, власне, над Росією, але, щонайменше, і над колишніми совєцькими республіками. Для російської владної еліти незалежність України, або Грузії, або Узбекистану, як твердив Зб. Бжезинського,й – «історична образа», своєрідний виклик її власним привілеям.

Таким чином, Зб. Бжезинський не просто констатував факт появи у Європі нового фашизму – російського – на чолі з новим дуче Путіним, але абсолютно точно визначив подальші напрямки агресивних устремлінь останнього: Грузія, Україна тощо. Що й, зрештою, підтвердила російська агресія проти Грузії (2008), окупація частини українських територій у 2014 р. та повномасштабне вторгнення російської армії в Україну наприкінці лютого 2022 р.

Утім, точка зору Зб. Бжезинського виявилася прийнятною не для всіх. У грудні 2013 р., приміром, американський консерватор (і екс претендент на пост американського президента) Патрік Б'юкенен рефлексував над тим, чи не є Путін «одним із нас» [2]. У ФРН у наступний час (вже після окупації українського Криму) з'явилися *Putinversteher* (Путінферштеєри) – розуміючі Путіна – «розумісти» (за аналогією із *Stalinversteher – розуміючі Сталіна*, як назвала у 2014 р. Анна Ґартман своє есе, опубліковане у журналі *Osteuropa*, і яке присвячувалося письменнику Леону Фейхтвангеру, що у 1937 р. – році «великого терору», побувавши у Москві, волів не помітити жахів наростаючих репресій, і згодом в одному зі своїх оповідань досить позитивно відгукнувся про совєцький союз) та *Ruslandversteher* – розуміючі Росію. Така ситуація у перші десятиліття XXI століття засвідчила появу своєрідних ліній розломів між представниками політичних еліт як Америки, так і Європи, розломів між засуджуючими і розуміючими Путіна. У тому числі в Україні, де «розумісти» (зрадники України) вдавалися (і вдаються) до практик колабораціонізму.

Після 24 лютого 2022 р. – з початком широкомасштабної російської агресії проти Української держави – проблема розломів (політико-дипломатичних, соціально-економічних, ціннісних та ін.) актуалізувалася і продовжує актуалізуватися з кожним днем, оскільки світ і Україна переживають найбільшу з часів Другої світової війни трансформацію (свідомості, міжнародного порядку і структур) та переосмислення процесів, явищ, феноменів (війна, простір, ворог, велика та мала держава та ін.), як і понять, використовуваних для пояснення процесів сьогодення людської цивілізації.

Список використаних джерел:

1. Brzezinski, Zbigniew. Moscow's Mussolini. URL: https://www.wsj.com/articles/SB10956322438212179O (дата звернення: 25.04.2023).
2. Buchanan, Patrick J. Is Putin one of us? URL: https://buchanan.org/blog/putin-one-us-6071 (дата звернення: 28.04.2023).

Давиденко О.Г., к.держ.упр.,
Служба безпеки України,
Київ, Україна
Соколов В.А., к.держ.упр.,
Служба безпеки України,
Київ, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ЗАДУМУ КЕРІВНИЦТВА РФ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПАНУВАННЯ НАД УКРАЇНОЮ: ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ

Davydenko O., Ph.D.,
Security Service of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
Sokolov V., Ph.D.,
Security Service of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

IMPLEMENTATION OF THE STRATEGIC PLAN OF THE RUSSIAN LEADERSHIP TO ESTABLISH GEOPOLITICAL DOMINATION OVER UKRAINE: HISTORICAL ANALYSIS

Abstract.*The article proves that the strategic plan of the leadership of the Russian Federation to return Ukraine to its zone of geopolitical domination is implemented with the following models of threats to state sovereignty and territorial integrity, namely: "limited sovereignty"; military-political conflict; regional disintegration of the state; hybrid war.*

Починаючи з XXI століття, московія веде війни проти українства та Української держави з метою знищення останніх. У 2014 р. рф розпочала окупацію частини території України, і наразі рф чинить злочин агресії проти Української держави. За таких умов, що склалися, Україна зазнає комплексного тиску з боку рф, який включає керовані з єдиного центру політичні, економічні, енергетичні, інформаційні, військові та розвідувально-підривні заходи. Цілями цього тиску у стратегічному вимірі є блокування європейської та євроатлантичної інтеграції України, виснаження її військових

та економічних ресурсів, дестабілізація суспільно-політичної ситуації, підрив основ громадянського миру в Україні, а також намагання на цій основі підпорядкувати її політику інтересам керівництва рф. В умовах непокірності України та запеклого чинення опору нею агресору, керівництво рф намагатиметься в ході тотальної війни знищити Українську державу та народ України.

Є сенс зауважити, що в період 1991-2013 рр. росія здійснювала: 1) стратегію експансії, що передбачала створення авторитарної імперії відповідно до «шахової парадигми» шляхом розширення зони безпеки («буферної зони») у всіх напрямах від москви; 2) позиційну стратегію, що передбачала: зміцнення геополітичного ядра та серединної зони, утримання у сфері свого впливу колишніх радянських республік, з перспективою подальшої їх реінтеграції; гра на балансі сил і страху у зовнішній політиці; псевдоізоляціонізм, що передбачає відновлення довіри та дружніх відносин; 3) підсилення інформаційної компоненти зовнішньої політики рф.

У цей період росією була реалізована модель «обмеженого суверенітету» щодо України, що дозволило рф: 1) посилити політичну, економічну, енергетичну, фінансову, інформаційну, гуманітарну залежності України від РФ; 2) системно руйнувати самоідентичність українського суспільства та міжнародний імідж України як суверенної держави [6].

У період 1991-2013 рр. Україна здійснювала стратегію «кволого реагування»: 1) відстоювання національних інтересів на міжнародній арені з урахуванням позиції сторін та загроз національній безпеці України, а також спроможностей її до протидії цим загрозам; 2) відповідь на економічну та культурну експансію росії з урахуванням обмежених спроможностей України до протидії.

В цей період міжнародне співтовариство обережно ставилося до суспільно-політичних процесів в Україні та до поступового назрівання українсько-російського міждержавного конфлікту. Водночас, мали місце спроби іноземних держав використати геополітичну ситуацію навколо України у власних національних інтересах [6].

У період 2014-24.02. 2022 рр. росією було реалізовано на латентній передконфліктній фазі воєнно-політичного конфлікту (воєнно-політична криза):

1) перший – третій організаційні етапи моделі регіональної дезінтеграції Української держави (формування паспорта заданих територій для дестабілізації, створення поля необхідних умов для дестабілізації, початок активної фази керованого хаосу);

2) перший етап моделі типової гібридної війни (формування передумов майбутньої агресії);

3) четвертий етап моделі регіональної дезінтеграції держави – соціальна конфронтація, а також другий етап моделі типової гібридної війни, в ході яких було проведено анексію Криму та приховану агресію на Донбасі.

У цей період Україна реалізовувала стратегію «жорстких заходів»:

1) жорстке відстоювання своїх позицій на міжнародних переговорах у різних форматах з урахуванням певних позицій сторін;

2) чинення збройного опору незаконним (терористичним, бандитським) воєнізованим формуванням з урахуванням міжнародного права війни та попередніх домовленостей;

3) ведення агресивної та наступальної інформаційної війни. Водночас міжнародне співтовариство України надало підтримку в питаннях захисту державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу [6].

У період 24.02.2022 рр. – до сьогодні рф ввела на територію України збройні сили, масштабно застосовує усі види звичайної зброї з метою знищення військового потенціалу України, знищення економічного та транзитного потенціалу, критичної інфраструктури України та руйнування системи державного управління, і найстрашніше – мирного населення України. Це є свідчення ведення росією тотальної війни проти України. Тобто росія здійснила відкриту агресію проти України (відкрита фаза воєнно-політичного конфлікту).

Висновок. Стратегічний задум керівництва рф щодо повернення України у свою зону геополітичного панування реалізовується, починаючи з 1991 року, на основі використання таких моделей загроз державному суверенітету та територіальній цілісності, як-от: «обмеженого суверенітету»; воєнно-політичного конфлікту; регіональної дезінтеграції держави; гібридної війни.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»: від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037

2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: №448/202. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017

3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

4. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст.50.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони № 984_011. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page

6. Зозуля О.С., Лєпіхов А.В., Храпач Г.С., Шевченко М.М. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету

України та перспективи виходу з війни. *Збірник наукових праць ЦВСД НУОУ імені Івана Черняхівського*. № 2 (75). 2022. С. 6-15.

Карпенко О. І., аспірант,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА УКРАЇНА

Karpenko O.I., Postgraduate Student,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

EUROPEAN REGION SECURITY AND UKRAINE

Abstract. *Increasing the impact of global challenges, the war in Ukraine and the spread of uncertainty in the world economy, actualize scientific research to ensure a high level of economic security of countries and regions. This in turn requires a thorough analysis of security and the state of the security environment. The object of the study is the regional security complex of the EU.*

Трансформаційні зміни, що відбуваються у світі як на глобальному, так і на регіональних рівнях, впливають на формування та розвиток управління регіональною безпекою (англ. regional security governance). Спостерігається певна логіка у розвитку сучасних досліджень, які присвячено процесам управління регіональною безпекою. Якщо спочатку основна увага приділялась визначенню базових понять, інституційного забезпечення тощо, то із поширенням та поглибленням процесів регіоналізації цілком логічним стає дослідження емпіричного досвіду безпекової політики різних регіонів світового господарства. Залежно від типу загроз, що виникають відносно регіону, ризиків та викликів, із урахуванням існуючої системи інституційного забезпечення регіонального розвитку, формуються різні типи структур управління регіональною безпекою[3]: регіональний баланс сил і альянси, регіональна узгодженість, кооперована безпека, колективна безпека, плюралістична спільнота безпеки, регіональний колективний захист. Зазначені структури управління можуть трансформуватись, переходити від одного типу до іншого, залежно від зовнішніх та внутрішніх змін, що відбуваються у середовищі.

Система регіональної безпеки інституціоналізується через мережу регіональних і субрегіональних організацій, які розділяють спільні розуміння, норми та практики у сфері безпеки [1, с.156]. Забезпечення високого рівня європейського регіонального комплексу безпеки, розробка відповідних безпекових стратегій розвитку вимагають аналізу та оцінки стану регіонального безпекового середовища [4, с.29].

Сучасна європейська система колективної оборони охоплює чотири складові, які забезпечують [2, с.6]: Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), ЄС, НАТО та Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ).

Реалізація Україною євроінтеграційного курсу, практичним втіленням якого є Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, стає актуальним та першочерговим завданням у формування та забезпеченні безпеки як на національному, так і на регіональному рівнях шляхом поглиблення політичного, економічного та безпекового партнерства України з країнами ЄС.

Із прийняттям Стратегії безпекового союзу ЄС на період 2020- 2025рр. [5] у європейському регіоні визначено чотири стратегічні пріоритети на рівні всього інтеграційного об'єднання: безпекове середовище, що забезпечує майбутнє (цей пріоритет включає захист та стійкість критичної інфраструктури (як фізичної, та і цифрової) шляхом активізації державно-приватного партнерства, міжнародного співробітництва у напрямі посилення кібербезпеки); боротьба із загрозами, що розвиваються, що передбачає використання штучного інтелекту, роботи з базами даних (ключові заходи передбачають протидію гібридним загрозам, які послабляють соціальну згуртованість, шляхом раннього моніторингу, аналізу, своєчасного поширення інформації тощо); захист європейців від тероризму та організованої злочинності (реалізація цього пріоритету передбачає подолання дискримінації та радикалізації у суспільстві, розвиток судової системи, розробку програм боротьби з оргзлочинністю, злочинними мережами, наркотрафіком, нелегальною торгівлею людьми, вогнепальною зброєю тощо); сильна європейська безпекова екосистема (за формування та забезпечення безпеки несуть спільну відповідальність уряди, правоохоронні органи, громадські організації, пересічні громадяни). Важливими інструментам для протидії загрозам та мінімізації ризикам є дослідження та інновації, відповідно, створення Європейського інноваційного центру внутрішньої безпеки, подальший розвиток співпраці із міжнародними партнерами ЄС.

Спільна політика безпеки та оборони ЄС була започаткована наприкінці 1990-х років у контексті югославських конфліктів і стала відповідним важелем впливу на врегулювання криз. З 2003 року ЄС почав проводити власні операції та місії в рамках реалізації спільної політики, яка стала важливою компонентою європейської архітектури безпеки.

Підтримуючи Україну у протистоянні військовій агресії Росії, ЄС сприятиме розвитку безпекового комплексу в регіоні шляхом зміцнення стратегічного партнерства з НАТО, що розглядає ЄС як унікального і важливого партнера, більш сильніших безпековий комплекс якого позитивно сприятиме трансатлантичній та глобальній безпеці. Відповідно до Спільної декларації ЄС-НАТО серед ключових проблем, які потребуються спільного та узгодженого вирішення, виокремлено: проблеми посилення геостратегічної конкуренції, забезпечення стійкості, захисту критичної інфраструктури,

поширення нових та революційних технологій, космос, кліматичні зміни, маніпулювання інформацією тощо. Наявні розбіжності національних політик країн- членів НАТО, що не входять до складу ЄС, ускладнюють оптимальному та оперативному вирішенню окремих питань (амбівалентність по окремим питанням, різна пріоритетність тощо) та безпосередньо впливають на розвиток партнерства ЄС-НАТО, яке наразі яке не відповідає вимогам поточного стратегічного ландшафту [6, с.9]. Узгодженість взаємних питань сприятиме, з одного боку, посиленню і оборонного порядку денного Атлантичного альянсу, і безпековому розвитку країн ЄС.

Окрім цього важливого значення набуває розширення співпраці ЄС із ООН, ОБСЄ, АСЕАН, поглиблення двосторонніх партнерських відносин із США, Канадою, Норвегією, Великобританією, Японією, реалізація спільних програм із країнами Африки, Азі та Латинської Америки тощо.

Список використаних джерел:

1. Ліщинський І., Лизун М.2020. Концептуальні візії регіональної та глобальної безпеки Вісник Тернопільського національного економічного університету № 2, 2020 р. С. 148-161

DOI: https://doi.org/10.35774/visnyk2020.02.148

2. Партнерство Україна-ЄС у безпековій сфері: сучасний стан і перспективи.2021. Київ. Razumkov center. 71 с.

3. Börzel T., Risse T., eds. 2016.The Oxford handbook of comparative regionalism. Oxford University Press. 560 p.

4. Bulatova, O., Osaulenko, O., & Zakharova, O. (2021). Monitoring and evaluation of the level of development of the European regional security complex. Baltic Journal of Economic Studies, 7 (1), 27-38p. https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-1-27-38

5. Communication From The Commission on the EU Security Union Strategy Brussels. 24.7.2020. COM(2020) 605. ttps://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1596452256370&uri=CELEX:52020DC0605

6. Tardy T. The New European Defence and Security Agenda. 2023. *Policy Brief* .No 5 (May 2023). https://liberalforum.eu/wp-content/uploads/2023/05/Policy-Brief-5-The-New-European-Defence-and-Security-Agenda.pdf

Котилко Я., аспірант,
Навчально-науковий інститут публічного управління
та державної служби Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТА СУСПІЛЬНО-РЕЛІГІЙНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА УКРАЇНУ: АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ

РЕЛІГІЙНИМИ СПІЛЬНОТАМИ ТА ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Yaroslav Kotylko, PhD Student,
Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

POLITICAL-LEGAL AND SOCIO-RELIGIOUS CONSEQUENCES OF THE RUSSIAN AGGRESSION ON UKRAINE: ANALYSIS OF THE INTERACTION BETWEEN RELIGIOUS COMMUNITIES AND STATE STRUCTURES IN THE CONDITIONS OF WAR

Abstract.*Russian military aggression against Ukraine since 2014 has become one of the most serious threats to international security and stability in the region. The war had a significant impact on various spheres of life in Ukrainian society, in particular on religious relations. Religious communities in Ukraine play an important role in shaping the country's society and culture. However, the Russian military aggression against Ukraine led to changes in socio-religious relations in the country, which has a significant political, legal and social impact.*

Російська військова агресія в Україні з 2014 року стала однією з найбільш серйозних загроз міжнародній безпеці та стабільності в регіоні. Війна відчутно вплинула на різні сфери життя українського суспільства, зокрема на релігійні відносини.

Російська федерація з 2014 року використовувала релігію для підриву української державності, фактичне відкриття державою-агресором «релігійного фронту» стало серйозним викликом і реальною загрозою як для вітчизняного релігійного середовища, так і Української держави. Передусім загроза була пов’язана з функціонуванням Української Православної Церкви (УПЦ), діяльністю її ієрархів і священноначалля як легальних агентів впливу і проповідників російської імперської ідеології. Уже навесні 2014 року широкому публічному розголосу і засудженню були піддані факти відвертих закликів до вірян з боку ієрархів УПЦ саботувати мобілізаційні заходи держави, спроб очолити антиукраїнські заколоти на Півдні України, сприяння єпархіальним керівництвом церкви утвердженню путінського режиму в анексованому Криму, сепаратистського устрою на Донбасі та підтримки там проросійських мілітарних православних утворень.

Українська влада тривалий час утримувалася від застосування будь-яких обмежувальних дій як щодо церкви загалом, так і її керівництва та окремих осіб з його складу. УПЦ, як і раніше, користувалася всіма правами наданими українським законодавством й іншим церквам та релігійним організаціям. Згідно з офіційною статистикою частка релігійних організацій УПЦ від їх

загальної кількості в Україні на 01.01.2018, як і на 01.01.2014 становила 35,4%, а священнослужителів – навіть зросла з 29,0 % до 32,6 % [2].

Між тим УПЦ залишалася провайдером російських інтересів, політики Кремля та Московської патріархії. Її вище керівництво, а також регіональні єпархіальні структури, які контролюються Церквою Москви, перетворилися на організований та впливовий центр індоктринації православних вірних в Україні ідеями мілітаристської доктрини «руського миру» та неділимості «Святої Русі». Вони критикують євроатлантичні прагнення України та виправдовують відкриту російську агресію.

Зростання суспільного невдоволення підсилювалося проактивною позицією частини регіональних політичних еліт, груп та фракцій у Верховній Раді України. У багатьох регіонах України органи місцевого самоврядування, зокрема міські та обласні ради, почали ухвалювати рішення про заборону діяльності УПЦ на території своїх громад. Наразі налічується приблизно 40 випадків таких рішень. Зазвичай позиція депутатів місцевих рад мотивувалася «відвертим антидержавним та антиукраїнським характером» діяльності структур УПЦ, яка «призводила до штучного протистояння та розколу українського суспільства на релігійній основі».

Однак, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування не наділені повноваженнями забороняти чи обмежувати діяльність релігійних організацій. Такі обмеження можуть бути встановлені лише на законних підставах.

Згідно з частиною другою статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Відповідно до абзацу першого пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20.06.2019 № 6-р/2019 імператив зазначеного вище конституційного положення встановлює обов’язок органів державної влади та їх посадових осіб дотримуватись принципу законності при здійсненні своїх повноважень.

Відповідно до абзацу першого підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 р. № 4-р/2022 релігійні організації (об’єднання) є особливим видом юридичних осіб, що діють на підставі своїх статутів (положень), розроблених із урахуванням їхньої належності до тієї чи іншої релігії, догм, канонів, принципів. Релігійні організації (об’єднання) є зовнішньою формою здійснення громадянами України свого конституційного права на свободу світогляду і віросповідання (релігії), зокрема, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи, ритуальні обряди, вести релігійну діяльність та взаємодіяти з іншими суб’єктами шляхом створення релігійної організації (об’єднання) (статті 35, 36 Конституції України).

Згідно з частиною другою статті 7 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (далі — Закон) релігійними організаціями в Україні є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій [1].

Українська Православна Церква (УПЦ) — це релігійне об'єднання, що складається з понад десяти тисяч релігійних організацій іншого виду (релігійних громад, монастирів, релігійних братств, місіонерських товариств, духовних навчальних закладів, релігійних управлінь і релігійних центрів). Зважаючи на те, що в Україні жодне релігійне об'єднання не має статусу юридичної особи, припинити діяльність такого релігійного об'єднання неможливо. Примусово припинити діяльність окремої релігійної організації, що входить до складу релігійного об'єднання, можна лише за рішенням суду на підставах, передбачених частиною четвертою статті 16 Закону.

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) від 01.12.2022 р. «Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» Державній службі України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) було доручено забезпечити у двомісячний строк проведення релігієзнавчої експертизи Статуту про управління УПЦ на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом, за необхідності вжити передбачених законом заходів [3].

Експертна група релігієзнавчої експертизи дійшла висновку, що прийняття нової редакції Статуту про управління УПЦ (від 27.05.2022) та Постанови Собору УПЦ не призвели до розриву церковно-канонічного зв'язку Української Православної Церкви із Російською Православною Церквою. Статус УПЦ як структурного підрозділу РПЦ, що користується певними правами самостійності, але не утворює автокефальну Церкву, залишається незмінним. Відносини УПЦ з РПЦ не є відносинами однієї самостійної (автокефальної) церкви з іншою самостійною автокефальною церквою. УПЦ також не має статусу автономної Церкви, який би визнавався іншими церквами, а отже, з точки зору еклезіології та канонічного права є структурним підрозділом РПЦ.

Отже, зусилля держави спрямовані не на обмеження права громадян України на свободу совісті та віросповідання, а на розрив підлеглості релігійних організацій релігійним центрам у державі-агресорі, що має деструктивний вплив на ситуацію у сфері релігії в Україні. УПЦ мають такий же обсяг прав, як і інші релігійні організації.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 № 987-XII [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text

2. Указ Президента України від 01.12.2022 р. № 820/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 грудня 2022 року «Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.president.gov.ua/documents/8202022-45097

Котляренко О.П., к.ю.н.,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна
Остапенко А.І., ад'юнкт 1 року навчання,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ НОРМОТВОРЧОСТІ У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Kotliarenko O.P., PhD in Law,
The National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
Kyiv, Ukraine
Ostapenko A.I., PhD student,
The National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
Kyiv, Ukraine

TRENDS OF RULE-MAKING IN THE SPHERE OF DEFENSE OF UKRAINE

Abstract.*The theses cover a general overview of the main trends of rule-making activities in the sphere of defense of Ukraine, which were formed with the beginning of the armed conflict in 2014 and became more rapid with the beginning of the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine in February 2022. The current state and prospects for improvement of rule-making processes are outlined.*

Досвід розгортання подій під час російсько-української війни показав, що сучасна війна носить не суто воєнний характер, вона зачіпає всі сфери функціонування держави, у тому числі правову. Там, де ворог безсилий з воєнної точки зору, в якості зброї він активно використовує правові засоби ведення війни. І для того щоб протистояти противнику як на полі бою, так і в юридичній площині, державі необхідно мати дієву та ефективну базу правового регулювання відсічі такої (некласичної, гібридної) агресії.

Процес активної модернізації законодавства у сферах національної безпеки і оборони розпочався ще у 2014 році, коли Україна вимушена була реагувати на раптову втрату територіальної цілісності та гостру загрозу існуванню Української державності загалом. За декілька років були унормовані актуальні

питання щодо всебічного забезпечення проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил, визначення правового статусу тимчасово окупованих територій, встановлення порядку запровадження правового режиму воєнного стану тощо. Серед інноваційних законодавчих актів та доктринальних документів того періоду варто відзначити прийняття Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [1], на який, за прикладом західних тенденцій, було покладено завдання з врегулювання основних безпекових та оборонних питань. Цей закон став рамковим законодавчим актом у сферах національної безпеки і оборони.

З метою вдосконалення Закону України «Про національну безпеку України» та приведення у відповідність із ним інших законів у сфері оборони напередодні повномасштабного вторгнення Росії Верховною Радою України у першому читанні було прийнято законопроєкт «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань національної безпеки і оборони щодо зміцнення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, удосконалення об'єднаного керівництва силами оборони держави та планування у сферах національної безпеки і оборони» [2] (реєстр. № 4210). Наразі подальший розгляд цього законопроєкту поставлено на паузу. Також варто нагадати, що завдання стосовно необхідності доопрацювання механізмів правового регулювання функціонування держави під час дії режиму воєнного стану та в разі оголошення стану війни неодноразово ставилися перед виконавцями ще в період проведення операції Об'єднаних сил, але так і не знайшли своєї практичної реалізації.

Цілком закономірно, що загострення збройного конфлікту з 24 лютого 2022 року та одночасне введення воєнного стану в державі спричинили нову хвилю екстреної модернізації національного законодавства та надання йому спроможностей не лише безперешкодно «працювати» у новоствореній воєнно-політичній обстановці, але й негайно задовольняти всі суспільні потреби, пов'язані з відсіччю агресії. Почався процес стрімкого та масового прийняття нормативно-правових актів з метою заповнення прогалин та врегулювання тих суспільних відносин, до виникнення яких законодавство України по факту виявилося неготовим.

Одним з яскравих наслідків неготовності національного законодавства до реагування на кризові ситуації стало видання нормативно-правових актів, спрямованих на спрощення процедури прийняття управлінських рішень, які необхідно було приймати негайно.

Одним із шляхів спрощення процедури стало прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 року № 172 [3], відповідно до якої у невідкладних випадках суб'єкту нормотворення дозволено видавати відповідні нормативно-правові акти без узгодження з суб'єктами нормотворення або іншими заінтересованими органами. Крім того, другою спробою, яка повинна була частково вирішити це питання, стало прийняття 24 березня 2022 року законопроєкту «Про внесення змін до Законів України "Про

центральні органи виконавчої влади» та «Про правовий режим воєнного стану щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану» [4] (реєстр. № 7153, наразі законопроєкт не підписаний Президентом України), яким Кабінету Міністрів України делегуються повноваження з прийняття рішень на рівні законів щодо питань, які потребують невідкладного врегулювання.

Враховуючи наведене, можна зазначити, що однією з негативних тенденцій у сучасній нормотворчій діяльності є її ситуативний характер, коли пріоритет реагування на існуючі загрози реалізується здебільшого вже по факту їх виникнення.

У контексті зазначеного варто наголосити, що питання недосконалості та недостатньої унормованості процесів нормотворення на загальнодержавному рівні не раз ставало предметом жвавої дискусії серед науковців. Особливої актуальності воно набуло з розробкою та прийняттям за основу законопроєкту «Про правотворчу діяльність» [5] (реєстр. № 5707), яким запроваджується ряд новел, спрямованих на удосконалення нормотворчої діяльності, зокрема започатковується обов'язкове проведення правового моніторингу нормативно-правових актів. Разом з тим пунктом 4 частини першої статті 7 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [6] як одне з основних завдань міністерств передбачено здійснення узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентові України та Кабінету Міністрів України. Відсутність нормативного закріплення відповідного правового механізму, спрямованого на реалізацію цього завдання, створює сприятливі умови для застосування формального підходу до виконання завдання або взагалі ігнорування його виконання, що, як наслідок, не сприяє підвищенню якості та ефективності застосування національного законодавства.

Можемо підсумувати, що основною проблемою організації та здійснення нормотворчої діяльності як у сфері оборони України, так і в інших сферах, є недостатнє приділення уваги її якісному та завчасному плануванню з урахуванням результатів узагальнення практики застосування чинного законодавства та прогнозування нових потенційних реалій та загроз у державі на довгострокову перспективу.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення 18.05.2023).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань національної безпеки і оборони щодо зміцнення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, удосконалення об'єднаного

керівництва силами оборони держави та планування у сферах національної безпеки і оборони: законопроєкт від 12 жовтня 2020 року № 4210. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70161 (дата звернення 18.05.2023).

3. Про внесення зміни до пункту 13 Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 року № 172. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 19.05.2023).

4. Про внесення змін до Законів України "Про центральні органи виконавчої влади" та "Про правовий режим воєнного стану" щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану: законопроєкт від 13 березня 2022 року № 7153. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39203 (дата звернення 19.05.2023).

5. Про правотворчу діяльність: законопрноєкт від 25 червня 2021 року № 5707. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355 (дата звернення 19.05.2023).

6. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17?find=1&text (дата звернення 19.05.2023).

Пелих А.О., к.держ.упр.,
Міністерство оборони України,
Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВНА ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА МОДЕЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Pelykh A., Ph.D.,
Ministry of Defense of Ukraine
Kyiv, Ukraine

PERSPECTIVE MILITARY-POLITICAL MODEL OF THE UKRAINIAN STATE IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF THE SECURITY ENVIRONMENT

Abstract. *A sufficiently wide range of Ukraine's policy alternatives regarding the international environment and collective security structures is outlined, based on the*

results of the analysis of the transformations of Ukraine's security environment. It is substantiated that the perspective military-political model of Ukraine is the military-political model of a block state, which involves the complete integration of Ukraine into the EU and NATO, or creation of new regional security structures.

В офіційному дискурсі національної безпеки і оборони України [1-5] визначено безпекові пріоритети зовнішньої політики: встановлення миру, відновлення суверенітету і територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону (п. 3. Стратегії національної безпеки України (2020 р.); утвердження України у світі як сильної та авторитетної європейської держави (п. 1. Стратегії зовнішньополітичної діяльності України); стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору (п. 2. Стратегії зовнішньополітичної діяльності України).

Ця обставина обумовлює нагальну необхідність формування панорамного бачення безпекових пріоритетів зовнішньої політики України в контексті тенденцій розвитку воєнно-політичної та воєнно-стратегічної ситуації навколо України.

Дж. Байден у своїй промові у Варшаві на безпековому форумі 26 березня 2022 року наголосив – війна росії й України є стратегічним провалом Кремля. Він зазначив, що Заходу потрібно готуватися до «довгої майбутньої боротьби» між демократією та автократією, між свободою і тиранією.

Таблиця 1. Альтернативні варіанти політики України щодо міжнародного оточення і структур колективної безпеки

Характеристика зовнішнього безпекового середовища / **Характеристика внутрішнього безпекового середовища**	**Можливості**	**Загрози**
	Гарантії державному суверенітету та територіальній цілісності України з боку ООН, G-7 та інших держав.	Відсутність гарантій державному суверенітету та територіальній цілісності України
	Взаємовигідне міждержавне співробітництво у сфері безпеки і оборони	Агресивні дії рф щодо України та на міжнародній арені.
	Ефективність системи міжнародної та європейської систем безпеки.	Неефективність систем міжнародної та європейської безпеки.
	Профілактика, своєчасна й адекватна протидія загрозам міжнародній і європейській безпеці	Загроза міжнародного тероризму, загроза виникнення “заморожених” збройних конфліктів біля кордонів України
Сильні сторони	**Нейтральний статус України (**постійний нейтралітет, гарантований великими державами або Радою Безпеки ООН; в) “активний” нейтралітет, “особливі” відносини з НАТО та РФ**)**	**Блоковий статус України (**створення нових регіональних структур безпеки в рамках більш широкої архітектури європейської або
Висока ефективність системи забезпечення національної безпеки		

Достатній рівень оборо-ноздатності держави		євроатлантичної безпеки – оборонний союз між Україною, Польщею, Великою Британією та іншими державами**)**
Достатній рівень національної могутності		
Слабкі сторони	**Позаблоковий статус України** (підтримка існуючого статусу самопроголошеної позаблоковості)	**Статус буферної держави –** сучасний стан: (Україна перебуває на зіткненні двох воєнних блоків ОДКБ на чолі з рф, НАТО на чолі із США)
Низька ефективність системи забезпечення національної безпеки		
Недостатній рівень обороноздатності держави		
Недостатній рівень національної могутності		

Джерело: [6; 7; контент-аналіз автора].

Акцентуємо увагу на питанні безпекового майбутнього України в умовах боротьби між демократією та автократією.Використовуючи результати наукових досліджень [6; 7] можна окреслити досить широкий спектр альтернатив політики України щодо міжнародного оточення і структур колективної безпеки (див. таблицю 1).

Варто зазначити, що будь-яка російська пропозиція, й зокрема щодо нейтрального статусу України несе в собі загрозу національній безпеці нашій державі, оскільки гарантіям безпеки зі сторони рф вірити принципово не можна.

Враховуючи національні інтереси України найбільш результативною для України є стратегія повної інтеграції України до ЄС та НАТО, або створення нових регіональних структур безпеки в рамках більш широкої архітектури європейської та євроатлантичної безпеки (наприклад, оборонний союз між Україною, Польщею, Великою Британією та іншими державами євроатлантичного простору про що неодноразово заявляли українські та європейські політики).

Отже, в умовах різких докорінних змін внутрішнього та зовнішнього безпекового середовища безпековими пріоритетами зовнішньої політики України є: виживання України як суверенної незалежної держави в агресивному зовнішньому безпековому середовищі, де понад 30 років геополітичною константою зовнішньої і безпекової політики Української держави була рф; повернення України в європейський цивілізаційний простір, всебічна інтеграція до європейських та євроатлантичних політичних та соціальних структур; пріоритетна орієнтація на інтеграцію у структури ЄС та НАТО; посилення потенціалу стримування як власного, так і колективного, за рахунок участі в європейських та євроатлантичних структурах безпеки, укладання двосторонніх і багатосторонніх договорів, отримання відповідних гарантій безпеки з боку провідних держав сучасності

(центри сили); зміцнення стратегічного партнерства із США та зв'язків з країнами Західної Європи відповідно до національних інтересів і пріоритетів Української держави; зміцнення і консолідація особливих відносин із стратегічно важливими державами – Польщею, Туреччиною, Азербайджаном, Грузією, країнами Балтії, Вишеградської групи і Центральної Азії; активна участь у створенні європейських і євразійських "транспортних коридорів" по осям Балтія – Чорноморський регіон – Близький Схід, Західна Європа – Україна – Закавказзя – Середня Азія – Китай. Використання цих коридорів для створення надійної багато альтернативної системи постачання енергоносіїв і стратегічно важливої сировини; курс на альтернативне лідерство на пострадянському політичному просторі, активна кооперація з тими країнами, які вбачають в Україні надійного рівноправного партнера; протидія загрозам з боку росії у зовнішньоекономічній сфері і всебічний захист економічного суверенітету України; блокування поточних спроб односторонньої іноземної інформаційної та соціокультурної експансії і домінування росії в Європі та у світі; цілеспрямоване формування у масовій свідомості українського суспільства універсальних європейських та євроатлантичних цінностей і соціокультурних орієнтацій; зміцнення національної могутності Української держави.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text
2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст.50.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони № 984_011. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page
4. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»: від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037
5. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: №448/202. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017
6. Зозуля О.С., Лєпіхов А.В., Храпач Г.С., Шевченко М.М. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. *Збірник наукових праць ЦВСД НУОУ*. № 2 (75). 2022. С. 6-15.
7. Пелих А. О. Воєнно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн : дис. … канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. / НАДУ. К., 2017. 254 с.

Петросян К.Є., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня
ВО спеціальності 081 «Право»,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
Київ, Україна

ДОТРИМАННЯ ДЕРЖАВОЮ ВЗЯТИХ НА СЕБЕ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЩОДО ГАРАНТІЙ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Petrosian K., student of the third (educational and scientific) level of specialty
081 «Law»,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,
Kyiv, Ukraine

COMPLIANCE WITH THE OBLIGATIONS UNDERTAKEN BY THE STATE REGARDING GUARANTEES OF SOCIAL PROTECTION OF CITIZENS UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL LAW

Abstract. *An analysis of the national legislation in the field of social protection of war veterans was carried out regarding the legality of limiting the size of the annual supplement until May 5 for the relevant categories of persons based on the financial capacity of the state. The question of the possibility of the state to limit the right of citizens to social protection in the conditions of martial law exclusively through the introduction of changes to special legislation has been investigated. The inadmissibility of the state's unilateral refusal of the social protection obligation was noted.*

У результаті широкомасштабного вторгнення військ рф на територію України, з 24.02.2022 порушено звичний перебіг життя кожної людини в нашій державі. Тривалі бойові дії та запровадження воєнного стану спричинили проблеми в економічній ситуації, яка наразі спрямована на забезпеченні обороноспроможності держави. Як наслідок, держава має можливість в умовах затяжної війни на звуження змісту та обсягу гарантій забезпечення соціального захисту, зокрема щодо ветеранів війни. Водночас запровадження такого обмеження потребує детального аналізу з метою дотримання балансу між конституційною цінністю оборони держави та ціллю звуження права на отримання певного виду соціальної допомоги.

В Україні з 1999 р. ветеранам війни до 5 травня щороку виплачується одноразова грошова допомога, вперше встановлена ЗУ «Про внесення змін до ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 367-XIV від 01.01.1999. Розмір відповідної допомоги різним категоріям ветеранів війни

визначено у кількості мінімальних пенсій за віком [1]. Разом з тим, у подальшому розміри допомоги регулярно обмежувалися законами про Держбюджет України на відповідний рік, з огляду на фінансову спроможність держави. Рішеннями КСУ у справах №6-рп/2007 від 9.07.2007 та №10-рп/2008 від 22.05.2008, відповідні зміни визнані неконституційними з мотивів того, що ВРУ не повноважна при прийнятті закону про Держбюджет України включати до нього положення про внесення змін до чинних законів України, зупиняти дію окремих законів України та/або будь-яким чином змінювати визначене іншими законами України правове регулювання суспільних відносин та не може скасовувати чи змінювати обсяг прав і обов`язків, пільг, компенсацій і гарантій, передбачених іншими законами України [2, 3]. Не дивлячись на це, ЗУ від 28.12.2014 № 79-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» делеговано повноваження КМУ встановлювати порядок та розміри грошової допомоги до 5 травня [4]. Протягом 2014-2022 р.р. КМУ приймалися постанови, якими визначались фіксовані розміри щорічної разової допомоги до 5 травня, що підлягали виплаті. Так, розмір допомоги у 2021-2022 р. складав: учасникам бойових дій - 1491 грн; особам з інвалідністю внаслідок війни - 3391 грн, 3906 грн та 4421 грн в залежності від групи інвалідності; членам сімей загиблих та дружинам померлих ветеранів війни - 966 грн; учасникам війни - 612 грн.

Рішенням КСУ від 27.02.2020 № 3-р/2020 зміни, внесені до Бюджетного кодексу в частині делегування КМУ повноважень щодо визначення розміру виплат ветеранам війни до 5 травня, визнані неконституційними з підстав того, що «держава не може в односторонньому порядку відмовитися від зобов'язання щодо соціального захисту осіб, які вже виконали свій обов'язок перед державою щодо захисту її суверенітету і територіальної цілісності», «невиконання державою соціальних зобов'язань перед ветеранами війни «підриває довіру до держави» [5]. Тобто КСУ своїм рішенням вкотре наголосив на неправомірності обмеження розмірів виплати до 5 травня через фінансові можливості держави, а тому з 27.02.2020 розмір цієї допомоги визначається у кількості мінімальних пенсій за віком. Більше того, ВС 29.09.2020 було розглянуто зразкову справу №440/2722/20, в якій зроблено висновок про набуття ветеранами війни з 27.02.2020 права на соціальне забезпечення у порядку, встановленому Законом № 3551-XII (в редакції ЗУ від 25.12.1998 р. № 367-XIV «Про внесення змін до ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), яка передбачала розмір допомоги до 5 травня у кількості мінімальних пенсій за віком [6].

Водночас у рішенні ВС від 01.12.2022 по справі № 580/2869/22 сформульовано правові висновки у спірних правовідносинах, відповідно до яких, зокрема зазначено, що: право особи на виплату щорічної разової грошової допомоги до 5 травня за 2022 рік у розмірі мінімальних пенсій за віком, підпадає під гарантії, передбачені статтею 46 Конституції України, які відповідно до статті 64 Конституції України можуть бути тимчасово обмежені

в умовах воєнного або надзвичайного стану; положення Бюджетного кодексу України, прийняті у 2022 році, не визнавалися КСУ неконституційними [7]. Тобто знову маємо ситуацію звуження гарантій соціального забезпечення рішенням КМУ з огляду на фінансову можливість держави в умовах воєнного стану, який наразі триває.

Водночас ухвалою ВС від 16.03.2023 на розгляд палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав, передано справу № 560/8064/22 з аналогічних правовідносин з підстав того, що тимчасове обмеження звуження змісту та обсягу гарантій забезпечення соціального захисту ветеранів війни, у разі запровадження режиму воєнного стану, може відбуватись за умови внесення змін до спеціального законодавства, а не шляхом внесення змін до бюджетного законодавства та подальшим ухваленням КМУ рішення щодо розмірів соціальних гарантій [8]. Наразі рішення у справі № 560/8064/22 ВС не ухвалено. Однак можемо констатувати, що як практика ЄСПЛ (справи «Кечко проти України», «Ромашов проти України»), так і рішення КСУ свідчать про те, що відсутність чи скорочення бюджетних асигнувань не може бути підставою для зменшення будь-яких виплат, гарантованих державою.

Відповідно до положень ратифікованої Україною ЄКПЛ будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов`язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов`язанням згідно з міжнародним правом. Також за вимогами ст. 64 Конституції держава має можливості щодо обмеження права громадян на соціальний захист. Разом з цим, таке тимчасове обмеження під час дії воєнного стану може відбуватись за умови внесення змін до спеціального законодавства, яке регулює відносини забезпечення соціального захисту ветеранів війни. На нашу думку, невиконання державою взятих на себе соціальних зобов`язань щодо ветеранів війни, підриває довіру до держави, що є неприпустимим навіть в умовах війни. Тим більше, що зазначена категорія осіб потребує соціального захисту і після нашої Перемоги, до якої вони доклали чимало зусиль, а подекуди і життів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту": ЗУ від 25.12.1998 р. № 367-XIV // ВВР. 1999. № 24. ст. 209.

2. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст.ст. 29, 36, ч. 2 ст. 56, ч. 2 ст. 62, ч. 1 ст. 66, п.п. 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 ст. 71, ст.ст. 98, 101, 103, 111 ЗУ "Про Державний бюджет України на 2007 рік" (справа про соціальні гарантії громадян) від 09.07.2007р. № 6-рп/2007 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0a6p710-07#Text.

3. Рішення КСУ у справі за конституційними поданнями ВСУ щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ст. 65 розділу I, п.п. 61, 62, 63, 66 р. II, п. 3 р. III ЗУ "Про Державний бюджет України на 2008 р. та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" і 101 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 67 р. I, п.п. 1-4, 6-22, 24-100 р. II ЗУ "Про Державний бюджет України на 2008 р. та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" (справа щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України) від 22.05.2008 р. № 10-рп/2008 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-08#Text.
4. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: ЗУ від 28.12.2018 р. № 79-VIII // ВВР. 2015. № 12. ст.76.
5. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України від 27.02.2020 р. № №-р/2020 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-20#Text.
6. Рішення Верховного Суду від 29.09.2020 р. № 440/2722/20 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/91883790.
7. Рішення Верховного Суду від 01.12.2022 р. № 580/2869/22 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107632056.
8. Ухвала Верховного Суду від 16.03.2023 р. № 560/8064/22 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109601372.

Петруненко Я.В., д. ю. н, професор,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
Київ, Україна

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ОСОБИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Petrunenko Ia.V., JUDr., Full Professor,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine»,
Kyiv, Ukraine

GUARANTEES OF THE SOCIAL AND ECONOMIC RIGHTS OF THE PERSON UNDER THE CONDITIONS OF THE LEGAL REGIME OF THE MARTIAL STATE

Abstract. *The report is devoted to the actual topic of guarantees of socio-economic rights of the individual under the conditions of the introduction of the legal regime of martial law. It was concluded that the socio-economic rights of a person under the conditions of the legal regime of martial law may be limited, which is due to the transition of the state to the military model of the economy, under which the entire economic system of the state works, first of all, to ensure the needs of defense, including raising social guarantees and payments* for military personnel and other persons *involved in the performance of defense functions. The conditions for the legitimacy of the restriction of socio-economic rights of a person in the conditions of martial law are that such restrictions should not be arbitrary and disproportionate, should be temporary in nature, be justified and cannot completely deprive a person of the means of livelihood.*

Із введенням в Україні у лютому 2022 р. Указом Президента України № 64/2022 режиму воєнного стану [1] постало питання про допустимі межі обмеження основних соціально-економічних прав особи, зокрема з огляду на положення Конституції України. Як зазначив з цього приводу суддя Конституційного Суду України В.В. Лемак в Окремій думці стосовно Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 р. № 1-р(II)/2022, Конституція України і під час війни залишається вищим наказом і для нації, що воює, і для кожного громадянина; ніщо в принципах і нормах Конституції України не може бути прочитане і витлумачене як таке, що становить перешкоди для ведення державою і народом оборонної війни, більш того – для ведення успішної війни проти ворога [2].

Інакше кажучи, будь-які обмеження прав та свобод особи, які зумовлені введенням режиму воєнного стану, повинні бути пропорційні до дійсних потреб у такому обмеженні. Важливо, що у ч. 2 ст. 64 Конституції України визначені права і свободи, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Також зазначається, що всі інші права можуть обмежуватися із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Зі змісту ч. 2 ст. 64 Конституції України слідує, що право на соціальний захист, пенсійне та інші види соціального забезпечення (ст. 46) не належить до тих прав, щодо яких встановлена заборона на обмеження навіть в умовах дії воєнного стану. Головним чином, застосований у ст. 64 Конституції України підхід до обмеження прав ґрунтується на концепції розмежування прав різних поколінь [4, с. 136-137].

Зокрема, обмеженими не можуть бути права саме першого покоління, безпосередньо пов’язані із життям, честю, гідністю, особистою свободою та недоторканністю людини. Соціально-економічні права, до яких відноситься й право на соціальний захист, належать до прав другого покоління, а тому Конституція України дозволяє обмеження цієї групи прав в умовах дії режиму

воєнного стану. При цьому постає раціональне питання, в яких випадках таке обмеження може вважатися легітимним і обґрунтованим.

У науковій літературі з цього приводу зазначається, що в сучасному світі застосування обмежень прав і свобод людини є одним з ґрунтовних елементів взаємовідносин людини з державою. Це здійснюється з метою знаходження компромісу між суспільством і державою, яке проявляється у захисті особи, прав і свобод інших осіб від свавілля. Тому обмеження основних прав і свобод особи являє собою правомірне, цілеспрямоване кількісне та (або) якісне применшення у процесі правореалізації тих можливих моделей поведінки (правомочностей), які складають основне право (свободу) особи, з боку інших осіб [5, с. 72].

А.С. Славко вважає, що встановлення режиму воєнного стану як реакції держави на певні негативні фактори середовища як природного (епідемії, стихійні лиха, техногенні катастрофи), так і соціального (збройна агресія, повстання, масові заворушення, терористичні акти) походження є характерним для більшості країн світу; введення режиму воєнного стану зазвичай передбачає можливість залучення збройних сил як найбільш організованої частини держави для оперативного реагування на виклики, які постають перед такою державою, а також встановлення низки заходів, які обмежують обсяг гарантованих громадянам державою прав і свобод [6, с. 72].

Отже, найпершою умовою легітимності обмеження соціально-економічних прав особи, гарантованих Конституцією України, є обґрунтоване, зумовлене необхідністю захисту національної безпеки, територіальної цілісності, введення у встановленому порядку режиму воєнного стану. У таких умовах у держави виникає легітимне «право» мобілізувати всі можливі ресурси для забезпечення потреб оборони, переведення всієї економічної системи держави на воєнну економіку, що передбачає, передусім, забезпечення інтересів Збройних Сил України, інших потреб оборонно-промислового комплексу тощо.

Водночас, як справедливо висловився суддя Конституційного Суду України В.В. Лемак у вищезгаданій Окремій думці, під час війни неприпустимим є різке протиставлення публічного (державного) інтересу, відповідних конституційних цінностей, з одного боку, та поваги до індивідуальних прав людини, з іншого боку, як це нерідко бувало в мирні часи; потреби оборони не можуть спричиняти свавілля цивільних чи воєнних властей; навпаки, заслуговують на підтримку зусилля і законодавця, і глави держави, і уряду в умовах воєнного стану постійно публічно мотивувати свої рішення нормами Конституції України [2].

Тому другою умовою легітимності обмеження соціально-економічних прав особи є те, що таке обмеження має ґрунтуватися на законі, не бути свавільним та, у разі неможливості або обмеженої можливості держави виконувати свої зобов'язання у сфері соціального захисту найбільш вразливих верств населення, забезпечувати альтернативні можливості. Наприклад, залучати

тимчасово безробітних громадян до оплачуваних робіт, спрямованих на відновлення руйнувань та ушкоджень, завданих інфраструктурі міст України, або створювати некваліфіковані робочі місця в оборонній промисловості тощо.

Яскравим прикладом пропорційного обмеження соціальних прав громадян в умовах режиму воєнного стану є запроваджені Урядом тимчасові обмеження щодо виплат неосновних, а додаткових до пенсії виплат (як от одноразові грошові допомоги).

У судовій практиці з цього приводу склалася позиція на користь легітимності таких заходів. Зокрема, у постанові від 1 грудня 2022 р. у справі № 580/2869/22 Верховний Суд зауважив, що Кабінет Міністрів України відповідно до п. п. 3, 7 ст. 116 Конституції України, ч. 7 ст. 20 та абз. 3 пп. 2 п. 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, з огляду на запровадження в Україні воєнного стану та для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, може приймати рішення щодо порядку застосування і розмірів державних соціальних стандартів та гарантій, зокрема і щодо порядку використання у 2022 році коштів державного бюджету, передбачених для соціальних виплат; з огляду на запровадження в Україні воєнного стану та для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації, виходячи з наявних/обмежених фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, прийняття Кабінетом Міністрів України рішення щодо тимчасового порядку застосування і розмірів державних соціальних стандартів та гарантій, що стосується разової (несистематичної, додаткової до пенсії та інших видів соціальних виплат) грошової допомоги від держави, ніяким чином не може розцінюватися, як звуження права на соціальний захист, таке рішення покликане, передусім, фінансово забезпечити заходи правового режиму воєнного стану в Україні та заходи загальної мобілізації [7].

Таким чином, на підставі наведеного можна сформулювати узагальнюючий висновок про те, що соціально-економічні права особи в умовах дії правового режиму воєнного стану можуть бути обмежені, що зумовлено переходом держави до воєнної моделі економіки, за якої вся економічна система держави працює, у першу чергу, на забезпечення потреб оборони, включаючи підвищення соціальних гарантій та виплат для військовослужбовців та інших осіб, задіяних у виконанні функцій оборони. Умовами легітимності обмеження соціально-економічних прав особи в умовах дії режиму воєнного стану є те, що такі обмеження не повинні бути свавільними та непропорційними, мають носити тимчасовий характер, бути обґрунтованими та не можуть повністю позбавляти людину засобів до існування.

Список використаних джерел:
1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
2. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na01d710-22#Text
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
4. Корнієнко І.В. Історичні етапи розвитку поколінь прав людини. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру* (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 травня 2021 р.) / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 136-138.
5. Лазарєв В.В., Малиновська Т.М. Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*: зб. наук. праць (м. Харків, 26 травня 2022 р.). Харків: ХНУВС, 2022. С. 71-73.
6. Славко А.С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія*: *Право*. 2016. Вип. 41. Т. 2. С. 68-72.
7. Постанова Верховного Суду від 1 грудня 2022 р. у справі № 580/2869/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107632056

Приполова Л.І., к.ю.н., старший дослідник,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна
Корнієнко В.О., к.ю.н., доцент,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ СКЛАДОВІ ЗДІЙСНЕННЯ США МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ МОНІТОРИНГУ

Prypolova L.I., Ph.D., Senior Researcher,
National University of Defense is named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine
Korniienko V.O., Ph.D., Associate Professor,
National University of Defense is named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine

POLITICAL AND LEGAL COMPONENT ACCOMPLISHMENTS OF THE USA INTERNATIONAL AID TO UKRAINE AND FEATURES OF ITS MONITORING

Abstract.*The peculiarities of the provision of international assistance to the USA under the future program "Services for monitoring, evaluation and audit of reporting of Ukraine" were analyzed. The creation of a temporary investigative commission by the Verkhovna Rada of Ukraine to control the use of military aid to Ukraine is described.*

Ефективно використовуючи надану Україні міжнародну допомогу у сфері безпеки, американська сторона чітко усвідомлює можливий ризик незаконного перенаправлення, і активно вживає всіх можливих заходів, щоб цього не сталося. У Сенаті США заплановано розширити та зміцнити набір фінансово-правових механізмів нагляду за міжнародною фінансовою допомогою Україні. Зараз Сполучені Штати намагаються відстежити всю допомогу, яку надають Україні, зокрема за допомогою додатка, який працює на основі технології БЛОКЧЕЙН, але в умовах війни такий контроль все одно постає перед численними викликами. Приміром, з міркувань безпеки існують суворі обмеження на кількість американських посадовців, які можуть перебувати в Україні. Крім того, важко знайти підрядників, готових працювати в районі підвищеного ризику, або організувати особисті зустрічі з урядовцями, лідерами громадянського суспільства та іншими особами, які отримують складові міжнародної допомогу [1].

У зв’язку з цим США планують створити програму під назвою «Послуги з моніторингу, оцінки та аудиту звітності України» (Monitoring, Evaluation and Audit Services for Ukraine Reporting), або MEASURE, для здійснення контролю за міжнародною допомогою. Програма розрахована на трирічний період і передбачає забезпечення присутності в Україні представницького корпусу зарубіжних профільних фахівців з метою здійснення дистанційного та особистого моніторингу з відвідуванням об'єктів, де це можливо. Контракт на впровадження системи MEASURE з американською компанією планувалося укласти до лютого 2022 року, але в посольстві США в Україні висловили сподівання, що всі аспекти стратегії моніторингу будуть впроваджені у 2023 році [2].

У Державному департаменті підтвердили існування плану впровадження системи (програми) MEASURE, але вона перебуває на стадії закупівлі, і очікується, що рішення про надання контракту з відповідною компанією буде ухвалене у поточному році. Про створення системи (програми) стало відомо на тлі все частіших закликів Республіканської партії США, яка в січні 2023 року отримала контроль над Палатою представників Конгресу США, до посилення перевірки фінансів і зброї, що надходять в Україну [3].

Невід'ємною складовою у здійсненні всебічного контролю за здійсненням забезпечення сил оборони в межах міжнародної допомоги є підтримка депутатського корпусу України. Спільні зусилля зарубіжних партнерів та Верховної Ради України дають підґрунтя для недопущення використання наданої міжнародної допомоги не за призначенням. Дієвість використання правових механізмів, які започатковує український парламент, вказує на змістовний підхід української сторони до співпраці. Так, Верховна Рада України підтримала створення (далі – ТСК) тимчасової слідчої комісії для контролю використання військової допомоги Україні. Постанова передбачає створення комісії «з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги під час воєнного стану». Завданнями ТСК є:

- підготовка та надання парламенту ініціатив щодо створення моделі парламентського контролю над використанням матеріально-технічної допомоги, яку Україна отримує від партнерів «з метою забезпечення прозорості та законності процесу використання наданої міжнародної матеріально-технічної допомоги під час війни»;
- збір та аналіз інформації для проведення парламентських слухань щодо «випадків неналежного чи нецільового транспортування, розподілення чи використання міжнародної матеріально-технічної допомоги».

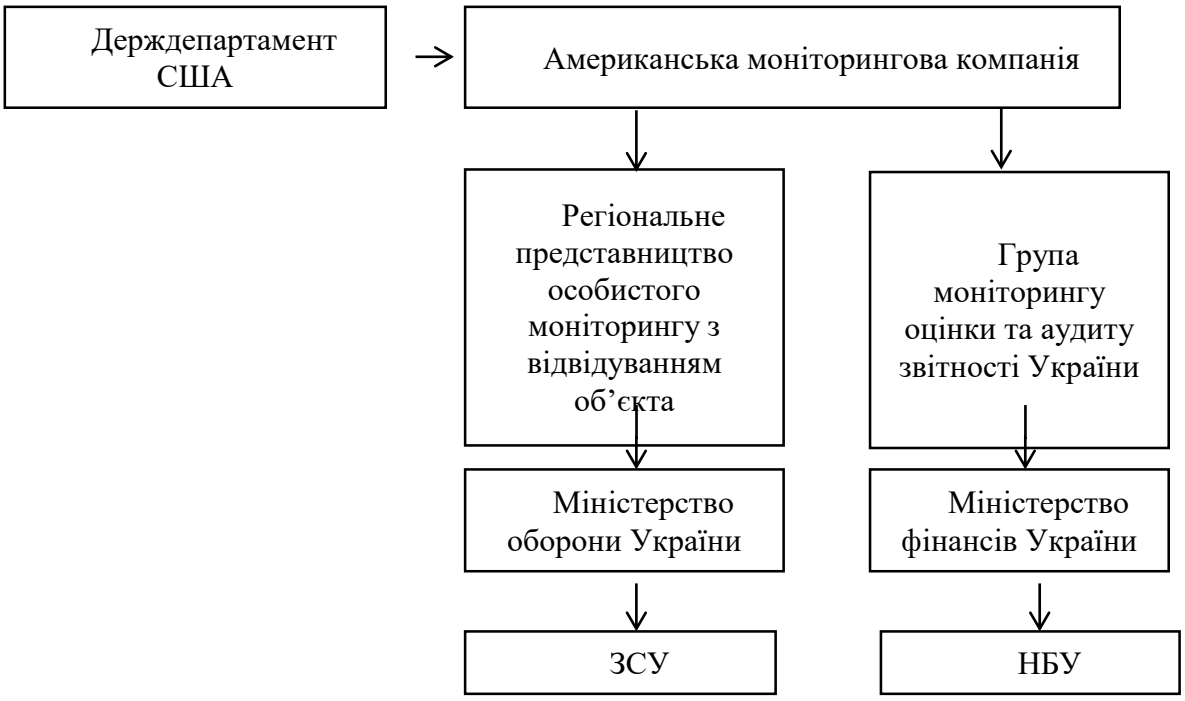

Рисунок 1. Моніторинг контролю за міжнародною допомогою Україні за програмою "MEASURE".

Джерело: складено авторами за джерелами [1-4].

Правове регулювання здійснення забезпечення сил оборони в межах міжнародної допомоги зі сторони України доводить, що процедури транспортування, розподілення на фронті та використання міжнародної матеріально-технічної допомоги (зокрема, озброєння, наданого міжнародними партнерами) є прозорими та позбавленими корупційних чи інших негативних чинників [4].

Список використаних джерел:

1. А. Андрійчук. Хто і як перевіряє використання Україною допомоги США. Пояснюємо, чому це важливо. 14.02.2023. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/dopomoha-ssha-hroshi-zbroya-audyt/32259912.html.
2. США хочуть до березня 2023-го запустити систему контролю допомоги Україні – ЗМІ. 14.12.2022. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/14/7152496/.
3. Контроль використання військової допомоги. До Києва приїхали аудитори з США – Нуланд. 26.01.2023. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-nuland-audytory-ssha-/32241299.html.
4. Рада створила ТСК для контролю використання озброєння – депутати. 19.07.2022. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/ne l-ws-rada-tsk-kontro ozbroiennia/31950170.html.

Федчук Т.Ю., старший лейтенант юстиції, науковий співробітник науково-дослідного відділу військово-правових проблем науково-дослідного управління проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва Центру воєнно-стратегічних досліджень, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Fedhuk T., senior lieutenant of justice, researcherof the scientific research department of militarylegal problems of the scientific research department problems of resource provision in the military sphere, the code of defense and military construction of the Center for Military and Strategic Studies, Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine, Kyiv, Ukraine

PROBLEMS OF APPLICATION OF STANDARDS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW DURING FULL-SCALE ARMED AGGRESSION BY RUSSIA AGAINST UKRAINE

Abstract.*The world learns the lessons of the war 2014-2023. The support of the Northern Alliance (NATO) for Ukraine remains unshakable. Building security at the national and global level, strengthening the collective stability of NATO and ensuring the individual needs of allies, reforming international organizations, developing a unified concept of justice – the key to preventing manifestations of military aggression, reducing the likelihood of their recurrence.*

Збройний конфлікт, розв'язаний росією проти України у 2014р., триває десятий рік. Україна змушена оборонятися проти спроби реколонізації, окупації її території, відстоювати право на самовизначення, закріплене у Статуті Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН) та Конституції України [1,2].

Чинне міжнародне право забороняє використання збройної агресії та загрозу її застосування проти будь-якої суверенної держави. Водночас війна, як сфера діяльності людства, залишається жорстокою реальністю і потребує врегулювання правовими засобами.

У світі, що змінюється, основними чинниками на глобальному та національному рівнях є: руйнування усталеної системи міжнародної безпеки, зростання невизначеності і непередбачуваності безпекового середовища, усвідомлення необхідності посилення кримінально-правового забезпечення дотримання Міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) – на індивідуальному та державному рівні.

З початку агресії росія – постійний член Радбезу ООН – двічі використовувала своє право вето (у лютому 2022р. та у квітні 2023р.) і обидва рази у розгляді питання щодо України. У 2015р. факт ii постійного членства та позиція у питаннях щодо масових смертей був вперше порівнені з «ліцензією на вбивство».

Лише через 7 років світовий політикум повернувся до цієї тези в рамках Тижня високого рівня 20-26.09.2022р. в Нью-Йорку, перед необхідністю відновлення довіри до Радбезу ООН, підірваної збройним вторгненням в Україну росії – постійного члена організації і, водночас, її дестабілізаційного чинника.

Розпочата у 2014 р. як «гібридна» [3], у 24.02.2022р. агресія перейшла в активну фазу і набула характеру повномасштабної військової. Це комплекс дій, спрямованих на знищення української державності та ідентичності, повалення легітимної влади: одночасне застосування регулярних військ і незаконних збройних формувань та терористичних організацій, пропаганда шовінізму і ревізіонізму, встановлення окупаційного режиму на тимчасово окупованих територіях, терор та геноцид проти цивільного населення, навмисне завдавання надмірної шкоди громадянам, юридичним особам та об'єктам державної власності в Україні, «ядерний» шантаж.

Гібридність війни 2014-2023р.р. проявляється у цинічній підміні понять інтерпретації реальних подій і явищ та загрожує побудовою «умовної» реальності, в якій унормовані: умовні демократичні вибори, територіальні псевдоутворення на чолі з умовно легітимними лідерами; умовний «порятунок» українських громадян, у тому числі неповнолітніх.

Умовні статуси Криму та інших тимчасово окупованих територій, що внаслідок умовного «референдуму» оголошені територією країни-агресора – створюють небезпечний прецедент у сфері міжнародного права та політико-адміністративних відносин.

Свого часу росія вже використовувала подібний підхід, привласнивши колективну перемогу над фашизмом у Другій Світовій війні і нав'язавши світові своє бачення її як «Великої Вітчизняної». Подібний підхід застосовується і нині. Введені в оману російською пропагандою, поважні міжнародні політико-правові інституції втратили контроль над ситуацією та вичерпали можливості впливу на країну-агресора.

Відповідно до норм МГП, війна 2014-2023 р.р. кваліфікується як міжнародний збройний конфлікт (далі – МЗК), регулюється нормами, викладеними у Женевських Конвенціях 1949р. (далі - ЖК I-IV) та Додаткових Протоколах до них (далі - ДП I-IV), які застосовуються до збройного конфлікту, незалежно від його інтенсивності і безпосередньо від самого початку – стосовно методів та засобів ведення воєнних дій.

Засвідчені численні факти використання росією заборонених засобів ведення війни: жорстоке поводження з військовополоненим та некомбатантами; віроломство та віддання наказу не залишати нікого в живих; застосування заборонених засобів ведення війни, що завдають надмірної шкоди та зайвих страждань: касетна зброя, міни, міни-пастки, термобарична та запальна зброя проти цивільного населення і об'єктів цивільної інфраструктури, ведення дій, які мають за мету заподіяння шкоди природному середовищу [5].

Відверто і свідомо росія порушує ключовий і незмінний принцип звичаєвого права відповідно до преамбули Санкт-Петербурзької декларації 1868 р.: «…єдина законна мета, яку повинна мати держава під час війни, полягає в ослабленні військових сил ворога».

Масштаби злочинів, зневага до звичаїв війни, чинних правил, законів і домовленостей вражають , а членство росії у міжнародних безпекових організацях ускладнює застосування важелів та норм МГП. Саме тому пріоритетним напрямком подальшого розвитку МГП має бути формування єдиної дієвої концепції притягнення до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів та відшкодування завданих збитків.

«Сторона, що перебуває у конфлікті й порушує положення Конвенцій або цього Протоколу, повинна відшкодовувати завдані збитки, якщо для цього є підстави. Вона несе відповідальність за всі дії, що вчиняються особами, які входять до складу її збройних сил» (ДП I).

Принципи МГП захищають не сторони конфлікту, а загальнолюдські цінності. На кожну державу покладається обов'язок сприяти їх дотриманню. Україна як сторона конфлікту, і сторона зазначених Конвенцій, виконує свої зобов'язання [4].

23.11.22р. Європейський парламент прийняв резолюцію, що визнає росію державою-спонсором тероризму та державою, яка використовує терористичні методи. Парламентська асамблея НАТО закликала створити спеціальний Міжнародний трибунал щодо агресії росії.

26.04.2023р. заступник Генерального секретаря НАТО Мірча Джоане у зверненні до учасників Симпозіуму НАТО з питань стійкості (Рига, Латвія), давши високу оцінку стійкості України, підкреслив важливість стійкості суспільства як фундаментального аспекту стримування і оборони НАТО.

За даними Офісу Генерального Прокурора Україини, станом на 01.05.23р. відкрито понад 80 тисяч кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів, вчинених росіянами в Україні від 24.02.2022р. Документально засвідчені факти того, що вбивства мирних мешканців здійснювалися з відома та за командами військового керівництва.

17.03.2023р. – Міжнародний Кримінальний Суд (далі – МКС) Гааги, посилаючсь на «розумні підстави», видав міжнародні ордери на арешт президента росії В. Путіна та уповноваженої з прав дитини М. Львової-Бєлової – їх підозрюють у незаконній депортації українських дітей.

Удосконалення механізму реалізації норм МГП, імплементація його положень в національне законодавство, впровадження механізму перехідного правосуддя, застосування політичних і економічних важелів впливу, незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів має зробити тягар війни непосильним для країни-порушника.

Формується парадигма невідворотності справедливого покарання за вчинений воєнний злочин. Світоустрій потребує кардинальних змін та усвідомлення місці і ролі України в ньому.

Список використаних джерел:

1. Статут ООН, вид. Департаментом громадської інформації ООН. Київ. Україна. 2008, www.un.org.ua.

2. Конституція України: Закон від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР.

3."Стратегія воєнної безпеки України", Указ Президента України від 25.03.2021р. № 121/2021.

4."ІНСТРУКЦІЯ про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України", Н-з МОУ 23.03.2017 № 164, "Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України", МЮУ 09.06.2017р. за № 704/30572).

5."Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних

ушкоджень або мають невибіркову дію", "Конвенція про конкретні види звичайної зброї" ООН, Женева 10.10.1980р. з протоколами I-IV, "Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництво і передачу протипіхотних мін та про їх знищення", Осло 18.09.1997р.

Чумак О.,
Національний університету оборони України,
Київ, Україна

ПАСПОРТИЗАЦІЯ ЗАГРОЗ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Chumak O.,
National Defense University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

CERTIFICATION OF THREATS TO MILITARY AND SOCIAL SECURITY IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Abstract*.The expediency of developing passports of threats to military and social security with the aim of standardizing information and analytical activities in the field of national security of Ukraine and responding to the mentioned threats is substantiated. It is shown that the certification of the specified threats involves the development of ontological and prognostic models of threats to military and social security, as well as a matrix of response to the specified threats.*

Військово-соціальна безпека – це стан захищеності професійних, духовних, морально-психологічних, інтелектуальних та інших цінностей і якостей військовослужбовців та військових колективів, що забезпечує успішне виконання завдань за призначенням по протидії загрозам воєнного характеру.

Похідними військово-соціальної безпеки є:

- соціальна безпека військовослужбовців;
- військово-професійна безпека;
- гуманітарна безпека військовослужбовців;
- військово-психологічна безпека;
- безпека військової служби, військово-інформаційна та інші види безпеки [1].

З метою своєчасного й адекватного реагування на загрози військово-соціальній безпеці необхідно здійснити паспортизацію вказаних загроз, що передбачає розробку онтологічної та прогностичної моделей загроз військово-соціальній безпеці, а також матриці реагування на вказані загрози.

Паспорт загроз має містити три частини:

Частина 1. Загальна характеристика загроз військово-соціальній безпеці.

1.1. Структура загроз військово-соціальній безпеці.

1.2. Об’єкти загроз військово-соціальній безпеці.

1.3. Джерела загроз військово-соціальній безпеці.

Частина 2. Можливий розвиток загроз військово-соціальній безпеці.

2.1. Масштаб та ймовірність виникнення загроз військово-соціальній безпеці.

2.2. Тенденції розвитку загроз військово-соціальній безпеці.

2.3. Можливі наслідки реалізації загроз військово-соціальній безпеці.

Частина 3. Діяльність суб'єктів забезпечення військово-соціальної безпеки з реагування на загрози.

3.1. Суб’єкти забезпечення військово-соціальної безпеки:

1) Президент України;

2) Уряд України;

3) Міністерство оборони України, а саме: Директорат економічного аналізу і планування; Директорат інформаційної політики у сфері оборони та стратегічних комунікацій; Департамент юридичного забезпечення; Департамент фінансів; Департамент кадрової політики; Департамент гуманітарного забезпечення; Департамент соціального забезпечення;

4) Збройні Сили України, а саме: Головне управління морально-психологічного забезпечення.

3.2. Ресурсне забезпечення. Передбаченні у Державному бюджеті України кошти на реалізацію державних програм розвитку Збройних сил України, державних і регіональних програм соціального розвитку.

3.3. Технології реагування на загрози військово-соціальній безпеці.

Залежно від стадії формування та реалізації загроз військо-соціальній безпеці виокремлюють такі технології державного реагування на загрози, як-от [2]:

1) на етапі передкризової ситуації – профілактика загроз військово-соціальній безпеці, а саме процес впливу силами і засобами системи кризового реагування на причини, що породжують загрози військово-соціальній безпеці, а також на умови, що сприяють їх виникненню та реалізації;

2) на етапі розгортання кризової ситуації (подія, яка вже відбулася й несе в собі потенційні загрози військово-соціальній безпеці) – попередження та припинення дії загрози військово-соціальній безпеці:

попередження загрози військово-соціальній безпеці – це вплив силами і засобами системи кризового реагування на процес підготовки до реалізації загрози військово-соціальній безпеці з боку її джерела або носія / супротивника;

припинення загрози військово-соціальній безпеці – це безпосередній вплив силами і засобами системи кризового реагування на процес реалізації загрози військово-соціальній безпеці.

3) на етапі розгортання надзвичайної / катастрофічної ситуації (подія, яка вже відбулася й несе в собі реальні загрози військово-соціальній безпеці) – локалізація та нейтралізація загрози військово-соціальній безпеці:

локалізація загрози військово-соціальній безпеці – це процес усунення силами і засобами системи кризового реагування шкідливих наслідків реалізації загрози військово-соціальній безпеці.

нейтралізація загрози військово-соціальній безпеці – це процес зведення силами і засобами системи кризового реагування шкідливих наслідків реалізації загрози військово-соціальній безпеці до їх мінімального рівня.

Отже, розробка паспортів загроз військово-соціальній безпеці є одним із шляхів стандартизації інформаційно-аналітичної діяльності у сфері національної безпеки України, а також впровадження технологій реактивного й проактивного реагування на згадані загрози.

Список використаних джерел:

1. Шевченко М.М. Контури військово-соціальної безпеки в українському війську: нові контексти та інтерпретації. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2016. №2 (8). С. 203-214.
2. Шевченко М.М. Поняття «технологія державного реагування на загрози національній безпеці»: смисловий простір соціально-філософського змісту. *Філософія науки: традиції та інновації.* 2017. № 2 (16). С. 183-196.

Шевченко М.М., к.філософ.н., доцент,
Міністерство оборони України,
Київ, Україна
Чигринський В.А.,
Збройні Сили України,
Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НАСТАНОВ СТРАТЕГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ РОСІЇ В ХОДІ ТОТАЛЬНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Shevchenko M., Ph.D., Associate Professor,
Ministry of Defense of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
Chyhrynskyi V.,
Armed Forces of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

FEATURES OF THE IMPLEMETNTATION OF THE GUIDELINES OF THE STRATEGIS OF CULTURE OF RUSSIA DURING THE TOTAL WAR AGAINST UKRAINE

Abstract.*The general guidelines of the strategic culture of modern Russia, which are realized during the Russian-Ukrainian war, are characterized. The proposed scenarios for implementing the guidelines of Russia's strategic culture in the field of diplomatic and strategic activities, interstate confrontation, and the conduct of a total war against Ukraine can be used to develop scenarios for responding to threats to Ukraine's national security.*

Загальними настановами стратегічної культури у сфері дипломатико-стратегічній діяльності сучасної росії є:

1) орієнтація на здобуття національної величі і статусу провідної світової держави;

2) імператив створення поясу безпеки за рахунок розширення власної території;

3) комплексне застосування військово-силового, економічного та інформаційно-психологічного (ідеологічного) інструментарію для відстоювання національних інтересів на міжнародній арені;

4) політичний прагматизм, який орієнтований на власний історичний досвід державного будівництва (імперії);

5) примат військової сили над іншими методами багатосторонніх відносин;

6) низька чутливість до військових втрат під час ведення «героїчних» війн;

7) використання ідеологічної та культурологічної складових геополітичного протистояння, а саме русифікація і панування догматів руської православної церкви щодо виключної ролі росії у справі захисту православної цивілізації та слов’янства загалом, формування мережі ідеологічного впливу та інфільтрація – принципове руйнування соціальних інститутів держави-супротивника (наприклад: національна культура, суспільна мораль, соціальний інтелект та ін.), які не піддаються перекодуванню;

8) використання глобального геополітичного кодексу і нарощування технологічних переваг в геополітичному протиборстві – ядерний шантаж у світовому масштабі;

9) консервування «відсталості» пострадянських країн та енергетичної залежності європейських країн від росії;

10) традиційне застосування в міждержавному протиборстві рф технологій боротьби з державністю, кінцевим результатом застосування яких є руйнування стратегічної та національної стійкості (складова: організаційна стійкість), спроможностей та стратегічної готовності держави-жертви до своєчасного й адекватного реагування на загрози національній безпеці у різних сферах життєдіяльності суспільства [1-3].

У згаданих технологіях боротьби з державністю об’єктами деструктивного впливу є складові сили, що «сприймається» супротивником. Остання представлена формулою (1) [4].

$$P = (C + E + M) * (S + W + V) * (K + Y + L), \text{ де} \quad (1)$$

де:

P – це сила, що «сприймається» супротивником;

(C +E + M) – могутність держави;

(S + W+V) – суб'єктність держави та легітимність державної влади;

(K + Y + L) – готовність нації до ведення війни;

C – критична маса: населення і територія;

E – економічна могутність держави: доходи і рівень розвитку виробництва. Остання визначається за сумою п'яти ресурсів: енергетика, торгівля, продовольство, найважливіші види мінеральної сировини;

M – військова могутність: сума показників стратегічного балансу і могутність збройних сил;

S – стратегічні цілі, що визначені в офіційному дискурсі;

W – політична воля до досягнення цілей національної стратегії: сума показників національної єдності, мистецтва стратегічного управління, мистецтва політичного керівництва, відповідності стратегії національним інтересам;

V – ступінь авторитету керівництва держави серед населення країни з питань реалізації зовнішньополітичного та воєнно-політичного курсів держави, з питань суспільного розвитку;

K – стійкість національної самоідентифікації;

Y – мотиваційна готовність військовослужбовців національних військових формувань до збройного захисту Батьківщини;

L – суспільна єдність з питань національної безпеки і оборони держави.

Наразі рф веде проти України тотальну війну, основною метою якої є повне знищення Української держави й народу України. Завданнями тотальної війни рф проти України є:

1) ліквідація Української держави та її керівництва, при цьому керівництво рф висловило готовність до застосування ядерної зброї;

2) руйнування економічної і транспортної систем, критичної та цивільної інфраструктури України;

3) поневолення частини населення України – Криму і Донбасу;

4) геноцид народу України на всій території держави, котрий напередодні війни оголошено неповноцінним та неісторичним народом, й позбавлено права на існування; ядерний та екологічний тероризм;

5) захоплення столиці України – м. Київ, «очищення» від населення північних, східних та південних областей України; насильна депортація громадян України на територію рф; окупація Криму і всього Донбасу;

6) позбавлення ЗСУ здатності вести збройну боротьбу;

7) знищення історії та культури народу України;

8) руйнування навколишнього середовища життєдіяльності людини (природне та соціальне середовище діяльності).

Особливостями реалізації настанов стратегічної культури росії в ході тотальної війни проти України є акцент уваги керівництва рф на виконанні комплексу завдань щодо:

I. Знищення навколишнього середовища життєдіяльності українського суспільства з метою створення ситуації руїни, екологічної катастрофи регіонального або глобального масштабу, що насамкінець може призвести до гуманітарної катастрофи в Україні або в європейському регіоні.

II. Руйнування інтегральної могутності Української держави, а саме руйнування або знищення таких складових могутності, як-от: 1) управління – шляхом руйнування системи державного і військового управління; 2) територія – шляхом загарбання території України; 3) природні ресурси – шляхом привласнення природних ресурсів на загарбаних територіях; 4) населення – шляхом геноциду та депортації мирного населення або створення ситуації для внутрішньої міграції населення та імміграції за кордон; 5) економіка – шляхом знищення економічного потенціалу України; 6) культура і релігія – шляхом руйнування або знищення пам'яток культури, культових споруд, національних святинь; 7) наука і освіта – шляхом руйнування закладів науки й освіти; 8) медицина – шляхом руйнування медичних установ; 9) армія – шляхом знищення військового потенціалу України.

III. Антиукраїнська державна та воєнна пропаганда рф, інформаційні спецоперації проти України, що спрямовані на: 1) руйнування суспільної єдності народу, армії, Української держави з питань збройного захисту Вітчизни; 2) дискредитацію воєнно-політичного керівництва держави, командного і особового складу військ (сил) сектору оборони України в питаннях ведення війни; 3) підрив віри народу України і ЗСУ в перемогу над ворогом; 4) підрив віри особового складу ЗСУ у силу своєї зброї; 5) зниження рівня готовності військовослужбовців ЗСУ та інших національних військових формувань до збройного захисту Вітчизни; 6) формування негативного міжнародного іміджу України серед держав-членів антипутінівської коаліції; 7) дестабілізацію суспільно-політичної системи України й провокування «керованого хаосу» в Україні.

IV. Рефлексивне управління державно-управлінською та воєнно-політичною елітою України в питаннях подальшого ведення війни, а саме спонукання останніх до ведення переговорів або капітуляції у війні.

V. Рефлексивне управління державно-управлінською та воєнно-політичною елітою ЄС та НАТО в питаннях подальшої підтримки України в ході російсько-української війни, а саме спонукання згаданих еліт до скорочення обсягів допомоги Україні під тиском: а) ядерного та енергетичного шантажу; б) наслідків спровокованих росією світової продовольчої кризи та міграційних потоків з районів ведення активних воєнних дій (приклад: Сирія, Україна) у країни ЄС; в) погроз росії щодо можливих воєнних дій проти НАТО на східноєвропейському та балтійському театрах воєнних дій із застосуванням тактичної ядерної зброї.

Список використаних джерел:
1. Шевченко М. М. Проблеми формування геостратегії Росії: історична спадщина та сучасні реалії. *Воєнна історія*. 2003. № 2. С. 59–66.
2. Шевченко М.М. Методологічні засади аналізу міждержавного протиборства. *Нова парадигма*. 2007. Вип. 68. С. 125–133.
3. Шевченко М.М., Зозуля О.С., Лєпіхов А.В., Храпач Г.С. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. № 2 (75). 2022. С. 6–15.
4. Шевченко М.М. Генеза сутності поняття «могутність держави» та підходи до кількісного аналізу силового потенціалу наприкінці XX століття. *Шляхи удосконалення державного управління національною безпекою України* / Матеріали круглого столу (Київ, 17 березня 2011 р.). / за заг. ред. Г.П. Ситника. К.: НАДУ, 2011. С. 39– 44.

СЕКЦІЯ 2. ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА ПРІОРИТЕТИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Яценко О. М., д.е.н., професор,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна
Осадчук В. Є.,
менеджер із стратегічного розвитку бізнес-партнерства, Komyuni LLC,
Ньюарк, Сполучені Штати Америки

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ

Yatsenko O., Doctor of Economics, Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine
Osadchuk V., Partnership Strategic Manager, Komyuni LLC,
Newark, United States

INNOVATIVE APPROACHES AND INVESTMENT PROSPECTS OF POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE TO STRENGTHEN THE STATE'S SECURITY: THE EUROPEAN INTEGRATION VECTOR OF DEVELOPMENT

Abstract. *The thesis is devoted to post-war reconstruction and security in Ukraine: importance of investments, innovations, the government's "Marshall Plan", and foreign experience. It is determined that international trade, improvement of the investment climate for the inflow of private foreign investment in defense, security, infrastructure, and others are the drivers of the national economy recovery.*

В умовах повномасштабної війни росії проти України та особливо в післявоєнний період актуальним питанням є пошук інструментів та механізмів відновлення економіки та забезпечення безпеки країни, використовуючи світовий досвід та створюючи інноваційні підходи. Незважаючи на продовження розгортання військових дій на території України, необхідність залучення інвестицій та розробки ефективних моделей післявоєнної відбудови є актуальним вже сьогодні.

Важливу роль у повоєнному відновленні країни відіграють інноваційні підходи та залучення інвестицій для економічного піднесення та зміцнення безпеки держави. Ефективна торговельна політика і зовнішня торгівля сприяють відродженню національної економіки, забезпечуючи доступ до ринків та надходження капіталу, інновацій, технологій, знань. Існує ряд позитивних прикладів повоєнного відновлення держав (табл.1).

Таблиця 1. Приклади повоєнного відновлення країн

Кейс	Механізми та інструменти	Результат
Німеччина після Другої світової війни (план Маршалла, 1947 р.)	– Соціальна ринкова економіка та принцип «нова Німеччина в новій Європі»; – Залучення інвестицій, у т.ч. в освіту та наукові дослідження та формування ефективної економічної політики; – Стимулювання відкритої торгівлі; – Відкриття доступу до національного ринку; – Модернізація торговельної політики; – Акцентування уваги на промисловості; – Поновлення основного капіталу за участю держави та за мінімальних видатків на ВПК; – Гуманітарна допомога від США (у вигляді споживчих товарів); – Створення умов для розвитку вільної, конкурентоспроможної економіки й підвищення життєвого рівня населення.	Країна з найбільшою економікою світу* та інвестиційною привабливістю Країна драйвер інноваційних перетворень.
Японії після Другої світової війни	– Фокус на розвиток інфраструктури; – Експортно-орієнтована політика; – Заохочення технологічних інновацій; – Надання пріоритету освіті та дослідженням; – Розвиток співпраці між урядом, промисловістю та профспілками; – Високотехнологічний експорт.	«Японська модель» Одна з найбільших економік в Азії та світі.

Південна Корея після Корейської війни 1950-х рр.	– головний акцент було зроблено на демократизацію; – політична стабільність; – ефективне державне управління; – інвестиції в освіту та інфраструктуру; – експортна орієнтація на високотехнологічні товари та наукоємну продукцію; – імпорту сировини та нових технологій до країни коштом кінцевого продукту; – стратегія впровадження технологічних інновацій через широке виробництво та інвестиції, що забезпечує економію масштабу та обсягу.	«Диво на річці Хан» Динамічний розвиток країни з 60-х рр.
Китай після Культурної революції (1978 р.)	– Політика «реформи і відкриття»; – Модернізація торговельної політики і поступова лібералізація секторів економіки; – Залучення фінансових інвестицій; – Відкриття доступу до ринку з стимулюванням інвесторів (велика кількість дешевої робочої сили, готовність до складних технологічних задач (з метою накопичення досвіду і навичок; – Активізація зовнішньої торгівлі	Перетворення з бідної сільськогосподарської країни в одну з найбільш потужних світових економік.
Ізраїль після війни за незалежність (1947-судного дня (1973 р.)	– Поєднання жорстких регуляторних методів з ринковими механізмами розвитку у повоєнний період; – Програми індустріалізації та розвитку сільського господарства; – Отримання репарацій від Німеччини до 1965 р. та гуманітарна допомога і залучення приватних інвестицій; – Міжсекторальне узгодження та політика зміцнення обороноздатності (ВПК) через інвестиції в інфраструктуру та міцність армії; – Збільшення територій (Окупація нових територій) у 1967 р. та 1973 р. сприяло динамічному надходженню інвестицій в інфраструктурні проекти та зменшенню безробіття; – програма економічної стабілізації (1984 р.) та державна дерегуляція й створення ринкової економіки; – диверсифікація експорту та розширенню ринків збуту з сер. 1990-х рр.; – інноваційний тип розвитку економіки, пріоритизація високотехнологічних та інноваційних галузей економіки	– світовим лідером в галузі високотехнологічної зброї
Руанді після геноциду в 1994 р.	– Спеціалізація виробництва і стимулювання експорту кави і чаю; – Диверсифікація економіки; – Стимулювання зовнішньої торгівлі і пошук імпортерів; – Інвестиції в освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру; – Створення сприятливого бізнес-середовище для залучення іноземних інвестицій.	Країна з найшвидше зростаючою економікою в Африці

**вихід економіки Німеччини на друге місце у світі у 1950-х рр. було названо «економічним дивом» (реформа Л. Ерхарда). Держава використала кошти від прибутків великих корпорацій, податок на прибуток яких у перші повоєнні роки становив 90-94 %, а на військові потреби витрачалося лишень 5-6 % державного бюджету.*

*** війни за незалежність (1947-1949 рр.). в перші повоєнні роки існування новоствореної держави Ізраїль залежав від зовнішньої допомоги. Критична частина бюджету 37% в 1952 р. виділялась на оборонні потреби країни.*

Джерело: складено авторами за [2, 3].

Незважаючи на напружену військово-економічну ситуацію, більшість потенційних інвесторів розуміють неминучість євроатлантичної інтеграції України та готові розглядати проекти у сферах традиційно глобальної конкурентоспроможності або спрямовані на післявоєнну відбудову економіки країни [1]. Під відновленням економіки розуміємо процес реалізації комплексу заходів у різних сферах господарської діяльності населення, що мають на меті відновлення конкурентоспроможності як суб'єктів національної економіки, так і позицій країни на міжнародній арені, що відбувається завдяки фінансуванню Зройних сил України, налагодженню виробництва, забезпечення добробуту населення, розробці та впровадженні інноваційних підходів та технологій.

У звіті про фінансову стабільність Національного банку України зазначається, що російська окупація призвела до збитків Україні у розмірі 100 млрд доларів, включаючи руйнування житлових будинків та інфраструктури. Крім фінансових збитків, військові дії на території країни призвели до втрат людського капіталу. Згідно з ООН, кількість біженців, що залишили Україну, становить 5,6 млн осіб. У Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньопереміщених осіб є інформація про 3,4 млн внутрішньо переміщених осіб [4]. Через припинення інвестиційної діяльності на сьогоднішній день, у майбутньому гостро постане питання відновлення виробничого потенціалу підприємств. Воно вимагатиме багато часу та підтримки міжнародних партнерів. Однак, процес післявоєнного відновлення відкриває й можливості для реформ, переорієнтації українського експорту із сировинного спрямування на товари з високою часткою доданої вартістю та зміни напрямку економіки на європейські стандарти.

Для глобального бізнесу та інвесторів є багато позитивних сигналів, які мають спонукати не лише зосередитися на Україні, а й діяти зараз. Світові експерти та політики почали використовувати термін «план Маршалла» для опису майбутньої відбудови України. З урахуванням ресурсного та людського потенціалу, післявоєнна Україна має потенціал ефективно залучати від 70 до 100 млрд. доларів прямих іноземних інвестицій щорічно. План відновлення українського уряду, який був представлений делегацією України на конференції у м. Лугано у липні 2022 р., передбачає необхідність інвестиційних надходжень на суму 750 млрд євро. Він складається з 15 програм у різних секторах національної економіки [5].

План потребує надходжень та реалізації вже сьогодні, і тому поділений на три етапи: перший «підтримка» – з 2022 р. по 2023 р., коли близько 70 млрд. дол підуть на фінансування дефіциту бюджету; другий етап або так званий «відбудова» почнеться з 2023 р. та триватиме до початку 2026 р., коли кошти в основному спрямовані на відновлення зруйнованої та будівництво нової інфраструктури відповідно до європейських стандартів, залучення коштів прогнозується розміром близько 300 млрд дол; третій етап «модернізація», що

триватиме з 2026 р. по 2032 р., потреба у фінансових надходженнях перевищує 400 млрд дол, значна частка яких планується бути покритою приватними інвесторами. Уже понад 100 запитів було отримано від стратегічних та портфельних інвесторів таких країн як США, Великої Британії, Республіки Корея, Німеччина та інших країн. Згідно зі статистикою Advantage Ukraine, – державної програми, яка була запущена у 2022 р. з метою привернення прямих іноземних інвестицій до України та надання потенційним інвесторам детальної інформації про проекти та галузі – дану платформу відвідали десятки тисяч користувачів із 140 країн світу за два місяці роботи від моменту створення, більшість із яких – країни «Великої сімки» [6].

Україна має також потужний людський капітал. Досвід українських інженерів і конструкторів, якісні природничі школи є гарною базою для відновлення та розвитку сучасних промислових комплексів та IT-галузей. Значним кроком було введення спеціального режиму платформи «Дія.City» з 08.02.2022 р., яку називають першою у світі віртуальною комерційною країною. Ця модель розроблена на підтримку аутсорсингових, R&D, продуктових та стартап компаній. Система заснована на моделі gig-економіки, тобто моделі трудових відносин на основі короткострокових контрактів або неформальних домовленостей, і має спеціальний податковий режим. Навіть у період війни реєстр «Дія.City» зріс більш як втричі. Найвідоміші резиденти «Дія.City» – Samsung, Revolut, Monobank, NIX, SoftServe, Ajax Systems, Нова Пошта, LetyShops, Luxsoft, Rosetka, EPAM [7].

Отже, післявоєнне економічне відновлення України є, безсумнівно, першочерговим завданням на цьому етапі розвитку. Пропонований делегацією план відновлення поєднує ідеї європейських країн щодо відбудови українських міст і створення умов для відновлення вітчизняних підприємств і виробництва. При цьому основним аргументом має бути те, що головним завданням такого відновлення є не просто досягнення довоєнних показників економічного розвитку, а повна інтеграція до Європейського світового співтовариства на принципах стійкості. Одним із інструментів, що дозволить досягти мети, є іноземні інвестиції та інноваційні підходи до їх впровадження та використання, для чого у країни є наявний оцінений потенціал та підсилюючі ресурси.

Список використаних джерел:

1. Anastasia, Z. (2022). Foreign investors have submitted more than 370 requests to the Advantage Ukraine platform [Inozemni investory` podaly` ponad 370 zapy`tiv na platformu Advantage Ukraine]. Retrieved from https://www.epravda.com.ua/news/2022/11/8/693579/
2. OECD. (2012). Growth, aid and policies in countries recovering from war. Retrieved from: https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/WP1%20Growth%20Aid%20and%20Policies.pdf

3. United Nations. (2017). Post-war reconstruction and development in the Golden Age of Capitalism. Retrieved from: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESS_2017_ch2.pdf
4. Yulia, S & Tatyana, K. (2022). Formation of a “green” model of post-war economic recovery in Ukraine [Formuvannya “zelenoyi” modeli pislyavoyennogo vidnovlennya ekonomiky` Ukrayiny`]. Retrieved from https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/258/168
5. Yaroslav, V. (2022). Marshall Plan from Lugano Fields: How Ukraine will be rebuilt for $750 billion [Plan Marshalla z poliv Lugano: yak budut` vidbudovuvaty` Ukrayinu za 750 mil`yardiv dolariv]. Retrieved from https://www.epravda.com.ua/publications/2022/07/5/688861/
6. Ministry of Economy of Ukraine (2023). Advantage Ukraine: First Five Investment Projects accepted for consideration by DFC [Advantage Ukraine: pershi p'yat` investproektiv vzyato do rozglyadu DFC]. Retrieved from https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9ecb5006-f5f6-44ef-b587-0a94fdaa6ad3&title=AdvantageUkraine
7. Andriy, L. (2022). Don't miss the "Ukrainian train" [Ne spizny`ty`sya na "ukrayins`ky`j potyag"]. Retrieved from https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/18/689232/

Stroiko Tetiana, Doctor of Science, Professor,
V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University,
Mykolaiv, Ukraine
Burkun Vitaly, PhD,
LLC "Tekhnotsentr Mykolaiv-Avto",
Mykolaiv, Ukraine

THE DEVELOPMENT OF STARTUPS IN UKRAINE AS ONE OF THE AREAS OF ECONOMIC REVIVAL AFTER THE WAR

Abstract.*The startup ecosystem of Ukraine is in a stage formation. The number of "players" belonging to each of the groups of ecosystem subjects is still small, as well their role in supporting domestic startups. It forces Ukrainian startups are already in the initial stages of existence seek financial, expert and infrastructural support abroad.*

The policy regarding innovative start-ups of Ukraine is also in the sphere of state authorities that form educational, scientific, innovative, industrial and economic policies.

In 2018, a state institution subordinated to the Ministry of Finance of Ukraine was created in Ukraine. – Ukrainian Startup Fund (UFS). This organization provides grants to Ukrainian startups at the Pre-Seed and Seed stages in the amount of

$25,000 - $50,000, depending on the capital. USF also provides up to $10,000 for an acceleration program at international and Ukrainian accelerators. In general, 3200 Startups in Ukraine in 2019 1800 Startups have submitted applications to USF (Strategic Vision 2020-2025. The Ukrainian Startup Fund).

Ukraine is enjoying good startup momentum, which should be highly appreciated considering the economic and regional situation Ukraine is ranked 29 out of 100 in StartupBlink Startup Ecosystem Overview 2020 Ukraine moved up from 34 to 29 for the last 2 years.

In order to avoid corruption risks, the Ukrainian Startup Fund (UFS) in the process of selecting projects does not envisage cooperation either with state authorities, or with state monopolists - recipients of startup innovations, or with representatives of domestic private business.

In Ukraine, the practice of supporting innovative projects at universities is quite common. The most famous and most successful program for supporting innovations and startups at universities is the Sikorsky Challenge business incubator, which was created in 2014 to encourage innovation and entrepreneurial activity at NTUU "KPI" University, as well as to attract investments for the implementation of startup projects and launch successful start-up companies.. The largest project for the development of business incubators at Ukrainian educational institutions, which is being implemented, is the network of academic business incubators YEP. Currently, YEP business incubators operate in 10 universities in different regions of Ukraine.

The Ukrainian startup support ecosystem includes incubators, startup schools and accelerators that were created with the participation of private investors, foreign grant programs or organizations.

According to the Ukrainian Fund for Startups (UFS), the structure of startups applying for assistance by type of activity is as follows: Big Data - 17%, Lifestyle - 15%, Media and advertisements - 11%, Artificial intelligence - 11%, Health care – 10%, Agrotech – 7%, Financial technologies – 5%, other – 24%.

Most of these startups have businesses related to mobile devices (40%), market place and e-commerce (33%) (Strategic Vision 2020-2025. The Ukrainian Startup Fund).

So, the ecosystem of startups in Ukraine is being formed. Private international and domestic institutions are taking an increasingly active role in financing startups. Both the total number of startups and the number of successful startups that have gained global recognition are increasing.

The startup ecosystem of Ukraine in 2022 is represented by the local ecosystems of the cities of Kyiv, Odesa, Lviv, Kharkiv and Dnipro, is at the stage of activation and has a total of about 3,000 startups at an early stage. According to international experts, there are many talents in Ukraine capable of producing valuable ideas.

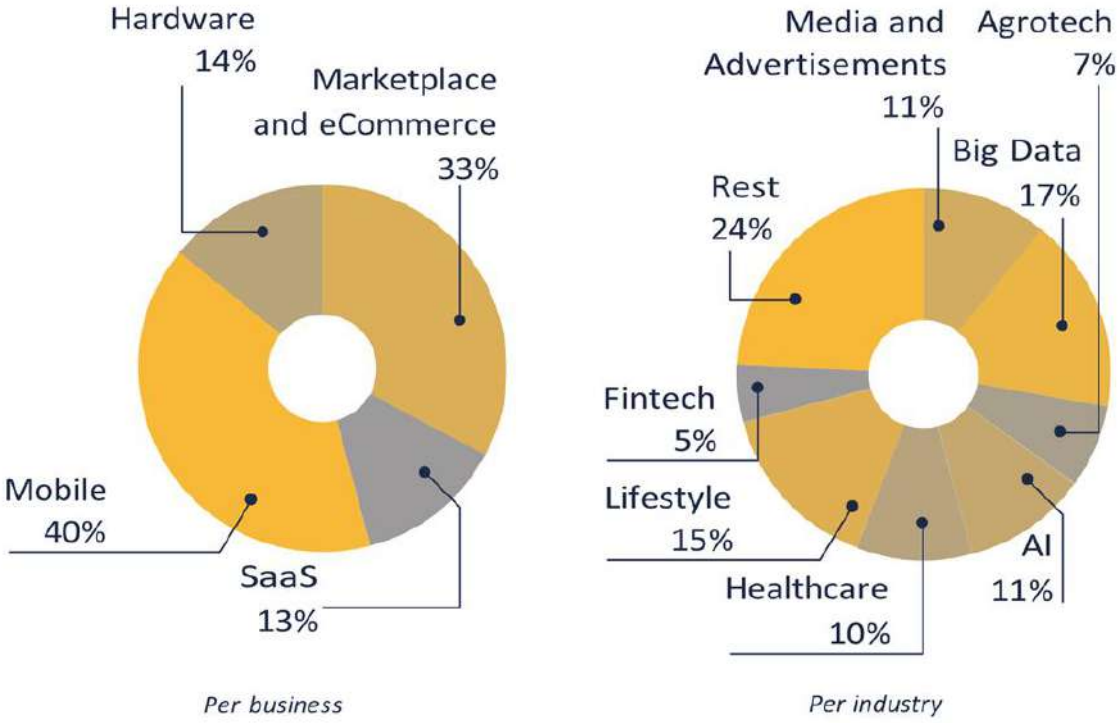

Figure 1. Implementation of startups by industries and types of business, Ukraine 2022 (Ukrainian Fund for Startups)

Ukraine has the basic elements for a vibrant and growing technology startup ecosystem, including:

- a talented and highly-educated workforce;
- a long tradition of research in science and technology;
- a successful and growing information technology (IT) industry ;
- growing access to markets in Europe;
- a large and successful «diaspora» that can support new businesses that compete global.

Creating an effective startup support ecosystem requires intensive, long-term work. At this stage, Ukraine has only highly effective personnel who are looking for work in foreign companies or are leaving the country. In various places, private entrepreneurs, universities and organizations are trying to form elements of the ecosystem, but for their successful activity, it is necessary to form a microclimate in the state for the development of entrepreneurship and investment attraction.

References:

1. Ukrainian Startup Fund. (2020). Strategic vision 2020–2025. [E-Reader Version]. Retrieved from https://usf.com.ua/wp-content/uploads/2020/09/strategy_usf_2020-2025.pdf

2. Ukrainian startup ecosystem: Facing the challenges, seizing the opportunities. (2022). [E-Reader Version]. Retrieved from

https://www.startupbridge.eu/wp-content/uploads/2022/01/PUSB_REPORT_UKRAINIAN_STARTUP_ECOSYSTEM_2022.pdf

Moskalyuk N.P., PhD in Economics, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

MONETARY POLICY OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE IN THE PERIOD OF WAR CHALLENGES AND POST-WAR RECOVERY

Abstract. *The article analyzes the monetary policy of the National Bank of Ukraine introduced during martial law and the use of its main instruments. The dynamics of the exchange rate and regulatory instruments, the state of the discount rate were evaluated. The prospects for changes in monetary policy during the post-war reconstruction of Ukraine have been determined.*

The monetary policy of the Central Banks is a powerful tool to ensure the stable development of national economies. The Central banks have an arsenal of monetary instruments at their disposal that are used to achieve certain goals in accordance with the conditions under which the country's economy exists. In the pre-war period, the National Bank of Ukraine singled out the goal of ensuring price stability among its priorities by targeting inflation in Ukraine.

Price stability in Ukraine before 2022 was ensured with the help of traditional tools: the discount rate, the floating exchange rate regime, the gradual abolition of currency restrictions in order to open and liberalize the foreign exchange market, smoothing out exchange rate fluctuations with the help of currency interventions carried out by the NBU.

The large-scale start of military actions in February 2022 became a serious challenge not only for the banking system, but also for the entire economy of Ukraine. The National Bank of Ukraine, as the main regulator of monetary policy, faced the choice of changing regulatory measures in order to preserve the stability of the entire banking system and the national economy as a whole.

The NBU responded immediately to military challenges and events. To ensure macro-financial stability just in the morning of February 24, 2022. the Resolution "On the operation of the banking system during the introduction of martial law from February 24, 2022" [1] was adopted. The adopted Resolution was aimed at ensuring macro-financial stability of the economy of Ukraine. Witht his document, the NBU defined the main mechanisms that should work under war time conditions and ensure the operation of the country's banking system and currency market.

According to the Resolution, the National Bank of Ukraine implemented the following main instruments of monetary policy: fixed exchange rate, restrictions on currency transactions and capital movements, restrictions on cash with drawals up to UAH 100,000 per day, ban on issuing cash from customer accounts in foreign

currency, introduction of a moratorium on conducting international currency payments, currency interventions, monetary financing of the budget, postponement of decisions on the discount rate (February-May).

The exchange rate plays a particularly important role in maintaining stability under martial law. In recent years, from 2020 to 2022, the National Bank pursued a policy of forming a floating exchange rate regime, which is shown in Fig. 1.

Figure 1. Dynamics of official exchange rates of the hryvnia to the US dollar (January 1, 2020 - May 10, 2023) [2]

In Fig.1. it can be seen that with the start of hostilities, the NBU fixed the exchange rate as a nominal anchor on February 24 at the level of UAH 29.25 per US dollar. This was due to the need to slow down the negative trends of currency outflow. Taking into account the fundamental characteristics of the functioning of the economy during the war and the strengthening of the dollar against other currencies, on July 21, 2022, the fixation was adjusted by 25% and the fixed exchange rate of the hryvnia was increased by the NBU to UAH 36.6 per dollar [3]. At the same time, the National Bank began to enter the currency market with currency interventions, which played the role of the main monetary operation and became an anchor for stabilizing expectations and anti-inflationary policy.

The next instrument of monetary policy is the discount rate. During hostilities, it ceased to play a key role in macro-financial stability. The first priority was to preserve the liquidity of the banking system. Therefore, the NBU postponed the decision to change it. During January-May 2022, it did not change and was at the

level of 10%. In June 2022, the accounting rate was increased to 25% by the decision of the NBU.

Operational design plays an important role in its monetary policy. Before the start of hostilities, the operational design of monetary policy was classical and ensured the effectiveness of the discount rate. It changed under the condition of martial law. To ensure a sufficient level of liquidity and flexibility of banks in liquidity management, the operational design of market-maker's of last instance was introduced.

After securing the hryvnia exchange rate as a point of stability in the economy and saturating the foreign exchange market with offers in the perspective of post-war recovery, the NBU will gradually return to a floating exchange rate and abolish its fixation. Already in May 2023, the National Bank began applying the policy of calibrating currency restrictions. It began to cancel currency restrictions for some sectors. This trend will continue.

The measures of monetary regulation adopted by the National Bank of Ukraine during the martial law demonstrated high efficiency and stress resistance of the banking system to military challenges, ensured its uninterrupted operation.

To summarize, monetary policy in the period of post-war recovery will be eclectic and will be aimed at achieving several goals. There will remain a need to ensure the financial resources of the state budget, but gradually currency restrictions will be removed, the currency market will begin to return to liberalization.

Today, the economy continues to operate under conditions of high uncertainty, and maintaining the stability of thee xchange rate continues to be the main task of the NBU's monetary policy.

References:

1 NBU (2022). *Pro robotu bankivs'koyi systemy v period zaprovadzhennya voyennoho stanu*. 24.02.2022. № 18. [E-Reader Version]. Retrieved from https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18

2 NBU(2022). *Official hrivnya exchange rates*. [E-Reader Version]. Retrieved from https://bank.gov.ua/en/markets/exchangerate-chart?cn%5B%5D=USD&startDate=2020-01-01&endDate=2023-06-11

3 NBU (2022). *Pro vnesennya zmin do postanovy Pravlinnya Natsional'noho banku Ukrayiny vid 24 lyutoho 2022 roku № 18*. Postanova NBU 21.07.2022. №154. [E-Reader Version]. Retrieved from https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_21072022_154

Parubets S.O., Ph.D student,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

ROLE OF INNOVATION IN RECONSTRUCTING THE ECONOMY OF UKRAINE POST-WAR

Abstract. *The post-war economy will need a reconstruction of damaged assets and modernization of the economy. Such large-scale tasks will create a demand and opportunity for fostering innovations. Ukraine can examine past foreign cases to develop conditions for fortifying its innovation capabilities.*

Ukraine may adopt foreign technologies and knowledge by collaborating with EU institutions to develop a national innovation ecosystem.

The ongoing Russian war in Ukraine has taken a huge toll on the country's R&D and innovation sectors. The economy has suffered major disruptions, leading to a decrease in R&D. The lack of access to critical resources such as scientific equipment and technology has also limited Ukraine's capacity for making significant scientific advancements. Despite these daunting challenges, it is crucial to develop strategies that can improve Ukraine's current innovation capabilities. One needs to explore ways to harness innovation as a key driving factor in post-war reconstruction, drawing from the past experiences of other countries.

Turning to South Korea’s experience, one can see how a country ravaged by war can still bounce back and thrive. The Korean War lasted for three years and had a continuing impact on South Korea's economy. Despite the ongoing frozen conflict between North and South Korea, the country was able to turn this crisis into an opportunity. By developing effective strategies for post-war reconstruction, South Korea was able to rebuild its economy and emerge as a global powerhouse. Ukraine can learn from South Korea's experience and use it to reconstruct its economy. Despite the differences between the two countries, certain similarities make South Korea's strategies for post-war reconstruction relevant to Ukraine.

Comparing South Korea after the Korean War and Ukraine isn't a simple task, given that each situation has its own unique set of circumstances and challenges. However, some potential similarities can be drawn. Firstly, both countries experienced significant losses in terms of infrastructure, particularly in the transportation and energy sectors. Secondly, external aid played a crucial role in supporting both countries' recovery. The US and other nations extended their aid to South Korea, while the European Union, the US, and other nations have also been assisting Ukraine in its post-war reconstruction efforts. Lastly, both South Korea and Ukraine have considerable agricultural sectors. Since South Korea's economic development strategy has received widespread praise, Ukraine may be able to consider South Korea's innovation expertise to help with its post-war reconstruction efforts.

Interestingly, South Korea's economy experienced one of the fastest growth rates from the 1960s to the late 1990s. During that time, South Korea employed a neo-mercantilist state intervention inside a market-oriented framework. The state's functions included resource mobilization and allocation, export promotion, and technological advancement. Additionally, the government created export processing zones, offered R&D grants, and promoted foreign investment [1, p. 5].

South Korea tended to follow a Schumpeterian scale-based technology growth because it conducted a more ambitious liberalization effort by employing a strategy of pursuing technological innovation through extensive production and investment, which enables scale and scope economies. Thus, Korean chaebols (key industrial corporations) were able to advance technology quickly and take the lead in fields like electronics and automobiles by increasing their operations and investing extensively in research and development [2, p. 11-16].

Using the data of the World Bank [3] the correlation coefficient between South Korea's GDP growth and R&D growth is calculated to give an idea of how strong the relationship between the two variables is. This correlation coefficient is then used to establish Ukraine's target for R&D using South Korea's GDP and R&D growth as a model. By using linear regression, a model that forecasts R&D growth based on GDP growth is created and then used to determine what Ukraine's R&D growth rate would be based on GDP growth. The growth rate of R&D in Ukraine is then estimated using this model and Ukraine's GDP growth rate, providing a target for R&D growth.

The relationship between South Korea's GDP growth and R&D growth is depicted by the linear regression equation $y = 0.0662x + 0.0277$. According to the line's slope (0.0662), we can anticipate a 0.0662% increase in R&D growth for every 1% increase in GDP growth. The intercept (0.0277) shows that the expected R&D growth rate would be 0.0277% if there were no GDP growth. Overall, the findings indicate that although there is a correlation between GDP growth and R&D growth, it is not particularly strong. Using the model above the predicted R&D growth rates for Ukraine were calculated and then compared to the actual R&D growth rate. On average the predicted R&D growth rate was higher than the actual R&D growth rate for this observation which means that for 1996-2020 years if Ukraine had identical to South Korea’s R&D strategies, its R&D growth rate could be much higher: on average real R&D growth rate was -0,04322476 compared to predicted 0,032583021.

Kim suggests that one of the innovation strategies used post-war by Korean firms lay in acquiring foreign technologies, assimilating them, and improving these technologies to eventually invest in their own R&D [4]. Thus, using the EU’s innovation opportunities in Ukraine can be useful.

Working together with EU businesses and institutions is one method to make use of the Horizon Europe program's three key approaches to obtain cutting-edge knowledge and technology. This can aid Ukraine in creating its own innovation ecosystem and boosting its marketability internationally.

The new agreement tying Ukraine to Horizon Europe and the Euratom Research and Training Programme officially took effect in June 2022 after being ratified by Ukraine as an affiliated member. These initiatives permit engagement with organizations from EU member states. This aid complements the current efforts of ERA4Ukraine, Horizon4Ukraine, ERC4Ukraine, and MSCA4Ukraine [5].

As a way to acquire foreign technologies Ukraine can use Horizon Europe to participate in EU-funded collaborative research projects since Horizon Europe offers to fund collaborative research projects that bring together partners from different countries and sectors to work on innovative solutions. Thus, companies and individuals from Ukraine can participate in these projects and collaborate with partners from other countries to acquire knowledge and expertise in cutting-edge technologies.

The second option is to apply for technology transfer programs since Horizon Europe supports technology transfer programs that aim to facilitate the transfer of technologies from research institutions to industry. Ukraine can participate in these programs to gain access to foreign technologies and develop its R&D capacities.

The third and last option is Horizon Europe's intellectual property protection and commercialization support. Ukraine can apply for patents and licenses for foreign technologies that it has acquired and developed, which would enable it to use these technologies for its R&D and to generate economic benefits.

References:

1. Kim K. S. The Korean Miracle (1962-1980) Revisited: Myths And Realities In Strategy And Development. 1995. 63 p. URL: https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/166_0.pdf
2. Wang J. H. From technological catch-up to innovation-based economic growth: South Korea and Taiwan compared, The Journal of Development Studies, 43:6. 2007. 1084-1104 p.2007. URL: https://doi.org/10.1080/00220380701466609
3. World Bank Open Data. URL: https://data.worldbank.org/
4. Kim L. Imitation to Innovation: The Dynamics of Korea's Technological Learning. 1997. 147 p.
5. Ukraine's association agreement to Horizon Europe and Euratom Research and Training Programmes enters into force. Research and Innovation. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/ukraines-association-agreement-horizon-europe-and-euratom-research-and-training-programmes-enters-2022-06-09_en

Stozhok L.G., Ph.D student,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

POTENTIALS FOR IMPROVING THE FUNCTIONING OF THE SOCIAL INSURANCE SYSTEM

Abstract. *The main task of Ukraine as a welfare state is to protect the population from new social risks caused by russia's illegal invasion of Ukraine. The article examines the main possibilities of functioning of the social insurance system in the conditions of war. It is substantiated that one of the ways to ensure the effectiveness*

*of the system is to improve its components which should consider not only the challenges of time, the interests of the subjects of relations, but also the possibilities of implementing innovatio*ns.

The war has created new challenges for Ukrainian society that could not have been foreseen and taken into account when developing pre-war strategies and programmes for the country's socio-economic development for the future. Accordingly, the scale of the problem makes it expedient to deepen scientific research to substantiate the relevance of the social insurance mechanism in order to ensure effective protection of the working population from new social risks.

It is worth noting that the social insurance system in Ukraine is undergoing constant reform. Despite this, since independence an effective system of protection of the working population from social risks has not been formed which should be based primarily on social insurance principles. In addition, the war started by russia on the territory of Ukraine and its consequences partially cancelled all the achievements that had been made and put into effect. Accordingly, innovations as new ideas for ensuring the stability of socio-economic development should be examined taking into account the new social risks generated by the war. Currently, the main goal of innovative changes in the social insurance system is not to achieve socio-economic progress, but to ensure the system's ability to respond to challenges in a mobile and effective manner.

One of the main risks to the functioning of the social insurance system is the decline in the number of people of working age. According to the Confederation of Employers of Ukraine, the labour force before the war was 17.4 million people, including 9.1 million men and 8.3 million women. The war forced Ukrainians to change their place of residence. Thus, at the beginning of 2023, 4.6 million people lived outside the country, of whom 3.2 million were women of working age. [1] But these are not the final labour market losses, as they do not take into account the mobilised persons and those who have died since the beginning of the full-scale invasion, the number of internally displaced persons (5.3 million), most of whom are temporarily unemployed, the increase in the number of people with disabilities, the increase in the number of people who will retire early.

No less important is the growing demographic crisis. The main factor in the further decline in the birth rate, which was not high before, is the consequences of the war: high levels of disability, deteriorating health, destruction of social infrastructure, and institutional changes in the labour market that require retraining and restoration of women's professional skills. Accordingly, in the author's opinion, a simple reproduction and rejuvenation of the age structure of the population is not expected in the coming years.

We believe that Ukraine cannot solve the issue of financial support for the functioning of the social insurance system on its own. Continued subsidisation of the Pension Fund of Ukraine, whose social payment obligations have increased due to the liquidation of social insurance funds, will not solve the deficit. The active

involvement of international organisations and international partners in the financial aspect of Ukraine's reconstruction will not be permanent, and the problem will grow.

We are convinced that one of the measures to minimise the risk of insolvency of the social insurance system is the effective implementation of the social insurance principle and the introduction of a funded component. The proper implementation of the insurance principle will, on the one hand, enable the working population to participate in the formation of savings to ensure financial solvency upon reaching retirement age, and, on the other hand, reduce the dependence of pension payments on the contributions of single social contribution payers. Given the shrinking number of working people, which will only progress over the years, the effectiveness of this principle can be achieved by increasing labour productivity and the quality of the workforce (through investment in human capital), by extending the period of work for women (through reform of preschool and primary education), and by activating the labour market for war veterans (by creating an effective system of retraining, career guidance, awareness, mobility and adaptation).

As a temporary measure, it is necessary to consider freezing social payments to persons of retirement age who have left the country and receive financial assistance in their host countries for the period of their stay. We agree that, on the one hand, this is an encroachment on the violation of social rights, and on the other hand, it is a reasonable step towards the implementation of the principle of social justice. In order to implement this measure, it is necessary to establish cooperation with international institutions and assess the mechanism of social assistance in a particular country for each person.

It is important to implement a funded component. It is worth noting that this urgent issue has been underway for 20 years. But despite the duration of its implementation, the basic requirements for its functioning have not been met. The submitted for consideration Draft Law On Funded Pension Provision [2] is clearly necessary, despite the war and post-war reconstruction. According to the draft law, contributions to the mandatory funded pension system will start to be paid from 1 January 2024. In our opinion, this document does not reflect the realities in terms of content (requirements for implementation). The country is facing a war, a financial and economic crisis, a decline in production, a financial market crisis, inflation, territorially destroyed social infrastructure, and unemployment. And most importantly, the draft law does not guarantee the protection of savings of members of the accumulation system, as the stock market does not have effective protection tools. It is also incomprehensible why the phrase "pension provision" appears in the title of the draft law which cancels the insurance principle of social insurance. The principle of social insurance is based on the rules of equivalence and redistribution, while the principle of social security provides for the provision of social protection to certain categories of the population and social payments through tax revenues to the budget.

Thus, the analysis shows that the effectiveness of social insurance depends not only on the economic recovery and development of society, on effective state

support, but also on the social harmony of interests of the social insurance system's subjects, on social cohesion in terms of realising opportunities for accumulating, preserving and restoring social and human capital.

It should be emphasised that for ensuring the effectiveness of innovations it is necessary that the mechanism of functioning of the social insurance system is comprehensible to all subjects of this process, and the system itself should be flexible taking into account social justice to unforeseen challenges, changes, and risks.

Despite the rapidity of changing challenges, in order to provide effective measures, it is essential to implement systematic changes through comprehensive implementations and primarily focusing on the result: protection of the working population from social risks associated with people throughout their lives. The latter is the basis for fulfilling the possibilities of using constitutionally enshrined social rights and norms.

References:

1. How Ukraine can compensate for the loss of 30% of its labour potential. Retrieved from https://employers.org.ua/news/id2487
2. Draft Law of Ukraine On Accumulative Pension Provision. Retrieved from https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1733068

Chepka V.V., PhD, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine
Shchegel A.O., student,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

THE CAPITAL STRUCTURE OF THE CORPORATE ENTERPRISE: THE PROBLEM OF OPTIMIZATION

Abstract. *The optimization of the capital structure of corporate enterprises has been studied. Problems of choosing sources of financing for corporate enterprises. Peculiarities of evaluating the effectiveness of alternative capital structure options and prospects for their implementation in wartime conditions.*

Optimization of capital structure is an extremely important and difficult task that must be performed in the process of financial management of a corporate enterprise. The optimal capital structure provides such a ratio of own and debt resources, which guarantees a productive proportionality between the coefficient of financial profitability and financial stability of the enterprise, which is accompanied by an increase in market value. Scientists and practitioners do not have a unanimous opinion on the optimization of the capital structure, justifying various options for the ratio of the capital of the enterprise [1].

A corporate enterprise, regardless of its size, organizational and legal structure and the nature of economic activity, may have problems in creating and optimization of capital structure. Problems that may arise in the management of the capital structure lead to a significant increase in the company's indebtedness, namely: payment for goods, works, services, payments to the budget, payment of wages, social insurance, loans, etc. The complexity of this problem is manifested in the fact that there are a large number of sources of capital formation, many factors influence the choice of the optimal structure (investment risks, available sources of investment resources, the company's own financial capabilities).

The purpose of managing the capital structure is to minimize the costs of obtaining long-term sources of financing and thus provide capital owners with the maximum market value of invested assets. The main task of optimizing the capital structure is the formation of an effective structure that would ensure the sustainable development of the enterprise, as well as the conditions under which the company will receive the maximum amount of income. In the process of determination, it is quite difficult to calculate a truly optimal capital structure. However, the company's management can find its approximate value, calculated on the basis of influencing factors and its own practical experience, which brings the developed structure closer to the optimal indicator [2, c.15]. The calculation of the optimal capital structure based on the weighted average cost of capital (WACC) minimization criterion and the assessment of the effect of financial leverage allows us to identify different options for the ratio of the capital structure. It is useful for financial managers to carry out such calculations in order to optimize the capital structure for the refinancing of the enterprise, to evaluate the effectiveness of alternative options for the capital structure and the prospects for their implementation [3, c. 275-276].

From the point of view of the economic growth of the corporate enterprise, the optimal capital structure should be considered as the minimization of financial risk due to various approaches to financing the main and current assets of the enterprise. In this case, the asset structure is the object of management [4, c. 152].

This is especially important during periods of instability, such as the beginning of the military conflict in Ukraine. Ukrainian enterprises are forced to urgently review the expenses and revenues provided for in their budgets, introduce stabilization measures, look for new ways of profitability and review existing relations with existing partner companies. Another important factor that significantly affects the activities of Ukrainian companies is the factor of uncertainty, that is, even with careful planning of actions, it is impossible to mitigate the impact of the deterioration of the current level of force majeure circumstances [5, c. 47-48].

In summary, we note that in order to stabilize activities and adapt to changing circumstances, corporate enterprises need to pay special attention to capital management and calculating the optimality of its structure. The effectiveness of these measures depends on the stabilization of activities at the current stage of enterprise functioning and the creation of opportunities for development in the post-war period.

References:
1. Гайченя П.В. Оптимізація структури капіталу підприємства. 2017. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/79-1.pdf
2. Беренда Н. І., Редзюк Т. Ю., Ворона К. В. Управління структурою капіталу підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* № 19, частина 1. 2018. С.14-18.
3. Фінансовий менеджмент [Електронний ресурс] : підручник / А. М. Поддєрьогін, Н. Д. Бабяк М. Д. Білик та ін.; за наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. — 2-ге вид., перероб. Київ : КНЕУ, 2017. 534 с.
4. Любкіна О.В., Філіпович Ю.В. Оптимальна структура капіталу на підприємствах агросектору України. *Підприємництво та інновації.* №19. 2019. С.152-156.
5.Макаренко Ю. П., Клименко Д. О. Формування оптимальної структури капіталу з метою забезпечення фінансової стійкості підприємства. *Економіка та держава*. № 1. 2022. С. 45-49.

Shevchenko Volodymyr, PhD, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University,
Kyiv, Ukraine

MODERNIZATION OF THE POST-CRISIS ENERGY SECTOR IN THE EUROPEAN COUNTRIES

Abstract. *Russian military aggression in Ukraine caused the European energy crisis as a key driver of high inflation in Europe. The responses to crisis are to cut dependence from russia, diversify and increase the efficiency of energy use.*

Post-crisis modernization of energy sector is covering innovations in the areas of regulatory policies, technologies, production, infrastructure, consumption, clean energy.

Russian military aggression in Ukraine ignited global shock and caused the international energy crisis. Its key factors were supply shock due to russian manipulations of the gas market, sanctions to eliminate seaborne oil and oil products from russia, pressure of global factors such as unstable demand, central banks high interest rates and economic uncertainty. The energy crisis realized as rapid prices increase and supply disruptions affecting markets volatility and high cost for customers.

The European energy crisis became most severe mainly due to impact of the then dependence from russian supply. The crisi has reached the turning point in late summer of 2022 with the highest prices for key energy sources – oil and natural gas. Simultaneously an electricity prices have risen due to the costs of primary energy resources, negative impact of global demand and competition for oil and liquefied

natural gas, limited alternative sources of energy supply. The crisis has sharply increased the need to overcome dependence on russia, diversify supply and improve energy efficiency, solve the problems of renewable energy.

The main factors of the energy crisis in Europe can be considered the following:

- supply shocks as a rapid increase in energy consumption due to post-pandemic economic recovery and regional supply constraints;
- changes in international supply chains of energy resources, reorientation of liquefied natural gas and oil to Asia as key demand driver;
- structure of consumption, significant share of gas used for electricity generation and consequent high prices pass-through;
- gas market and supply restructuring from previous pipeline gas domination to liquefied natural gas less dependent from delivery conditions;
- changes in the structure of the energy supply of individual countries due to supply diversification;
- constraints of renewable energy sources more dependable of natural conditions.

The international, market, structural and non-market factors determined the volatility of energy prices and the complexity of management in a crisis and post-crisis time. Since the immediate effect of Russian aggression in Ukraine and the introduction of sanctions, the energy crisis in Europe intensified. Accordingly, energy sector regulation measures - short-term, medium-term and systemic - have expanded.

The energy crisis is associated with macroeconomic instability, primarily with rising energy prices and consumer inflation, which are differentiated, respectively, with respect of structure of energy consumption and economies in different European countries.

Table 1. Consumer inflation and energy prices in the Eurozone in selected months of 2022 and 2023, %

Months	09.22	12.22	01.23	02.23	03.23
HICP	9,9	9,2	8,6	8,5	6,9
Energy prices	40,8	25,5	18,9	13,7	-0,9

HICP Harmonised index of consumer prices monthly data to respective month of previous year
Source: calculated based on the Eurostat data [1]

Energy crisis became a key factor of high inflation in European countries. On the peak of the energy crisis in September 2022, consumer inflation in the Eurozone reached an all-time high of 10.0% year-to-year, according to Eurostat, with energy inflation at 40.8% year-to-year as the main driver [1]. The differentiation of consumer inflation indicators in European countries have been increased - the

relatively lower inflation rates in September 2022 were in France 6.2%, Malta 7.3% and Finland 8.4%, and the highest rates were in the Baltic states of Estonia 24.2%, Latvia 24 2% and Lithuania 22.5% [1]. Inflation causes a reduction in demand for many products and services, an increase of production costs, a loss of liquidity of businesses and households, instability and recession risk.

In 2023 the energy prices have returned gradually to the pre-crisis level, but inflation level remains relatively high mainly due to the accumulated effect of high prices on the production cost and depressed demand. Consumer inflation have reduced in the Eurozone to 6,9% year-to-year, but with much higher indicators in Estonia 15,6 %, Latvia 17,3,%, Lithuania 15,2 % and Slovakia 14,8 % year-to-year [1].

The outcomes of energy crisis have influenced the towards more stable, effective and sustainable energy policies. It also required energy sector modernization to assure stability and efficiency of energy supply to customers, strong focus on the green energy. Post-crisis modernization of energy sector is covering innovations in the areas of regulatory policies, technologies, production, infrastructure, clean energy.

The EU is implementing comprehensive regulatory measures to improve energy stability and efficiency. Short-term measures are involving subsidies to vulnerable customers to provide stability of energy consumption, reasonable reduction of energy consumption. Medium-term measures are aimed at structural and investment measures, international projects for energy infrastructure and supply mobility. The focus is on increase of investment into clean energy, decentralization of production, technological modernization and energy efficiency. It is planned to increase energy storage resources in order to strengthen the stability of energy supply in view of the development of renewable energy and decentralization of production.

The principles of European solidarity are implementing during modernization of the energy sector, in particular in the development of the energy community, to which Ukraine has also joined. These principles played a significant role in the international assistance to Ukraine during the period of Russian attacks on the domestic energy system, possibilities for export and import of electricity with European countries. In Europe, significant results have been achieved in terms of energy savings, a sharp reduction in fossil fuel consumption, the expansion of renewable and alternative energy, and the development of cross-border energy cooperation.

Energy sector modernization would require long-term policy of energy stability, analysis of technology development and global risks, facilitate algorithms for responding to them, and strengthen the efficiency of the energy management system based on digitalization.

References:

1.Eurostat (2023) Euro area annual inflation down to 6.9%. URL.:https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/16324747/2-31032023

2.EU(2022) REPowerEU: A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition. European Commission. Brussels. URL https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3131
3.Global Impact of war in Ukraine on food, energy and finance systems. A three dimensional crisis BRIEF NO.1 United Nations (2022) NY URL https://news.un.org/pages/wp-content/uploads/2022/04/UN-GCRG-Brief

Shergina L.A., PhD, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine
Zhemba A.Y., PhD, Associate Professor,
National University of Water and Environmental Engineering,
Rivne, Ukraine

THE ROLE OF UKRAINE IN THE PROCESS OF CREATING A GLOBAL SYSTEM OF ENVIRONMENTAL SAFETY

Abstract. *The aspects of the formation and development of new projects and programs for the creation of a global system of environmental safety are investigated. The place and role of Ukraine in the processes of transition to sustainable development and preservation of the environment is determined. The socio-economic consequences of ecological modernization of economic systems and directions of the process of ecological modernization of the global economic space are* considered.

In recent decades, the global environmental crisis has become incredibly urgent. It is a multidimensional issue covering a wide range of issues, including climate change, biodiversity loss, air, water and soil pollution, and overuse of natural resources.

Creating environmental safety is one of the key priorities in the modern world, given the aggravation of problems associated with global climate change. In recent years, many new projects and programs have been developed to address the global environmental crisis. These programs and projects include international commitments, national strategies and corporate initiatives.

First of all, we should highlight the Green New Deal, which is a plan that provides for the transition from the use of fossil fuels to renewable energy sources, the creation of "green" jobs and the development of infrastructure with a low carbon footprint [1]. Particularly relevant to European countries, this plan has acquired in connection with the introduction of sanctions against Russia for the supply of oil and gas.

Around the world, many countries and corporations are investing in renewable energy projects, including solar, wind, hydropower and other types of clean energy. The development and implementation of green technologies such as electric

vehicles, energy efficient buildings and clean production technologies are also an important part of the solution. Research and development of technologies for reverse carbon removal from the atmosphere is also underway to reduce the impact on climate change.

In the context of the conservation initiative, many countries and organizations are also working to protect natural ecosystems, restore forests and other projects aimed at preserving biodiversity. The UN Super Year of Biodiversity project aims to increase global biodiversity conservation efforts, conduct global scientific research and develop concrete actions to conserve natural ecosystems.

Ukraine actively participates in the global processes of creating an environmental safety system. It has signed a number of international agreements and conventions aimed at preserving the environment and combating climate change [2]. Here are some examples of how Ukraine is involved in this process:

Ukraine signed and ratified the Paris Agreement on climate change, committing to reducing greenhouse gas emissions and the transition to a "green" economy;

before the beginning of the large-scale invasion of Russia in Ukraine increased investment in renewable energy projects, including solar, wind and bioenergy;

within the framework of an association agreement with the European Union, the country implements European standards in the field of ecology, implements projects for the protection of nature, including the creation and development of a nature reserve fund, the protection of rare and endangered species of flora and fauna [3].

Ukraine participates in many international programs aimed at preserving biodiversity, protecting water resources and more.

Such joint initiatives reflect global efforts to create a global system of environmental safety and sustainable development.

The socio-economic consequences of environmental modernization of economic systems at the national and global levels are manifested in the creation of new jobs, because environmental modernization and "green" investments open up new sectors of the economy, such as renewable energy, green construction, recycling, which leads to the creation of new jobs.

Ecological modernization can affect the cost of resources. For example, reducing the use of coal can reduce its cost, while increasing demand for "green" energy can increase the cost of renewable resources.

In addition, ecological modernization reduces greenhouse gas emissions and other forms of pollution, which has a positive impact on human health and biodiversity.

In general, the socio-economic consequences of environmental modernization will depend on the specifics of each country and its ability to adapt to these changes [4].

The global environmental crisis is a major global problem that requires urgent action. This is a multidimensional problem that encompasses various areas of human activity and ecosystems. For the sake of the future of the planet and humanity, it is necessary to take effective measures at all levels - from individual to international - to combat this crisis. More and more countries and organizations are implementing

projects based on the principles of restoration, recycling and waste disposal. Each of these projects and programs is an important step in creating a global system to address the environmental crisis.

The process of environmental modernization of the global economic space involves a number of priority areas, which envisage a transition from fossil fuels to renewable energy, implementation of green construction standards, including energy efficiency, the use of renewable materials and resource conservation, implementation of green construction standards, including energy efficiency, the use of renewable materials and resource conservation, developing and implementing sustainable agriculture practices that reduce pesticide use, conserve water resources and support biodiversity. Such priorities are key to the environmental modernization of the global economic space and are aimed at ensuring sustainable and balanced use of natural resources.

References:

1. Основні засади впровадження моделі «зеленої» економіки в Україні : навч. посіб. / Т.П. Галушкіна, Л.А. Мусіна, В.Г. Потапенко та ін. ; за наук. ред.Т.П. Галушкіної. К. : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 154 с.

2.Галушкіна Т.П., Жемба А.Й., Серницька К.В. Екологічна політика України в контексті глобальних кліматичних викликів. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування:* зб. наук. праць. Рівне, 2018. № 4 (84). С.248-259.

3. Зміна клімату в Україні та світі: причини, наслідки та рішення для протидії. *Центр екологічних ініціатив «Екодія»*. URL: https://ecoaction.org.ua/zmina-klimatu-ua-ta-svit.html (дата звернення 22.05.2023)

4.L. Shergina, A.Zhemba, V. Kovtun. Formation of modern model of resources menegement in the era of globalization. European Journal of Economics and Management, 2020, V. 6, Iss. 4, C.14-19 DOI: 10.46340/eujem.2020.6.4

Yakymiak S.V., Ph.D., Associate Professor,
National Defence University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ECONOMIC ASPECTS OF THE WAR AT SEA AND POST-WAR PRIORITIES OF THE DEVELOPMENT OF MARITIME ECONOMIC ACTIVITIES OF UKRAINE

Abstract. *During the full-scale military invasion of the Russian Federation into Ukraine by the enemy, significant attention was paid to the weakening of the Ukrainian economy, including economic activity in the Black and Azov seas. Therefore, the study of issues of protection of economic activity in the conditions of*

the ongoing war and during the post-war development of Ukraine is extremely relevant. The author analyzed the influence of the enemy on the maritime economic activity of Ukraine, based on the analysis of the experience of the war at sea, the main types of activities and objects of negative influence of the enemy were determined, as well as the priority directions of the post-war reconstruction of the maritime economic activity of Ukraine were determined, taking into account the nature of actions at sea and the consequences of the enemy's influence.

In the conditions of a full-scale military invasion of the russian federation (rf) on February 24, 2022, a new stage of repelling armed aggression and defence of Ukraine began. The analysis of the experience of the war proved that the defence of the state at sea became an important component of the defence of Ukraine in the conditions of a full-scale military invasion of the rf. One of the two main strategic directions of the russian troops was the use of the Crimean peninsula for a strategic blitzkrieg from the south. Under favorable conditions, the enemy envisioned not only breaking through the land passage to Crimea and cutting off Ukraine from the Sea of Azov, but also capturing Odesa region from the Mykolaiv side and capturing it with a naval amphibious operation and cutting off Ukraine from the Black Sea [1, 2].

Also, an important component of the strategic offensive operation of the RF was clearly the goal of reducing Ukraine's economic capabilities and increasing its own capabilities. The consequence of achieving this goal should have been the capture of important economic objects located in the coastal regions of Ukraine, in particular the ports of Mariupol, Berdyansk, Mykolaiv, Kherson, Mykolaiv, Pivdenny, Odesa, Chornomorsk, Izmail, Reni, the Azovstal plant, the Odesa port plant, shipbuilding and ship repair factories of Mykolaiv, Kherson, Odesa [3].

In addition, an important component of the strategic offensive operation of the RF is the reduction of the military and economic potential of the state by striking important objects of military infrastructure, the defense-industrial complex, transport and energy infrastructure throughout Ukraine. Among other things, the use of designated areas of the Black, Azov, and Caspian Seas and the naval capabilities of the russian federation are of significant importance in these actions of the RF. A significant proportion of unmanned aerial vehicle launches were carried out from maritime directions and missile strikes by Kalibr missiles from surface and underwater carriers of the Black Sea Fleet and the Caspian Flotilla.

In the course of the full-scale military invasion, the Russian Federation had an extremely negative impact on the maritime activities of Ukraine, and there was a maximum decrease in the maritime economic activity of Ukraine, in particular:

- port transit activity;
- export-import transportation by sea;
- gas production activities using gas fields, gas production platforms and pipelines;

- fishing and other types of activities in marine areas related to the use of living and non-living resources of the sea;
- recreational activities related to the sea in coastal regions, etc.

Also, international shipping in the waters of Ukraine has practically stopped.

In addition, the economy of Ukraine suffered direct losses as a result of the enemy's actions with the use of weapons:

- damage (destruction) to merchant ships in Ukrainian waters and in ports;
- destruction of ports and port equipment;
- spread of mine hazards at sea.

The analysis of the experience of the war in 2022-2023 proves that the defence of Ukraine at sea was built and is functioning now taking into account the above-mentioned goals of the RF and is constantly being improved to increase the effectiveness of the defense of the state from sea directions. As a result of persistent anti- amphibious defense of the sea coast with the creation of mine-missile-artillery positions and thanks to successful missile strikes on the main strike forces of the Black Sea Fleet, primarily after the destruction of the missile cruiser "Moskva", the enemy's dominance in the Black Sea was effectively disrupted.

After the disruption of the enemy's dominance at sea and the conclusion of hybrid agreements regarding the implementation of the Black Sea Grain Initiative, conditions were created to ensure the export of Ukrainian grain and the partial restoration of the functioning of the ports of Odesa, Chornomorsk, Pivdenny and sea transportation from them to the mouth of the Danube and Bosphorus strait.

Many works by foreign experts and domestic specialists are devoted to the study of the problems of the post-war recovery of the Ukrainian economy. Thus, the project of the Center for Defense Strategies [4] indicates the need to restore maritime economic activity in the Black Sea region. The analysis of the consequences of the actions of the Russian Federation during the war at sea in 2022-2023 confirms that the post-war priorities for the reconstruction of maritime economic activity of Ukraine should include:

- restoration of shipping in Ukrainian waters and in the region in general;
- liquidation of mine danger in certain areas of the sea;
- restoration of ports and port activities;
- restoration of all other branches of maritime economic activity.

It is clear that in order to ensure the restoration of national maritime activities, international assistance is needed, as well as the formation of an appropriate Roadmap for the protection and implementation of Ukraine's national economic interests at sea.

References:

1. Yakymiak, S. (2023) *Hybrid and War Actions of the Russian Federation at Sea: Lessons Learned, Cooperative Countering and Prospectives*. Natoinal Security and the Future (Journal). 2023. Volume 24, No.1. Retrieved from: https://www.nsf-journal.hr/online-issues/focus/id/1418#.ZAM2W3ZBxPb.

2. *Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий – березень 2022 року).* К.: МОУ, ГШ ЗС України, 2022. 114 с.
3. Яким'як С.В. (2022). *Війна на морі 2022: уроки з досвіду, проблеми та перспективи: Монографія*. К.: Національний університет оборони України, 2022. 340 с.
4. *Vision for a Peaceful, Secure and Prosperous Black Sea Region (Non-paper of the Crimea Platform Expert Network).* Center of Defence Strategies, April 2023. 4 p. Retrieved from: https://defence.org.ua/wp-content/uploads/CPDOC_UKR.pdf.

Yatsenko Valeria, PhD student in Economics,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

UNDERSTANDING OF CURRENCY RISKS at the MACRO LEVEL

Abstract*. Correct risk identification is the first step in effective management. However, this task is becoming complicated at the macro level due to the complex nature of the currency risks. We offer three approaches to distinguishing types of currency risks, making it easier to understand the causes of their occurrence and potential consequences, which can increase the effectiveness of currency risk management.*

The Jamaican monetary system has created a new phenomenon in international macroeconomics: the volatility of freely floating exchange rates and the associated currency risks.

Among the existing research traditions of interpreting currency risks at the macro level, three directions can be distinguished:

- in principle (1): currency risks reflect the potential losses or gains that may occur as a result of exchange rate volatility due to uncertainty and shocks;
- causal: currency risks can lead to one of the standard risks (credit, macroeconomic, market, liquidity and banking system risks) (2.1) or systemic risk (2.2);
- systematic (3): the currency risk reflects the reward for taking the risk of potential losses as a risk premium.

The difference between the 1 and 2.1 approaches stems from the nature and role of the exchange rate. Unlike other economic categories, the exchange rate has a dual-core: on the one hand, its fluctuations reflect information about trends in the national economy and changes in its international competitiveness [1, c.1], and on the other, they depend on new information, such as central bank announcements of changes in macroeconomic policy [2, c.27]. Moreover, ER can both absorb macroeconomic shocks and generate them

Conversely, the distinction between the 2.2 and 3 approaches is based on management possibilities - while systemic risk can and should be prevented, given the potentially catastrophic consequences for the economic system of a country,

region or world, systematic risk cannot be avoided or diversified because of its permanent existence.

1 In principle. The devaluation pressure on the hryvnia in 2015 was primarily driven by changes in foreign exchange market parameters, namely a simultaneous reduction in the supply of foreign currency on the domestic market and depressed demand. Supply reduction appeared because of lower economic activity, industrial output and a significant drop in export revenues amid the hostile price environment on global commodity markets. The downward trend of demand was caused by the limited purchasing power of the population and growing expectations of the following devaluation [3, c.44]. This case describes currency risk as an independent risk.

2.1 The causal approach: standard risks. On the other hand, currency market shocks can directly lead to other risks, e.g. sovereign risk or risk of sovereign default, making it challenging to service public external debt, primarily short-term maturity and long-term liabilities due within the year.

Here, treating sovereign risk as a natural consequence of currency risk is possible if and only if exchange rate shocks directly impact public debt servicing and all other conditions remain unchanged (ceteris paribus). Suppose the emergence or increase of sovereign risk is due to the refusal of creditors to restructure liabilities. In that case, unsuccessful negotiations with the IMF, an unsustainable rise in gross debt or exhaustion of foreign exchange reserves for its payment, foreign exchange market shocks should be considered exclusively as a risk factor and not the cause of the risk.

2.2 The causal approach: systemic risks. However, given the dual nature of the exchange rate, compliance with ceteris paribus at the macro level is limited, as currency risk may affect other risks indirectly or cause a cascading effect. Thus, the 2014-2015 hryvnia devaluation not only made servicing public external debt more expensive (sovereign risk) but, simultaneously with the increase in housing and utility tariffs, triggered a rise in consumer inflation, reaching 60.9% year-on-year (inflation risk), causing the discount rate to increase to 30% (interest rate risk), and made it more difficult for borrowers without their own or stable foreign currency revenues to service foreign currency loans (credit risk) [3, c.41; 44; 60], potentially disrupting the stability of the banking system in the form of liquidity risk. As a consequence, Ukraine was on the verge of default in 2015, as evidenced by the respective credit ratings-Selective Default by S&P and Restricted Default by Fitch, as of 25.09 and 6.10, respectively [4], reflecting the probability of an all-encompassing crisis with catastrophic consequences-Systemic Risk.

3 Systematic approach. The fiduciary system has levelled the function of gold as a means of circulation and payment, forcing the use of at least one currency - national or foreign - for settlement, thus determining the impossibility of avoiding currency risks. With the interconnectedness of countries and regions, industries and markets caused by internationalisation and globalisation, economic actors are also unable to diversify across several economic systems to manage recession risk. The combination of these attributes characterises systematic, to which currency risk is

integral.

As correct risk identification is the first and essential step in effective management, three approaches to distinguishing types of currency risks can make it easier to understand the causes of their occurrence and potential consequences. As a result, it might increase the effectiveness of currency risk management.

References:

1. Carmen Toderașcu (Sandu), Bogdan-Narcis Firtescu, 2018. "Exchange Rate Effects on International Commercial Trade Competitiveness," JRFM, MDPI, vol. 11(2), p. 1-11
2. Daniel Gründler, Eric Mayer, Johann Scharler, 2021. "Monetary Policy Announcements, Information Schocks, and Exchange Rate Dynamics, "Working Papers 2021-16, Faculty of Economics and Statistics, University of Innsbruck.
3. Прозорість. Відкритість. Підзвітність. Річний звіт 2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/A_report_2015.pdf?v=4
4. Ukraine Credit Ratingю [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.worldgovernmentbonds.com/credit-rating/ukraine/

Балабанова Н.В., к.н. з держ. упр., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ПОЛІТИКИ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ

Balabanova N.V., Ph.D., Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

CURRENT TOOLS OF PROTECTIONISM POLICY

Abstract. *The main trends in the use of protectionist measures in international trade by the countries of the world are considered. The modern forms of protection of national markets by the countries of the world were studied and the tools of protection of the domestic market of Ukraine were analyzed.*

Глобальні трансформаційні процеси та події, що відбуваються протягом останніх років у світі значною мірою змінили умови розвитку міжнародної торгівлі. Політизація останньої та поглиблення суперництва між країнами і їх прагнень захистити свої внутрішні ринки та зміцнити позиції національних компаній на зовнішніх ринках призвели до розквіту протекціонізму, значного зростання випадків використання захисних заходів та розширення спектру інструментів нетарифного регулювання, які застосовуються країнами світу. За

даними Global Trade Alert кількість запроваджених протекціоністських норм протягом останніх десяти років має загальну тенденцію до зростання. І хоча загальна кількість заходів щодо лібералізації торгівлі також зростає, дискримінаційних зафіксовано більш ніж в чотири рази. Тільки протягом 2022 року країнами світу було запроваджено 4594 заходів протекціонізму та 1066, спрямованих на стимулювання глобальної торгівлі товарами [1].

У цілому,розвинені країни дуже активно захищають внутрішній ринок від небажаного імпорту.

Таблиця 1. Впроваджені заходи протекціонізму та лібералізації (2022)

Заходи протекціонізму	**Од.**	**%**	**Заходи лібералізації**	**Од.**	**%**
Субсидії (за винятком експортних субсидій)	2764	60,2	Тарифні бар'єри	515	48,3
Заходи, пов'язані з експортом (включаючи експортні субсидії)	635	13,8	Заходи, пов'язані з експортом (включаючи експортні субсидії)	182	17,1
Інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею	264	5,7	Ліцензування, квотування та ін.	173	16,2
Тарифні бар'єри	237	5,2	Субсидії (за винятком експортних субсидій)	74	6,9
Заходи з контролю над рухом капіталу	213	4,6	Контроль за цінами (у т.ч. податки)	45	4,2
Інше	481	10,5	Інше	77	7,2

Складено автором за джерелом [1]

Субсидії для підтримки як виробників, так і споживачів, заходи стимулювання експорту і тарифні бар'єри є найбільш поширеними на сучасному етапі. При цьому протягом останніх десяти років відбувалося їх постійне зростання поряд із скороченням кількості тарифних бар'єрів. Так, порівняно з 2012 роком використання субсидій зросло майже у 3 рази (табл.1).

США вже традиційно займають перше місце у світі за кількістю заходів, що вживаються для захисту внутрішнього ринку від імпорту. Кожен четвертий діючий захід є заходом, запровадженим США. Європейський Союз також входить до числа найбільш активних економік з точки зору обмежень на імпорт, займаючи друге місце. Окрім США, до п'ятірки лідерів за кількістю запроваджених у 2022 році захисних заходів входять Німеччина, Китай, Бразилія та Франція (рис.1.).

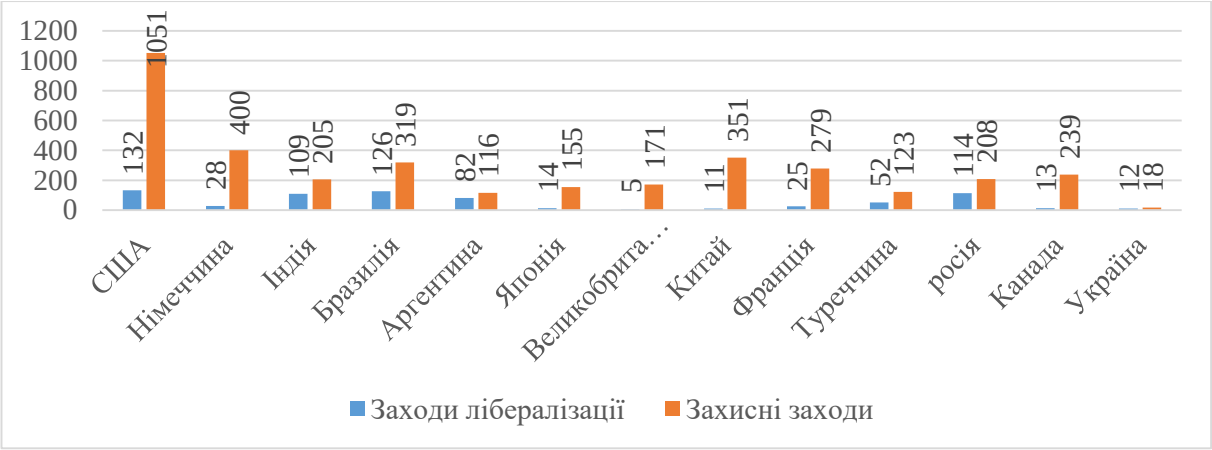

Рисунок 1. Кількість державних втручань щодо стимулювання та обмеження торговельних потоків за країнами світу (2022)

Складено автором за джерелом [1]

Щодо України, то в умовах війни країна все ще визначається з пріоритетною економічною стратегією, зокрема у зовнішній сфері. Україна досить тривай час, часто односторонньо, відкривала економіку для імпортних потоків. Та якщо заходи, що застосовуються розвиненими країнами світу для регулювання зовнішньої торгівлі носять досить завуальований характер порівняно з традиційними інструментами та реалізуються переважно методами внутрішньої економічної політики (внутрішні податки та збори, державні закупівлі, вимоги використання місцевих компонентів у виготовленні кінцевих продуктів, субсидування для підтримки національних виробників, вимоги дотримання національних стандартів, певних екологічних та санітарних-гігієнічних норм), то для нашої країни ключовими інструментами захисту національних виробників були використання антидемпінгових заходів, імпортного мита, імпортного та експортного ліцензування [2]. Станом на початок поточного року до нашої країни запроваджено 1102 захисні заходи, які різною мірою зачіпають інтереси національних компаній (переважно стосуються металургії, машинобудування, зокрема, автомобілебудування та сільського господарства), Україною – лише 106, що викривляє умови міжнародної торгівлі товарами з країнами світу. Найбільша частка протекціоністських мір звичайно направлена проти російського виробника – це 71 норма.

Політика протекціонізму, яка зараз впроваджується країнами світу може стати причиною подальшого розгортання торговельних війн, адже запровадження однією країною обмежувальних заходів призводить до зворотної реакції та застосування торговельних обмежень іншими країнами. Але враховуючи загальносвітові тренди і війну в нашій країні, використання протекціоністських мір щодо захисту внутрішнього ринку та розширення спектру інструментів нетарифного регулювання у перспективі повинні стати основою економічної політики країни.

Список використаних джерел:
1. Global dynamics. Global Trade Alert. URL: https://www.globaltradealert.org/global_dynamics (date of access: 28.05.2023)
2. Чентуков Ю.І., Балабанова Н.В. Сучасні тенденції впровадження політики протекціонізму в Україні. Актуальні проблеми науки та освіти: Збірник матеріалів XXII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, м. Маріуполь, 2020. С.23-24. URL: https://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2020/zbirka_aktualni_problemi_nauki_ta_osviti_2020.pdf
3. Мазаракі А.А, Мельник Т.М. Неопротекціонізм і торговельні війни. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2021. 135(1). С. 4–22. https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(135)01
4. Булатова О.В., Марена Т.В. Особливості використання протекціоністських заходів в умовах вільної торгівлі. *Міжнародні відносини. Економічні науки.* 2018. №16. С.65-68.

Беззубченко О.А., к.е.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА АРХІТЕКТУРУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Bezzubchenko O., Ph.D., Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

IMPACT OF THE WAR IN UKRAINE ON THE ARCHITECTURE OF INTERNATIONAL ECONOMIC SECURITY

Abstract.*The aggressor's invasion of Ukraine, which has been going on for the second year, is a tragedy with far-reaching human and economic consequences and a powerful challenge not only to the people of Ukraine, but also to the security policy, primarily of European countries. Conceptual approaches to the issues of security and defense of European countries were based on conflict prevention, peacekeeping based on international cooperation, today the emphasis has shifted towards ensuring defense with an increased role of NATO, and assessing the consequences of Russian aggression both for Europe and the world community as a whole.*

У той час, як пандемія підкреслила вразливість ланцюгів поставок з точки зору «своєчасності поставок у місце призначення», економічні наслідки війни в Україні підкреслили додаткові ризики в такій системі. Формується нове геополітичне середовище, яке впливатиме на майбутні корпоративні рішення при цьому глобалізація поступово набуває нових форм. Деглобалізація викликає зростання цін, принаймні, у короткостроковій перспективі, що посилює інфляційний тиск. Економія коштів за рахунок використання дешевих енергоресурсів країни агресора буде більш ретельно перевірятися на ризик.

До початку військової агресії в Україні, за прогнозами, світове економічне зростання у 2022 році повинно було скласти 5 відсотків [1]. Згідно зі звітом ОЕСР від листопада 2022 року, війна в Україні стала «масштабним та історичним енергетичним шоком» для світових ринків. «Шок» війни був одним із головних факторів, які сповільнили економічне зростання у 2022 році лише до 3,1 відсотка, при цьому ОЕСР прогнозує його сповільнення до 2,2 відсотків у 2023 році [2].

Війна, за оцінками міжнародних організацій, здійснила найбільший вплив на економіку Європи, де зростання в 2023 році становитиме лише 0,3 відсотка, при цьому Україна вже зазнала такого рівня шкоди, якого в Європі не бачили з часів Другої світової війни, таким країнам як Німеччина та Сполучене Королівство в ті часи знадобилося від 20 до 30 років для відновлення після війни [3]. Світові експерти також зазначають, що нинішній рівень ризику повертає світову спільноту до періоду невизначеності одразу після розпаду Радянського Союзу, можливо, навіть до розпалу холодної війни чи ситуації в Європі наприкінці 1930-х років.

Сучасний перебіг подій, фактично відтворює поділ світової економіки часів холодної війни на певні сектори, тільки тепер агресор опинилася в більш невигідному становищі, оскільки він не має впливу на більшість територій радянського блоку (Рада Економічної Взаємодопомоги— РЕВ), колишні члени якої зараз є членами ЄС і НАТО. Позитивним є те, що у майбутньому це має залишиться без змін. Держави світу сьогодні постали перед проблемою посилення уваги до національної та економічної безпеки. В умовах надзвичайної невизначеності очевидним є те, що після врегулювання війни в Україні, побоювання Заходу, щодо агресивної політики росії, та вірогідності «спеціальної військової операції» у першу чергу в Молдові, а згодом на прилеглих територіях інших країн, призведуть до не повернення західних компаній у країну-агресорку. І хоча споживачі росії виживуть без продукції західних компаній, блокування західних технологій вплине на високотехнологічне виробництво в країні. Це також може вплинути на здатність агресора експлуатувати існуючі родовища нафти і газу та розробляти нові. Несприятливими будуть також відсутність доступу до західних фінансових ринків та установ, включаючи всесвітню систему обміну платіжними повідомленнями SWIFT.

Важливим фактором є також, скорочення експорту російського газу до Європи, що зменшує державні доходи цієї країни, та відповідно порушує грошовий потік, який підтримує російський політичний вплив. Без Газпрому вплив агресора зменшиться, а подібні домовленості може бути складно відтворити в таких країнах як Індія або Китай. Переважна кількість європейських країн, виступає за узгоджену європейську політику, спрямовану на поступове припинення російського газу та повне відокремлення від її енергетичного зв'язку з агресором, що призведе до демонтажу олігархічних мереж, побудованих агресором по всьому континенту. Ще одним важливим фактором впливу на формування майбутньої архітектури світової безпеки є те, що війна в Україні та загроза з боку Китаю зміцнили прагнення Європи збільшити витрати на оборону, що призвело до різкого зростання цін на акції виробників оборонної техніки та збільшенні їх прибутків. Ідея Європейського оборонного союзу, яка довгий час була лише нездійсненною мрією, тепер стала реальністю і вперше в історії ЄС фінансує обладнання для іноземного конфлікту.

У 2023 році додатковим викликом для ЄС став підрив позицій глобальної багатосторонньої торгової системи, яка була ключем до власного процвітання Європи. Провідні економісти ЄС, у тому числі виконавчий віце-президент Валдіс Домбровскіс і генеральний директор Сабіна Вейанд, чітко заявили про незмінну відданість ЄС Світовій організації торгівлі (СОТ) [4], навіть за умови, що вона, імовірно, залишилася у минулому. Нинішній геополітичний клімат змусив усіх переглянути свої ланцюжки поставок. Вартість та доступ до ринку більше не можуть бути єдиним фактором, що визначає місце виробництва товарів. Власна політика ЄС також кине виклик системі вільної торгівлі, особливо з урахуванням зростаючих екологічних, соціальних та управлінських правил (ESG). Нові вимоги ЄС в галузі звітності чи обмеження щодо примусової праці, вирубування лісів, викидів вуглецю та інших питань змусять компанії коригувати свої ланцюжки поставок.

Також існує думка, що на нову архітектуру міжнародної економічної безпеки вплине майбутній вступ України та Молдови до ЄС.

Нова формула інтеграції нових членів ЄЄ включатиме процес «поетапного вступу» або «поступової інтеграції», при якому відчутні переваги, насамперед доступ до спільного ринку та участь у ньому, надаватимуться частинами в міру того, як кандидати проводитимуть ключові реформи. Не обіцяючи повних прав голосу в блоці у найближчій та середньостроковій перспективі, буде надано потенційно довгострокові вигоди для громадян та економіки країн-кандидатів вже на етапі адаптації, що безумовно, сприятиме їх економічному зростанню.

Список використаних джерел:

1. *IMF's World Economic Outlook (WEO) (2023)* [E-Reader Version] Retrieved from https://www.imf.org/en/Publications/WEO

2. OECD Economic Outlook, Volume 2022 Issue 2 [E-Reader Version] Retrieved https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f6da2159-en/index.html?itemId=/content/publication/f6da2159-en
3. Jenkins, Brian Michael. (2023). *Consequences of the War in Ukraine: The Economic Fallout* [E-Reader Version] Retrieved https://www.rand.org/blog/2023/03/consequences-of-the-war-in-ukraine-the-economic-fallout.html
4. Atlantic Council experts (2023) *In 2022, the war in Ukraine awakened Europe. Here's how it must adapt in 2023* [E-Reader Version] Retrieved https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/in-2022-the-war-in-ukraine-awakened-europe-heres-how-it-must-adapt-in-2023/

Бойда С.В., к.е.н.,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна

РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Boida S.V., PhD in Economics,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine

BUSINESS RELOCATION DURING THE WAR: PROBLEMS AND OPPORTUNITIES

Abstract*.One of the priority areas of the state's economic policy during the war is the preservation of entrepreneurial potential. Relocation of enterprises to safer regions has become the main, and sometimes the only, way to preserve business. Threats and opportunities of internal migration of enterprises, as well as risks that arise when business is relocated abroad, are considered.*

З початком повномасштабного вторгнення перед багатьма підприємствами постав вибір: або призупинити діяльність на невизначений період, або здійснити переміщення бізнесу. Повна або часткова релокація підприємств із зони активних бойових дій стала одним із ключових способів збереження бізнесу.

Згідно з дослідженням European Business Association, за програмою релокації, яку запустив український уряд ще в березні минулого року, вдалося перевезти 772 підприємства та зберегти понад 35 тисяч робочих місць [1]. Найбільше підприємств релокувались до Львівської (24%), Закарпатської (14,5%), Чернівецької (9,8%), Івано-Франківської (8,3%), Хмельницької (7,3%), Тернопільської (6,3%) областей [2]. Варто звернути увагу, що

релокація бізнесу відбувалась як у середині країни, так і закордон. Компанії галузі ІТ, сфер професійних послуг (маркетинг, консалтинг, дизайн), охорони здоров'я досить часто вибирали переїзд в іншу країну. Для релокації бізнес надає перевагу таким країнам, як Польща, Німеччина, Болгарія, Бельгія, Естонія, Туреччина, Молдова [3]. Переміщення бізнесу за кордон відбувається з багатьох причин, основними з яких є: продовження війни, зміна попиту, пошкодження логістичних зв'язків, зростання безпекових ризиків. Проте це досить негативна тенденція, яка в довгостроковому періоді часу може призвести до значної втрати Україною підприємницького потенціалу. Тому напрями державної і регіональної політики мають бути спрямовані на стимулювання реверсної реемігрaції бізнесу до України, заміщення евакуації бізнесу за кордон на релокацію підприємств у більш безпечні регіони України [4, с. 35]. Загрози та можливості релокації бізнесу в середині країни згруповано в табл. 1.

Таблиця 1. Можливості та загрози внутрішньої релокації бізнесу

Загрози	**Можливості**
1. Відсутність будь-якого плану (алгоритму) дії у випадку війни та необхідності переміщення з території активних бойових дій.	1. Надання різних видів державної допомоги релокованим підприємствам, зокрема надання безповоротної фінансової допомоги, повне або часткове звільнення від оподаткування на певний період.
2. Обмежений час для прийняття рішень та іноді обмежений доступ до інформації.	2. Регіональні програми підтримки релокованого бізнесу, зменшення орендної плати за приміщення, безкоштовний доступ до рекламоносіїв, інформаційний та юридичний супровід.
3. Складність адаптації на новому місці, у тому числі адаптації колективу підприємства (проблеми з житлом, влаштування дітей у школи, дитячі садочки тощо).	3. Доступ до регіональних, як правило, профіцитних ринків праці, що позитивно позначається на собівартості виготовленої продукції.
4. Практично складний процес фізичного переміщення капіталу та працівників підприємства.	4. Переміщення до транскордонних регіонів відкриває нові можливості виходу на європейські ринки.
5. Втрата конкурентних переваг через відсутність маркетингової стратегії, загрозу банкрутства, необхідність пошуку своєї ніші на місцевому ринку.	5. Дружнє бізнес-середовище, позитивно налаштоване до релокованих через війну підприємств. Можливість створення промислових кластерів у регіонах, куди перемістився бізнес.
6. Обмежений доступ до ресурсів у регіонах переміщення бізнесу (наприклад, фізична відсутність великих складських приміщень, складність підключення до електромереж тощо).	6. Пришвидшена максимальна цифровізація бізнес-процесів, розширення клієнтської бази за рахунок попиту приймаючих регіонів.
7. Проблеми з налагодженням логістичних зв'язків.	7. Зміна оточення стимулює виникнення нових прогресивних ідей.

Джерело: складено автором

Нові можливості можуть бути пов'язані з допомогою міжнародних організацій. Наприклад, Європейський банк реконструкції та розвитку

(ЄБРР) пропонує українському бізнесу компенсацію до 30 000 євро на релокацію підприємств із небезпечних регіонів України [5].

Найбільш складно доводиться підприємствам, які не можуть мігрувати з об'єктивних причин. Наприклад, аграрні, енергетичні, металургійні підприємства, діяльність яких неможлива без доступу до джерел ресурсів.

Щодо зовнішньої релокації, то перед підприємствами можуть виникнути труднощі, яких вони зовсім не очікували: мовні, ментальні, культурні бар'єри, проблеми з сертифікацією продукції та наявністю споживчого попиту. І навіть підтримка міжнародних організацій чи урядів приймаючих країн не гарантує успішної міграції.

Якщо говорити більш конкретно про Чернівецьку громаду, то станом на березень 2023 року сюди успішно перемістилися 53 релокованих підприємства. Найбільше – 33% – релокувалися підприємства гуртово-роздрібної торгівлі, 8% – виробництво електричного устаткування, також релокувалися підприємства з виробництва одягу, виробництва пластикових виробів, виробництва машинного устаткування, сфери послуг, IT-сфери, медичних послуг [6]. Позитивним наслідком переміщення бізнесу для Чернівецької громади стало створення нових робочих місць. Причому, оскільки рівень середньої заробітної плати у Чернівецькій області нижчий, ніж у східних та центральних регіонах України, то можливість отримувати порівняно вищу заробітну плату на релокованих підприємствах стала своєрідним «бонусом» для місцевих працівників.

Релокація бізнесу під час війни є вимушеною і відбувається задля його збереження. Однак досвід міграції, набутий як самими підприємствами, так і регіональними громадами, однозначно можна буде використовувати і у післявоєнний період. Тоді метою релокації вже буде не збереження, а розвиток, розширення, масштабування бізнесу. У цьому випадку підприємства будуть обирати найбільш інвестиційно-привабливі регіони, відповідно завданням місцевої влади, зокрема, коли йде мова про Чернівці, зробити нашу територіальну громаду привабливою для бізнесу не лише під час війни, а й після неї, у період відновлення економіки держави. Це може бути реалізовано на практиці через модель державно-приватного партнерства.

Список використаних джерел:

1. Чуприна А. Релокація бізнесу: Державна підтримка та досвід компаній. URL: https://eba.com.ua/relokatsiya-biznesu-derzhavna-pidtrymka-ta-dosvid-kompanij/ (дата звернення: 20.05.2023р.)

2. За рік повномасштабної війни релокувалися 800 компаній – Мінекономіки. *Слово і діло: Аналітичний портал*. URL: https://www.slovoidilo.ua/2023/03/03/novyna/ekonomika/rik-povnomasshtabnoyi-vijny-relokuvalysya-800-kompanij-minekonomiky (дата звернення: 22.05.2023р.)

3. Власова, В., Тарновська, І., & Недоля, Д. Бізнес-стратегія підприємства в умовах турбулентного зовнішнього середовища. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 42. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-85
4. Мульська, О., Васильців, Т., & Бараняк, І. Релокація бізнесу в області Карпатського регіону України в умовах війни: інструменти підтримки та нівелювання загроз. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. Випуск 2 (54). С. 30-38. https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-2-5
5. Албул С. ЄБРР пропонує українському бізнесу компенсацію на релокацію підприємств із небезпечних регіонів. URL: https://lb.ua/economics/2023/01/03/541257_iebrr_proponuie_ukrainskomu_biznesu.html (дата звернення: 23.05.2023р.)
6. Звідки, скільки та види діяльності: як минув рік релокації бізнесу для Чернівецької громади. URL: https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/zvidki-skilki-ta-vidi-dilnosti-yak-minuv-rik-relokaciyi-biznesu-do-cherniveckoyi-gromadi-92811 (дата звернення: 24.05.2023р.)

Булатова О.В., д.е.н., професор,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна
Марена Т.В., к.е.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

ГЛОБАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Bulatova O.V., Doctor in Economics, Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine
Marena T.V., Ph.D in Economics, Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

GLOBAL ENVIRONMENT AND NATIONAL ECONOMIC SECURITY: CURRENT CHALLENGES

Abstract. *The impact of the global environment on the countries' national economic security is studied. The effects of the global financial crisis, the COVID-19 pandemic, and the russian-Ukrainian war on global and national economic security are defined. The transformations in the nature, scope and consequences of*

the current global challenges influence on the security environment are characterized.

Національні комплекси економічної безпеки країн світу сьогодні формуються і функціонують в умовах впливу загроз та викликів, які є безпрецедентними за масштабами прояву та наслідками для національної та міжнародної безпеки. Якщо на ранніх етапах формування систем економічної безпеки країн їх стан обумовлювався переважно внутрішніми факторами, то з поширенням глобалізації усе більш значущими для національної безпеки стають чинники зовнішнього середовища. Відповідно, базовою передумовою тих трансформацій, які спостерігаються у впливі глобальних викликів на безпекове середовище, є поглиблення глобалізаційних процесів. Згідно з Індексом глобалізації (KOF Globalisation Index), фактичний рівень глобалізації світу (з урахуванням економічної, політичної та соціальної складових) зріс з 37 у 1970 р. до 52 у 2000 р. і 61 у 2020 р., а рівень економічної глобалізації за 1997-2020 рр. підвищився з 37 до 57. Україна у 2020 р. входила до п'ятдесяти країн з найвищими значеннями індексу глобалізації (44 місце у рейтингу з KOF Globalisation Index на рівні 73) [1].

Пришвидшення глобалізаційних процесів з початку XXI ст. викликало відповідне посилення впливовості глобальних чинників соціально-економічного, політико-ідеологічного, інформаційного, природно-екологічного, культурно-релігійного характеру на середовище національної безпеки. Тільки за 22 роки цього століття міжнародна та національна безпека зазнала руйнівного впливу двох масштабних глобальних викликів – глобальної фінансової кризи 2008-2009 рр. та пандемії COVID-19.

Глобальна фінансова криза, крім негативних наслідків для національних економік країн та їх економічної безпеки (причому не тільки для її фінансової складової, але й для виробничої, макроекономічної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, соціальної компонент), проявила недоліки та загострила проблеми розвитку світової фінансової системи, які також є чинниками підсилення загроз безпеці. Зокрема, мова йде про підвищення рівня фінансіалізації та відповідне зростання розриву між реальним та фінансовим секторами економіки, що підвищує ризик повторення кризи; зростання нерівномірності у просторовому розподілі фінансових ресурсів світу; періодичні сплески спекулятивних фінансових операцій та збільшення масштабів транскордонних фінансових операцій нелегального характеру; загострення проблеми міжнародної заборгованості тощо [2].

Якісно новим викликом не тільки для національної, але й для міжнародної безпеки стала пандемія COVID-19. Хоча пандемія, перш за все, стала викликом для сектору охорони здоров'я, її вплив швидко набув системного характеру, поширившись практично на всі складові економічної безпеки, а саме:

- COVID-19 призвів до згортання економічної активності та економічного спаду, головним чином, через впровадження країнами жорстких карантинних обмежень. Крім того, відбулося накладання цього наслідку пандемії на економічну рецесію, яка прогнозувалася у світі на 2019-2020 роки [3].
- Внаслідок погіршення загального стану здоров'я населення країн, цифровізації і переходу на дистанційні форми роботи зріс рівень безробіття – з 5,5% у 2019 році до 6,2% у 2021 році. За прогнозними оцінками, кількість безробітних у світі в 2023 р. може збільшитись ще на 3 млн осіб [4].
- Пандемія посилила і без того суттєву нерівність між багатими та бідними країнами, яку визнано одним з найбільших ризиків для сучасного глобального розвитку [5].
- Пандемія загострила ризики, пов'язані з кібезбезпекою. З одного боку, внаслідок прискорення темпів цифровізації відбулося зростання цифрового розриву між найбільш просунутими у цьому сенсі країнами і державами, які не мають фінансових, технологічних та технічних можливостей швидко розвивати цифровий сегмент. З іншого боку, швидкий розвиток цифрових технологій підвищує вразливість кіберпростору та сприяє поширенню кіберзлочинів.
- Поглиблення економічного та цифрового розривів між країнами збільшує ризики різких змін у напрямках міжнародних інвестиційних потоків та масштабах міжнародної трудової міграції, що також може стати чинником зростання соціальної напруги у світі.

Нарешті, найактуальнішою на сьогодні загрозою для економічної безпеки України є повномасштабна війна з рф, яка фактично викликана таким глобальним ризиком як зіткнення цивілізаційних ціннісних систем. Особливістю цього виклику для національної безпекової системи стало те, що цей військовий конфлікт є загрозою і для міжнародної економічної безпеки, зокрема: російсько-українська війна загострила проблему вимушеної міграції, особливо у європейських країнах (на початок 2023 року у країнах Європи було зареєстровано понад 8 млн українських біженців, що викликало масштабну міграційну кризу); погіршився стан забезпечення продовольчої безпеки (через війну кількість людей у світі, які знаходяться на межі голоду, може збільшитися до 57 млн осіб).

Загалом, дослідження впливу сучасних глобальних викликів на безпекове середовище країн світу показує, що останнім часом спостерігаються суттєві трансформації у характері, масштабах і наслідках такого впливу. По-перше, відбуваються зміни у переліку глобальних загроз: з одного боку, трансформуються традиційні виклики, з іншого – виникають якісно нові загрози національній економічній безпеці. По-друге, зростає частота прояву глобальних викликів, внаслідок чого відбувається їх переплетіння у часовому вимірі, а їх наслідки для економічної безпеки країн накладаються один на одного. По-третє, зростає вразливість безпекових систем і ускладнюється завдання прогнозування та раннього попередження глобальних загроз безпеці

через неочікуваність їх виникнення та появу нетрадиційних загроз безпеці (зокрема, пандемії COVID-19). По-четверте, з поглибленням глобалізації і підвищенням ступеня інтегрованості національних економік до світогосподарської системи відбувається посилення зворотного впливу безпекового середовища країн на глобальну безпеку. По-п'яте, ефекти глобальних викликів для національних безпекових систем набувають системного характеру: наслідки впливу таких загроз не обмежуються якоюсь одною складовою безпеки, а усе більше поширюються практично на всі компоненти економічної безпеки країн.

Список використаних джерел:

1. KOF Swiss Economic Institute. Рейтинг країн світу за індексом глобалізації. Retrieved from https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html
2. Bulatova, O., Shabelnyk, T., Chentukov, Y., Marena, T. (2020). *The impact of global financial transformations on the economic security of Central and Eastern European countries*. Public and Municipal Finance. Volume 9. Issue 1. P.1-13.
3. Федик, М. В. (2021). *Макроекономічні наслідки впливу пандемії COVID-19 на світову економіку*. Економіка та держава. № 7. С. 40-46.
4. Global jobs growth will halve in challenging 2023: ILO. Reuters. January 16, 2023. Retrieved from https://www.reuters.com/markets/global-jobs-growth-will-halve-challenging-2023-ilo-2023-01-16/
5. The Global Risks Report 2022 (17th Edition). World Economic Forum. 116 p. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2022.pdf

Галабурда М.К., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

ЕКОНОМІКА ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Halaburda M. PhD in Economics, Associated Professor
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine

THE ECONOMICS OF WAR AND POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract*. Economic analysis of the reasons of full-scale invasion of Ukraine by Russian military forces cannot be considered separately as an independent event and is related to the identifying the causes, motivations, and sources of conflict. Military conflict, accompanied by social and political transformation, changes in political elites and social goals of the state, leads to the absence of forces that can*

be entrusted with post-war recovery. Therefore, the main efforts should be focused on restoring the constitutional order, law and order in Ukraine as a state.

Повномасштабне вторгнення російських військових формувань в Україну не можна розглядати як окрему незалежну подію. Історія відносин РФ - Україна це не тільки кримінальні та газові війни, о. Тузла, контрольована системна корупція, підкуп і втручання у політичний вибір, Крим, Донбас, а й переконання вищого політичного керівництва росії щодо незмінного залежного статусу для всіх пострадянських країн.

Економічний аналіз війни зазвичай розпочинається із визначення причин, мотивації та джерел конфлікту. Якщо із мотивами конфлікту ситуація є більш-менш ясною – можливість втрати України як з точки зору ресурсного потенціалу, так і з точки зору присутності певної форми образи, економічного, політичного та соціального характеру, які можуть мати негативний вплив на внутрішню резистентність російської соціальної системи, то причина війни залишається непоміченою для більшості експертів.

Ключова характеристика конфлікту це не те, що його мотивує, а те, що робить його можливим. Здійсненність стає тим елементом, який дозволяє реалізувати мотивоване насильство в конкретних обставинах. Фактори, що викликають конфлікт та ті, які його підтримують різні за своєю природою. Потреба у силовому вирішенні конфлікту може бути викликана зубожінням та нерівністю, які потенційно провокують розпад системи. Конфлікт розпочинається, коли до потреби додається елемент віри, переконання або національної ідентичності.

Переконання як фактор конфлікту зазвичай навмисно формуються політичними підприємцями, які намагаються отримати зиск із соціального невдоволення, посилаючись на міжгрупові або міжнаціональні протиріччя. Захланність виступає елементом, що переводить економічні зусилля із сфери пошуку джерел фінансування конфлікту в сферу можливостей підтримання конфлікту з метою отримання фінансової вигоди. Саме тому міжнародні заходи по запобіганню конфліктів зосереджуються на контролі над потоками тих ресурсів, що сприяють підтриманню конфлікту всіма сторонами.

Сучасні дослідження економіки війни дають змогу зробити наступні висновки: рівень доходів та їх розподіл можуть виступати фактором конфлікту; причини виникнення конфлікту і його продовження різні за своєю природою; фактори виникнення конфлікту не визначають його тривалість; високі військові витрати не виступають фактором стримування; тривалість окупації впливає на ймовірність виникнення внутрішнього конфлікту протягом п'яти перших років, як через наявність факторів виникнення повстанських організацій, так і через можливість їх зовнішньої ресурсної підтримки.

Воєнний конфлікт супроводжують процеси соціальної та політичної трансформації, відбувається зміна політичних еліт та соціальних цілей

держави. Тривале руйнування моделей влади та державності, як правило, призводить до відсутності сил, яким можна було б довірити повоєнне відновлення. Тому після встановлення міцного миру основні зусилля повинні зосереджуватись на відновлені конституційного ладу, закону та правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Arnson, C., & Zartman, W. (2005). Rethinking the economics of war: The intersection of need, creed, and greed. Johns Hopkins University Press.
2. Collier P. (2009) Wars, Guns and Votes: Democracy in Dangerous Places, Harper.
3. EBRD Transition Report 2022-23. https://www.ebrd.com/transition-report-2022-23
4. Le Billon, Philippe (2013). Wars of Plunder: Conflicts, Profits and the Politics of Resources. London, New York: Oxford University Press.

Hirdvainis V.A., PhD student,
Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnitsa, Ukraine
Yakimova N.S., Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnitsa, Ukraine

INNOVATIVE MANAGEMENT TOOLS` APPLICATION IN THE PROCESS OF UKRAINIAN POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract.*The post-war reconstruction of Ukraine after conflicts and disturbances is a complex task that requires effective management of resources and innovative approaches to achieve sustainable economic development. The use of innovative management tools becomes an important factor that contributes to the acceleration of the reconstruction process and the achievement of competitiveness in the conditions of post-war transformations*.

The innovation management`s toolkit covers various methods, models and strategies that contribute to the implementation of innovation processes and innovative ideas in practical activities. In the context of the Ukrainian post-war reconstruction, this toolkit may include such elements as strategic planning, technology audit, change management, innovation processes and risk management [1].

Strategic planning is an key component of innovative management in the process of post-war reconstruction. This involves the development of a long-term strategy that takes into account the main economic, social and political challenges of the post-war period. Strategic planning helps to determine the priority areas of development,

identify key sectors of the economy for investment and develop action plans to achieve the set goals. In the context of post-war reconstruction, strategic planning should be used taking into account previous mistakes in this area and use prognostic information tools with fuzzy models to improve the accuracy of certain forecasts.

Technological audit plays an important role in the process of innovative management of post-war reconstruction and should take into account the testing of certain economic projects and solutions, as well as the involvement of highly qualified specialists with real practical work experience. This is an assessment of existing technologies, their efficiency and the possibilities of their modernization. A technological audit allows you to identify weak points in the field of technology and develop strategies for their improvement and the introduction of new innovative solutions [2].

The transition to new innovative solutions requires changes in the structures, processes and culture of organizations and has the general name of change management [3]. Change management helps ensure a smooth transition to new management models and promotes the implementation of innovative practices, increasing the effectiveness of structuring all economic forms of activity at the micro and macro levels.

Risk management is the most necessary component of innovative management in the process of post-war reconstruction. Since this period is accompanied by significant changes and uncertainty, it is important to effectively manage risks that can affect the success of the implementation of innovative projects and strategies. Risk management allows you to identify potential risks, develop strategies for their prevention and minimization, as well as respond to unforeseen situations by taking appropriate measures. It is worth noting that this direction will be one of the most effective as a result of the management experience gained during the war in difficult conditions with a large number of parameters, not known or used before.

Thus, the application of innovative management tools is a necessary component of the process of post-war reconstruction of Ukraine. Strategic planning, technological audit, change management, innovation processes and risk management contribute to the effective implementation of innovative ideas and the achievement of sustainable economic development. These tools help determine strategic directions of development, identify technological opportunities, ensure a smooth transition to new management models, create an effective system of internal innovation activities, and effectively manage risks.

References:

1. Artii, N. (2016). Evaluation of the Innovation Influences and Effects in Hotel Industry. SSRN Electronic Journal.

2. Morrison, P. D., Roberts, J. H., & von Hippel, E. (2000). Determinants of User Innovation and Innovation Sharing in a Local Market. Management Science, 12, 1513 – 1527

3. Mcdermott, C., & O'Connor, G. (2002). Managing Radical Innovation: An Overview Of Emergent Strategy Issues. Journal Of Product Innovation Management, Vol. 19(6), pp. 424-438.

Hohus A.V.,
Deputy Director of the Institute of Global Economic Policy of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

CURRENT ISSUES AND GLOBAL CHALLENGES IN MAINTAINING UKRAINE'S INTERNATIONAL SECURITY

Abstract. *Identifies current issues in ensuring the international security of Ukraine. The global challenges faced by Ukraine in the 21st century are characterized. It is noted that such challenges have a direct impact on its development and international security of the country. These challenges include full-scale military actions and territorial conflicts, hybrid threats, cyber attacks, transnational terrorism, violation of international norms and agreements, as well as geopolitical contradictions.*

In today's world, where globalization and international relations play an increasingly important role, maintaining international security has become one of the most significant challenges for states. Today's economy has become increasingly interdependent, creating new opportunities but also increasing risks for countries. The free movement of goods, services, capital and information characterizes the global economic system across national borders. Even today, to ensure a country's international economic security, its active participation in international organizations and trade blocs, active development of international cooperation and coordination of economic policy with other states and integration associations is necessary.

In light of growing geopolitical shifts and global changes, Ukraine has become the focus of international attention. Today, Ukraine shoulders a heavy burden of global challenges related to ensuring its security and maintaining peace throughout the European Union.

In light of the recent tragic events, Ukraine is facing a number of global challenges that have a direct impact on its development and international security. These challenges include full-scale hostilities and territorial conflicts, hybrid threats, cyber attacks, transnational terrorism, violations of international norms and agreements, and geopolitical contradictions.

Today, war and related hostilities (including territorial conflicts) are among the most significant global challenges to Ukraine's existence as a state. In particular, russia's annexation of Crimea in 2014 and the outbreak of war in eastern Ukraine, which already in 2022 turned into full-scale military aggression (using the entire

range of heavy weapons), pose key threats to international security and the territorial integrity of our state. This war, which, according to experts, is interpreted as a global challenge to the development of our state in the 21st century, has deep international significance for the security of the entire world community, and requires colossal efforts to resolve and overcome it. According to experts view, this war has not only caused terrible human losses and tragedy of the whole nation, but also created risks of famine and food shortages in the whole world. This war, although still limited to certain territories of the European space, as a result, "challenged" the entire humanity in matters of international security and its economic component.

In this context, we should especially note the violation of international norms and agreements that were the basis for international security and the territorial integrity of Ukraine. Such non-recognition and violation of international treaties and rules that regulate international relations created additional challenges to international security not only for Ukraine but also complicated the position of the leading countries-signatories (guarantors of agreements) on the international arena.

This situation further aggravates already existing geopolitical contradictions, which also play an important role in supporting Ukraine's international security. As today's developments in Ukraine show, competition between influential states and their interests can have a direct impact on the security of the entire European region, including through political and economic sanctions, as well as pressure on international institutions and organizations.

In addition to full-scale russian aggression, the country also faces continued dependence on energy imports, a serious challenge to its international and energy security. Ukraine's main source of energy is gas from russia. This dependence makes Ukraine vulnerable and subject to political and economic pressure.

In addition, we should note the existence and implementation of a number of hybrid threats and cyber attacks that, as a result, have become increasingly common and complex challenges to Ukraine and its international security. In this regard, we can safely argue that the spread of fake information on a global scale, the manipulation of world public opinion, cyber espionage and cyber attacks on civilian infrastructure have created new challenges and threats to the development of individual countries and the entire global community. According to leading politicians and experts, addressing these issues today requires the development of effective international mechanisms and consolidated efforts of the world community to counter them.

It is also worth noting the role of transnational terrorism, which poses a threat not only to Ukraine, but also to most countries of the world. Penetration of extremist groups, radicalization and cross-border terrorist activities supported by certain countries (including russia) require joint efforts of different states to prevent acts of terrorism and ensure international security.

In the context of these global challenges and current problems related to the support of international security of Ukraine, it is necessary to pay attention to the role of the international community and its ability to cooperate and take joint

measures to solve these problems. As the realities of the past two years show, international security support is critical to Ukraine and its quest for stability, peace, and development. The collective efforts of international organizations and countries, such as the UN, NATO, the United States, the EU, and other regional and international actors, significantly contribute to Ukraine's security and stability.

However, it must be recognized that addressing Ukraine's global challenges and problems requires not only external support but also national efforts. Internal consolidation, strengthening of institutional mechanisms, security reforms, and strengthening the rule of law are all key components of Ukraine's national security strategy.

Thus, we can conclude that today Ukraine faces a multitude of urgent problems and global challenges in the field of international security. Full-scale Russian aggression/war, existing geopolitical contradictions, energy dependence, cyber security, radicalization and cross-border terrorist activity, regional instability and the role of the international community - all these aspects require attention and joint efforts to ensure Ukraine's security. The support of the international community, the development of effective strategies and the strengthening of domestic resources will help Ukraine overcome these challenges and ensure stability and prosperity.

References:

1. Полозова, Т., Колупаєва, І. (2022). аналіз міжнародних рейтингів україни в контексті забезпечення економічної безпеки. Mechanism of an Economic Regulation, (1-2(95-96), 103-113. https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.16
2. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text
3. Korovkin, Vasily and Alexey Makarin. 2023. “Conflict and Intergroup Trade: Evidence from the 2014 Russia-Ukraine Crisis.” American Economic Review 113(1):34–70.
4. Zhukov Yuri, Near-real time analysis of war and economic activity during Russia’s invasion of Ukraine, Journal of Comparative Economics, 2023, https://doi.org/10.1016/j.jce.2023.06.003.

Головчак М. І., аспірантка,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ОСВІТИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Holovchak M.I., Postgraduate Student,
Lviv Polytechnic University,
Lviv, Ukraine

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF NURSING EDUCATION IN THE POST-WAR PERIOD

Abstract. *In the post-war period, in order to fill vacant nursing positions and reduce the shortage of personnel in the field of nursing, it is necessary to carry out a reform of the nursing education system. To achieve this goal, it is worth focusing on increasing the prestige of the nursing profession, creating comfortable and safe working conditions, and changing the approach to the training of nursing personnel.*

В умовах правового режиму воєнного стану, медсестринська діяльність набуває особливого значення для збереження здоров'я та порятунку життя пацієнтів. Проте, медсестринство в Україні зіштовхується з низкою проблем, серед яких: низька престижність цієї професії, відсутність професійних стандартів, низька заробітна плата, соціальна і професійна незахищеність, завантаженість роботою та багато інших.

Щоб подолати кадровий дефіцит в Україні та заповнити вакантні медсестринські посади необхідно реформувати перш за все систему медсестринської освіти. Ця реформа повинна включати в себе підвищення престижу професії медсестри, а також зміну підходу до підготовки медсестринських кадрів.

Одним з найважливіших завдань розвитку медсестринства у післявоєнний період є саме надання якісної, сучасної та адекватної освіти майбутнім сестрам/братам медичним, у тому числі і в умовах дистанційного навчання, яке стало актуальним ще у зв'язку з пандемією коронавірусу. Варто також враховувати особливі потреби осіб з обмеженими можливостями, що здобувають медичну освіту [1].

У процесі розвитку медсестринської освіти необхідно впроваджувати сучасні механізми державного управління, інноваційні підходи до навчання студентів, а також новітні освітні технології.

Окрім цього, для ефективного розвитку медсестринства у післявоєнний період, керівникам медсестринських освітніх закладів важливо мати команду кваліфікованих кадрів, яка здатна пропонувати креативні та інноваційні ідеї, потрібні для формування бренду освітнього закладу та впровадження сучасних методик і технологій в освітній процес. Наполеглива робота закладу освіти з метою створення та підтримки бренду може вплинути на збільшення кількості абітурієнтів та підвищення у студентів мотивації до навчання [2].

Подальший розвиток медсестринства в Україні вимагає спільних зусиль влади, освітніх закладів, професійних об'єднань та інших стейкхолдерів. Шлях до успіху полягає в створенні сприятливих умов для медсестер/медбратів, підвищенні престижу професії та забезпеченні якісної та сучасної медсестринської освіти, що відповідає потребам сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Головчак М.І. Наукова робота на здобуття освітнього ступеня магістр. Львів, 2022. 133 с.
2. Головчак М.І., Дуб Н.Є. Бренд-менеджмент закладу вищої освіти. *Бренд-менеджмент: маркетингові технології* [Електронне видання]. Матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 березня 2021 р.), відп. ред. А.А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 368-371.

Голота О. П., к.е.н., доцент,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЕДЕННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ. ПРИКЛАД РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Olena Holota, PhD, Associate Professor
National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
Kyiv, Ukraine

IMPACT OF CORRUPTION ON THE EFFICIENCY OF ARMED AGGRESSION. THE EXAMPLE OF THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract. *It should be noted that the problem of corruption during hostilities is relevant for any participating country. The study is devoted to the study of the development of corruption in the Russian Federation and its armed forces, as well as its impact on the security and defense sector of the Russian Federation. Considering the long-term strong relations between Ukraine and the Russian Federation until the conflict was resolved, the change in the mentality and perception of corruption, both in Ukraine and in the Russian Federation, is interesting.*

Необхідно зазначити, що проблема корупції під час ведення бойових дій є актуальною для будь-якої країни, яка є їх учасником. Наразі Україна функціонує в умовах активної фази збройної агресії, яку розпочала РФ проти неї 24.02.2022 року та враховуючи, що зазначена агресія триває вже 9-тий рік питання корупційної складової функціонування економіки є вкрай актуальним. Україна є втягнутою у важкий гібридний конфлікт з РФ, який став досить кровавим та нещадним для економіки нашої країни вже починаючи з кінця лютого цього року. Несподівано для України саме корупція у ЗС РФ та у цілому в її секторі безпеки та оборони стає одним з найбільш дієвих союзників у боротьбі зі ЗС РФ.

Варто дослідити розвиток корупції у РФ та її ЗС, а також її вплив на сектор безпеки та оборони РФ. Вказане дослідження є особливо цікавим, враховуючи, що Україна протягом тривалого часу була частиною та мала міцні відносини

зі своїм сусідом – РФ, тобто ми відповідно можемо розглянути та порівняти, як змінюється ментальність та сприйняття корупції в цій країні з моменту здобуття Україною незалежності.

Починаючи дослідження слід відмітити, що виховання або розбудова доброчесності є важливим елементом стратегій належного урядування, що лежать в основі реформування сектору безпеки та оборони. Реформування сектору безпеки та оборони – це процес політичних і технічних реформ з метою покращення його функціонування. НАТО на сьогодні є однією з провідних організацій у справі розбудови доброчесності, з її програмою розбудови доброчесності – створення можливостей і практичних інструментів, які допомагають країнам зміцнити доброчесність, прозорість і підзвітність та знизити ризики корупції в секторі безпеки та оборони [1].

Варто відмітити, що корупція – це також проблема і для України, а також її сектору оборони та безпеки. До того ж, досить тривалий час РФ та Україна входили до складу СРСР та мали спільні цінності та погляди на етику, політику тощо, тому треба вивчити, яким є співвідношення рівня корупції та її впливу на боєздатність країн.

Тепер подивимось на значення Індексу сприйняття корупції за останні 5 років у країнах дослідження. Якщо поглянути на результати Індексу сприйняття корупції у 2022 році, то тут Україна не на останньому місці серед свої сусідів, останнє місце займає РФ з 28 балами з можливих 100, хоча кількість балів в Україні вище на 5 балів. Це в абсолютних показниках, а якщо говорити про динаміку зростання показників за останні 5 років, то тут в Україні позитивна динаміка у 1 бал, а у РФ немає зростання.

Таблиця 1 Індекс сприйняття корупції за версією Transparency International

Країни	Значення індексу за роками (кількість отриманих балів)					
	2018	2019	2020	2021	2022	Δ(2018-2022)
РФ	28	28	30	29	28	0
Україна	32	30	33	32	33	1

Джерело: складено автором на основі джерел [2-6].

Варто зазначити, що Transparency International також проводить дослідження рівня корупції у секторі безпеки та оборони. Так, філія Transparency International, Defense and Security створила та проводить дослідження GDI, який оцінює наявність, ефективність та впровадження інституційного контролю в п’яти ключових сферах корупційних ризиків, а також надає дані щодо результатів діяльності урядів держав з низки корупційних проблем.

GDI (Індекс) оцінює п’ять основних сфер діяльності сектору безпеки та оборони, які є найбільш ризикові щодо корупції, а саме: політична, фінансова, кадрова, закупівельна та сфера військових операцій. Індекс оцінює як

нормативно-правову базу (де-юре) забезпечення функціонування ризикових сфер, так її впровадження (де-факто) у практику діяльності сфер, витрачені ресурси на забезпечення діяльності та результати, які було отримані. Вказане має на меті зафіксувати розриви нормативно-правової бази та практики її застосування, а також можливості реформування на майбутне для зменшення цих розривів.

Вивчаючи питання дослідження Індексу доброчесності в оборонному врядуванні, яке проводить Transparency International, Defence and Security, варто зазначити, що зазначене дослідження проводиться не щорічно, останнє підбивало підсумки 2020 року та охоплювало результати діяльності 86 країн, усі оцінки країн дослідження були опубліковані в період з жовтня 2019 року по листопад 2021 року. Попереднє дослідження мало назву Government Defence Anti-Corruption Index (Антикорупційний індекс оборонного врядування) та було опубліковано на при кінці 2015 року та охоплювало діяльність 120 країни за 2013-2014 роки. Слід застережити, що Індекс зазнав серйозного оновлення для версії 2020 року, включаючи зміни в методології та в оцінці, що лежить в основі проєкту. Це означає, що загальні показники країн з версії 2020 року неможливо точно порівняти з оцінками країн за попередні ітерації Індексу, тобто в нашому випадку з версією 2015 року.

Але спробуємо зробити оцінку за кожен рік дослідження окремо та порівняємо дані країн між собою (дивись дані таблиці 2).

Таблиця 2. Індекс доброчесності в оборонному врядуванні за версією Transparency International

Країни	Значення індексу за роками (кількість отриманих балів)	
	2015	2020
РФ (загальна оцінка)	35,8 (D)	36,2 (D)
Україна (загальна оцінка)	42 (D)	41,2 (D)

Джерело: складено автором на основі джерел [7, 8].

Так, найменшу кількість балів у дослідженні 2015 року отримала РФ, лише 35,8 балів у підсумку середнього значення за усіма п’ятьма категоріями та віднесена у категорію D країн з високими корупційними ризиками. РФ отримала оцінки B і D у сферах ризику: політичні, фінансові, закупівельні та кадрові, а зона найвищого ризику – військові операції знаходиться в діапазоні F (критично високий ризик). В свою чергу, Україна отримала 42 бали.

У 2020 році дослідження Індексу доброчесності в оборонному врядуванні вказує на те, що РФ залишається по кількості балів майже на тому ж рівні (36,2 балів), далі йде Україна (41,2 балів) зазначені країни входять до групи країн з високим ризиком (група D).

Варто зазначити, що аналіз Антикорупційного індексу оборонного врядування та Індексу доброчесності в оборонному врядуванні вказує на те,

що проблемним питанням були антикорупційні заходи пов'язані з організацією та проведенням військових операцій, як у дослідженні 2015 року (РФ) так і у дослідженні 2020 року (РФ та Україна). Також, як і варто було очікувати, найнижчу оцінку отримала країна з авторитарним режимом. Оскільки на думку експертів Transparency International політична діяльність у середині РФ має високий вплив на діяльність оборонного сектору та вказаний вплив є негативним. У цілому серед країн дослідження спостерігається зниження антикорупційних зусиль уряду в оборонному секторі. Далі розглянемо, чи відбивається зазначений факт на оборонних потужностях країн.

Розглядаючи чисельність збройних формувань держав дослідження слід відмітити, що найбільший їх склад є у РФ та їх розміри згідно офіційної статистики є незмінними за останні 5 років, в свою чергу, розглядаючи відсоток витрат на утримання та розвиток збройних формувань країн дослідження у складі загальнодержавних витрат, слід зазначити що для РФ та України він приблизно однаковий, більш цікавим є рівень витрат зазначених країн в абсолютних цифрах, дивись таблицю 3.

Таблиця 3 Військові витрати ЗС і в середньому на одну особу ЗС, доларах США

Країни	Роки									
	2016		2017		2018		2019		2020	
	USD m	USD k	USD m	USD k	USD m	USD k	USD m	USD k	USD m	USD k
РФ	69245,2	47,6	66913,0	46,0	61609,2	42,4	65201,3	44,8	61712,5	42,4
Україна	2943,8	10,1	3246,8	11,1	4169,7	14,0	5419,1	18,2	5924,2	19,0

Примітка: USD m – мільйони доларів США; USD k – тисячі доларів США
Джерело: розраховано та складено автором на основі джерел [9-13].

В абсолютних цифрах військові витрати, а також з розрахунку розміру збройних формувань кожної країни дослідження стають більш очевидними для порівняння, дивись таблицю 3. Так, у 2020 році найбільші військові витрати в РФ, це 61,7 млрд доларів США, але з розрахунку розміру військових формувань зазначені кошти, які йдуть на одну особу є вже не досить значними – це 42,4 тис. доларів США, що менше за аналогічні витрати України з 5,9 млрд. доларів США, але з розрахунку розміру збройних формувань країни сума військових витрат на одну особу дорівнює 19,0 тис. доларів США. За таких умов, сума військових витрат не є порівнянної ні з однією з країн НАТО (також варто пам'ятати, що країни Альянсу мають взаємну військову підтримку та мають консолідований бюджет), а також вона не є ніяким чином порівняною зі сумами, які витрачає РФ, як головний військовий противник України.

ВПК РФ та її ЗС корупція роз'їдала та роз'їдає вже досить довго, це відповідно не могло не позначитися на боєздатності ЗС. Однак, хоча РФ була

активним учасником бойових дій у різних гарячих точках, в яких часто вона створювала передумови до цих бойових дії, все ж таки до нападу на Україну в лютому 2022 року це було не так очевидно. Обидві російсько-чеченські війни, агресія проти Грузії, втручання у збройний конфлікт в Сирії на боці Асада, та навіть війна на Донбасі не продемонструвало такі кричущі прояви корупції, як саме активна фаза збройної агресії у лютому 2022 року. Це і прострочені пайки, і неналежне екіпірування військовослужбовців, і вади збройної техніки тощо.

Підсумовуючи, необхідно підкреслити, що, на думку дослідників з Transparency International, російський ВПК зазнає високого ризику корупції через надзвичайно обмежений зовнішній нагляд за використанням коштів, реалізацією політики закупівель та реальними придбаннями товарів військового призначення для армії та інших установ.

При цьому на державному рівні проводяться надзвичайно слабкі заходи для протидії корупції у секторі безпеки та оборони, яка охоплює усі рівні, починаючи від технічних служб з ремонту та постачання військових підрозділів, закінчуючи вищими ланками у МО. Transparency International підкреслює три основні фактори, які сприяють корупції в російському оборонному відомстві: секретність, обмежена конкуренція та конфлікт інтересів. Російські мільярдери, які контролюють цілі сектори промисловості, що виконують військові замовлення, тісно пов’язані з вищим керівництвом армії, ВПК та держави.

Отже, арто звернути увагу на те, що значну загрозу створює корупція також для українського сектору безпеки та оборони, тому важливо приділяти значну увагу протидії корупції та вихованню доброчесності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Що таке розбудова доброчесності? URL: https://securitysectorintegrity.com/uk/виховання-доброчесності/розбудова-доброчесності/ (дата звернення 23.05.2023).
2. Corruption Perceptions Index, 2018. URL: ttps://www.transparency.org/en/cpi/2018/index (дата звернення 29.05.2023).
3. Corruption Perceptions Index, 2019. URL: ttps://www.transparency.org/en/cpi/2019/index (дата звернення 29.05.2023).
4. Corruption Perceptions Index, 2020. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index (дата звернення 29.05.2023).
5. Corruption Perceptions Index, 2021. URL:https://www.transparency.org/en/cpi/2021 (дата звернення 29.05.2023).
6. Corruption Perceptions Index, 2022. URL:https://www.transparency.org/en/cpi/2022 (дата звернення 29.05.2023).
7. GOVERNMENT DEFENCE ANTI-CORRUPTION INDEX 2015. URL: https://government.defenceindex.org/ (дата звернення 05.05.2023).

8. GOVERNMENT DEFENCE INTEGRITY INDEX 2020. URL: https://ti-defence.org/gdi/ (дата звернення 05.05.2023).
9. Дані Світового банку.
URL:https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=MS.MIL.XPND.CD&country (дата звернення 05.05.2023).
10. The Military Balance (2020) Chapter Four: Europe, 120:1, 64-165, DOI: 10.1080/04597222.2020.1707964
11. The Military Balance (2020) Chapter Five: Russia and Eurasia, 120:1, 166-219, DOI: 10.1080/04597222.2020.1707966 The International Institute for Strategic Studies
12. The Military Balance (2021) Chapter Four: Europe, 121:1, 66-163, DOI: 10.1080/04597222.2021.1868793
13. The Military Balance (2021) Chapter Five: Russia and Eurasia, 121:1, 164-217, DOI: 10.1080/04597222.2021.1868794

Грицюк Ю.Д.,
начальник науково-дослідного відділу,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна
Ткач М.Я., д.е.н., доцент,
начальник кафедри оборонного менеджменту,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

ПІСЛЯВОЄННІ ПРІОРИТЕТИ В РОЗБУДОВІ УКРАЇНИ

Yuriy Hrytsyuk,
head of the research department, National University
Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine
Mykola Tkach,
Head of the Department of Defense Management,
National University Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine

POST-WAR PRIORITIES CONSTRUCTION OF UKRAINE

Abstract. *The article analyzes the possible ways of post-war reconstruction of Ukraine, provides concepts and options for the implementation of projects proposed by foreign countries for the fastest recovery and economic development of our country.*

Війна росії проти України тягне за собою величезні втрати населення, знищення інфраструктури, забруднення сільськогосподарських земель та нанесення великої шкоди для екології. Потрібно розуміти, що доки триватиме війна ворог продовжуватиме нищити цивільну інфраструктуру та житлові об'єкти створюючи для нашого населення не прийнятні для життя умови, іншими словами продовжувати геноцид українського народу. Єдиним швидким рішенням є наша перемога у війні, тільки після того ми зможемо говорити про повноцінну післявоєнну відбудову та розвиток.

Вже сьогодні, враховуючі існуючі наслідки війни, можна з впевненістю сказати, що поствоєнний період для українців буде не легким, але згуртованість та бажання боротися за свою свободу показали нашу ефективність. Ключовими аспектами життя нашої країни після перемоги над російським агресором буде відновлення інфраструктури (відбудову житла, доріг, мостів, електростанцій та електромереж, залізниць, аеропортів), розвиток економіки та соціальної сфери, допомога постраждалим, а також зміцнення міжнародних відносин.

Одним з найбільших викликів для України після війни буде повернення втраченого через війну населення з-за кордону. Для цього потрібно буде зробити кілька важливих кроків, а саме:

- забезпечити безпеку населення;
- створити достатню кількість робочих місць з відповідною оплатою праці;
- забезпечити житлом тих, хто його втратив в результаті бойових дій.

Також вартонаголосити, що закінчення війни – це процес не декількох днів або навіть місяців. Поняття «після війни» є досить умовним, тому що будь-який сценарій закінчення активної фази протистояння приведе за собою «холодну війну» – тривале співіснування з потенційним агресором.

Така ситуація вимагатиме повної зміни політичних поглядів та інститутів держави та призведе до масштабної трансформації економічної та оборонної систем України. Усе це буде потребувати значної фінансової та військово-технічної допомоги від наших союзників та партнерів.

Одним із шляхів відбудови України після війни може бути новий «План Маршалла», який вперше був застосований для відбудови післявоєнної Європи. Цей план реалізовувався через економічну допомогу США 16 країнам Західної Європи та Азії. Тоді метою США було не тільки відновлення зруйнованих європейських країн, а і стимулювання своєї економіки та поширення свого впливу. Звичайно, цього разу ставка для США не така висока, але США і не єдина країна, що може і, головне, хоче допомогти Україні у повоєнній відбудові.

Один із найбільш деталізованих варіантів подібної програми під назвою «A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine» (Концепція відновлення України) запропонувала група фахівців британського Центру досліджень економічної політики (CEPR) [1]. До неї увійшли фахівці Стокгольмської економічної

школи, Гарвардського університету, Массачусетського технологічного університету, Каліфорнійського університету в Берклі, а також експерти Міністерства економічного розвитку України.

На думку авторів проєкту, який, цілком міг би стати основою для українського «Плану Маршалла», міжнародна допомога для реконструкції України повинна базуватися на таких підходах:

- Україна невпинно рухається до вступу у ЄС;
- під егідою ЄС створюється агентство, яке має суттєву автономію у питаннях управління та координації допомогою та програмами реконструкції;
- власником програми реконструкції є Україна;
- реалізація принципів максимального сприяння та допомоги у надходженні іноземного капіталу та новітніх технологій;
- допомога має бути у вигляді грантів, а не кредитів;
- відновлення країни має відбуватися з мінімальною залежністю від викопного палива та мінімальним вуглецевим слідом.

Джерелами міжнародної допомоги для України можуть стати:

- допомога на двосторонній основі, яку можуть надавати уряди інших країн (гранти, кредитні гарантії, кредити, натуральні внески).
- міжнародні інституції: Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, а також Організація об'єднаних націй, гуманітарні організації, такі як «Лікарі без кордонів», які можуть надавати термінову гуманітарну допомогу;
- Євросоюз, котрий підтримає курс до членства України;
- приватні джерела (від приватних фондів до української діаспори);
- конфісковані активи РФ;
- поточні кошти росії від продажу корисних копалин (ЄС може оподатковувати експорт російських енергоносіїв, з метою компенсації грантів, наданих Україні на відбудову).

План також може передбачати зусилля, направлені на мінімізацію збитків ще до завершення війни та забезпечення трьох основних фаз реконструкції України після закінчення бойових дій, а саме [2]:

1) перша фаза – до 6 місяців після закінчення війни:

- негайна відповідь на найбільш суттєві потреби (на кшталт надання допомоги країнам у разі стихійного лиха). Нарощення темпів постачання гуманітарної допомоги, щоб уникнути голоду та попередити подальший відплив людей з України;
- надання тимчасового житла (намети, збірні будинки, системи опалення тощо);
- створення умов за яких агробізнес отримає матеріали, техніку та інше обладнання, щоб забезпечити жнива (зберігання) та експорт готової продукції;

- рамкові угоди, що дозволять прямі закупівлі “з полиці”, без тривалих процедур, від попередньо відібраних постачальників, які вже пройшли процедуру конкурентного відбору та перевірки;
- заохочувати іноземні компанії, які будуть відбудовувати інфраструктуру, наймати українців, щоб підвищити доходи всередині країни, покращити якість надання послуг за рахунок використання місцевих знань та заохотити людей повертатися до своїх домів;

2) друга фаза – швидке відновлення критичної інфраструктури та послуг, базових економічних та урядових функцій – з 3-го до 24-го місяця після завершення бойових дій:

- заохочення ринкових механізмів розподілу ресурсів, поступова лібералізація цін, щоб уникнути дефіциту (бартеру) та мотивувати компанії розвивати виробництво;
- підвищення рівня соціального захисту та зайнятості населення;

3) третя фаза – побудова “базису” для майбутнього відновлення та модернізації, яка виведе Україну на шлях швидкого стабільного зростання:

- необмежений період реформування технологій, капіталу та інституцій;
- звільнення місця для ліберальної економічної політики та видалення залишків радянської спадщини, за стандартами якої побудовано багато інституцій (Трудовий кодекс, Податковий та ін.);
- земельна реформа;
- відновлення транспортних мереж, аеропортів та морських портів, залізниці;
- відбудова соціальної інфраструктури тощо.

Розмір допомоги Україні, необхідної в рамках нового “Плану Маршалла”, залежатиме від тривалості ведення війни, проте вже сьогодні експерти оцінюють його приблизно у 750 мільярдів доларів США [3].

Треба також розуміти: якщо ми хочемо швидкої відбудови України, економічного зростання та повернення співвітчизників з-за кордону, ми маємо завершити всі підготовчі заходи ще до завершення війни:

- завершити реформу судової системи;
- зробити більш прозорими процедури державних закупівель;
- реформувати сектор безпеки України;
- забезпечити незалежність антикорупційним інститутам;
- гарантувати безпеку закордонному капіталу та капіталу національних інвесторів і компаній;
- створити мінімально можливий фіскальний тиск для бізнесу;
- зменшити кількість дозволів та контролю за бізнесом;
- забезпечити ефективну роботу антимонопольної системи;
- посилити роботу щодо вступу України в ЄС та НАТО;
- привести систему державного управління України у відповідність із рекомендаціями стандартів ЄС.

Список використаних джерел:
1. Центру досліджень економічної політики (CEPR) URL: https://cepr.org/publications/books-and-reports/blueprint-reconstruction-ukraine, (дата звернення: 04.06.2023).
2. Нарис про відбудову України. ISBN: 978-1-912179-59-6 URL: https://cepr.org/system/files/2022-06/BlueprintReconstructionUkraine_ukr.pdf, (дата звернення: 04.06.2023).
3. "Відновлення України" URL: https://recovery.gov.ua/,(дата звернення: 04.06.2023).

Євдокимова Н.М., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

Котенок Д.М., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ПРІОРИТЕТИ ПОВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ МІСТ УКРАЇНИ

Yevdokymova N.M., Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

Kotenok D.M., Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

PRIORITIES OF POST-WAR CITY DEVELOPMENT IN UKRAINE

Abstract. *The theses outline a methodological approach to the development of the destroyed city of Ukraine. Within the framework of the approach, the characteristics of models of urban development in Ukraine are shown. The emphasis is on the need not so much to restore the destroyed, but to use the opportunity to build a human-centered model of the city that meets the consumers' needs of a modern Ukrainian.*

Внаслідок військових дій в Україні відбувається руйнація не лише об'єктів військової та енергетичної, соціальної інфраструктури. Внаслідок війни стираються цілі міста та містечка. Беззаперечно, це – лихо. Разом з тим це створює передумови для їх розбудови як оптимального елементу територіальних громад з врахування сучасних містобудівних тенденцій та споживацьких потреб.

Дорожна карта розбудови територіальної громади має включати такі обов'язкові етапи, як-от: визначення типу розбудови моделі міста; оцінка системи сучасних потреб громади, передовсім містян, а також формування мапи відновлення та розробка відповідних проектів її реалізації (мапи).

У типі розбудови міста зашифровані споживацькі потреби, під які воно формувалося. Отже, ідентифікація моделі міста (або його частини) дозволяє визначити риси, від яких варто позбавитися в процесі перебудови або зберегти чи відновити.

Українські міста формувалися переважно за трьома типовими моделями [2]. Перша з моделей – «самоврядне місто» – характерна для міст західної частини України. У просторовому аспекті вони мають виражений центр довкола якого розташовані будівлі, що належали заможним містянам (передовсім ремісникам). Переважно для таких міст характерна концентрична транспортна структура. Зазначимо, за рахунок такої забудови забезпечувався легкий доступ до центральної площі, яка була не лише адміністративним центром, а і торговельним майданчиком.

Друга – «буржуазне місто» – характерна передовсім для міст центральної України. У ній головним елементом міста є бульвар або проспект, вздовж якого розміщаються адміністративні будівлі, біржі, банки і житлові будинки, які належали аристократам, або ж так звані дохідні будинки, у яких оселялася дрібна буржуазія та чиновники. Розбудова міста відбувалася вздовж вулиць і має «коміркову» або секторальну схему.

Епоха індустріалізації наклала доволі відчутний відбиток на міста України. Оскільки індустріалізація відбувалася передовсім за часів радянської влади, то обов'язковими елементами такого міста були промислові зони, однотипні спальні райони, здебільшого віддалені від промислових зон, і величезні порожні площі для проведення демонстрацій перед адміністративними будівлями. Такі міста відображали уявлення планової економіки про споживацькі потреби містянина як «заводського гвинтика».

Зважаючи на карту зруйнованих та окупованих територіальних громад, то найбільша кількість міст належить до індустріального типу, з промисловим центром та застарілою забудовою, що не відповідає сучасним вимогам ні технологічно, ні соціально, ні екологічно. Також це можливість «позбавитися» від наслідків політики забудови останніх десятиліть, яка була результатом вибіркового дотримання принципів містопланування. Така розбудова відображала нові суспільні запити на міський простір, які були пов'язані з розвитком роздрібної торгівлі, створення бізнес-центрів, будівництва нових типів житла, а оскільки внутрішні резерви для швидкої забудови під нові функції у межах міста були недоступні, то інвестиції часто витіснялися за межі «старого» міста з мізерною або лише приватною інфраструктурою.

Звичайно, що питання нового житла для тих, хто його не має, стоїть дуже гостро. Проте відбудова та розвиток міст – це не стільки відновлення зруйнованого для задоволення нагальних потреб, скільки можливість

формування простору, адекватного споживацьким потребам містянина протягом усього життєвого циклу.

Сучасна модель розбудови міста має поєднати житло з інтересами людей та давати можливість для ведення і розвитку бізнесу, забезпечити соціальну та екологічну стійкість. Таким чином, головним принципом має стати людиноцентризм. Це означає, що місто стає фізично і психологічно комфортним місцем.

Зважаючи на наслідки війни, ознаками комфортності також має стати інклюзивність та безбар'єрність міського простору. Одним з прикладів провадження людиноцентричного підходу вважається Барселона: для розбудови здорового міського середовища було забезпечено піший центр міста. Іншою концепцією, яка мала б бути врахована –"місто 15 хвилин". Вона передбачає, що у пішій доступності є все необхідне для містянина – магазини, аптека, лікарня, кафе, дитячий садок чи школа тощо. Водночас таке рішення забезпечує не лише комфортність міського середовища, а і оптимізацію розподілу наявних ресурсів [1].

Швидкість сучасного життя є набагато вищою, ніж це було навіть 5 років тому. І ця тенденція також має бути врахована при місторозбудові. Тож варто передбачити формування якісної мережі громадського транспорту, а також вело- та іншої індивідуально-транспортної інфраструктури.

У результаті врахування зазначених та інших принципів / концепцій має сформуватися міський простір, у якому будуть задоволені потреби сучасного містянина, але і залишаться «зазори» для майбутніх нових функцій.

Тепер, коли застарілі структури міст перестають бути стримувальним фактором, перед українськими містами відкрилось унікальне вікно можливостей — задовольнити вимоги нового типу міського розвитку. Реалізація цього залежатиме, перш за все, від правильного добору та складання наявних та нових частин у пазл.

Список використаних джерел:

1. Бербека Н. Відбудова українських міст — шанс зробити їх кращими. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/29/688676/
2. Кошелюк М. Розвиток українських міст: нові межі – нові можливості. URL: https://mistosite.org.ua/articles/rozvytok-.ukrainskykh-mist-novi-merezhi-novi-mozhlyvosti

Запухляк В.М., к.е.н., доцент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна
Михайлина Д.Г., к.е.н., доцент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна

ВІЙНА В УКРАЇНІ ЯК ФАКТОР СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РИНКУ РОБОЧОЇ СИЛИ

Zapukhliak V.M., Ph.D., Associate Professor,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Chernivtsi, Ukraine
Mykhaylyna D.G. Ph.D., Associate Professor,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine

THE WAR IN UKRAINE AS A FACTOR OF STRUCTURAL CHANGES IN THE EUROPEAN LABOR MARKET

Abstract. *The war in Ukraine has already caused huge socio-economic imbalances in the world. If in some countries and industries it caused a decrease in the shortage of personnel due to Ukrainian refugees, in others there's a reduction in jobs, primarily due to the blocking of the activities of enterprises with Russian capital and the side effects of energy and food prices escalation throughout Europe.*

Світові експерти наголошують на тому, що потрясіння в усіх сферах суспільного життя від COVID-19 нині перекриваються ще більш важким фактором війни росії в Україні. Не винятком стала й соціально-економічна сфера. Аналітики інституту Deloitte зазначають, що «війна в Україні вже стала каталізатором величезних збоїв для бізнесу в усьому світі. Економічний вплив відбився на енергетичних, товарних і фінансових ринках, а також ланцюжках торгівлі та постачання, вже порушених пандемією COVID-19» [1]. У звіті Світового банку також наголошують, що «війна в Україні – це величезна людська трагедія для народу України, але її економічна складова має глобальні наслідки» [2].

Додатковий сплеск інфляції у поєднанні зі збоями у глобальних ланцюжках постачання, ймовірно, уповільнять зростання зайнятості та реальної заробітної плати, одночасно створивши додаткове навантаження на системи соціального захисту. Зокрема, оцінити точну кількість втрачених робочих місць в Україні у зв'язку з війною надзвичайно складно через обмежений обсяг наявних даних і вкрай невизначені та мінливі обставини. МОП оцінює, що у порівнянні з довоєнною ситуацією, в країні було втрачено близько 30% робочих місць. Це означає втрату 4,8 млн робочих місць. Якби бойові дії припинилися негайно, відновлення зайнятості могло б розпочатися швидкими темпами забезпечуючи 3,4 млн робочих місць, що скоротило би їхні втрати до 8,9%. З іншого боку, у разі подальшої військової ескалації втрати у сфері зайнятості ще більше зростуть − до 7 млн робочих місць, або 43,5% [3].

Нині війна спричинила найбільшу кількість біженців у Європі з часів Другої світової війни. За даними інституту McKinsey, на сьогодні 5,6 мільйона

біженців покинули Україну, а ще 7,7 мільйона залишили домівки та шукають притулку в інших частинах країни. Загалом, війна виштовхнула майже 30% українців зі своїх домівок. Війна в Україні є другою за величиною гуманітарною кризою з 1960-х років за кількістю людей, які змушені були покинути країну або були переміщені. [4].

Найбільше біженців, близько 3 мільйонів, прийняла Польща, де вже проживає велика українська емігрантська спільнота. Це в 45 разів перевищує середньорічний приплив мігрантів в країну. Біженці складають переважно жінки, діти та особи віком понад 60 років. Майже половина біженців (49%) були зайняті висококваліфікованою працею, і лише 15% представлені у видах діяльності з низькими вимогами до кваліфікації [3].

Польща має найгостріші проблеми інтеграції біженців на ринку праці в силу їхньої чисельності. Разом з тим, як висловився прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький на нещодавньому Всесвітньому економічному форумі в Давосі: «Якщо ми порахуємо гроші, які вони (українські біженці) витрачають, і податки, які вони сплачують, я ризикну сказати, що Польща не тільки не програє, але й що українці працюють на Польщу» [5]. Багато галузей промисловості в Польщі відчайдушно потребують такої робочої сили. Швидке відновлення економіки після наслідків Covid збільшило дефіцит персоналу в різних галузях – від будівництва та громадського харчування до охорони здоров'я та освіти. За висновками Deloitte, Польща уникла дорогої помилки, відкривши ринок праці та дозволивши найбільш мотивованим людям одразу знайти роботу. Близько 160 000 українців уже знайшли роботу. Проте війна в Україні також призвела до відтоку частини українських заробітчан, особливо чоловіків, які повернулися захищати свою батьківщину. Це поглибило дефіцит у таких галузях як виробництво, будівництво, логістика та судноплавство. За оцінками банку BNP Paribas, до війни українці становили близько 11% будівельників і 13% транспортників Польщі [3].

Також існує великий ризик того, що більшість біженців продовжуватимуть виконувати просту, низькокваліфіковану роботу, а це в довгостроковій перспективі є неефективним. За даними експертів, найбільше від притоку українців тут можуть виграти такі галузі як охорона здоров'я (у Польщі найменша кількість лікарів у порівнянні з чисельністю населення), соціальна допомога, туризм, готельний бізнес та індустрія краси.

На фоні війни мають місце і тенденції до скорочення робочих місць в Європі через: 1) блокування діяльності підприємств із російським капіталом. Зокрема підрозділ Сбербанку в Чехії (Sberbank CZ) оголосив про своє закриття 28 лютого 2022 р., у результаті чого понад 700 працівників втратили роботу по всій країні. Скорочення стосуються менеджерів, експертів з даних, IT-фахівців і традиційні банківські посади; 2) побічні ефекти ескалації цін на енергоносії та продукти харчування по всій Європі. Як наслідок, наприклад, Kaisiadoriu Paukstynas, литовська компанія харчової промисловості, змушена була скоротити виробництво на одну п'яту, а також 200 робочих місць на своїй

фермі через зростання цін на електроенергію (вдвічі), газ (уп'ятеро), пшеничний корм для птиці (майже втричі) [6].

Це лише кілька прикладів соціально-економічних наслідків війни росії проти України. Багато європейських компаній реагують на кризу, підтримуючи біженців і пропонуючи їм можливості працевлаштування. Однак компаніям також доведеться стикнутися з наслідками для зайнятості через економічні санкції, порушення ланцюжків постачання і потоків ресурсів, а також їхні неминучі інфляційні наслідки.

За прогнозами МВФ поточна ситуація, ймовірно, призведе до значного перерозподілу робочої сили між секторами та професіями в Європі. Зокрема, у перспективі до 2030 р. передбачається подальше скорочення робочих місць за такими секторами як сільське господарство (34,6%) та промисловість (6,9%). Натомість зростання попиту на професіоналів передбачається у таких галузях як нерухомість (15,7%), будівництво (7,6%), торгівля, транспорт, харчування, житловий сектор (6,56%), IT (14%), професійні послуги (8,18%), державні послуги (6,15%), мистецтво, розваги (5,37%), фінанси (3,3%) [7].

Список використаних джерел:

1. Reshaped by War. Examining the conflict in Ukraine and business implications for our interconnected world. *Deloitte*. June 2022. Retrieved from https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/consulting/us-reshaped-by-war-ukraine-russia.pdf
2. The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment. Trade, Investment and Competitiveness Equitable Growth, Finance & Institutions Insight. *World Bank Group*. Retrieved from https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37359
3. The impact of the Ukraine crisis on the world of work: Initial assessments. *ILO*. May. 2022. Retrieved from https://reliefweb.int/report/ukraine/impact-ukraine-crisis-world-work-initial-assessments-enru
4. War in Ukraine: Twelve disruptions changing the world. *McKinsey*. Retrieved from https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/war-in-ukraine-twelve-disruptions-changing-the-world
5. Ukrainian refugees fill gaps in Polish labour market but risk getting stuck in low-skilled jobs. *Notes from Poland*. Retrieved from https://notesfrompoland.com/2022/06/01/ukrainian-refugees-fill-gaps-in-polish-labour-market-but-risk-getting-stuck-in-low-skilled-jobs/
6. First impacts of the Ukrainian crisis on employment in the EU. *Eurofound*. Retrieved from https://www.eurofound.europa.eu/publications/article/2022/first-impacts-of-the-ukrainian-crisis-on-employment-in-the-eu
7. Europe's Job Retention Schemes Contained Unemployment, But Challenges Remain. *IMF European Department*. March 30, 2022. Retrieved from https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/03/30/cf-europe-job-retention-schemes-contained-unemployment

Зарицька Н.С., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна
Олійник М.О., здобувач,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ НОВІТНЬОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ КОНЦЕПЦІЇ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ

Zarytska N.S., Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Oliynyk M.O., acquirer,
Vadym Hetman Kyiv National University of Economics,
Kyiv, Ukraine

FORMATION OF THE LATEST POST-WAR CONCEPT OF DEVELOPMENT OF UKRAINIAN CITIES

Abstract. *The ongoing war has already claimed many lives, destroyed millions of families and homes, villages and large cities, and caused enormous economic losses. In any case, the people of Ukraine believe that our state, with the support of countries that believe in the world order, based on rules, will surely win, therefore it is currently important to plan qualitatively new and effective concepts for the post-war reconstruction of large cities.*

Новітня відбудова українських міст повинна базуватися на принципах центричності, стійкості і життєздатності та циркулярної економічної енергонезалежності. Це повинна бути довгострокова конструкція, думка про стійке майбутнє, про те, який вигляд повинні мати наші міста. Відновлення Українських міст має бути об'єктивно новою трансформацією, а не відбудовою до передвоєнного стану. Глибока модернізація має бути не лише «стрибком» у плані виробничих технологій та інфраструктури, але й радикальним поліпшенням інституцій у всіх сферах міського життя.

По-перше**,** вони мають бути конкурентними відповідно до їхнього географічного розташування**.** По-друге**,** якість життя, міста, що життєво надихають. Тому важливо зазначити, що концепції розбудови сучасних, конкурентних та високо-урбанізованих міст повинні спиратися на певні принципи.

Перший принцип – центричність, що передбачає аспект інклюзії та участі. Прийнято Закон № 7282 щодо створення комплексних планів відбудови розвитку міст, населених пунктів [2]. Важливо за всіх нових регуляторних пришвидшених процесів не забувати про основне – людей. Тому співучасть

громадян у прийнятті рішень щодо відбудови міст має вагоме значення. Потрібно також залучати мешканців міст від самого початку. Це дуже важливо для того, щоб дати змогу людям, які зараз не перебувають в Україні, виявляти ініціативу.

Другий принцип – стійкість і життєздатність. Усі рішення, що стосуються розбудови житла, інфраструктури, мають враховувати небезпеку. У багатьох дискусіях ідеться про те, що Україна має стати мега Ізраїлем з погляду планування фізичних речей, фізичної інфраструктури та дохідності конфлікту [1]. Питання екології, життєзабезпечення міста – речі, які внаслідок воєнних дій зараз повністю перебувають у жахливому стані. Тому коли йдеться про відбудову, маємо зважати не тільки на потребу розчистити завали, а й на речі, які треба будувати з нуля, які мають інтегрувати кліматичні, енергетичні та інші умови.

Що стосується промисловості надання послуг і самого міста, повинна бути більша різноманітність, мають бути різні ступені державного стимулювання. Є міста, які напевно не потрібно відбудовувати. Заропоновано концепцію щодо поділу України на три зони: фронтова червона зона, там де відбудова мінімальна для знешкодження небезпеки; жовта зона – відбудова критично важливих речей, достатня кількість бомбосховищ; зелена – де рівень безпеки найвищий, там, де необхідна розбудова [3].

У червоній зоні – це тільки держава, у жовтій – держава і бізнес, зелена зона – це повністю анексія і держави, і громадського, і приватного секторів. Тут нема жодного конфлікту в баченні.

Треба чітко розуміти, що на цей момент простір України потрібно зонувати не за історичними регіонами або територіями а за більш вагом і пріорітетним показником, а саме - рівнем безпеки в державі.

Список використаних джерел:

1. Богдан Т. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html
2. Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini
3. Відбудова України. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/reconstruction-ukraine_en

Захарова О.В., к.е.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Zakharova Olha, Ph.D., Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

RISK MANAGEMENT IN CONDITIONS OF SECURITY ENVIRONMENT INSTABILITY

Abstract*.In conditions of security environment instability, the importance of risk management is growing, that requires constant monitoring of risks and determine changes into the relevant regulatory measures. The author focuses on the expediency of developing risk register as a key element of the state's response system to relevant challenges and security threats.*

У системі забезпечення економічної безпеки країни важливим аспектом є не лише визначення та підтримання встановленого безпечного рівня функціонування, але й оцінка ризиків безпеки соціально-економічного розвитку, які об'єктивно походять із зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища. Підвищення нестабільності та волатильності безпекового середовища необхідність розробки дієвої системи оцінювання ризиків, що дозволяє ідентифікувати та ранжувати загрози, виявляти вразливості, передбачати кризові ситуації та розробляти плани дій на їх випадок, що уможливлює їх своєчасне коригування тощо.

Варто зазначити, що в дослідженнях безпекової проблематики поняття «безпека», «небезпека», «загроза», «виклик», «вразливість», «ризик» є взаємопов'язаними та взаємообумовленими. Стан безпеки пов'язаний з захищеністю, стійкістю, сприятливими умовами розвитку та під дестабілізуючим впливом загроз (певної сукупності негативних подій) змінюється на стан небезпеки. Ризики при цьому є результатом впливу загроз, що посилюють вразливості та супроводжуються негативними наслідками для соціально-економічного розвитку.

Концепція ризику в стратегії забезпечення економічної безпеки займає вагоме місце та поєднує два напрями: оцінку ризиків і систему управління ризиками [1]. Оцінка ризиків переважно базується на експертних оцінках та носить імовірнісний характер і відповідно виступає основою розробки системи заходів запобігання загроз безпеці або мінімізації чи подолання негативних наслідків загроз. З точки зору кількісної оцінки виміру ризик є функцією від трьох складових: рівня загрози, рівня вразливості та рівня впливу [2]. Розробка системи управління ризиками базується на попередній комплексній та системній оцінці ризиків та передбачає реалізацію заходів для подолання ризиків, зокрема їх нейтралізацію, мінімізацію, розподіл, утримання, пристосування тощо.

Важливість розробки методів оцінки ризиків полягає в тому, то в глобальному масштабі вони є невід'ємною частиною економічного розвитку,

бо виникають через невизначеність, відсутність повної інформації щодо певних подій, складність прогнозувати параметри глобального економічного середовища. Ризик є невід'ємним елементом діяльності суб'єктів світової економіки, повністю усунити ризики неможливо, при цьому на основі адекватної системи врахування та оцінки ризиків можна мінімізувати їх вплив та приймати більш ефективні рішення [3,4].

В умовах нестабільності безпекового середовища питання управління ризиками в системі безпеки, економічної зокрема, набуває особливого значення, що вимагає постійного моніторингу ризиків та аналізу безпекового середовища, за дозволяють вчасно вносити зміни до відповідних регулятивних заходів [3,5].

Так, під системою управління ризиками пропонується розуміти системний підхід до встановлення найкращого курсу дій в умовах невизначеності на основі виявлення, аналізу, оцінки, розуміння щодо проблеми ризиків.

Система управління ризиками має включати:

– оцінку загроз безпекового середовища (їх систематизацію, ранжування),

– ідентифікацію ризиків (виокремлення різних сценаріїв їх прояву, з описом причин виникнення та можливих наслідків),

– аналіз ризиків (з визначенням імовірності виникнення та вагомості прояву впливів),

– оцінку ризиків (на основі застосування кількісних та якісних методів вимірювання),

– поводження з ризиками (розробка заходів подолання ризиків, оцінка спроможності протистояти або адаптуватися до ризиків).

У системі управління ризиками одним з інструментів, що застосовуються в більшості країн ЄС, а також в Канаді, Новій Зеландії, Великобританії є профілювання ризиків, результатом якого є розробка Національних профілів ризику. Прикладами профілювання є такі документи, як National Security Risk Assessment (розробляється в Великобританії та є додатком до Стратегії національної безпеки країни, переглядається кожні два роки), Національний профіль ризиків Нідерландів (складається один раз на 4 роки, починаючи з 2014 р.), Національний профіль ризиків (The National Risk Register) Нової Зеландії (включає ранжування загроз та ризиків за такими групами, як стихійні лиха, біологічні та технологічні загрози, зловмисні дії, економічні загрози) [3,6]. Також національні профілі (реєстри) ризиків є в Австралії та Данії [2,7].

Складання профілів (реєстрів) ризиків передбачає також складання матриці ризиків за співвідношенням таких факторів, як імовірність настання та сила впливу (вагомості наслідків), ранжування ризиків по ступеню значущості, розробку сценаріїв ризику тощо [2].

В українській практиці наразі Бюро економічної безпеки декларує впровадження ризик-орієнтованого підходу в системі забезпечення економічної безпеки, що дозволяє прогнозувати події та випереджати їх на

основі комплексного аналізу значних масивів даних, що як наслідок розширює можливості оперативного реагування на існуючи виклики і загрози економічного розвитку, застосовувати найбільш дієві моделі протидії негативних подіям. Аналіз отриманих даних на стратегічному рівні дозволяє визначати тенденції розвитку глобальних загроз економіці держави, належним чином підготуватися до можливих сценаріїв, а також оперативно вживати заходи щодо їх упередження та/або протидії [8].

Розширення цього підходу за рахунок складання реєстру ризиків та загроз дозволить посилити здатність держави та суб'єктів господарювання ефективно реагувати на потенційні загрози та ризики, трансформувати вразливості та потенційні виклики у власні можливості та досягнення стійкості економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Січиокно, Г. (2018). *Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки України*. Вчені записки Університету «КРОК». URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-52-205-212-1
2. Emergent Best Practices in National Risk Assessment Practices and Process (2016). Contract Report November. URL: https://cradpdf.drdc-rddc.gc.ca/PDFS/unc257/p804974_A1b.pdf
3. Резнікова, О., Войтовський, К., Лепіхов, А. (2020). *Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України*. Київ: НІСД.
4. Булатова, О., Федоров, Е. (2022) *Виклики, загрози та ризики формування національної економічної безпеки: глобальний та національний рівень*. Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Економіка. Вип. 23. С.52–65. URL: https://doi.org/10.34079/2226-2822-2022-12-23-52-65
5. Ковальова, М. (2021) *Особливості системи управління митними ризиками: світовий та український досвід*. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 35. С. 42-46. URL: https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-35-8
6. National Risk Register UK (2020). URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/952959/6.6920_CO_CCS_s_National_Risk_Register_2020_11-1-21-FINAL.pdf
7. National Risk Profile for Denmark (2017). URL: https://www.brs.dk/globalassets/brs---beredskabsstyrelsen/dokumenter/krisestyring-og-beredskabsplanlagning/2020/-national_risk_profile_for_denmark_2017_lowres-.pdf
8. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки (2022) URL: https://esbu.gov.ua/news/rezultaty-roboty-biuro-ekonomichnoi-bezpeky-ukrainy-u-2022-rotsi

Калініна С.П., д.е.н., професор,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ТРУДОРЕСУРСНІ ВАЖЕЛІ ПОСТВОЄННОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Kalinina S.P. Doctor of Science, Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

ON THE QUESTION OF LABOR RESOURCE LEVERS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

Abstract. *It was noted that the economic development of the state in the post-war period depends on the state of labor supply and requires overcoming socio-economic asymmetries. The importance of taking into account the interconnection and interdependence of the technical, economic and social and labor spheres in the process of post-war recovery and development of Ukraine is emphasized.*

Економічний розвиток будь-якої держави залежить від стану ринку праці, який є не лише важливою складовою національної соціально-економічної системи, а й виступає сполучною ланкою між трудовими ресурсами і сферами економічної діяльності, формуючи параметри трудоресурсного забезпечення на всіх рівнях.

Очевидно, що від належного трудоресурсного забезпечення визначальною мірою залежить вирішення завдань економічного розвитку в поствоєнний період, що вимагає подолання комплексу асиметрій соціально-економічного розвитку, які значно посилились через відтік працездатного населення з України внаслідок військової агресії проти нашої держави. Трудоресурсні асиметрії можуть мати різні форми, такі як нестача кваліфікованих кадрів або їх надлишок, застаріння професійних умінь, надмірно високий або недостатній рівень освіти, кваліфікації [1, с.9].

Важливою складовою подолання вказаних асиметрій на сучасному етапі є усвідомлення природи явищ і процесів, під впливом яких формується новий суспільний поділ праці. Важливо розуміти причинно-наслідкові механізми взаємозв'язку і взаємообумовленості технічної, економічної і соціально-трудової сфер, що виступає фундаментом створення нової платформи соціально- економічного розвитку [2, с.6] і є особливо важливим з позиції визначення важелів поствоєнного відновлення України.

У якості одного з найбільш дієвих способів забезпечення економічного підйому виступає дискреційний підхід щодо стимулювання створення робочих місць: державні інвестиції у розвиток інфраструктури всіх типів;

надання підтримки, перш за все, підприємствам сфери малого і середнього бізнесу за рахунок мінімізації кредитних ставок і фіскального навантаження; субсидування діяльності суб'єктів господарювання з метою збереження робочих місць тощо.

За даними МВФ, середній обсяг дискреційних бюджетно-фінансових заходів в розвинутих країнах складає 1,9% ВВП, з них близько 30% обсягу витрачених коштів припадало на розвиток інфраструктури, у країнах з перехідною економікою і країнах, що розвиваються цей показник становить 2,2% ВВП, з яких на розвиток інфраструктури було спрямовано приблизно 50% витрат. У найменш розвинутих країнах на розвиток інфраструктури спрямовується в середньому 1% ВВП.

При цьому варто відзначити, що країни, які запровадили найбільш розгорнуті стимулюючі системи бюджетно-податкового характеру (США, Республіка Корея та ін.), як правило, характеризуються незначними обсягами застосування автоматичних стабілізаторів, спрямованих на підтримку сукупного попиту в умовах погіршення економічної ситуації (допомога по безробіттю, соціальна допомога і т.і.). Накопичуючись, дискреційний ефект дозволяє суттєво підвищити попит на робочу силу в початковому після економічного спаду періоді, що є особливо важливим для України, враховуючи масштабність завдань поствоєнного відновлення.

За наявними оцінками, кожен мільярд доларів США, вкладений у великі інфраструктурні проєкти, прямо або опосередковано створює приблизно 28 тис. робочих місць в країнах з розвинутою економікою; в країнах що розвиваються – близько 200 тис. робочих місць, і до 500 тис. робочих місць при реалізації працемістких проектів в сільській місцевості. При цьому довгостроковий мультиплікативний ефект буде ще вищим. [3, с. 196-197]

З позицій поствоєнного відновлення України особливо важливим є той факт, що максимальний мультиплікативний ефект створюють місцеві інфраструктурні проєкти, виступаючи точками економічного зростання і потужним інструментом місцевого розвитку. При цьому зростає роль налагодження конструктивних зв'язків в контурі «ринок – держава – бізнес» за утвердження нового формату взаємодії зазначених інститутів. [1, с.29]

Таким чином, трудоресурсні важелі мають розглядатись з позицій забезпечення мультиплікативного ефекту як драйвера поствоєнного відновлення територій і як умова поствоєнного економічного розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Маршавін Ю.М. Професійний дисбаланс на ринку праці: економічні втрати та шляхи їх мінімізації. *Економіка та держава.* 2014. №8. С. 6-9.
2. Колот А., Герасименко О., Ярмолюк-Крьок К. Сфера праці в умовах глобальної соціоекономічної реальності 2020: виклики для України. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2020. 32 с.

3. Калініна С.П., Гетьманенко Ю.О., Давидюк Л.П. Розвиток міжнародного ринку праці: глобалізаційний аспект. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 240 с.

Калінін В.В., аспірант,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

ТРУДОРЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Kalinin V.V. ,Postgraduate Student,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

PROVISION OF LABOR RESOURCES FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE: THE GLOBALIZATION ASPECT

Abstract . *The features of the supply of labor force for the economic development of Ukraine have been studied. The objectivity of the inclusion of the state in global labor flows is emphasized. The importance of the program-target approach in providing labor resources and the role of decent work as a factor in the formation of competitive advantages of the labor market are substantiated.*

Сучасний етап економічного розвитку характеризується глобальними трансформаціями ринку праці, що зумовлює необхідність переформатування політики трудоресурсного забезпечення України з метою вирішення завдань поствоєнного відновлення з використанням важелів включення національного ринку праці до системи глобальних трудоресурсних відносин.

Однією з важливих ознак формування зазначених відносин є включення держави до системи міжнародних трудоресурсних потоків. Масштаби міжнародної міграції дають змогу розглядати її як явище глобального характеру: міжнародна міграція набула особливого значення наприкінці ХХ ст., що пояснюється її взаємозв'язком з розвитком інтеграційних процесів; на початку ХХІ ст. міграція перетворилась на глобальне явище, яке охопило майже всі континенти і країни. [1, с.267]

Міграційна проблематика вимагає опрацювання як складова трудоресурсного забезпечення України, враховуючи взаємопов'язаність міграційних процесів з широким колом соціально-економічних завдань, що зумовлює необхідність застосування програмно-цільового підходу до вирішення питань трудоресурсного забезпечення країни, поєднання даного підходу з методологічним та аналітичним інструментарієм регулювання ринку праці.

Одночасно, поряд із суто міграційним, слід враховувати такі виміри трудоресурсного забезпечення, як культурний, соціальний, політичний, етнічний, конфесійний та конфліктологічний [2, с.21], тобто спиратись на комплексне бачення проблематики використання міграційних важелів при регулюванні ринку праці.

Важливим аспектом вирішення питань трудоресурсного забезпечення України є оцінка впливу глобалізації на трансформацію національного ринку праці з метою забезпечення рівноправного включення держави до системи міжнародного поділу праці. [3, с.119] Зростання відкритості України призводить по поглиблення процесів залучення національного ринку праці до міжнародного обміну робочою силою, що не може не вплинути на склад і структуру трудового потенціалу країни, який суттєво трансформується під впливом активізації міграційних процесів як наслідку включення України до вказаного міжнародного поділу праці. [3, с.120]

Стратегічним орієнтиром для держави стає забезпечення гідних умов використання праці як дієвий важіль формування конкурентних переваг національного ринку праці в умовах глобальної соціоекономічної реальності. Так, у рамках загальної програми дій «Сильна соціальна Європа для справедливих перетворень», прийнятої Єврокомісією у 2020 р. і розрахованою на період до 2024 р., п’ять розділів стосуються забезпечення гідної праці: «Зміцнення соціальної Європи», «Рівні можливості та зайнятість для всіх», «Справедливі умови праці», «Соціальний захист та інклюзія», «Просування європейських цінностей у світі». [4, с.26-27]

Це є тим більш важливим, враховуючи інтелектуалізацію міжнародних трудоресурсних потоків як наслідок підвищеного попиту на світовому ринку праці на висококваліфіковану робочу силу. Цей процес є наслідком прояву демографічної ситуації старіння населення в розвинутих країнах, і чітко демонструє стратегічний трудоресурсний вектор формування міжнародних конкурентних переваг країн, враховуючи тривалість підготовки фахівців високого професійно-кваліфікаційного рівня. Особлива увага при цьому має приділятись категорії науковців, які генерують інноваційну складову конкурентоспроможності і одночасно є найбільш запитуваним компонентом трудових ресурсів на міжнародному ринку праці.

Таким чином, вирішення питань трудоресурсного забезпечення як основи економічного розвитку України вимагає застосування комплексного підходу з урахуванням особливостей глобалізаційного етапу функціонування світової економіки і міжнародного ринку праці. Це дозволить задіяти широке коло важелів розвитку національного ринку праці з метою формування трудоресурсної основи поствоєнного розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Пуригіна О.Г., Сардак С.Е. Міжнародна міграція. К.: ВЦ «Академія», 2007. 312 с.

2. Римаренко Ю.І. Міжнародне міграційне право. К.: КНТ, 2007. 640 с.
3. Калініна С.П., Булатова О.В., Кушнаренко О.П., Савченко Е.О. Розвиток світового ринку праці в умовах глобалізації: трансформаційний дискурс. *Монографія*. Вінниця: ТВОРИ, 2022. 221 с.
4. Колот А., Герасименко О., Ярмолюк-Крьок К. Сфера праці в умовах глобальної соціоекономічної реальності 2020: виклики для України. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2020. 32 с.

Касперович Ю.В., к.е.н.,
Національний інститут стратегічних досліджень,
Київ, Україна

ПОДАТКОВА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТІЙКОСТІ

Kasperovych Y.V., Ph.D.,
National Institute for Strategic Studies,
Kyiv, Ukraine

TAX CULTURE IN THE SYSTEM FOR ENSURING ECONOMIC SECURITY AND SUSTAINABILITY

Abstract.*Tax culture cohesion in the budget revenues forming process is able to ensure a synergistic effect of the financial efforts by each citizen to ensure economic security and sustainability. The phenomenon of self-taxation in the forms of volunteering, humanitarian and charitable aid during martial law as a higher form of tax culture is researched. Corruption as an inhibiting factor for improving tax culture is identified. Key measures for improving tax culture are proposed.*

Повномасштабна війна рф проти України стала безпрецедентним від початку війни у 2014-2015 рр. викликом для фіскальної стійкості держави. Втрати людського капіталу та майна призвели до втрат податкової бази та, відповідно, втрат податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів. Фінансування оборони потребує значних додаткових коштів. Враховуючи, що міжнародні партнери України відмовляються прямо фінансувати бюджетні видатки на оборону, їх фінансування цілком покладається на плечі українських платників податків [1]. Відновлення потребуватиме значного фінансового ресурсу. Разом із підтримкою міжнародних партнерів Україна передусім має спиратися на власні внутрішні джерела. Таким чином, податкова культура постає фундаментальною основою системи забезпечення економічної безпеки та стійкості.

З початком війни більше громадян через сплату податків усвідомили відповідальність за збереження державності. Своєчасна та повна сплата

податків стала прямою запорукою збереження власної безпеки, безпеки для рідних та близьких людей, безпеки майна та добробуту, зміцнення обороноздатності та державності в цілому. І навпаки, ухилення від оподаткування підвищує ризики для фінансування національної безпеки і оборони, послаблює економічну безпеку та стійкість зсередини держави. На жаль, навіть в умовах воєнного стану численні схеми ухилення від оподаткування досі залишаються поширеними.

У податковій системі особливим «якорем» стійкості під час війни можна вважати т.зв. самооподаткування. Згідно існуючого визначення у Законі України «*Про місцеве самоврядування в Україні*» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами), самооподаткування – форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру. У сучасному розумінні воєнного стану д.е.н., професор К. І. Швабій розглядає надання волонтерської допомоги однією з форм самооподаткування. Причому, важливий наголос він робить на передумові сформованості зрілого громадянського суспільства [2]. Цілком підтримуючи такий науковий підхід, тлумачення феномену варто розширити. Під самооподаткуванням мають також розглядатися величезні обсяги гуманітарної допомоги та благодійних внесків грошових коштів (донатів) для підтримки Збройних сил України та постраждалих через військові дії. Благодійність допомогла терміново задовольнити нові нагальні потреби для обороноздатності у перші тижні війни, коли держава тільки-но почала переводити свій великий зазвичай інертний бюрократичний механізм на військові рейки. З плином війни робити різного роду пожертви стало невід'ємним атрибутом діяльності соціально відповідального бізнесу, лідерів громадської думки, діячів культури та мистецтва, публічних осіб, а також усіх свідомих громадян в Україні. Добровільне самооподаткування у формі волонтерства та благодійництва є вищою формою податкової культури.

Значні обсяги допомоги надійшли з усього світу для підтримки України. Як підрахувала Державна митна служба України, впродовж 24.02.-31.12.2022 р. у спрощеному порядку (відповідно до постанов КМУ від 25.02.2022 р. № 155 та від 01.03.2022 р. № 174 зі змінами) ввезено понад 1,1 млн тон гуманітарної допомоги. Кількість її отримувачів перевищила 14 тис. осіб – організацій та об'єднань, органів державної влади та управління, військових частин тощо [3].

Благодійністю під час війни зайнялися навіть ті громадян, які раніше тінізували свої доходи. Їх донати разом із користю несуть також певний ризик. Деякі такі надавачі можуть використовувати аргументацію, що замість сумлінної сплати податків державі власноруч допомагати адресно Збройним силам України швидше та простіше. Такі громадяни виправдовують власне ухилення від сплати податків начебто неефективністю та корупційністю державного апарату. І начебто вони краще знають, як «правильно» розпоряджатися своїми коштами. Втім, масштабні видатки – як-то закупівля

та ремонт військової техніки, придбання озброєння та боєприпасів, харчування та матеріальне забезпечення військовослужбовців – неможливо профінансувати лише донатами. Такі масштабні обсяги фінансування відповідних видатків може здійснювати лише держава акумуляцією податків до державного бюджету.

З плином часу обсяг благодійних пожертв спадає. Передусім, це зумовлено загальним падінням доходів громадян та прибутків бізнесу через спричинену війною економічну кризу. І на тлі падіння обсягів донатів з новою ще більшою силою постає важливість своєчасної та повної сплати податків.

Необхідно популяризувати серед усіх громадян України патріотичну думку, що найкращою, найбільш універсальною та дієвою формою об'єднання та згуртування зусиль нації для наближення Перемоги над країною-агресоркою рф є сумлінна сплата податків до бюджету. Виходячи з цього, своєрідним «якорем» стійкості має стати підвищення податкової культури. Причому, таке підвищення має відбутися як з боку платників податків до держави, так і з боку держави в особі податкових та митних органів до платників податків. З обох боків необхідно забезпечити невідворотність покарання за вчинені правопорушення із нульовою толерантністю до корупції. Розбудова культури податкових відносин між державою та бізнесом на засадах партнерства стане найбільш надійним шляхом досягнення економічної безпеки та стійкості.

Гальмівним фактором для підвищення податкової культури є продовження корупції. Податкові та митні органи, на жаль, досі залишаються осередком для незаконного збагачення. Численні резонансні випадки вимагання та отримання хабарів, непоодинокі затримання недобросовісних фіскалів антикорупційними органами – усі вони знижують мотивацію громадян та бізнесу для сумлінної сплати податків. Інституційні проблеми у фіскальних органах погіршують інвестиційний клімат, що гальмує процес відновлення. Державна податкова служба України та Державна митна служба України вживають заходів для удосконалення роботи. Втім, темп та обсяг позитивних змін є повільним та недостатнім відносно нагальних вимог та потреб виснаженого війною українського суспільства. Новоутворене перед повномасштабною війною у 2021 р. Бюро економічної безпеки України через низку об'єктивних та суб'єктивних причин досі не виправдало очікувань щодо масштабної детінізації економіки. Таким чином, суспільний запит на якісні системні зміни у фіскальних органах для зміцнення економічної безпеки та стійкості держави досі залишається незадоволеним. Так з метою інституційного перезавантаження БЕБ, Держмитслужби та ДПС були розроблені та нещодавно зареєстровані відповідні законопроекти – № 9080 від 03.03.2023 р., № 6490-д від 06.04.2023 р. прийнятий 11.04.2023 р. за основу та готується на друге читання, № 9243 від 26.04.2023 р. Очікується, що реформи будуть ухвалені та впроваджені найближчим часом.

Підсумовуючи, згуртованість податковою культурою в процесі формування доходів бюджету спроможна забезпечити синергетичний ефект від фінансових

зусиль кожного громадянина для забезпечення економічної безпеки та стійкості.

З метою поліпшення податкової культури ключовими заходами є полегшення та спрощення податкового та митного адміністрування за рахунок цифровізації відповідних процедур; підвищення ефективності податкових стимулів через посилення їх адресності та цільового спрямування, запобігання непродуктивним втратам доходів бюджету та збільшення результативності; посилення боротьби зі схемами ухилення від оподаткування за рахунок ризик-орієнтованості фіскального контролю; зміцнення інституційної спроможності контролюючих податкових та митних органів, передусім за напрямом боротьби з корупцією.

Список використаних джерел:

1. Шемаєва, Л., Дешко, А., Касперович, Ю. (2023). *Державний бюджет України 2022 року: виконання в умовах повномасштабної війни*. Retrieved from https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/derzhavnyy-byudzhet-ukrayiny-2022-roku-vykonannya-v-umovakh
2. Швабій, К. (2022). *Податки під час війни та після*. Retrieved from https://lb.ua/blog/kostiantyn_shvabii/517086_podatki_pid_chas_viyni_pislya.html
3. Державна митна служба України (2023). *У 2022 році Держмитслужба перерахувала до держбюджету 300,8 млрд грн: чому не більше?* Retrieved from https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/u-2022-rotsi-derzhmitsluzhba-pererakhuvala-do-derzhbiudzhetu-3008-mlrd-grn-chomu-ne-bilshe-1062

Кириленко В.І., д.е.н., професор,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

Котенок М.Г., аспірант,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СТРАТЕГІЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ДЛЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Kyrylenko V.I., Doctor of Economics, Professor,
Vadym Hetman Kyiv National Economic University,
Kyiv, Ukraine
Kotenok M.G., Postgraduate Student,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: STRATEGIC RELEVANCE FOR POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstracts. *These theses examine the strategic relevance of the Sustainable Development Goals (SDGs) in the context of post-war reconstruction. The theses call for the integration of the SDGs into post-war reconstruction strategies, emphasizing that these goals are of strategic importance for stabilizing the country, supporting economic development, and ensuring social justice and environmental sustainability. They also draw attention to the need for cooperation to achieve the SDGs in the post-war reconstruction process.*

Цілі сталого розвитку (ЦСР) – це набір 17 глобальних цілей, прийнятих у вересні 2015 року Генеральною Асамблеєю ООН, спрямованих на досягнення сталого розвитку в усьому світі до 2030 року. Ці ЦСР замінюють Мільленійські розвиткові цілі, які були прийняті в 2000 році і завершилися в 2015 році. Ці цілі взаємопов'язані і вимагають спільних зусиль від урядів, громадян, громадських організацій та приватного сектору для їх успішного досягнення [3].

Відносна значущість цілей сталого розвитку може варіюватись залежно від конкретних контекстуальних умов та пріоритетів країн і регіонів. Загалом усі цілі сталого розвитку важливі та взаємопов'язані і досягнення їх усіх є необхідною умовою для сталого розвитку планети. Деякі цілі можуть вважатись особливо важливими через їх безпосередній вплив на людей і планету. Наприклад, цілі, пов'язані з екстремальною бідністю (No Poverty) та голодом (Zero Hunger), мають прямий вплив на добробут людей і їх основні потреби [1].

Війна в Україні має серйозний вплив на досягнення Цілей сталого розвитку в країні. Вона призвела до гуманітарної кризи, порушення прав людини, соціально-економічних та екологічних проблем. Конфлікт впливає на багато аспектів сталого розвитку, включаючи бідність, освіту, здоров'я, економіку, екологію та інші.

Одна з головних цілей сталого розвитку – «Мир, справедливість та міцні інституції» (Peace, Justice, and Strong Institutions), стає особливо актуальною в умовах війни. Конфлікт потребує забезпечення безпеки, врегулювання суперечок, захисту прав людини та встановлення мирного порядку. Завершення війни та відновлення миру є першочерговим завданням для досягнення сталого розвитку в Україні[1, 2].

Крім того, війна також має вплив на інші цілі сталого розвитку. Наприклад, багато людей стали внутрішньо переміщеними особами, що призводить до проблем з житлом, доступом до основних послуг та забезпеченням життєвих потреб. Це впливає на цілі, пов'язані з боротьбою з бідністю, нерівністю та голодом.

Разом з тим війна може мати серйозний екологічний вплив. Пошкодження інфраструктури, забруднення довкілля, зруйновані екосистеми та втрати біорізноманіття створюють виклики для досягнення цілей, пов'язаних зі збереженням природи та сталого використання ресурсів.

Незважаючи на важкі умови, Україна продовжує працювати над досягненням Цілей сталого розвитку. Зусиллями уряду, громадських організацій та міжнародних партнерів виконуються заходи для відновлення миру, гуманітарної допомоги, соціально-економічного розвитку та охорони навколишнього середовища.

Вирішення конфлікту та поновлення стабільності є критично важливим для досягнення Цілей сталого розвитку в Україні. Міжнародна спільнота також відіграє важливу роль у наданні підтримки та допомоги Україні в цьому процесі.

Цілі сталого розвитку мають велике значення для повоєнної відбудови України. Після війни країні потрібно відновлювати зруйновану інфраструктуру, розвивати економіку, вирішувати соціальні проблеми. Цілі сталого розвитку надають цілісну та комплексну стратегію для досягнення цих цілей [4, 5].

Одна з головних цілей, яка є надзвичайно важливою в контексті повоєнної відбудови, це «Повна зайнятість та достойна робота» (Decent Work and Economic Growth). Ця ціль спрямована на створення стійкої економічної бази, розвиток підприємництва та забезпечення достойної роботи для всіх громадян. Це включає в себе створення нових робочих місць, підтримку малих та середніх підприємств, розвиток навичок та освіти для працевлаштування.

Важливими є цілі, пов'язані зі здоров'ям і освітою, такі як «Забезпечення здоров'я та добробуту» (Good Health and Well-being) і «Якісна освіта» (Quality Education), грають важливу роль у відновленні після війни. Вони спрямовані на покращення доступу до медичних послуг та освіти, забезпечення фізичного та психологічного добробуту громадян, а також розвиток людського капіталу. Привертають увагу і цілі, пов'язані зі збереженням природи і сталим використанням ресурсів, такі як «Чиста вода та санітарія» (Clean Water and Sanitation) і «Стале використання та охорона природних ресурсів» (Sustainable Use of Resources), які мають велике значення в контексті повоєнної відбудови. Вони спрямовані на відновлення та збереження екосистем, забезпечення доступу до чистої води та санітарії, а також на створення сталої та екологічно чистої інфраструктури [5].

Таким чином, Цілі сталого розвитку дають можливість Україні визначити пріоритети та спрямувати зусилля на відновлення після війни. Вони створюють фреймворк для інтегрованого підходу до розвитку, залучення різних стейкхолдерів та мобілізації ресурсів для досягнення сталого та життєздатного розвитку країни.

Список використаних джерел:
1. Карташова І. В., Заяць Н. В. Роль Цілей сталого розвитку в стратегічному управлінні підприємством. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 3(34). С. 7–16.
2. Марущак В. О., Шемет В. М. Стратегічне управління розвитком підприємства в умовах забезпечення сталого розвитку. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Серія «Економічні науки»*. 2019. № 197. С. 95–104.
3. УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. 2-ге вид. Львів : Кальварія, 2017. 164 с.
4. Черненко Л. В., Мерзлікова А. В. Сталість розвитку територій в контексті цілей сталого розвитку: концептуальні аспекти. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2019. № 53(53). С. 14–19.
5. Stewart F., Wang Y. The Role of the Sustainable Development Goals in Post-Conflict Recovery. *Journal of Peacebuilding & Development*. 2019. No. 14(1). P. 69–75.

Коверза В.С., к.е.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

ПОВОЄННИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАВДАННЯ

Koverza V.S., Ph.D., Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

POST-WAR ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE: PROBLEMS, PROSPECTS AND TASKS

Abstract.*The article examines the extent to which the war affected the key indicators of the economy, how the war affected the country's financial sector. The problems and prospects of the economic development of Ukraine are highlighted. Formulated tasks of regulating the post-war economy.*

Сьогодні українська економіка стикнулася з небаченим за всю свою історію шоком. Повномасштабне військове вторгнення північних сусідів завдало потужного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави. Знизилося виробництво основних видів продукції, зокрема тієї, що становить основу експортного потенціалу України. Крім того, заблоковані порти, а відтак і левова частка зовнішньої торгівлі. Нищиться транспортно-логістична,

соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктура цілих регіонів. Відбувається відтік кадрів за кордон та їх часткова передислокація на захід держави, що тимчасово викидає з активного економічного життя сотні тисяч, або й мільйони людей [1].

Воєнні ризики неможливо нівелювати застосуванням виключно ринкових інструментів. Зокрема таких, як монетарне приборкання структурної інфляції, ринкове фінансування воєнного дефіциту бюджету чи зниження податків для залучення приватного капіталу. Але паралельно з цим все більш актуальним стає питання про зміст та мету повоєнного відновлення України.

Повномасштабна війна в Україні вимагає перегляду підходів до формування політики у сфері державного регулювання економіки та пошуку нових ефективних методів державного управління. Ключовими викликами для нинішньої економіки України є падіння виробництва, ріст числа безробітних, послаблення стійкості державних фінансів, загрози валютній стабільності [2].

На жаль, не всі політичні рішення залежать виключно від позиції українських урядовців. Міжнародний контекст української проблематики створює додаткові складнощі в ухваленні рішень, однак відкриває і нові можливості.

Світова енергетична та фінансова криза може вплинути на розмір та ритмічність міжнародної фінансової підтримки України з відповідними наслідками для державного бюджету та реальної економіки.

Ритмічність функціонування бюджетної системи знаходиться під рядом ризиків, таких як падіння податкових доходів внаслідок руйнації економічного потенціалу країни; проблеми залучення достатніх обсягів міжнародної допомоги внаслідок комплексу геополітичних та геоекономічних факторів; проблеми внутрішнього ринку запозичень внаслідок надміру жорсткої монетарної політики.

Підвищення процентних ставок в умовах слабкої монетарної трансмісії та домінування структурних шоків не дає антиінфляційних ефектів, однак провокує зниження ефективності фінансового посередництва, викривлює стимули діяльності банківської системи та гальмує економічне зростання. Економіка пристосовується до нових умов функціонування, що призводить до корекції цін — змінюються ланцюги постачання та ринки збуту, відбувається перепрофілювання бізнесу.

Внаслідок ударів російських окупантів по об’єктах критичної цивільної інфраструктури загострюються ризики виникнення аварій, що потребує додаткових витрат бюджетних коштів та знижує продуктивність економіки.

На основі вище викладеного можна стверджувати, що основними завданнями регулювання економіки є:

1. Запуск плану фінансування відбудови економіки України за участі міжнародних партнерів – це очевидний пріоритет економічної політики, який повинен почати реалізовуватися ще до закінчення воєнних дій, навіть незважаючи на ризики.

2. Покращення ефективності монетарної політики – ключові пріоритети монетарної політики потрібно змістити з суто інфляційних цілей до більш комплексних пріоритетів, таких як розвиток інституту фінансового посередництва, здатного забезпечувати ефективну монетарну трансмісію, тобто передавати імпульси змін процентної ставки до фінансових та товарних ринків.

3. Посилення стабілізаційної ролі фіскальної політики – державні стабілізаційні програми Уряду потрібно пріоритетно спрямовувати на проекти створення робочих місць (особливо в частині локалізації виробництва та імпортозаміщення). Це дозволить ефективно зв'язувати нову грошову масу економіки та покращити її кругообіг, знизити ризики структурної інфляції, запобігти втраті трудових ресурсів країни (вимушеної трудової міграції).

4. Структурні реформи у судовій та правоохоронній системі поступово покращуватимуть правові передумови бізнес-активності та захисту прав власності**.** Це сприятиме притоку приватних бізнес-інвестицій в країну.

5. Реалізація проектів відновлення та розвитку фізичної інфраструктури з метою залучення інвесторів – це знижує трансакційні витрати інвестора і підвищує готовність інвестувати кошти у бізнес-проєкти.

6. Посилити перерозподільну функцію фіскальної політики в питанні більш справедливого розподілу доходів економіки – справедливий розподіл доходів економіки сприяє продуктивному їх використанні в економічному обороті країни.

7. Конструктивна взаємодія монетарної та фіскальної політики – критичне питанням під час структурних криз, коли руйнується базис, на основі якого вибудовуються інструменти державної політики.

Саме тому Уряд та НБУ повинні дотримуватися єдиної політики макроекономічної стабілізації, координації фіскальної та монетарної політики, підтримки виробництва, зайнятості та доходів населення, ураховуючи зміну поточних умов функціонування економіки та високі воєнні ризики. Чинне законодавство передбачає можливість спрямування діяльності Національного банку на підтримку економіки, якщо це не суперечить цілям цінової та фінансової стабільності.

У сучасних умовах склалися можливості, коли зосередження діяльності центрального банку на підтримці економіки, відновленні її продуктивності і трансмісійних механізмів, відповідає і цілям центрального банку, і цілям Уряду. Цю позицію України важливо змістовно та послідовно представляти для міжнародних партнерів, оскільки без їх підтримки успішного відновлення національної економіки неможливе [3].

Список використаних джерел:

1. Борщевський В., Куропась І., Микита О. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. *Громадський простір.* 13.04.2022. URL: https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-

povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya (дата звернення 07.05.2023).
2. Данилишин Б. Як забезпечити економічне зростання в умовах війни. *Економічна правда.* 03.03.2023.
URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/3/697664/ (дата звернення 08.05.2023).
3. Данилишин Б. Підсумки 2022 року та завдання на 2023 рік. 28.12.2022. *Економічна правда.*
URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695523/ (дата звернення 08.05.2023).

Колядич О.І., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Koliadych O.I., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

PROSPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ALTERNATIVE ENERGY IN UKRAINE

Abstract. *The article examines the general trends in the development of alternative energy in the world and in Ukraine. The prospects for the sustainable development of alternative energy in Ukraine and the corresponding tasks have been determined.*

Події останніх років, зокрема пандемія COVID-19, глобальна енергетична криза, спричинена вторгненням росії до України, викликали глибокі трансформації в енергетичній сфері, що мають потенціал прискорити перехід до стійкої та безпечної енергетичної системи.

Використання традиційних джерел енергії, таких як викопне паливо, створює численні виклики та проблеми, які мають значні екологічні, соціальні та економічні наслідки. Ці проблеми тісно пов'язані з енергетичним виробництвом та споживанням і потребують спільних зусиль для досягнення стійкого та екологічно чистого енергетичного майбутнього. Для окреслення перспектив сталого розвитку альтернативної енергетики в Україні, варто назвати проблеми, які породжує традиційна енергетика. Серед них: виснаження ресурсів (невідновлювальний характер джерел енергії);

забруднення повітря (викиди забруднюючих речовин, таких як сажа, оксиди азоту та сірки); руйнування озонового шару (використання хлорфторвуглеців (CFC), що сприяє виснаженню озонового шару); глобальне потепління (виділення в атмосферу вуглекислого газу (CO2) та інших парникових газів); проблема доступності (концентрація традиційних джерел енергії в окремих регіонах, що може створити геополітичну напругу, оскільки країни можуть значною мірою покладатися на імпорт або зіткнутися з проблемами доступу до надійних енергетичних ресурсів); економічні проблеми (коливання цін на нафту, геополітичні конфлікти щодо енергетичних ресурсів і зовнішні витрати на навколишнє середовище можуть вплинути на економічну стабільність і стійкість).

Отже, сучасний стан енергетики, з домінуванням традиційних форм, свідчить про необхідність переходу до стійкого енергетичного майбутнього. Глобальна енергетична криза та зміни в попиті на викопні палива підкреслюють нестабільність поточної енергетичної системи. Прискорення розвитку відновлюваних джерел енергії та залучення значних інвестицій у чисту енергетику є ключовими факторами успішного переходу.

Розвиток енергетики в сучасних умовах характеризується збільшенням частки альтернативних джерел енергії, особливо енергії сонця та вітру. За даними Міжнародного агентства з відновлюваної енергетики (IRENA), використання відновлювальних джерел енергії (ВДЕ) супроводжується мультиплікаційним ефектом: подвоєння частки ВДЕ у світовому енергетичному балансі до 2030 року призведе до зростання ВВП на 0,6-1,1 % ($1,3 трлн), а також добробут зросте на 3,7%, зайнятість у секторі відновлюваної енергетики зростатиме на 6% щорічно [1].

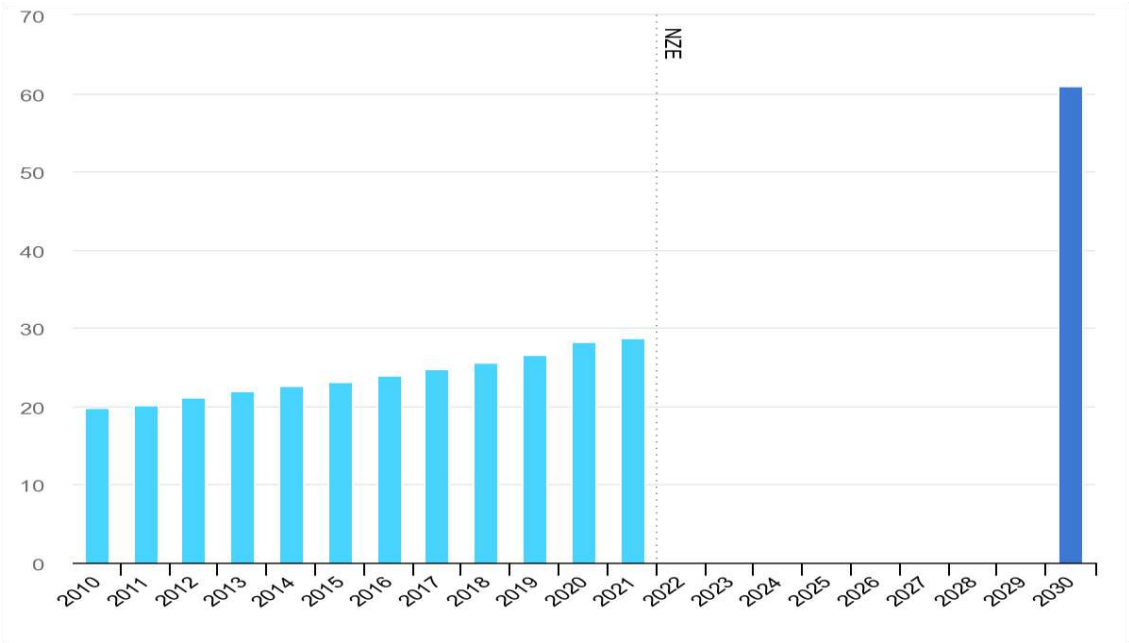

Рисунок 1. Частка відновлюваних джерел енергії у виробництві електроенергії у світі за сценарієм Net Zero, 2010–2030 рр. [2].

Становище та використання альтернативних джерел енергії у світі в цілому є поступовим, але все ще знаходиться на початковому етапі. За останні роки спостерігається значне зростання інтересу до відновлювальних джерел енергії та їх впровадження в енергетичну систему. Однак, використання альтернативних джерел енергії варіюється значно залежно від країни та регіону. Деякі країни, такі як Китай, США, Німеччина та Японія, зробили великі кроки вперед у розвитку альтернативної енергетики. Вони вже досягли значного прогресу у використанні сонячної енергії, вітроенергетики, гідроелектроенергетики та біоенергетики.

У 2022 році виробництво електроенергії з відновлюваних джерел зросло майже на 7%, що становить рекордне збільшення на 522 ТВт-год, причому на вітрові та сонячні фотоелектричні технології разом припадає майже 90% цього зростання. Частка відновлюваних джерел енергії у світовому виробництві електроенергії досягла 28,7% у 2022 році після незначного зростання на 0,4 відсоткових пункти. Повільне зростання частки відновлюваних джерел енергії було пов’язано з досягненням світового попиту на електроенергію найвищого рівня в історії, оскільки економічна активність відновилася після уповільнення, пов’язаного з Covid-19, і посухи в кількох регіонах зменшили виробництво гідроенергії [3].

Проте електроенергетика з відновлюваних джерел має розвиватися швидше, щоб досягти етапів у сценарії чистих нульових викидів до 2050 року, де частка відновлюваної електроенергії зросте з майже 29% у 2021 році до понад 60% до 2030 року. Річне виробництво має зрости в середньому понад 12% протягом 2022-2030 років, що вдвічі перевищує середній показник 2019-2021 років. Виробництво електроенергії з відновлюваних джерел має продовжувати збільшуватися на понад 12% щорічно протягом 2022-2030 років, щоб досягти нульового сценарію [4].

Україна має значний потенціал для розвитку різних видів альтернативної енергетики. Найпоширенішими видами є: сонячна енергетика; вітрова енергетика, біомасова енергетика, гідро та геотермальна енергетика.

Проте повномасштабна агресія росії суттєво вплинула на плани та перспективи розвитку зеленої" генерації в Україні. Збройний конфлікт призвів до руйнування та пошкодження об'єктів ВДЕ, а також до зупинення їхньої діяльності у зоні бойових дій. У результаті активних бойових дій, більшість встановлених об'єктів ВДЕ, зокрема у південних та південно-східних областях України, де тривають конфлікти, постраждали або зупинили свою роботу. За оцінками експертів, до серпня 2022 року вже постраждало близько 30-40% ВДЕ електростанцій у цих регіонах, що становить приблизно 1 120-1 500 МВт встановленої потужності. Наприклад, Українська вітроенергетична асоціація повідомляє, що понад 3/4 вітроенергетичних потужностей зупинено, що становить близько 1 462 МВт. [5].

Під час війни Україна змушена була приймати рішення щодо подальшого розвитку альтернативної енергетики. Деякі з цих рішень мають позитивний

вплив на розвиток сектору ВДЕ. Наприклад, повна синхронізація енергосистем України та Молдови з енергомережею континентальної Європи ENTSO-E створила нові можливості для «зеленої» генерації та підвищила вагу української електроенергії на європейському ринку. Затвердження плану REPowerEU Європейською Комісією, що передбачає збільшення частки ВДЕ у електроенергетичному балансі ЄС, також сприяє подальшому розвитку альтернативної енергетики в Україні. Підписанням Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку систем накопичення енергії» створено умови для масштабного будівництва систем накопичення і зберігання енергії, що є важливим для стабільності української енергосистеми [6].

Концепція «Зеленого енергетичного переходу України» до 2050 року, яка була презентована урядом України в 2020 році, визначає амбітну мету досягнення 70% частки ВДЕ у виробництві електроенергії до 2050 року, у тому числі шляхом впровадження сонячних електростанцій на дахах приватних будинків та підприємств [7].

Для чіткого окреслення подальших перспектив розвитку альтернативної енергетики в Україні, слід зосередитися на таких ключових завданнях:

1. Стратегія. Уряд повинен розробити національні стратегії з розвитку ВДЕ, виробництва відновлюваного водню та офшорної вітроенергетики. Переглянути Енергетичну стратегію до 2035 року з урахуванням нових технологій та збільшення накопичувальних потужностей для енергії. Прийняття Енергетичної стратегії до 2050 року для довгострокового плану дій.
2. Цілі. Встановити амбітні цілі з розвитку ВДЕ, до 2030 року досягти 50% частки ВДЕ у загальному обсязі електроенергії, до 2050 року стати безвуглецевою економікою.
3. Міжнародна комунікація та інвестори. Привертати міжнародних стратегічних та фінансових інвесторів до ринку ВДЕ через активну міжнародну комунікаційну кампанію.
4. Стимулювання розвитку через ринкові механізми. Впровадження нових ринкових механізмів, таких як «зелені» аукціони та контракти на різницю, для залучення інвестицій та створення стабільного ринку для альтернативних джерел енергії.
5. Використання біомаси. Збільшити використання біомаси у генерації енергії та сприяти розвитку сільськогосподарського сектору.
6. Розвиток відновлюваного водню. Сприяти розвитку ринку відновлюваного водню як перспективного енергетичного носія.
7. Дослідження потенціалу та розробка відповідної законодавчої бази для будівництва гібридних електростанцій, які комбінують різні типи відновлюваних джерел енергії.
8. Підтримка місцевих ініціатив: енергетичні кооперативи, малі підприємства в енергетичній сфері, розподілена генерація та регіональні особливості.

9. Сприяння національному виробництву ВДЕ обладнання, зокрема вітрових турбін, для розвитку внутрішнього ринку та створення робочих місць.

10. Охорона навколишнього середовища: кращі практики при плануванні, будівництві та експлуатації альтернативних джерел енергії.

11. Вдосконалення законодавства для впровадження схем торгівлі квотами на викиди парникових газів та інших інструментів для скорочення викидів.

12. Використання автоматизованих систем обліку для точного обліку та управління енергетичними ресурсами.

13. Модернізація енергетичної інфраструктури для надійного функціонування, зменшення поломок та аварійності.

Список використаних джерел:

1. Our World in Data (2023). "Відновлювана енергія.", [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ourworldindata.org/renewable-energy.

2. 8th Annual Global Conference on Energy Efficiency (2022). [Renewables share of power generation in the Net Zero Scenario 2010-2030]. Retrieved from https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/renewables-share-of-power-generation-in-the-net-zero-scenario-2010-2030

3. Destatis. "Виробництво енергії.", 2023. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.destatis.de/EN/Themes/Economic-Sectors-Enterprises/Energy/Production/_node.html#sprg370002

4. McKinsey & Company (2023) "Розвиток відновлюваної енергетики у світі з нульовим викидом вуглецю.",. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mckinsey.com/industries/electric-power-and-natural-gas/our-insights/renewable-energy-development-in-a-net-zero-world

5. Конеченков Андрій. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. Джерело: Центр Разумкова. URL: https://razumkov.org.ua/statti/sektor-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny#_ftnref26

6. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 № 555-IV. Джерело: Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text

7. Наказ Міністерства енергетики України № 140 від 28.03.2022. Джерело: Міністерство енергетики України. URL: https://mev.gov.ua/nakaz/nakaz-no-140-vid-04032020-pro-utvorennya-robochoyi-hrupy-z-vidboru-zakhodiv-z-rozvytku-haluzi

Козачок Т.С., к.е.н, доцент,
Київський національний економічний університет імена Вадима Гетьмана
Київ, Україна

МІЖНАРОДНІ ПЕРЕГОВОРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Kozachok T.S., Ph.D. in Economics,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL NEGOTIATIONS ARE AN ESSENTIAL TOOL FOR RESOLVING INTERNATIONAL CONFLICTS

Abstract. *International negotiations have become an integral factor in international relations and, in some cases, have acquired a permanent or long-term nature, reflecting their increasing role in ensuring international stability and resolving transboundary issues and disputes. Rapid technological advancements have had and will continue to have a decisive impact on the development and stability of international and national systems. Therefore, negotiation processes and resulting agreements must have sufficient flexibility to address not only current and urgent conflicts but also technological and other changes and unexpected events. As such, they should be not only reactive but also anticipatory*.

Міжнародні переговори стали невід'ємним фактором у міжнародних відносинах і в окремих випадках набули постійного або довгострокового характеру, що відображає їх зростаючу роль у забезпеченні міжнародної стабільності та вирішенні транскордонних проблем і спорів. Швидка зміна технологій, вочевидь, має вирішальний вплив на розвиток та стабільність міжнародних і національних систем. Тому міжнародні переговорні процеси повинні бути достатньо гнучкими у контексті вирішення невідкладних конфліктів.

Міжнародні переговори як процес, за допомогою якого держави та міжнародні організації спільно працюють над вирішенням конфліктів, укладанням міжнародних угод та встановленням правил для забезпечення стабільності та безпеки, відіграють ключову роль у забезпеченні міжнародної безпеки. Однією з головних ролей міжнародних переговорів є вирішення конфліктів та уникнення міждержавних воєнних суперечок, включаючи обговорення територіальних питань, економічних спорів, використання ресурсів, безпекових проблем та інших питань, що можуть створювати напруження між державами [4].

У аналізі та розумінні процесів міжнародних переговорів можна розрізнити підходи, що базуються на припущенні строго раціональної поведінки з одного

боку, та підходи, спрямовані на вирішення проблем та адаптацію, які визнають обмеження раціональності, з іншого боку [1].

Знання про успіхи та обмеження різних аналітичних методів та моделей необхідно для більш ефективного розуміння та структурування проблем та більш ефективної оцінки складних альтернатив. При взаємодії з системами та процесами, що є високо складними та взаємозалежними, і коли є обмеження на здатність отримувати, обробляти та поширювати необхідну інформацію, існує багато аспектів, які більш придатні для проблемно-орієнтованого підходу. У реальному світі ситуація може не дозволяти досягнення бажаних цілей, але можливим результатом може бути достатній результат або навіть просто виживання [2].

У контексті вирішення міжнародних конфліктів можна виділити декілька моделей міжнародних переговорів [1]:

1. Модель, за якої сторони, що беруть участь у переговорах, намагаються максимізувати свої вигоди і мінімізувати вигоди іншої сторони; часто включає конкурентні торги і фокусується на розподілі ресурсів або результатів.
2. Модель інтегративних переговорів. Сторони, що беруть участь у переговорному процесі, співпрацюють з метою пошуку рішень для задоволення інтересів усіх учасників переговорного процесу.
3. Модель принципових переговорів (модель на основі інтересів). Ця модель, популяризована книгою "Getting to Yes" Роджера Фішера та Вільяма Юрі, акцентує увагу на розриві між людьми і проблемою, а також пошуку спільних інтересів. Вона передбачає виявлення базових інтересів і створення варіантів, що задовольняють ці інтереси. Метою є досягнення взаємно прийнятної угоди на основі об'єктивних критеріїв.
4. Модель багатосторонніх переговорів - передбачає переговори між більш ніж двома сторонами. Вона може бути складнішою через наявність багатьох інтересів і динаміки між сторонами. Управління взаєминами, коаліціями та альянсами стає вирішальним у багатосторонніх переговорах.
5. Модель посередництва і фасилітації: У цій моделі третя сторона (нейтральна) виступає у ролі посередника/фасилітатора з метою сприяння досягнення згоди між сторонами. Посередник допомагає керувати процесом переговорів, сприяє комунікації та знаходженню спільних позицій. На думку аналітиків, така модель особливо корисна за умов, коли між сторонами існують серйозні конфлікти або нерівномірність сил.
6. Модель неофіційної або громадянської дипломатії. Передбачає залучення недержавних акторів (науковців, експертів або громадських організацій) до переговорів, що відбуваються паралельно з офіційними дипломатичними каналами. Метою є побудова довіри, сприяння діалогу та пошук інноваційних рішень для складних проблем.

Вибір моделі залежить від контексту, цілей і динаміки конкретного переговорного процесу.

Загалом міжнародні переговори є важливим засобом для забезпечення мирного вирішення міжнародних конфліктів і сприяють зміцненню стабільності та співпраці між державами.

Список використаних джерел:

1. Frances Mautner-Markhof Processes of international negotiations. – 2019. – С.1-30. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=GcXADwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=processes+of+international+negotiations&ots=HktjaKedz6&sig=wVh2Spgs7Rwv0PRATpe3Ln6erhE&redir_esc=y#v=onepage&q=processes%20of%20international%20negotiations&f=false
2. Fen Osler Hampson, Amrita Narlikar International Negotiation And Political Narratives. – 2022. – P. 1-17. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=dYFZEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT8&dq=processes+of+international+negotiations+2022&ots=i4WpQgS_5E&sig=b2eQz93UeLMQbbFfkQcmHp9pybA&redir_esc=y#v=onepage&q=processes%20of%20international%20negotiations%202022&f=fals
3. Svendsen Qyvind Theorizing Public Performances for International Negotiations International // Studies Quarterly (2022) 66. - Norwegian Institute of International Affairs, Norway . [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&as_vis=1&q=processes+of+international+negotiations+2022&btnG=
4. Ковчина І., Панченко М. Теоретичні засади ведення переговорів та психологічні особливості уникнення партнерами конфліктів у міжнародних взаємодіях // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. Випуск 19 (64). 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://sj.npu.edu.ua/index.php/pn/article/view/1253

Котенок А.Г., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна
Федько І.В., аспірант,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Kotenok A.G., PhD in Economics, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine
Fedko I.V., Postgraduate Student,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,

Kyiv, Ukraine

BUSINESS SUPPORT TOOLS DURING THE PERIOD OF MARITAL STATE IN UKRAINE

Abstract. *This thesis addresses the issue of supporting small and medium-sized enterprises during the period of martial law in Ukraine. The author explores the tools and measures that can be used by the government and other stakeholders to ensure the security, stability, and development of this sector during the conflict. The results of the study can be used to formulate policies and programs aimed at ensuring the resilience and growth of the business sector during the conflict.*

Підприємництво в умовах війни в Україні є складним завданням, але в той же час може мати важливе значення для відновлення та розвитку економіки країни. Деякі аспекти підприємництва в умовах війни включають адаптацію до зміни умов. Іншими словами підприємці повинні бути готові швидко реагувати на зміни у політичній, економічній та соціальній ситуації. Вони повинні шукати нові можливості та розвивати стратегії, щоб пристосуватися до нових умов.

Важливо враховувати, що підприємництво в умовах війни вимагає високого рівня стратегічного мислення, стійкості та творчості. Запровадження ефективних управлінських практик та залучення підтримки від уряду, місцевих органів влади та міжнародних організацій можуть сприяти успішному розвитку підприємництва в умовах війни.

У період воєнного стану в Україні існують різні інститути та організації, які надають підтримку підприємництву. Деякі з них включають:

- Державне агентство з питань розвитку підприємництва та міжнародних проектів (ДАРП). Це державна установа, яка сприяє розвитку підприємництва шляхом надання консультацій, фінансової підтримки, технічної допомоги та інших послуг.
- Фонди підтримки підприємництва. В Україні існують різні фонди, такі як Фонд розвитку підприємництва, Фонд соціально-економічного розвитку України та інші, які надають фінансову та інфраструктурну підтримку підприємницьким проектам.
- Бізнес-інкубатори та технопарки. Ці організації надають простір, ресурси та експертну підтримку для розвитку стартапів і нових підприємств.
- Міжнародні організації та програми. В Україні діють різні міжнародні організації, такі як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейська банківська асоціація (ЄБА) та інші, які надають фінансову, консультаційну та іншу підтримку підприємництву в Україні.
- Національна асоціація підприємців та інші громадські організації. Ці організації представляють інтереси підприємців, забезпечують навчання,

консультування та об’єднують підприємців для спільної підтримки та розвитку.

Це лише кілька прикладів інститутів та організацій, які можуть надавати підтримку підприємництву в період воєнного стану в Україні.

Під час дії правового режиму воєнного стану ситуація в країні є надзвичайно складною і вимагає спеціальних заходів для підтримки малого та середнього підприємництва. Враховуючи це, уряд України може приймати різні заходи та програми, спрямовані на допомогу підприємцям у такий непростий період. Однак, конкретні заходи та політики можуть залежати від ситуації, законодавства та політичної волі керівництва країни.

Серед можливих заходів, які можуть бути прийняті для підтримки малого та середнього підприємництва, насамперед можна виділити фінансову підтримку. Уряд може виділяти фінансову допомогу підприємствам, які постраждали від конфлікту, шляхом надання субсидій, низькопроцентних кредитів або відстрочки платежів по податках і зобов’язаннях. Також не менш дієвим є зменшення податкового тягаря. Уряд може знизити ставки податків для малих та середніх підприємств, або надати податкові пільги на певний період, щоб зменшити фінансове навантаження на бізнеси.

Спрощена процедура реєстрації та ліцензування підприємницької діяльності активізує економічну діяльність в країні. Уряд може спростити та прискорити процес реєстрації та ліцензування для нових бізнесів, що сприятиме швидкому відновленню підприємницької діяльності в умовах конфлікту. Світовий досвід показує, що розвиток інфраструктури позитивно впливає на економічне відновлення в умовах кризи. Уряд може інвестувати в розвиток необхідної інфраструктури для підприємств, такої як комунікаційні мережі, дороги, енергетичні системи тощо. Це може полегшити умови для ведення бізнесу в умовах воєнного стану.

Продумані та дієві програми підтримки підприємництва є дієвим інструментом підтримки малого та середнього підприємництва. Уряд може запровадити спеціальні програми, спрямовані на надання консультування, підтримки та навчання підприємцям, які потрапили в складну ситуацію. Це може включати навчальні семінари, тренінги, консультації з управління бізнесом та підприємницького розвитку.

Заначимо, після війни Україна очевидно стикнеться з великими викликами щодо відновлення та розвитку економіки країни. Проте в цей період також відкриваються певні перспективи для підприємництва. Деякі з можливих перспектив підприємництва в повоєнний час в Україні полягають у наступному. Передусім це відновлення інфраструктури. Після війни зазвичай потрібно відновлювати пошкоджену інфраструктуру, включаючи дороги, мости, будівлі тощо. Це відкриває можливості для підприємців, які займаються будівництвом, ремонтом, постачанням будівельних матеріалів та іншими суміжними галузями.

Природним драйвером піднесення підприємництва буде розвиток сільського господарства. Сільське господарство є важливою галуззю для забезпечення продовольства та економічного розвитку економіки країни. Відновлення сільськогосподарського сектору та впровадження сучасних технологій можуть створити можливості для підприємців, які займаються сільськогосподарським виробництвом, переробкою продуктів харчування, екологічним сільським господарством тощо.

Інноваційні технології та ІТ будуть відігравати не останню роль у розвитку сучасних технологій та інформаційних рішень може стати важливим фактором для економічного зростання після війни. Розроблення нових продуктів, програмного забезпечення, стартапів та інших інноваційних проектів можуть стати перспективними напрямками для підприємництва.

Також важливе значення у повоєнній відбудові економіки України буде мати міжнародний бізнес та експорт. Відновлення після війни може супроводжуватися залученням зовнішніх інвестицій та розширенням міжнародного бізнесу. Підприємці можуть зосередитися на експорті товарів та послуг, встановленні партнерських зв'язків з зарубіжними компаніями та використанні можливостей міжнародного ринку.

Список використаних джерел:

1. Мурована Т. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. С. 47–49.
2. Атларова В. О. Програми державної підтримки бізнесу під час воєнних дій на території України. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчен. і студентів, м. Львів, 2 берез. 2023 р. Львів, 2023. С. 20–22.
3. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні (листопад 2022). *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-voyennoho-stanu-v-4.

Кульбачний С. В., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Kulbachny S.V. Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

REGULATION OF THE MONETARY AND CREDIT SPHERE OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Abstract. *The conditions of functioning of the monetary and credit industry of Ukraine in the conditions of martial law are considered. Research has established that the decrease in revenues to the state budget is connected with the loss of resources. The results obtained in the study made it possible to form prospects for the development of the monetary and credit sphere of Ukraine, with a greater probability of forecasting the state of the monetary and credit sphere in Ukraine.*

Головне призначення регулювання грошово-кредитної сфери полягає у підтримці грошового ринку у стабільному режимі функціонування та зниженні впливу негативних зовнішніх факторів. Характер та спрямованість грошово-кредитної політики суттєво змінюються в умовах дії воєнного стану, оскільки максимально збільшуються грошові потоки, що забезпечують потреби Збройних Сил. Історичний досвід функціонування економік країн, де велися активні бойові дії, свідчить про те, що ці процеси дуже негативно впливають на стабільність і життєздатність економіки держави. Звичайно, під час війни втрачається як ресурсний потенціал країни, що впливає на стабільність самої економіки, так і її привабливість для потенційних інвесторів.

На початку 2022 року Україна стикнулася з важким і масштабним випробуванням – повномасштабної війною з росією, що зумовило суттєві зміни на грошовому ринку і в економіці у цілому, зокрема стрімке падіння ВВП і збитки усіх суб’єктів господарювання. Обидві обставини спричинили значний вплив на функціонування фінансової системи, погіршуючи її ефективність. У бюджетній сфері надходження до державного бюджету від здійснення фінансово-господарської діяльності суттєво зменшилися. Загальна втрата податкових надходжень склала 698 329,10 млн грн. Воєнні дії охопили значну частину території країни, що несе щодня мільярдні збитки економіці і нищить її розвиток [1]. Проте не можна говорити про реальний дефіцит держбюджету, адже тут наявні ще й неподаткові надходження, більшу частку яких складають надходження від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ.

Національний банк України приділяє значну увагу вивченню світового досвіду грошово-кредитної політики, щоб навчатися на чужих помилках і водночас використати найкращий світовий досвід у власній грошово-кредитній політиці. Зважаючи на необхідність забезпечення адекватної відповіді на великомасштабну збройну агресію росії та безперебійного функціонування системи державних фінансів в умовах воєнного стану, Національний банк орієнтується на фінансування лише критичних видатків Уряду шляхом купівлі цінних паперів Уряду на первинному ринку та лише в

обмежених обсягах. Це пов’язано з існуванням системних ризиків монетизації дефіциту державного бюджету.

Загалом, за розрахунками Національного банку, з 24 лютого до 10 липня 2022 року обсяг сплачених Урядом України коштів за погашеннями внутрішніх боргових інструментів на 13,5 млрд грн перевищив обсяг залучених коштів до державного бюджету на аукціонах із продажу ОВДП [2]. Однак, незважаючи на труднощі, вищезгадані заходи у поєднанні з прозорими комунікаціями дозволять уникнути наступних загроз грошово-кредитній сфері (рис .1).

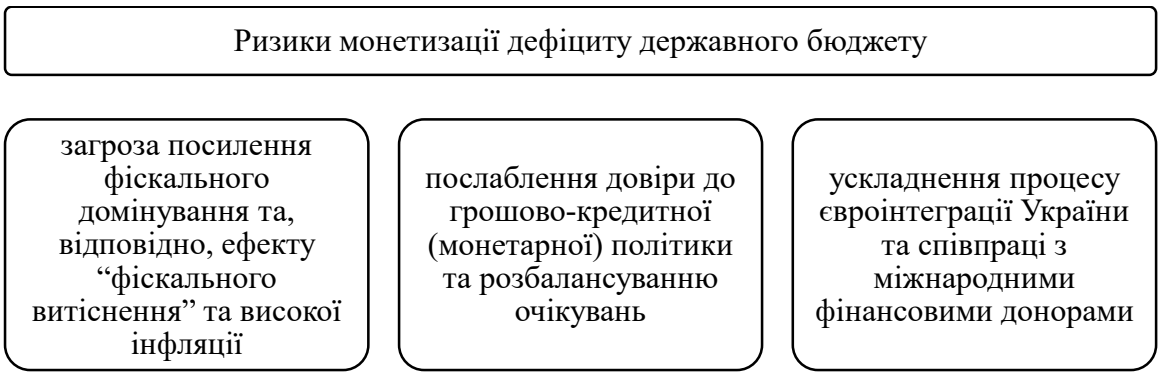

Рисунок 1. Нейтралізація загроз грошово-кредитної сфери [3].

У разі нормалізації функціонування економіки та фінансової системи Національний банк прагне повернутися до застосування принципів та інструментів грошово-кредитної політики, визначених Стратегією монетарної політики Національного банку України та Основними засадами грошово-кредитної політики на 2022 рік та середньострокову перспективу [4], у найкоротші терміни.

Погіршення платоспроможності домашніх господарств визначало скорочення кредитування банками фізичних осіб [5, с.176-183.]. Загальний обсяг кредитів, виданих за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» з початку широкомасштабних воєнних дій на території України, становив більш ніж 40 млрд. гривень, з яких близько половини коштів було спрямовано на кредитування с/г товаровиробників.

Водночас обсяг депозитів в банківській системі протягом останніх місяців продовжував зростати, у тому числі депозитів корпоративного сектору, сектору домашніх господарств.

Таким чином, можна визначити пріоритетні напрями регулювання монетарної політики. Не в останню чергу серед них — управління рівнем облікової ставки. Обмеження валютних операцій також сприяє процесу стабілізації, про що свідчить динаміка підтримання ліквідності банків України.

У разі реалізації сценарію з тривалим збереженням високих безпекових ризиків перспективи відновлення економіки України в наступному році

суттєво погіршаться. Триваліший період пригніченого попиту, низької інвестиційної активності та логістичні обмеження будуть основними стримуючими чинниками для зростання ВВП. За таких умов повноцінне відновлення розпочнеться не раніше 2024 року.

Список використаних джерел:

1. РБК – Україна. Як впаде економіка України через війну і чим заповнити ці втрати. https://www.rbc.ua/ukr/news/tsena-voyny-upadet-ekonomika-ukrainy-vospolnit-1650305048.html.
2. Блог Богдана Данилишина — 14 липня 2022, 17:24. https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/523177_viprobuvannya_viynoyu_situatsii.html.
3. Коваленко М. Структурне посилення державного управління у контексті модернізації банківського регулювання та нагляду. Науковий вісник «Демократичне врядування». 2012. Вип. 9. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik9/fail/Kovalenko.pdf
4. Основні засади грошово-кредитної політики на 2022 рік та середньострокову перспективу. Офіційний сайт Національного банку України. URL:https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG_2022-mt.pdf?v=4
5. Кремень В. М., Кремень О. І., Гуляєва Л. П. Роль банківського кредитування у розвитку економіки України. Проблеми економіки. № 3 (45), 2020. С.176-183.

Куліш Г.П., к. е. н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна
Круш В.В., старший викладач,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК БІЗНЕСУ

Kulish G.P., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine
Krush V.V., Senior Lecturer,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

KEY FACTORS OF INFLUENCE ON SUSTAINABLE BUSINESS DEVELOPMENT

Abstract. *This article examines the key factors that can influence sustainable business development, which is particularly important in the wartime and post-war periods. The author examines the role of sustainability programs, such as ESG and impact investing, in the context of their impact on companies' financial performance. The author also analyses the participation of Ukrainian companies in international ESG ratings and indices. The article reveals the importance of energy efficiency and green energy for the future recovery of the Ukrainian economy and highlights the importance of environmental and social issues in society. The author notes the need for active development of green bonds and alternative energy markets to improve the country's image and attractiveness to foreign investors.*

З перших днів війни в Україні, соціальна відповідальність стала важливою для всіх компаній та організацій, що працюють тут. Варто зауважити, що бізнес несе корпоративну відповідальність перед суспільством і майбутніми поколіннями, впроваджуючи принципи ESG [1] – екологічної, соціальної та управлінської сталості. У міжнародному співтоваристві ESG-інвестиції стали актуальними після прийняття ООН «Принципів відповідального інвестування» у 2006 році. З'являються фінансові установи та фонди, які уважно відстежують діяльність етично безпечних компаній та перевіряють їх перед наданням фінансування. Наприклад, британський благодійний банк фінансує лише проекти, що мають соціальні цілі. Інші кредитні установи ввели мораторій на інвестиції у військові компанії, видобуток корисних копалин, викопне паливо, вугілля та арктичне буріння. Було визнано, що ESG-інвестиції задовольняють дві цілі одночасно: з одного боку, вони підтримують соціально-екологічний розвиток суспільства, а з іншого боку, приносять фінансову вигоду.

У міжнародній бізнес-практиці давно визнано, що програми сталого розвитку компаній мають вплив на їх фінансові показники. Для досягнення цих цілей активно використовуються різні типи інвестицій, такі як ESG інвестиції, SRI інвестиції та impact (соціально-перетворюючі) інвестиції. Всі вони спрямовані на досягнення певних цілей, але вони мають певні відмінності в ефективності. У той час, як ESG інвестиції прагнуть досягти максимальної економічної вигоди, impact (соціально-перетворюючі) інвестиції допускають певні компроміси в прибутковості, забезпечуючи більший позитивний вплив. Інвестори, що здійснюють такі інвестиції в бізнес-розвиток, очікують не тільки фінансового прибутку, але й поліпшення людського благополуччя [2].

Деякі компанії зарекомендували себе високими рейтингами за критеріями сталості. Наприклад, Adidas відзначається своїми досягненнями в скороченні відходів, Gro Intelligence активно бореться зі зміною клімату, а General Motors працює над створенням «зеленого майбутнього». Практика сталого розвитку використовується і в Україні протягом останнього десятиліття.

Питання енергоефективності та "зеленої" енергетики є важливою частиною програми відновлення економіки України після війни та входять в напрям

ESG. Залежно від ситуації та галузі, фокус може змінюватись на екологічний, соціальний або управлінський аспекти.

Світова статистика підтверджує, що інвестори все більше приділяють увагу факторам ESG при розгляді організацій для інвестицій. За даними дослідження CFA Institute, 76% інституційних та 69% приватних інвесторів проявляють зацікавленість у ESG-інвестиціях. За даними Bloomberg, глобальні активи ESG можуть досягти понад $53 трлн до 2025 року, що становитиме більше третини прогнозованих $140.5 трлн загальних активів під управлінням.

Згідно з дослідженням KPMG в Україні під назвою «Погляд керівника бізнесу», проведеним у 2021 році, лише 14% керівників українських компаній з високим рівнем доходів вважають, що їх програми ESG покращують фінансові результати і враховують фактори ESG під час розробки стратегії розвитку. У порівнянні з міжнародним рівнем, цей показник в Україні значно нижчий і становить лише 14%, у той час як у міжнародному просторі він досягає 52%. Також, українські компанії майже не беруть участі в міжнародних рейтингах та індексах ESG. Хоча українські бізнеси, які співпрацюють з міжнародними компаніями, більш часто враховують ESG, це зазвичай відбувається за умови потреби підвищення інвестиційного рейтингу для випуску корпоративних цінних паперів на зарубіжних ринках.

Україна уклала угоду з ЄС ще у 2021 році та створила Фонд енергоефективності та теплі кредити, впроваджено «зелені» тарифи для відновлення енергетики, надано пільги для «зеленої» металургії, встановлені податкові пільги та здійснюються «зелені» закупівлі. Очікується, що після закінчення військових дій уряд України активно розвиватиме ринок зелених облігацій та альтернативну енергетику з метою зменшення негативного впливу на навколишнє середовище і врахування екологічних та соціальних проблем суспільства. Це сприятиме позитивному іміджу країни, підвищить довіру інвесторів і зміцнить ринкову позицію українських компаній.

Список використаних джерел:

1. Нематеріальні аспекти ESG: як репутація впливає на вартість компанії. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://mind.ua/openmind/amp/20233278-nematerialni-aspekti-esg-yak-reputaciya-vplivae-na-vartist-kompaniy
2. В Україні бізнес удає, що ESG-зміни його не торкнуться. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://forbes.ua/company/v-ukraine-biznes-delaet-vid-chto-esg-izmeneniya-ego-ne-kosnutsya-eto-illyuziya-i-gotovitsya-nuzhno-uzhe-kak-16122021-2951

Ланська С.П., к.е.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ: ПРІОРИТЕТИ СТАБІЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ

Lanska S.P., Ph.D., Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

LABOR MARKET OF UKRAINE: PRIORITIES OF STABILIZATION IN THE CONDITIONS OF POST-WAR ECONOMY RECONSTRUCTION

Abstract.*The report is devoted to highlighting the priorities of the stabilization of the labor market of Ukraine. It is emphasized that it's talking about of post-war reconstruction period of the country. Several priorities are singled out, namely: investing in human capital; optimization of migration flows; strengthening support for people with disabilities. It was emphasized that improving the efficiency of the labor market functioning is an absolute priority of the state policy of Ukraine.*

Ринок праці України зазнав значних трансформацій внаслідок активних воєнних дій, падіння економіки, посилення впливу негативних демографічних чинників; очевидними є тенденції щодо його скорочення. Війна значно поглибила невідповідності між попитом і пропозицією робочої сили – щодо й кваліфікаційного, і галузевого, і географічного розподілу. Змінились принципи та умови функціонування ринку праці, посилились прояви невизначеності. Це обумовлює актуальність пошуку сучасних економічних моделей щодо відновлення ринку праці України, зокрема в період післявоєнної відбудови економіки.

Стабілізація та відновлення національного ринку праці має поєднувати у собі дієві заходи щодо усунення наслідків воєнних дій та здійснення структурних реформ, які спрямовані, в першу чергу, на усталення тенденцій прогресивного розвитку та забезпечення гідної праці зайнятого населення.

Варто виокремити декілька пріоритетних напрямків післявоєнної стабілізації ринку праці.

По-перше, інвестування в людський капітал. Найближчим часом вирішальне значення матиме безперервне навчання зайнятих та тих, хто бажає працювати. Навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації населення сприятиме перерозподілу робочої сили всередині галузей, які будуть найбільш активними у післявоєнний період – будівництво, машинобудування, охорона здоров'я, інформаційні технології [1, с. 79].

По-друге, створення максимально сприятливих умов для оптимізації міграційних потоків: повернення кваліфікованих працівників та їх сімей, пошук нової робочої сили в умовах післявоєнної відбудови національної економіки. За попередніми оцінками Міністерства економіки, аби Україні досягти довоєнних темпів зростання економіки, додатково потрібно 4,5 мільйони робочих рук [2].

По-третє, посилена підтримка уразливих груп населення та населення з особливими потребами. Повоєнний період потребуватиме інтегрованої (комплексної) стратегії соціального захисту, з урахуванням особливостей, пов'язаних зі спеціальним правовим статусом окремих бенефіціарів (зокрема, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених тощо), реалізація якої буде забезпечена завдяки міжвідомчій та міждисциплінарній координації. Тому виникає необхідність переглянути компоненти чинної соціальної системи для забезпечення можливостей кожної людині жити повноцінним і самостійним життям [1, с. 79]. Залучення до ринку праці має відбуватись за сучасними формами зайнятості, з використанням напрацювань у сфері впровадження інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Крім того, потрібно посилити частку видатків на підтримку створення робочих місць з метою формування мультиплікативного ефекту в економіці і зниження ризиків критичного звуження податкової економічної бази в середньостроковій перспективі. Цьому має сприяти залучення коштів міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів для цільових державних інвестицій у створення нових цілісних виробничих комплексів у пріоритетних видах діяльності, а також широкий інструментарій державної підтримки підприємств, важливих для економіки і безпеки в умовах війни (кредити, гранти, акціонерне фінансування, венчурне фінансування, державні гарантії, страхова підтримка, державне замовлення, субсидії) [4].

Руйнівний вплив війни на національну економіку та життя людей вимагає максимально ефективних підходів до відновлення України, реальних планів подальших дій, тому в майбутньому підходи до реалізації соціально-економічної політики мають бути скориговані [1, с.85].

Після завершення війни соціально-економічне відновлення України має базуватись на діючому та гнучкому ринку праці, підвищення ефективності функціонування якого є безумовним пріоритетом державної політики вже сьогодні. Важливим є прийняття виважених стратегічних рішень, в яких особлива увага має приділятись відновленню та зміцненню людського капіталу.

Список використаних джерел:

1. Юрчишин, В., Зимовець, В., Міщенко, М. та ін. (2023). Політичні, економічні і структурні наслідки російської агресії для України і світової спільноти. Завдання економічного відновлення України у повоєнний період з врахуванням євроінтеграційних пріоритетів. Центр Разумкова,

Представництво «Фонду Фрідріха Науманна за Свободу» в Україні. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/04/21/2023_04_consequences_of_the_war_for_ukraine.pdf (дата звернення – 17.05.2023).
2. Абакумова, Ю. (2023) Ринок праці після війни: Україні бракуватиме 4,5 мільйона робочих рук. *Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3701857-rinok-praci-pisla-vijni-ukraini-brakuvatime-45-miljona-robocih-ruk.html (дата звернення – 17.05.2023).
3. Пищуліна, О. (2022) Оцінка планів післявоєнного відновлення соціальної сфери: «соціальний захист та соціальні послуги». Центр Разумкова. URL: https://razumkov.org.ua/images/2022/12/15/2022-MATRA-IV-KVARTAL-5-1.pdf (дата звернення – 17.05.2023).
4. Данилишин, Б. (2023) Як забезпечити економічне зростання в умовах війни. *Економічна правда*. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/3/697664/ (дата звернення – 17.05.2023).

Левчук О.В., к.е.н., доцент
Центр воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняховського,
Київ, Україна
Онофрійчук О.А., підполковник ЗС України, ад'юнкт,
НУОУ імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

Levchuk O., Ph.D., Associate Professor,
Centre of the Military and Strategic Research
The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
Kyiv, Ukraine
Onofriychuk O., lieutenant colonel of the Armed Forces of Ukraine, adjunct,
The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
Kyiv, Ukraine

MAIN CRITERIA FOR DETERMINING THE LEVEL OF DEFENCE CAPABILITY OF THE STATE

Abstract*. Russia's full-scale war against Ukraine has significantly changed the current picture of the world and is causing tectonic shifts in the modern perception of security. Accordingly, the mechanisms for responding to crises of various origins and the processes of their regulation have changed dramatically. In this project, we will focus on studying the main criteria that determine the level of a state's defence capability.*

Широкомасштабна війна, розв'язана рф проти України 24 лютого 2022 року, вже давно не вкладається в поняття локального конфлікту. Це стосується як просторових показників, так і кількості залучених збройних сил, переліку засобів ураження та іншого високоточного озброєння та військової техніки. З огляду на це можна констатувати наявність взаємопов'язаних процесів: з *одного боку* результати війни впливають на провідних гравців світової політичної, дипломатичної та економічної арени, які вимальовують обрис оновленого світового порядку. З *іншого боку*, бачення цими гравцями перспектив розвитку світового порядку визначатиме обсяги і темпи допомоги Україні, потужність тиску на росію та впливатимуть на результати війни.

За оцінками уряду України, національна економіка втратила у 2022 році близько 30% ВВП, а *вартість* відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури може сягати ≈ $ 500 млрд, і з кожним днем вона тільки збільшується [1; 2].

В умовах мінливої геополітичної ситуації та військових загроз органам державного управління необхідно мати чітке уявлення про оборонний потенціал власної країни. Тому доцільно розглянути основні критерії визначення рівня обороноздатності держави.

Перший критерій – воєнний потенціал. Він передбачає оцінку воєнної сили та економічних можливостей держави. При цьому важливими аспектами є чисельність, тренованість та оснащеність збройних сил, наявність передового озброєння, обладнання та рівень технологічного розвитку оборонно-промислового комплексу. Цей критерій характеризує не лише кількість збройних сил, а й якість та ефективність застосування у різних сценаріях.

Другий критерій – економічна база держави. Оборонні витрати потребують вкладання значних обсягів фінансових ресурсів, тому економічна стабільність та розвиток національного господарства є важливими аспектами забезпечення обороноздатності держави. Держава має бути спроможною фінансувати сектор безпеки, розвивати оборонну промисловість і забезпечувати виробництво й закупівлю сучасного озброєння, трансфер військових технологій. Сильна економіка дає можливість не просто забезпечити наявність необхідних ресурсів для задоволення оборонних потреб, але й залучити висококваліфікований та мотивований особовий склад та розвивати новітні технології [3].

Наступний критерій, який значною мірою впливає на визначення рівня обороноздатності держави, – геополітичне розміщення країни. Саме геополітичне положення країни визначає потенційні загрози та можливості держави у воєнній сфері. Країни, що знаходяться в регіонах з високим ризиком конфліктів або мають спільний кордон з потенційними агресорами, повинні приділяти більше уваги захисту власної території та мати відповідні резерви для швидкої мобілізації. Географічне положення також може впливати на доступність для зовнішнього вторгнення або на можливість передачі допомоги

союзниками в разі розв'язання конфлікту. Саме тому цей критерій важливий для визначення рівня загрози та своєчасного вжиття необхідних заходів у сфері оборони.

Ще одним важливим критерієм визначення рівня обороноздатності держави є науково-технологічний розвиток. Він включає в себе рівень наукових досліджень, розробку нових технологій та інновацій в оборонній сфері. Країни, які свого часу не схилилися перед воєнними викликами, а почали активно розбудовувати власний оборонно-промисловий комплекс, змогли перетворити виклики військових загроз на драйвери економічного розвитку. Так, економіка Південної Кореї почала інтенсивно розвиватись в умовах військової загрози з боку КНДР. Нарощування військового потенціалу та пошук нових технологічних рішень дозволили Південній Кореї перетворитися у високорозвинену країну. Саме там виникли та зайняли вагоме місце на світовому ринку такі промислові гіганти, як Samsung, Hyundai та LG.

Також з перших днів існування держава Ізраїль фактично була втягнута в безперервну війну. Проте сьогодні Ізраїль лідирує по кількості інновацій у високотехнологічних галузях.

Військова загроза з боку Малайзії стала одним із вагомих стимулів «Сінгапурського економічного дива», про що говорив його творець Лі Куан Ю. У цій країні драйвером сінгапурської економіки стала власна армія – її професійна підготовка, модифікація та модернізація [3].

Стрімкий розвиток Кремнієвої (Силіконової) долини розпочався з утворення військових лабораторій. Загалом, такі високоточні технології, як інтернет, GPS та ряд інших, без яких сьогодні важко уявити повсякдення, спочатку створювались для військових цілей.

Завдяки виконанню оборонних замовлень створюються виробничі потужності, формуються фінансові ресурси для стартового капіталу корпорацій–лідерів оборонної промисловості та локомотивів економічного зростання. Потреби оборонно-промислового комплексу (ОПК) стимулюють бурхливий розвиток металургії, хімічної промисловості, авіабудування, ядерної енергетики, космічних технологій, супутникового зв'язку, інтернету, медичних технологій тощо [4].

Останнім критерієм визначення рівня обороноздатності держави є наявність стратегічних партнерів та альянсів. В сучасному світі, коли геополітична ситуація складна і мінлива, важливо мати сильних союзників і стратегічних партнерів. Оборонні альянси, такі як НАТО чи інші регіональні оборонні блоки можуть забезпечити колективну оборону і підтримку в разі воєнного конфлікту. В рамках альянсу країни-партнери обмінюються інформацією, координують спільні військові операції та отримують підтримку в разі потенційної агресії.

Використовуючи зазначені критерії, органи державної влади можуть визначати рівень забезпечення рівня обороноздатності країни, розробляти національну стратегію, спрямовану на захист території і національних

інтересів. Важливо підкреслити, що зазначені критерії взаємопов'язані і вимагають комплексного підходу.

Список використаних джерел:

1. Міністерство економіки України. Офіційний сайт. URL: https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA
2. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: https://www.mof.gov.ua/uk
3. Левчук О.В. Тенденції формування нових торговельно-економічних альянсів держав. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ. 2019. №1 (65). С.46-51.
4. Горбулін В.П. Як перемогти росію у війні майбутнього? URL: https://kryivka.net/books/yak_peremogty_rosiyu_u_viyni_maybutnogo/

Lopukh K.V., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine

REBUILDING UKRAINE IN THE LIGHT OF SCHUMPETER'S THEORY OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract. *The fundamental ideas of Schumpeter's innovation theory of economic development provide a convincing explanation of the role of new technologies in the restoration and possibilities of dynamic development of the Ukrainian economy after the war.*

In a speech in Lugano in July 2022, the President of Ukraine, Volodymyr Zelenskyi emphasized, "Rebuilding Ukraine is to restore the principles of life, to restore the living space, to restore what makes people human. Of course, this means construction, large-scale construction. Of course, this means massive funding and colossal investments [...] But it also means a new technological level [...]"[2]. The Russian war in Ukraine and the resulting economic crisis are an extraordinary challenge for future economic recovery. However, reconstruction should not be based on the reproduction of old socioeconomic institutions, standards, and remnants of the former policy before the war but should be fundamentally new, technological, and modern. The outstanding Austro-American economist Joseph Schumpeter emphasized the decisive role of innovations in economic growth, especially in the phase of the business cycle of a deep crisis. The fundamental ideas of Schumpeter's innovation theory of economic development provide a convincing explanation of the role of new technologies in the restoration and possibilities of dynamic development of the Ukrainian economy after the war.

The key premise of Schumpeter's theory is the conclusion that "the new, as a rule, does not grow out of the old, but appears next to the old, supplants it, and replaces all relations in such a way that the need arises for a specific process" [3, p. 4] of placing new technologies. Therefore, the structural restructuring of the economy foreruns the economic recovery. The next step is development, not a continuation of the previous one, but a new development generated by other conditions and new people. There are radical changes in the organization, functioning, and management of economic processes.

R&D and new technologies should become the driving force of Ukraine's economic recovery. After all, history has proven that post-war reconstruction is impossible without new combinations of resources being used, new specialists, entrepreneurial activity, investments, and international financial support. According to Schumpeter, the crisis is a phase of the economic cycle when new opportunities and approaches for the gradual restoration of economic growth on "new tracks" appear. Schumpeter noted that crises are events that stop previous economic development, and renewed development is a new development, not just a continuation of the previous one. This new development has to be ensured by entrepreneurs who, at their peril and risk, implement new combinations of available resources or new management approaches. Moreover, they are most important in conditions of deep decline and depression. Only a few people have such leadership qualities, and only a few can succeed in such a situation when there is no boom yet. The logic is that the appearance of one or more entrepreneurs will promote the emergence of other businesspersons, and then – the arrival of the next ones in increasingly large numbers.

In the pamphlet "The Crisis of the State Based on Taxes" (1918) [4], Schumpeter wrote that the post-war reconstruction of the economy was impossible without strong state regulation. However, its activities should focus on stimulating entrepreneurial activity in addition to a balanced fiscal and monetary policy. Devoid of any restrictions on the part of the state authorities, private businesses are essential means of achieving stability and gradual recovery. For instance, the Ukrainian state implemented many anti-crisis measures to liberalize taxation during the war. Reduction of excise tax rates and VAT, the introduction of a single tax of 2% for many enterprises, the administrative burden on taxpayers easing, the deregulation of business, and the relaxation of tax control helped the businesses to survive the shock from war. At the same time, the Global Business for Ukraine, Ukraine Invest, and United for Ukraine platforms are organized, the main task of which is to introduce investment opportunities and attract international businesspersons to invest in the development of various branches of the Ukrainian economy.

For example, we should highlight the trend of increasing investment in the venture business, which is considered the most innovative and, at the same time, especially during the war, very risky. An illustration of the trend was the number of investments, which reached almost 200 deals during 2022-2023. Moreover, if compared with 2021 – the last year before the war, their number has almost doubled.

The total amount of investments in projects with Ukrainian roots during the year of the war exceeded $880 million. The Ukrainian ecosystem has already produced 7 unicorns. The latter – Unstoppable Domains and Airslate – received such an assessment already after the start of the war. The main industries that attract venture capital are fintech projects and technologies built on the blockchain. As D. Kuzmenko, executive director of UVCA (Ukrainian Venture Capital & Private Equity Association), notes: "The Ukrainian ecosystem is one of the most promising, it provides an opportunity for the development of successful technological and innovative projects and businesses from around the world. A large number of global teams have R&D offices and support in Ukraine. And this number is increasing" [5, p. 10].

The dynamics of post-war economic development is impossible without innovation. Not only in the sense of new technologies but also changes in management, reforms, education, reconstruction, and economic growth, which will reflect the pace of rebuilding. And how fast it will be depends on the innovative approach to all spheres of life in society, not only the economy.

But at the same time, as Schumpeter noted, the role of the state will remain decisive in economic recovery. The economic principles of the period immediately preceding the war will be applied to postwar problems – being consolidated and developed, revised and extended, according to circumstances. In this case, the policy of income-generating public expenditure would be continued, first in order to prevent or mitigate the postwar slump and after that as a permanent device for regulating the pulse of the nation's economic life. [1, pp.122-123]

References:

1. Schumpeter, J. (1943) Capitalism in the Postwar World. In: Postwar Economic Problems. Ed. Seymour E. Harris. McGraw-Hill Book Company. Inc. New York and London

2. The reconstruction of Ukraine will be the greatest contribution to the support of global peace – the President's speech at the International Conference on the Reconstruction of Ukraine in Lugano, July 4, 2022. [Electronic resource]. Access: https://www.president.gov.ua/news/vidbudova-ukrayini-bude-najbilshim-vneskom-u-pidtrimku-globa-76261

3. Bazhal Y. M. Innovative theory of economic development: M. Tugan-Baranovskyi, J. Schumpeter and problems of the transitional economy of Ukraine. *Scientific notes of NaUKMA. Economic Sciences.* 2000. Vol. 18. P. 3-7.

4. Stolper, Wolfgang F. and Richard Abel Musgrave (1954). Translation of: Schumpeter, J. A. (1918) The Crisis of the State Based on Taxes. *International Economic Papers*, Vol. 4, pp. 5–38.

5. Overview of venture capital and private investment markets. Year of war 2022-2023. UVCA, mind.ua. [Electronic resource]. Access: https://s.mind.ua/files/Dealbook_2022-23.pdf

Мальченко А.В., старший викладач,
Київський національний економічний університет імена Вадима Гетьмана,
Київ,Україна

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІК ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ КРАЇН

Malchenko A.V., Senior Lecture,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE ECONOMIC RECOVERY OF WAR-AFFECTED COUNTRIES

Abstract. *International organizations play a crucial role in supporting war-affected countries by providing financial, social, and humanitarian assistance. As these aspects often take a back seat during armed conflicts, their impact is felt more in the later stages of the war, placing the country in a rather dire situation*.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у підтримці постраждалих від війни країн шляхом надання грошової, соціальної та гуманітарної допомоги. Оскільки ці аспекти відходять на другий план під час збройних конфліктів, їх вплив проявляється на більш пізніх етапах війни, що ставить країну в досить безвихідне становище.

Світовий банк. Світовий банк займає досить неполітичну позицію і зосереджується на відновленні економіки зруйнованої війною країни, визначаючи пріоритети у фінансовій діяльності країни за допомогою таких кроків, як фінансування інвестиційних проектів, фінансування політики розвитку та програм, орієнтованих на конкретні результати.

Європейський банк реконструкції та розвитку. Програма ЄБРР "Стійкість та засоби до існування" надає допомогу країнам, які безпосередньо постраждали від війни. Вона зосереджена на енергетичній безпеці, відновленні муніципальних послуг та засобів до існування для переміщених осіб, торговельному фінансуванні та забезпеченні ліквідності для малих і середніх підприємств. Банк взяв на себе зобов'язання виділити до 3 млрд євро протягом 2022-2023 років для відновлення українського бізнесу та підтримання функціонування економіки.

Міжнародний валютний фонд. Міжнародний валютний фонд також працює подібно до Світового банку, надаючи кредити країнам, які їх потребують, за пільговими ставками. Організація також сприяє стабілізації інфляції, зростанню ВВП і підтримки курсу національної валюти, що падає.

За оцінками Світового банку та Міністерства економіки України, для повоєнного відновлення нашої держави знадобиться щонайменше 411 млрд

дол. [1] Пріоритетні напрями – відбудова критичної інфраструктури, житла та важливих соціальних і транспортних об'єктів; промисловості, потенціалу в агросекторі, IT-сфері та в інших галузях. Амбітне завдання – досягти за десять років показників ВВП у 500 млрд дол проти менше ніж 160 млрд дол (за попередніми оцінками) за підсумками 2022 року [1].

За експертними оцінками, відновлення зруйнованої після війни економіки має відбуватися за такими основними напрямками:

1) відбудова фізичної інфраструктури та відновлення природного середовища;

2) реконструкція житлового фонду;

3) реабілітація постраждалих, відновлення соціальної інфраструктури та сфери соціальних послуг;

4) відродження промислового сектору, створення нових робочих місць та підтримка малих і середніх підприємств;

5) створення виробничих потужностей та формування державних замовлень для посилення обороноздатності країни;

6) підвищення якості державного управління та посилення інститутів ринкової економіки [3].

При цьому, як свідчить досвід Балканських країн, секторна спрямованість міжнародної допомоги може виглядати таким чином:

- екстрена допомога та реконструкція: продовольча допомога, тимчасове житло для внутрішньо-переміщених осіб, інші рятувальні заходи;
- соціальна інфраструктура та публічні послуги: освіта, охорона здоров'я, постачання і очищення води, державне управління і соціальні послуги;
- економічна інфраструктура: транспорт і логістика, зв'язок, енергетика, бізнес-послуги, фінансові послуги;
- виробничий сектор: промисовість, сільське і лісове господарство, будівництво, туризм, торгівельні заходи і регулювання;
- допомога товарами/ загальна програмна допомога;
- підтримка громадянського суспільства і неурядових організацій.

Очевидно, що стійке економічне зростання і розвиток можуть мати місце лише на міцному безпековому фундаменті. Безпека за своєю природою є суспільним благом, що має надаватися державою та міжнародним співтовариством.

Список використаних джерел:

1. Обух В. Чим прислужиться Україні світовий досвід повоєнної відбудови? 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3690887-cim-prisluzitsa-ukraini-svitovij-dosvid-povoennoi-vidbudovi.html

2. Повоєнна відбудова: дослідження досвіду та поточного стану. Досвід оцінки збитків та організації відновлення. 2023. [Електронний ресурс]. Режим

доступу: https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2022/12/post-war-reconstruction-of-economy-case-studies.html
3. Богдан Т. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути. 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/

Михайлюк М.А., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Mykhailiuk M. A., Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

INNOVATIVE ASPECTS OF RECOVERY OF THE ECONOMY OF UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD

Abstract.*Today, it is extremely important to formulate a clear vision of how Ukraine will develop in the post-war period, which will be important in terms of the efficiency of the use of resources in order to reproduce the European country of the future. We are talking about qualitative changes, called structural beacons, which will definitely affect Ukraine's economic position in the world. Priority is given to the implementation of innovative projects to meet the needs for material and financial resources, which must be implemented on a systemic basis.*

21 квітня 2022р. Президент України підписав указ про створення Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Тобто більше року вже плануються заходи для залучення фінансових, матеріальних, інформаційних та інших ресурсів для відбудови України. За оцінками Мінекономіки, станом на березень 2023 року нашій державі було завдано збитків більше ніж на $600 млрд [1]. За даними МВФ, станом на 5 квітня 2023 року, було покращено прогнози щодо економічного зростання України. Фонд виділяє два етапи розвитку економіки: за базовим, гаряча фаза бойових дій має закінчитись у першій половині 2024 року, за негативним–у 2025-му. Відтак Україна, за оцінкою МВФ, потребуватиме у 2023–2027 роках від $114,4 млрд до $139,6 млрд зовнішнього фінансування, залежно від сценарію[2]. Окрім матеріальних збитків, результатом війни стануть суттєві втрати людського капіталу, що є одним з ключових факторів економічного зростання. Це відбуватиметься як через безпосередні людські втрати серед військових та цивільного населення, так і через те, що частина українських громадян

спробує залишитися на території ЄС або інших розвинених країн, якщо не буде відновлено їх впевненість у стійкості економічного зростання та нівельовано ризики нової агресії [3].

Враховуючи зазначений стан втрат від російської агресії та перспективи відновлення вітчизняної економіки у найближчому майбутньому, варто звернути увагу саме на інноваційних аспектах становлення і розвитку найбільш важливих сфер і галузей економічного простору України. Чому це так важливо? На нашу думку, інноваційні проєкти та науково-технологічні напрями розвитку у повоєнний період, що формуватимуть порядок денний відновлення економіки нашої держави здатні найбільш оптимально як використати вкрай обмежені повоєнні ресурси, так і закласти підвалини майбутнього прогресу становлення конкурентоздатності вітчизняної економіки. Звичайно, для інноватівного розвитку потрібно залучати інвестиції. І цей процес поступово набирає оберти, розробляються програми залучення іноземного бізнесу і капіталу в нашу країну. Однак для інвестицій в інноваційні сфери, бажано, створити більш привабливі умови ніж в інших сферах виробництва, враховуючи стратегічне значення цього напряму відновлення вітчизняної економіки в повоєнний період. У нагоді тут може стати продумана фіскальна і монетарна політика уряду, яка стимулюватиме вітчизняних та західних інвесторів до вкладання коштів у новітні сфери виробництва та становлення проривних галузей вітчизняної економіки у сучасному висококонкурентному світі.

За період війни в Україні найбільше постраждала інфраструктура. Тому потрібні додаткові інвестиції в як в технічну, зокрема енергетичну та логістичну, так і в соціальну інфраструктуру – інноваційні реформи у сфері освіти та охорони здоров'я. 2023 рік має стати роком відновлення енергетичних потужностей України, для чого має реально та ефективно запрацювати «енергетичний» Рамштайн, бо відновлення енергетичних об'єктів неможливе без забезпечення ефективної протиповітряної оборони країни. Знову ж питання інноваційних пріоритетів у формуванні енергетичних інфраструктурних об'єктів є вкрай важливим, враховуючи тенденції до обмеження використання, а відтак і імпортної залежності від вуглецевих носіїв енергії. Вуглецево-нейтральні види палива або синтетичні вуглеводні покликані формувати новий контент енергетичної незалежності в сучасному світі, і в першу чергу, для України у розбудові концепції використання альтернативних та відновлюваних джерел енергії.

Стосовно соціальної інфраструктури, то варто розробити реінтеграційні програми, наприклад як в Ізраїлі, який надає поверненим громадянам величезні можливості для подальшого особливо творчого розвитку. Звичайно, на думку також одразу спадає план Маршалла 1948-1953 рр., який передбачав надання кредитів США країнам Європи на відбудову та поставку товарів, сировини та інших важливих ресурсів після Другої світової війни. Наразі вже відомо, що ЄС, США та Велика Британія будуть готові надавати гроші на

відбудову України [4]. І ці кошти найдоцільніше спрямувати саме в інноваційні проєкти та напрями відновлення економіки України. Це б надало можливості для прогнозованого розвитку євроінтеграційних переваг для нашої країни [5].

З огляду інноваційних пріоритетів потрібно оновлювати та вдосконалювати ІТ-сектор. У світі це дуже розвинута та прибуткова галузь, а в нашій державі є одні з найкращих спеціалістів, тому розвиток цього сектору є вкрай важливим в довгостроковій перспективі. Свідченням важливості ІТ для багатьох сфер може бути розширення послуг та меж залучення застосунку «ДІЯ». Широке поле використання штучного інтелекту засвідчило свою ефективність як в період ведення бойових дій, так, безумовно, матиме ще більші можливості у повоєнний період.

Створення інституційного механізму повоєнного відновлення передбачає теж інноваційні підходи та бачення. По-перше, він має скоординувати зусилля міжнародної спільноти для вдосконалення вітчизняного військово-промислового комплексу, який би став інтегрованим у структури європейської системи захисту від російської агресії, а відтак гарантував би можливості повноцінного розвитку нашої країни та її громадян в умовах колективної безпеки. По-друге, Україна має створити власний ефективний національний механізм відбудови економіки, де б можливості творчого розвитку людини, з одного боку, були б пріоритетними і надавали б імпульсу для концентрації та використання людського капіталу, а з іншого – формували б інноваційний підхід до осучаснення відтворювальних процесів, за яких науково-технологічний розвиток був би безальтернативним у будь-якій сфері економічної діяльності [6, с.123]. Створення такого інституціонального механізму стане не лише важливим сигналом для наших міжнародних партнерів щодо відповідального ставлення до України у процесі поглиблення творчої співпраці у повоєнний період та спроможності нашої держави перемогти на економічному фронті, але й закладе надійний фундамент ефективного використання вітчизняного економічного потенціалу у подальшому становленні постіндустріального розвитку нашої країни в Європейському Союзі.

Висновки. Інноваційні аспекти відновлення економіки України базуються на сучасних підходах та поглядах щодо ефективності використання науково-технологічних ресурсів у прагматичному розвитку вітчизняної економіки як у повоєнний період, так і на більш віддалену перспективу. Безмежності та сучасний зміст інноваційного розвитку надають нашій країні як можливості прискореного відновлення зруйнованої інфраструктури та провідних галузей економіки, так і закладають невичерпні можливості подальшого інтеграційного поступу у європейському економічному просторі. Стійкість економічного прогресу нашої країни у повоєнний період і надалі повністю залежить від комплексного впровадження інноваційних засад відтворювальних процесів, що гарантуватимуть конкурентоздатність та

адаптацію вітчизняної економіки до викликів сучасного турбулентного світу та може створити «економічний бум».

Список використаних джерел:

1. ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ПІСЛЯ ВІЙНИ. Інститут громадянського суспільства. https://csi.org.ua
2. When the war is over: необхідні кроки з економічного відновлення України – epravda.com.ua https://www.epravda.com.ua
3. Кабінет Міністрів України – офіційний сайт. https://ukc.gov.ua/appeal
4. "План Маршалла" для України - яким він може бути? – DW – 25.10.2022 https://www.dw.com/uk/plan-marshalla-dlia-ukrainy-iakym-vin-maie-buty/a-62274383
5. Ігор Бураковський. *Україна: Очікування від 2023 року*. https://interfax.com.ua/news/blog/894284.html
6. Бородіна О.А., Лященко В.І. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. *Вісник економічної науки України*. 2022/№1. С.121-134.

Мороз Є.О., аспірант
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Moroz Y.O., postgraduate student
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

ECONOMIC CHALLENGES AND PRIORITIES OF POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF POST-SOCIALIST TRANSFORMATION

Abstract. *The article deals with economic challenges that emerges in Ukraine`s in the condition of war. It specially noted that Ukraine has second chance to finish the process of European Union integration and finally build market economy.*

Special attention is given to challenges of post-war reconstruction of Ukraine in the conditions of post-socialist transformation. The article concludes that Ukraine will face new type of transformation.

Упродовж останніх дев'яти років Україна жила в умовах війни — період, коли питання оборонного фінансування стало вкрай актуальним, а бюджетна

політика зазнавала коректівів з врахуванням нових реалій. Укупі з внутрішніми проблемами — тінізацією економіки та корупцією, процес трансформації економіки уповільнювався, а сама Україна, здавалося, мала гірші умови реалізувати сценарій європейської інтеграції.

З економічними викликами Україна зіштовхувалася й раніше, з моменту власної незалежності. Разом з іншими постсоціалістичними країнами Україна розпочала процес трансформації власної економіки, пов'язаний з неефективністю соціалізму та тріщиною у старій системі зв'язків. Побудова нової, на ринкових засадах, займала для України та частини інших пострадянських країн десятиріччя, у той час, як країни Балтії подолали його одними з перших, трансформували власну соціально-економічну систему і наблизилися до рівня західних.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, окрім погіршення економічного становища, знищенням частини виробничих потужностей, суттєвим обвалом ВВП, а також вимушеною переорієнтацією державного бюджету на військові потреби, остаточно закріпило європейський вектор системи. Саме це дає можливість стверджувати, що насправді процес економічної трансформації в Україні не уповільнився — навпаки: перетворення, через які проходить система у зв'язку із каскадом біфуркацій, що з нею відбуваються, дають передумови для формування ідеї щодо завершеності цього процесу у найближчі роки.

Завдання України у найближчі роки — завершити процес деінтеграції від колишніх радянських республік, сформувавши економічні, політичні, військові зв'язки з європейськими країнами. У 2014 році, з початком російсько-української війни, процес часткової деінтеграції розпочався, остаточну крапку має поставити саме повномасштабне вторгнення у 2022-му. У післявоєнний період питання трансформації неминуче постане знову: війна підкреслила ефективність ідеї регіонального управління, що є повною протилежністю жорсткій централізації; а також довела, що жорстке державне регулювання економіки не здатне вирішити всі нагальні проблеми.

З чим Україна зіштовхнеться у наступний післявоєнний період? Передусім, мова йде про трансформацію нового порядку. Вона знаменуватиме український шлях постсоціалістичної трансформації, оскільки безпосередніх аналогів відбудови економіки не існує: навіть колишні радянські республіки відбудовувалися після Другої світової війни, не змінюючи соціалістичну систему. Відповідно, політична система мала не лише проголошувати ідеї розбудови, а й використовувати усі наявні для неї засоби для реалізації поставлених завдань.

Не менш важливим викликом для України в умовах післявоєнної трансформації стане вплив умов глобалізації. У перехідний період після проголошення незалежності Україна вже мала цей інструмент як перевагу для перебудови економіки на ринкові засади, однак ті, у зв'язку із чинники корупції та тінізації економіки, а також власну неефективність у прийнятті

рішень на найвищому рівні, фактично втратила цей шанс. У цьому контексті майбутній шлях відбудови української економіки має бути більше схожий на післявоєнну Німеччину. Навіть зазнавши колосальних збитків та маючи невисоке стартове становище через наслідки війни, уряду Західної Німеччини, завдяки потужній макрофінансовій допомозі (плану Маршалла у розмірі 15 млрд доларів) вдалося сформувати таку програму дій, щоб відновити економіку. І хоча роль та позиція Німеччини тоді й України зараз у війні діаметрально протилежні, економічна криза та шляхи виходу з нею можуть бути вкрай корисними для української економіки.

Звичайно, не можна не враховувати й виклик "інерційності" повернення України до старих зв'язків з пострадянськими країнами. Проте, злам 2022 року все ж варто вважати остаточним — таким, що закріпив вектор руку системи та відірвав їх від усіх зв'язків від радянського минулого. Свідчить про це логіка розвитку подій у перші дні повномасштабного вторгнення: перебуваючи фактично на роздоріжжі та у залежності від вибору політичної еліти, Україна уникнула втрату державності та насильного входження до нового пострадянського простору, що призвело б до серйозних соціально-економічних потрясінь. Замість цього повномасштабне вторгнення Росії в Україну започаткувало процес останнього розриву, який існував між Україною та колишніми пострадянськими країнами. Цей розрив має соціальний характер, а в основі його лежить унаочнена різниця у ціннісних орієнтирах між країнами. Прикладом цього можна вважати еволюцію взаємозв'язку між владою та соціумом в Україні — з наявністю конкретних запитів до неї та оберненим зв'язком від політичних еліт.

Таким чином, з 2022 року Україна проходить не через точку, а через цілий каскад біфуркацій. Це передбачає перехід від порядку, який склався в Україні до повномасштабного вторгнення, до хаосу, де кількість варіантів руху системи збільшується з кожним періодом. Разом із тим, каскад біфуркацій, у якому перебуває Україна через повномасштабне вторгнення Росії, готує для неї трансформацію іншого характеру, що характеризуватиметься наявністю елементів, які не пройшли через процес змін та перетворень у довоєнний період. Однак система, яка трансформуватиметься, в основі матиме елементи, набуті вже під час незалежності України. Тож, викликом України за таких умов, стане здатність переносити ті соціальні витрати, які нестиме суспільство, відповідно до реформ, які буде здійснювати уряд.

В основі нової системи, яка продовжується трансформуватися, має лежати вже не просто європейська інтеграція, а заакріплення України у статусі однієї з частин Європейського Союзу. Під час повномасштабного вторгнення взаємозв'язки між Україною та членами ЄС значно поглибилися, зокрема й на політичному рівні, що створює передумови для юридичного закріплення цього статусу після закінчення війни. На соціальному рівні відкривається можливість закріплення системи західних (європейських) цінностей, що у

подальшому сприятиме не лише економічній і навіть політичній інтеграції, а й культурній та гуманітарній.

Никонюк К.О., аспірант,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС ТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Nykoniuk K.O., Postgraduate Student,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

KEY DIRECTIONS OF COOPERATION BETWEEN THE EU AND UKRAINE IN THE CONTEXT OF RESTORATION AND DEVELOPMENT OF THE NATIONAL HEALTH CARE SYSTEM

Abstract. *The publication is devoted to the analysis of the damage suffered by the health care system of Ukraine because of the full-scale invasion of the Russian Federation. The author explores the tools for rebuilding and restoring system that provide cooperation with the European Union, in particular* the «EU4Health» program.

Неспровокована агресія Російської Федерації, що розпочалась 24 лютого 2022 року, супроводжується перманентним руйнуванням цивільної інфраструктури на території України. Станом на кінець травня 2023 року здійснено 1004 атаки на об'єкти системи охорони здоров'я України, що призвели до часткового чи повного знищення будівель, обладнання, медичного транспорту, загибелі персоналу та пацієнтів[1, 2]. Згідно зі звітом «Термінова оцінка шкоди та потреб України, 2022-2023» (RDNA- Rapid Damage and Needs Assesment – спільний інструмент, створений Урядом України, Європейською Комісією, Світовим Банком та ООН для оцінки економічних та соціальних потреб України для виживання під час війни, та відбудови після її закінчення.), складеного спільно Урядом України, Світовим Банком, Європейською Комісією та ООН, збитки завдані інфраструктурі системи охорони здоров'я у грошовому вираженні становлять близько 2,5 млрд дол. США [3]. Внаслідок ведення бойових дій постраждали об'єкти у 17 областях України, найбільше – в Донецькій, Харківській та Чернігівській.

За орієнтовними оцінками RDNA, на сьогодні загальні втрати системи охорони здоров'я складають колосальну суму 16,5 млрд дол. США, включаючи: вартість ліквідації решток зруйнованих будівель або знесення

критично пошкоджених; втрату доходів приватних провайдерів медичних послуг; додаткові ресурси, що потребують автономізовані медичні заклади через програму медичних гарантій НСЗУ, спрямовані на відновлення та забезпечення сталої роботи в умовах війни (альтернативні джерела живлення, реанімаційні відділення, реабілітація); зниження показників здоров'я населення за рахунок недоотриманої медичної допомоги (охоплення вакцинацією, скорочення планових обстежень) та ризиків, що спричиняє ведення бойових дій та обстрілів цивільного населення.

Згідно з прогнозами фахівців групи RDNA, від 24 лютого 2023 року на потреби реконструкції та відновлення системи охорони здоров'я Україні протягом наступних десяти років знадобиться близько 16,4 млрд дол. США, з них на реконструкцію існуючої мережі – близько 10,8 млрд дол США (66%), відновлення системи надання послуг – 5,6 млрд дол. США (34%). Ситуація ускладнюється втратами за час пандемії COVID-19, а також перебуванням системи в процесі трансформації в рамках всеосяжної реформи охорони здоров'я[3].

Євроінтеграційний поступ України, зокрема офіційний статус кандидата, відкриває доступ до різноманітних ресурсів загального бюджету ЄС. Незважаючи на надскладні умови, Міністерство охорони здоров'я України демонструє суттєвий прогрес щодо виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (рис. 1).

Рисунок 1. Стан виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у частині міністерства охорони здоров'я України, на 30.01 2023 [4].

Ефективна робота української сторони забезпечила ухвалення Європейською Комісією 14 липня 2022 року рішення про затвердження Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі «EU4Health» [5], яка є ключовим інструментом реалізації політики охорони здоров'я в ЄС. Бюджет програми безпрецедентний – 5,8млрд євро на період 2021-2027 років. Бюджетний пакет на 2023 рік становить 735,79 млн євро і охоплює такі основні цілі: кризова готовність (358, 4 млн євро), зміцнення здоров'я та профілактика захворювань (33,54 млн євро), рак (187,3 млн євро), системи охорони здоров'я та медичний персонал (118, 42 млн євро), цифровізація (26 млн євро), інші дії (12,12 млн євро) [6].

У рамках програми «EU4health» доступ до фінансування на конкурсній основі отримують організації та інституції України незалежно від форми власності у формі грантів (гранти дії, операційні гранти, прямі гранти) та закупівель (проводить Європейське виконавче агентство з питань охорони здоров'я та цифрових технологій – HaDEA). На сьогоднішній день Україна подала ряд грантових заявок [7]. Серед них наступні прямі гранти спільної дії: впровадження заходів антимікробної резистентності у державах-членах (50 млн євро); рак та неінфекційні захворювання, профілактика — дія на чинники здоров'я (75 млн євро); профілактика неінфекційних та серцево-судинних захворювань, діабету (55 млн євро); підтримка ERN (європейських довідкових мереж), інтеграція до національних систем охорони здоров'я держав-членів (11,2 млн євро); збільшення потенціалу розбудови регуляторної мережі лікарських засобів ЄС (8 млн євро); пілотування нової моделі підходу до оцінки та авторизації нової крові, тканин і клітин (1,5 млн євро); зміцнення ринку та нагляд за медичними виробами та медичними пристроями in vitro (4 млн євро); підготовчі дії для європейського простору даних охорони здоров'я; первинне використання даних (для охорони здоров'я) і повторне використання даних (4 млн євро).

Уповноважені державні органи зі свого боку подали заявку на прямі гранти: розширення інфраструктури цифрових послуг (MyHealth@EU, eHDSI) новими послугами та іншим державам-членам – 30 млн євро; налаштування послуг органами доступу до даних про здоров'я – 30 млн євро; створення скоординованої системи епіднагляду в рамках підходу Єдиного здоров'я для транскордонних патогенів, які загрожують ЄС – 20 млн євро.

МОЗ України постійно надає рекомендації та проводить тренінги щодо методики подачі грантових заявок, які можуть реалізувати наукові, навчальні заклади, науково-дослідні інститути, лікарні та інші приватні чи громадські організації. Тісна співпраця з Європейським Союзом щодо програми «EU4Health» допоможе Україні не лише відновити та відбудувати систему охорони здоров'я. Це шлях до реалізації надзавдання – інтеграції України в європейський медичний простір, розвиток ринку медичних послуг, посилення конкурентоспроможності українських медичних закладів.

Список використаних джерел:

1. War in Ukraine: situation report from WHO Ukraine country office. Issue No. 53, 31 May 2023 URL: https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2023-5319-45083-69618
2. Всесвітня організація охорони здоров'я URL: https://extranet.who.int/ssa/Index.aspx
3. Anne Himmelfarb World Bank Publications, the World Bank Group, 1818 H Street NW, Washington, DC 20433, USA Ukraine: rapid damage and needs assessment, February 2022-February 2023 URL: https://ukraine.un.org/en/224376-ukraine-rapid-damage-and-needs-assessment

4. Міністерство охорони здоров'я України: URL: https://moz.gov.ua/evropejska-integracija
5. Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі «EU4Health» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-22#Text (дата звернення: 10.05.2023).
6. Annex to Commission implementing decision on the financing of the Programme for the Union's action in the field of health ('EU4Health Programme') and the adoption of the work programme for 2023 URL: https://hadea.ec.europa.eu/system/files/2022-11/wp2023_annex_en.pdf
7. Міністерство охорони здоров'я України: URL: https://moz.gov.ua/programa-evropejskogo-sojuzu-eu4health

Орєхов М.О., доктор філософії, старший викладач,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Вінниця, Україна

АНТИКРИЗОВІ ПІДХОДИ ДО МЕНЕДЖМЕНТУ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Oryekhov M., PHD, Leading Trainer,
Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnytsia, Ukraine

ANTI-CRISIS APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF COMPANIES IN THE CONDITIONS OF POST-WAR RECOVERY

Abstract.*The work analyzes the methods of anti-crisis management and their application at enterprises in the conditions of post-war recovery. Extraordinary (force majeure) circumstances - external or internal - force management to make immediate decisions. As a result, a conclusion was drawn regarding the application of anti-crisis management methods of enterprises in the conditions of post-war recovery and an assessment of the impact of current challenges on the transformation of the company's internal and external environment.*

За останні три роки український бізнес зіткнувся з багатьма кризовими ситуаціями. Пандемія коронавірусу та війна вже навчили підприємців бути гнучкими, однак щоразу нові виклики потребують нових підходів до прийняття рішень, застосування методів антикризового менеджменту, що є дієвим інструментом врегулювання складних і нестандартних ситуацій.

Дослідженню антикризового управління підприємством в останні роки було присвячено багато праць вітчизняними вченими, серед яких: О. Стешенко та В. Масалигіна [1], Л. Лігоненко [2], О. Гудзь [3], Б. Москвін [4] та багато інших.

Проте, незважаючи на велику кількість досліджень антикризовому управлінню підприємством в умовах війни та повоєнного відновлення на сьогоднішній день не приділено достатньо уваги. Деякі окремі аспекти цього питання висвітлені у роботах М. Тимошенко та В. Петрова [5], І. Єпіфанової та Д. Болотнова [6] та А. Марачевської.

У практиці антикризового управління деякі власники бізнесу вважають, що таку стратегію менеджменту варто впроваджувати після настання самої кризової ситуації. Надзвичайні (форс-мажорні) обставини – зовнішні чи внутрішні – змушують керівництво приймати негайні рішення.

Управління в кризовій ситуації можна визначити як процес роботи під тиском обставин таким чином, що дозволить керівникам аналізувати, планувати, організовувати, направляти і контролювати ряд взаємозалежних операцій при прийнятті швидких і раціональних рішень з невідкладних проблем, що виникли перед фірмою.

Ковалевська А. В. у своїй праці вважає, що «антикризове управління – це управління, у якому враховано певним чином передбачення небезпеки кризи, аналіз його симптомів, заходів для зниження негативних наслідків кризи і використання його факторів для наступного розвитку» [7].

Необхідно відзначити, що будь-яке управління у певним чином повинно бути антикризовим і тим більше бути антикризовим у межах кризової ситуації в організації. Ігнорування цього положення може мати значні негативні наслідки.

Вітчизняні дослідники антикризового менеджменту зазначають, що сучасна економічна ситуація спонукає менеджерів підприємств формувати системи антикризового управління у складі загальної структури управління підприємствами, які будуть найбільш ефективними в умовах кризового стану окремого підприємства. Саме тому в основі методології антикризового управління повинна лежати теорія та практика світової науки управління з урахуванням специфічних особливостей функціональної спрямованості антикризового управління в системі управління підприємством, а також особливих соціально-економічних умов функціонування вітчизняних підприємств [3, 5, 6].

Основною метою механізму антикризового управління підприємством у воєнний період є мінімізація негативних економічних та соціальних наслідків війни у діяльності підприємства. З огляду на те, що кризі воєнного часу притаманний гострий дефіцит лагу на реагування та обмеження термінів подолання кризи, головне завдання антикризового управління в умовах війни полягає в оперативному і найменш ризикованому прийнятті рішень, що уможливило б досягнення бажаного результату з мінімальними додатковими зусиллями за мінімальних негативних наслідків.

На початок війни таким бажаним результатом є забезпечення безперебійної роботи підприємства та виживання, з плином часу війни – це адаптація та налагодження функціонування підприємства в умовах війни. Важливим

принципом антикризового управління, особливо в умовах війни, виступає принцип терміновості реагування. Проте із збільшенням масштабів діяльності підприємства втрачають свою гнучкість та стають повільними у прийнятті рішень через бюрократичні процедури, такі як погодження, регламенти, інструкції тощо. У часи війни, особливо в перший період шоку, всі рішення мають прийматися дуже швидко, оскільки кожного дня ситуація змінюється і в такому випадку невчасне реагування може дорого коштувати підприємству. Таким чином, для підвищення швидкості прийняття антикризових рішень в умовах війни має місце скорочення рівнів управління, ліміт на погодження рішень, у межах якого можна приймати рішення без узгодження вищого керівника, або децентралізація, щоб рішення приймалися не тільки зверху вниз, а й на місіях, для швидкого вирішення локальних проблем [8].

За період війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни тривають.

Чимало підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити роботу. Проте навіть той бізнес, який розташовується на відносно безпечній території, потерпає через проблеми з логістикою та нестачу сировини.

Менеджменту компаній у своїх антикризових стратегіях також треба враховувати зміни, які відбулися на ринку праці під впливом повномасштабного вторгнення Росії в Україну, а саме процеси внутрішніх переміщень людей з окупованих територій та територій, що найбільше постраждали внаслідок війни, суттєвий відплив працездатного населення закордон, мобілізацію у лави ЗСУ, зміни регіональних ринків праці за демографічними, соціальними та професійними характеристиками.

Однією з головних рекомендацій щодо застосування антикризових методів управління діяльності підприємств в умовах повоєнного відновлення є оцінка впливу поточних викликів на трансформацію внутрішнього і зовнішнього середовища компанії. Роботодавцям варто оновити стратегію антикризового менеджменту, щоб швидше та ефективніше реагувати на виклики, що виникають, і бути готовими гнучкої адаптації.

Список використаних джерел:

1. Стешенко О. Д., Масалигіна В. В. Антикризове управління в умовах пандемії. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2020. № 70–71. С.75–82.
2. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством в умовах економіки знань та інтелектуалізації менеджменту. *Економічний форум*. 2016. № 1. С.161–170.
3. Гудзь О. Є. Формування стратегії антикризового управління підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. № 2. С. 4–10.

4. Москвін Б. Банкрутство як механізм антикризового управління підприємством. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С.58–68.
5. Тимошенко М. В., Петров В. А. Ідентифікація ризиків та особливості антикризового управління в умовах війни. *Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку* : матеріали 5-ої міжнар. наук.-практ. конф., м.Одеса : Державний університет «Одеська політехніка», 2022. С.52–54.
6. Єпіфанова І., Болотнов Д. Місце стратегії в системі антикризового управління підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 3. С.335–338.
7. Ковалевська А. В. Конспект лекцій з дисципліни «Антикризове управління підприємством». Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 140 с.
8. Ватченко Б. С., Шаранов, Р. С. Антикризове управління підприємством в умовах війни. № 182 (2022): *Економічний простір* 38-43. https://doi.org/10.32782/2224-6282/182-5

Сарбаш С.М., аспірант,
Маріупольський державний університет,
Київ,Україна

МІЖНАРОДНІ КОНФЛІКТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Sarbash S.M., Postgraduate Student ,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL CONFLICTS AND THEIR IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract. *The new threats and challenges are reflected in the changes going on in the principles of global development and in the economy of the conflict. A conflict is a specific tool of appropriating welfare, since it is inseparably connected with using the resources of captured territories, appropriating stolen property, historical values. On the other hand, a conflict may acquire features of a business concerned with buying weapons, recruiting, delivery chains, etc.*

Природа міжнародних конфліктів визначається відносинами розподілу власності, ресурсними інтересами та залежністю, рівнем соціально-економічного розвитку та зростання, екологічною дискримінацією, територіальними спорами тощо. Найбільш розповсюдженим є визначення природи конфлікту, переважно, із урахуванням ресурсних інтересів або можливостях отримання вигоду в реаліях економіки військового часу. Наявні дослідження доводять

важливість відповідних економічних умов для виникненню конфлікту [4], серед яких виділяють бідність, відсталість, безробіття, низькі темпи економічного зростання, екологічну дискримінацію, низький рівень освіти, ресурсну залежність, територіальні спори тощо.

Сучасні глобальні трансформації не тільки пов’язані із формуванням єдиної інтегрованої глобальної системи, під їх впливом відбувається зміна структури міжнародних економічних відносин, трансформується характер відносин між суб’єктами світової економіки. Нові загрози та виклики знаходять своє відображення у змінах принципів розвитку економіки миру та економіки конфлікту [1]. Традиційно, відповідно до економічних концепцій, що розглядають мирну економіку, виробництво, торгівля і накопичення багатства є цілком мирними видами діяльності, тоді як, відповідно до засад економіки конфліктів, привласнення ресурсів носить примусовий або насильницький характер.

За результатами щорічного моніторингу економіки миру [3], глобальні економічні наслідки впливу воєнних конфліктів та насильства станом на початок 2022 року становили 16,5 трильйонів доларів США, що еквівалентно 10,9 % світового ВВП, або 2117 доларів на людину. Військові витрати формують більшу частину економічних наслідків насильства та конфліктів – 46,7 %, на внутрішні безпекові заходи припадає 27 %. Варто підкреслити, що вплив військових витрат має мультиплікативний ефект. Структура глобальних економічних наслідків конфліктів та насильства представлена в табл.1.

Таблиця 1.Структура глобальних економічних наслідків конфліктів та насильства, млрд дол. США

Тип	Показник	Прямі витрати	Непрямі витрати	Мультиплікативний ефект	Всього
Збройні конфлікти	Смертність	11,7	–	11,7	23,4
	Втрати ВВП	–	106,7	–	106,7
	Біженці та ВПО	3,8	382,4	3,8	390,0
	Стрілецька зброя	11,3	-	11,3	22,6
	Тероризм	0,4	4,2	0,4	5
Міжособистісне насильство та самонасильство	Страх	–	70,3	-	70,3
	Вбивство	93,6	891,6	93,6	1 078,8
	Ув'язнення	70,9	–	70,9	141,8
	Самогубство	1,0	755,0	1	757,0
	Насильницькі злочини	47,5	467,9	47,5	562,9
Запобігання насильству	Видатки на внутрішню безпеку	2 157,7	–	2 157,7	4 315,4
	Військові витрати	3 855,4	–	3 855,4	7 710,8
	Розбудова миру	12,1	–	12,1	24,2
	Миротворчість	8,8	–	8,8	17,6
	Приватна безпека	635,9	–	635,9	1 271,8
Всього		6 910,1	2 678,1	6 910,1	16 498,3

Джерело: складено автором за даними [3, с.44]

У 2021 році 132 країни світу збільшили свої військові витрати порівняно з попереднім роком, і лише 29 країн їх скоротили. Війна в Україні у 2022 вже призвела до подальшого зростання витрат на оборону в багатьох країнах. Військові витрати подвоїлися з 1980 року до майже 2 трлн дол. Одночасно, витрати на розбудову та підтримку миру становили у 2021 році лише 41,8 млрд дол., що дорівнює лише 0,5 % військових витрат. У десяти країнах, які найбільше постраждали від насильства, економічна вартість насильства в середньому становила 34 % ВВП у 2021 році, порівняно з 3,6 % в десяти найменш постраждалих країнах.

Глобальні військові витрати, які збільшувалися помірними темпами з 2014 року, з 2022 року отримав поштовх у 2022 році. Багато країн НАТО пообіцяли збільшити свої оборонні бюджети до рівнів, ближчих або вищих за рекомендовані НАТО (2 % ВВП). За прогнозними оцінками, найближчим часом оборонний бюджет НАТО може збільшитися на 7 % [3, с.5]. Про збільшення військових витрат оголосив й Китай – на 7,1 %.

Вплив конфліктів на економічний розвиток має двосторонній характер – як позитивний, так і негативний. Імпорт озброєнь може сприяти залученню новітніх технологічних процесів до місцевої промисловості, хоча, найімовірніше, економіка виграє від додаткових інвестицій, в першу чергу, в цивільну промисловість, а прагнення до військових технологій може витіснити ресурси для інвестицій в цивільний сектор, що негативно вплине на показники економічного зростання [2]. У країнах, які не в змозі ефективно розвивати свої податкові інститути, зростання витрат на безпекову сферу призводить до стиснення інших секторів економіки, а втрата контролю над експортними товарами призводить до ще більшої втрати іноземної валюти. Уряди намагаються покрити дефіцит шляхом випуску військових облігацій або збільшенням грошей в обігу, що збільшує внутрішню інфляцію, а зростання внутрішнього боргу поглиблює наслідки імовірних ризиків, підвищуючи внутрішні процентні ставки та витісняючи приватні інвестиції. Збільшення витрат на оборону під час конфлікту, як правило, оплачується за рахунок скорочення фінансування соціальної сфери. Із скороченням витрат на охорону здоров’я і ростом попиту на медичні послуги, цей сектор, як правило, сильно страждає, що призводить до довгострокових наслідків.

Нові загрози та виклики знаходять своє відображення у змінах принципів розвитку економіки миру та економіки конфлікту. Конфлікт виступає специфічним засобом привласнення багатства і може набути ознак відповідного бізнесу, що пов'язаний із придбанням зброї, рекрутінгом, підготовкою та навчанням персоналу, захопленням територій, логістикою та ланцюгами поставок, науково - дослідні роботи та інновації, отриманням економічних вигід від діяльності приватних військових компаній тощо. Характер впливу військових витрат на економічне зростання має прямий, непрямий та мультиплікативний ефект, кожен з яких потенційно може мати

двосторонній (позитивний і негативний) причинно-наслідковий вплив на зростання.

Список використаних джерел:

1.Brauer, J. and Anderton, Ch. H. (2020). Conflict and Peace Economics: Retrospective and Prospective Reflections on Concepts, Theories, and Data." Defence and Peace Economics 31 (4), p. 444.
2.Brzoska, M. (1983). Research Communication: The Military Related External Debt of Third World Countries. *Journal of Peace Research*, 20(3), pp. 271–7.
3.Institute for Economics & Peace (2022). Global Peace Index 2022: Measuring Peace in a Complex World, Sydney [online]. Available to: https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2022/06/GPI-2022-web.pdf
4.Silwal, Shikha Basnet, Anderton, Charles H., Brauer, Jurgen, Coyne, Christopher J. and Dunne, J. Paul (2021). *The Economics of Conflict and Peace*. Cambridge Books, Cambridge University Press.

Панченко Є.Г., д.е.н., професор,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна
Самойленко А.О., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (2014-2023 рр.)

Panchenko Y.G., Doctor of Economic Sciences, Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman, Kyiv, Ukraine
Samoilenko A.O., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman, Kyiv, Ukraine

ENERGY SECURITY OF UKRAINE IN OF THE CONDITIONS RUSSIAN AGGRESSION (2014-2023)

Abstract*. This thesis is devoted to the research energy security in conditions of modern global challenge. Authors proposes to consider regional and transboundary factors of intensification energy security in the study of the EU energy market conditions. The integrated system of energy security Ukrainian management includes the following links with appropriate tools: technical, social and international.*

Сучасні російська агресія в Україну, в тому числі повномасштабне вторгнення в нашу країну так званої «другої у світі» російської армії 24 лютого 2022 року є цілком закономірним в контексті розвитку відносин між національними етносами, що мали серйозні конфлікти і в минулому. Як справедливо зазначає третій президент України Віктор Ющенко: «Україна була найбільшою і найбажанішою колонією Росії протягом останніх 370 років і боролася з нею на 24 війнах. Сьогодні в нас іде ключова антиколоніальна війна, яка покладе край усім нашим стражданням» [1, с.11]. Аналіз досвіду успішного протистояння України намірам Росії будь-якими методами, насамперед військовими, знищити наш народ, з одного боку, а також наслідків російської агресії в 2014-2023 рр. з іншого боку, вимагає від дослідників по-новому розглянути питання міжнародної безпеки у світлі сучасних глобальних викликів. Це у повній мірі стосується і проблем національної енергетичної безпеки.

Насамперед, це стосується розуміння соціально-економічної природи економічної безпеки. До російської агресії в спеціальній літературі панівним було нейтрально-статистичне розуміння природи енергетичної безпеки. Зокрема в одному з відомих економічних енциклопедичних видань зазначається, що «енергетична безпека – це наявність економічного суверенітету країни у забезпеченні себе паливно-енергетичними ресурсами» [2, с.501]. Звичайно з таким підходом в якості показників енергетичної безпеки виступають рівень забезпечення власною нафтою, газом та деякими сировинними ресурсами [там само]. Зазначене визначення має очевидне радянське походження, коли в Радянському Союзі предметом особливої гордості були не лише невичерпні природні енергетичні ресурси, а й їх експорт в європейські на інші крани, хоча вони були дефіцитні у багатьох віддалених населених пунктах. Між тим багато країн при відсутності власних енергоресурсів мають високу енергетичну безпеку. Німеччина, зокрема, після аварії на «Північному потоці-2» швидко відновила надійне енергетичне забезпечення всіх споживачів.

З урахування вищенаведеного, під енергетичною безпекою країни в світлі сучасних глобальних викликів варто розуміти здатність кожної з них, включаючи Україну, у взаємовигідній міжнародній кооперації із надійними зарубіжними партнерами гарантовано забезпечувати всіх споживачів якісною енергією без шкідливого впливу на оточуюче природне середовище.

Протягом осінньо-зимового сезону 2022-2023 року вітчизняна енергетика була піддана небаченим в минулому руйнуванням з боку військових формувань крани-агресорки. Понад три чверті енергетичних потужностей було виведено з ладу. Було захоплено Чорнобильську та Запорізьку атомні електростанції. Остання всупереч міжнародним нормам і вимогам МАГАТЕ і наразі використовується ворогом в якості бази розміщення військової техніки, з якої ведуться артилерійські обстріли навколишніх населених пунктів. За

таких умов дотримання принципів енергетичної безпеки полягає у тому, що працівники цієї галузі докладають всіх зусиль і професійної майстерності для якнайшвидшого ремонту і відновлення функціонування енергетичного устаткування. Саме тому очікування Російської Федерації щодо енергетичного колапсу України виявились марними і наразі енергетика нашої країни працює надійно і навіть час від часу експортує електроенергію до європейських країн. Особливо слід відзначити високий рівень соціальної відповідальності і патріотизму багатотисячного трудового колективу Запорізької АЕС, члени якого в умовах жорсткого тиску з боку окупантів відмовляються укладати контракти з «Росатомом».

Аналіз функціонування енергетики України в період військової агресії Росії дозволяє зробити певні висновки щодо напрямів посилення енергетичної безпеки в контексті реалізації концепції сталого розвитку.

Технічні аспекти пов'язані із виробничими потужностями галузі. Насамперед мова йде про гігантоманію, яка була притаманна для розвитку не лише для енергетики, а й металургії, машинобудування і інших галузей промисловості за часів Радянського Союзу, коли роль ефекту масштабу в умовах сумнозвісного єдиного народногосподарського комплексу суттєво перебільшувалась. Тому порівняно невелика кількість генеруючих потужностей за своїм потенціалом у декілька разів перевершувала оптимальний розмір, який притаманний розвинутим країнам, зокрема членам Організації Економічного і Соціального Розвитку, один з офісів якої нещодавно було відкрито і в Києві. Окрім того великі енергетичні потужності розміщувались в великих містах, оскільки в них знаходяться і крупні промислові споживачі електроенергії. Звичайно, така електромережа стала дуже вразливою для нашої країни, зручним об'єктом варварських бомбардувань з боку країни-агресорки. Тому нагальною є трансформація галузі в бік зменшення енергогенеруючих потужностей одночасно з оптимізацією їх розміщення з урахуванням сусідства з агресивною країною. В цьому зв'язку заслуговує на підтримку стратегія розвитку «Енергоатому» згідно якої в найближчій перспективі окрім спорудження 9-ти крупних енергоблоків потужністю 1000 мегаватт передбачено введення в дію 20 малих модульних реакторів [3].

Повномасштабна агресія Російської Федерації в Україну суттєво прискорила використання міжнародних факторів посилення енергетичної безпеки України. По-перше, енергосистема України нещодавно була від’єднана від російської та білоруської систем. Таким чином було усунуто можливий тиск на Україну з боку агресора шляхом припинення поставки електроенергії. По-друге, енергосистема України об'єднана з європейською системою. Якщо донедавна передача електроенергії між цими системами була обмежена лінією Бурштинського енергомосту, то нині ці обмеження усунуті. Отже, в екстремальних ситуаціях європейські енергокомпанії готові компенсувати дефіцит електроенергії в Україні. По-третє, «Енергоатом»

повністю відмовився від російського ядерного палива і уклав угоду з канадською компанією Cameco. Згідно цієї угоди весь уран, що видобувається в Україні, буде поставлятись до Канади, де буде перероблятись у ядерне паливо, придатне для використання на вітчизняних атомних станціях. Окрім того, в перспективі передбачається у співпраці з американською компанією Westinghouse налагодити виробництво ядерного палива в Україні. Всі зазначені заходи дозволять не лише забезпечити науково-технологічний розвиток вітчизняної енергетики відповідності із сучасними світовим тенденціями, а й створити сприятливі умови для піднесення рівня практик енергетичної безпеки в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гордон Дмитро (2023). Третій Президент України Віктор Ющенко. Бульвар Гордона. № 12. С.11.
2. Економічна енциклопедія (2000): У трьох томах. Т.1. Редкол. С.В.Мочерний (відп.ред. / та ін.). К.: Видавничий центр «Академія». 864 с.
3. Роберт Василь (2023). Далі точно без Росії: яке майбутнє в українського урану. Події тижня. № 17. С.5.

Петруненко Я.В., д.ю.н., професор,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
Київ, Україна
Тройніков В.В., аспірант
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ У ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Petrunenko Ia.V., JUDr., Full Professor,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine»,
Kyiv, Ukraine
Troinikov V.V., Postgraduate Student,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine»,
Kyiv, Ukraine

THE PROBLEM OF ENSURING ENVIRONMENTAL RIGHTS DURING THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Abstract. *The report is devoted to the urgent problem of ensuring environmental rights in the period of post-war reconstruction of our country. It was concluded that military actions on the territory of Ukraine caused significant damage to the environment of the state, which violates the environmental rights of citizens. In order to solve the problem of restoration of environmental rights and compensation for damages, it is necessary to develop a compensation mechanism, and for the purposes of post-war transformation, the Concept of reforming the system of state supervision (control) in the field of environmental protection should provide for measures to eliminate damage caused to the environment.*

Стаття 50 Конституції України гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1]. Водночас, гарантоване цією конституційною нормою право згідно з ч. 2 ст. 64 Основного Закону України не належить до прав, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану.

Право на безпечне довкілля у праві Європейського Союзу пов'язують з правом на повагу до приватного і сімейного життя, визнаного у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у тому значенні, що забруднення довкілля може вплинути на благополуччя окремих громадян і не дозволить їм користуватися їхнім житлом настільки, що несприятливо вплине на їх приватне і сімейне життя; життя відповідно до людської гідності передбачає серед іншого якісні умови довкілля, а широке розуміння такого поняття, як гідність, надає можливість урахування більшої кількості природних умов та природно-антропогенних факторів, що означає можливість більш повного захисту екологічних прав і інтересів [2, с.375, 376].

З огляду на це, Європейський суд з прав людини, розглядаючи заяви про порушення екологічних прав людини, приймає рішення в аспекті дослідження наявності або відсутності порушень ст. 8 Конвенції.

Після введення в Україні у лютому 2022 р. режиму воєнного стану екологічні права громадян опинились під серйозною загрозою. У науковій літературі чимало досліджень присвячені визначенню екологічної шкоди, заподіяної військовими діями на території України, та вимірюванню її грошового еквіваленту. При цьому більшість дослідників схиляються до того, що екологічна небезпека настала ще раніше, а саме починаючи з 2014 р., коли були окуповані території Донецької та Луганської областей. Це зумовило опустошення шахт та родовищ, що знаходяться у великій кількості на цих територіях, їх неконтрольоване розорення тощо.

Зокрема, Н.Лісова у своєму дослідженні, проведеному ще у 2017 р., висловлює занепокоєння тим, що у землях, в озерах, річках залишаються міни, снаряди та інші боєприпаси. Ще однією проблемою для навколишнього середовища, на думку вченої, є великі неорганізовані поховання, які залишаються на місці битв. Проблему також становить вміст оксидів сірки, азоту і вуглецю; частка цих газів у повітрі значно зростала відразу після

обстрілу, а потім газ не розсіювався; перевищення гранично допустимої концентрації діоксиду сірки було у п’ять разів після першого обстрілу, а в день другого обстрілу – у вісім разів [3, с.166-167].

Стосовно масових неконтрольованих поховань проблема суттєво загострилась після початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, що зумовило забруднення ґрунтів продуктами розпаду, потрапляння таких речовин до ґрунтових вод тощо.

До того ж серйозною проблемою є використання сучасної зброї, що завдає руйнувань природним екосистемам і біоценотичним зв’язкам. Крім того, в польових умовах дикі і синантропні види тварин напряму або через фактори передачі (воду, продукти харчування, трансмісивно) можуть передавати людині збудників чуми, сибірки, туляремії, лістерозу, кліщового енцефаліту [4, с.78].

Масове застосування різних видів зброї викликає викиди токсичних речовин під час вибухів боєприпасів і спалювання ракетного палива, а також призводить до забруднення ґрунту. Серйозне забруднення навколишнього середовища спричиняють обстріли крилатими ракетами; деякі типи ракет мають не тільки токсичні компоненти в заряді, а й високотоксичне паливо, яке створює певне забруднення на всьому шляху ракети до цілі або місця збиття ракети ППО – забруднення поширюється по всьому польоту ракети [5].

Підсумовуючи екологічні збитки, завдані військовою агресією, Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України оцінив такі збитки у 37 млрд. Євро, вказавши на такі найбільш небезпечні тенденції у сфері екології: майже третина території України – близько 200 тис. кв. км – потребуватиме розмінування; понад 2,4 млн гектарів лісів, звільнених Збройними Силами України, зазнали значних пошкоджень – вони спалені та перекопані окопами. Загалом, за словами Міністра, війною уражені 20% природоохоронних територій України [6].

Отже, негативні наслідки військової агресії для екології України є значущими, а їх вирішення має стати частиною загального плану відновлення економіки України. Проте проблемою в цьому контексті є те, що матеріальна компенсація за шкоду, заподіяну довкіллю України, матиме форму репарацій, які держава-агресор сплачуватиме за рішенням міжнародних судів. Проте, наразі відсутній механізм компенсації громадянам, які безпосередньо постраждали від наслідків екологічного забруднення.

З цього приводу варто зазначити, що ще у 2017 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. № 616-р було схвалено Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища [7], у якій було визнано незадовільною роботу Міністерства екології України та запропоновано удосконалити систему моніторингу стану навколишнього середовища.

Крім того, проєктом Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан

довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля за реєстр. № 7327 від 28 квітня 2022 р. ініційоване створення ефективної державної системи моніторингу довкілля, що забезпечить інформаційні потреби управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, високий рівень інформованості заінтересованих сторін про стан довкілля, прозорість в діяльності органів державної влади [8]. Подання точної та відкритої інформації про стан довкілля планується здійснювати в електронній формі, для чого передбачається створення відповідних реєстрів відкритих даних.

Необхідно погодитися з тим, що точний моніторинг на підставі науково та методологічно обґрунтованих показників є найпершим кроком у процесі подолання негативних екологічних наслідків, спричинених військовою агресією. При цьому важливо наголосити, що для уникнення екологічної катастрофи вирішення екологічних проблем потрібно розпочати ще до закінчення воєнного стану, зокрема на деокупованих територіях та на інших землях, де цього дозволяє поточна ситуація.

У цьому зв'язку важливо зазначити, що у складі Плану відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди міститься розділ «Екологічна безпека», в якому визначені такі пріоритетні напрямки: реформування державного управління у природоохоронній галузі; кліматична політика: запобігання та адаптація до змін клімату; екологічна безпека та ефективне управління відходами; збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту і обмежених можливостей; збереження природних екосистем і біологічного різноманіття; відновлення та розвиток природоохоронних територій та об'єктів [9].

Також видається, що значну увагу потрібно приділити охороні земель різних категорій, зокрема здійсненню заходів щодо охорони ґрунтів, поновлення родючості земель тощо.

Отже, за результатами проведеного дослідження можливо зробити висновок, що військові дії на території України завдали суттєвої шкоди стану довкілля держави, що порушує екологічні права громадян. З метою вирішення проблеми щодо відновлення екологічних прав та відшкодування заподіяних порушенням таких прав збитків, необхідно розробити компенсаційний механізм, а також для цілей повоєнної трансформації у Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища передбачити заходи щодо усунення шкоди, заподіяної довкіллю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Сурілова О.О. Захист екологічних прав людини в практиці Європейського суду з прав людини. *Правове життя сучасної України*: матер. Міжн. наук.-

практ. конф. (м. Одеса, 17 травня 2019 р.). Одеса: ВД «Гельветика», 2019. С.374-377.
3. Лісова Н. Вплив військових дій в Україні на екологічний стан території. *Наукові записки*. 2017. № 2. С.165-173.
4. Волошин О.Г., Волошина Н.О. Еколого-епідемічні наслідки військових дій. *Екологічні наслідки військових дій*: матер. наук.-практ. конф., 17-18 квітня 2018 р. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 96 с.
5. Impact of military action on the environment of Ukraine (summary). *Екологія, право, людина*. 2022. URL: http://epl.org.ua/eco-analytics/vplyv-voyennyh-dij-na-dovkillya-ukrayiny
6. За майже 8 місяців війни шкода довкіллю України від агресії рф оцінюється у понад 37 мільярдів євро / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: https://mepr.gov.ua/news/40090.html
7. Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. № 616-р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-p#Text
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля: проект Закону, реєстр. № 7327 від 28 квітня 2022 р. *Верховна Рада України*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39521
9. План відновлення за напрямом «Екологічна безпека» від ПАЕУ: 10 головних кроків до держави зеленої економіки. 2022. URL : https://ecolog-ua.com/news/rozdil-ekologichna-bezpeka-planu-vidnovlennya-ukrayiny-u-voyennyy-i-pislyavoyennyy-periody-chy

Ponomarenko O.S., Postgraduate Student,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

CURRENT CHALLENGES AND GLOBAL ASPECTS OF COUNTRY'S INTERNATIONAL ECONOMIC SECURITY

Abstract. *International economic security is defined as one of the most important aspects of the modern world order. It is pointed out that countries face various challenges that can seriously affect their economic stability and the welfare of national interests. Several topical challenges and global aspects of international economic security that countries face today are considered.*

In today's world, ensuring international economic security has become one of the most important tasks for every country. In the context of globalization and

interdependence of countries, international economic security takes on a special significance. It encompasses a wide range of challenges and global aspects that have a direct impact on the welfare and stability of a state. These challenges cover such important economic issues as trade, finance, investment, integration and other aspects that may have serious implications for economic stability, successful development of countries and regions.

At the same time, it should be noted that in the light of a rapidly changing world order and global challenges of an already techno-humanitarian nature - such as cyber security, technological transformation and innovation, climate change, pandemics, inequality and social instability, energy dependence - ensuring a high level of international economic security becomes a complex and complex task. Countries would face with the need to adapt to the new global order and seek solutions that can sustain and protect their economies.

International trade is one of the main pillars of economic security. In recent years, we have seen an increase in trade conflicts between different countries. Increased protectionist measures, trade wars and volatility in world markets seriously affect exports and imports of goods and services, posing threats to the development of national economies in the global economy.

At the same time, countries' financial systems are exposed to risks associated with currency fluctuations, world market volatility and financial crises. Thus, the global financial system becomes vulnerable to various economic risk factors. Moreover, it is safe to say that financial crises, currency fluctuations, instability in stock markets - all these factors are already seriously affecting the economic security and stability of development in most countries of the world.

Another important aspect of international economic security is investment protection. In the context of global competition, countries are actively attracting foreign investment to develop their economies. However, there are a number of risks associated with investment, such as political instability, violation of investors' rights and economic turmoil, which can have a negative impact on a country's economic security. With such risks, countries need to protect their national interests and ensure the security of foreign investment. The regulation of foreign investment, especially in strategically important sectors, is becoming increasingly relevant to a country's international economic security.

With the development of digital technology and the internet, it is becoming increasingly important to protect national information systems and critical infrastructure from cyber attacks. Rising cyber threats, hacker attacks and cyber espionage pose a serious threat to national and international financial systems, infrastructure and individual businesses alike. Cybercriminals and state hackers can conduct cyber espionage and infrastructure attacks, damaging economic systems and causing significant material losses. Therefore, protecting information technology and cyber infrastructure becomes a priority for a country's economic stability and security. At the same time, countries that are unable to adapt to new technologies

and innovations risk falling behind international competition and face the threat of slowing economic development and reducing their own competitiveness.

According to the vast majority of scientists and experts, it is the modern intensification of technological development, technological breakthrough innovations, and digital transformation that are systemically important for ensuring a country's international economic security in the global economy. The development and application of new technologies, such as artificial intelligence, the internet of things, blockchain and quantum computing, create new opportunities and cause changes in the economy. But they can also pose threats in the form of cybercrime, data breaches and job losses due to automation.

Climate change is another major global challenge that directly affects the economic security of countries and regions of the world. Extreme weather conditions, rising sea levels, reduced availability of natural resources - all of which can negatively affect agriculture, energy, water resources and other sectors of the economy. Countries must develop strategies to adapt to climate change and shift to more sustainable and environmentally friendly development models. While actively pursuing diversified sources of energy, energy savings and development of alternative energy sources. These efforts become important aspects of a country's energy security, reducing its dependence on imported energy resources and minimizing risks to its economic security.

Pandemic crises are a particularly significant economic security challenge that countries around the world have faced over the past 5 years. The COVID-19 pandemic, for example, has profoundly disrupted the global economy, leading to production cuts, business closures, job losses and worsening financial conditions. Resilience and economic recovery have become major challenges for many countries, requiring appropriate economic measures and innovation.

In today's realities, the role of politico-military conflicts, terrorism and instability as threats to the secure development of all humanity should be highlighted. There is no doubt that modern geopolitical conflicts and tensions between countries have a negative impact on the economic security of the entire global economic system. Armed conflicts, sanctions, political tensions and violation of international agreements already lead to restrictions on trade, investment and economic cooperation. These results are the consequences of russia's full-scale military aggression against Ukraine.

In general, it should be noted that international economic security is a complex and multifaceted process. Countries must be prepared for the various challenges related to trade, technology, climate change, finance and armed conflicts, violation of international agreements and war and other challenges in order to effectively deal with them and ensure sustainable economic development and international security of national economies. Countries must take measures to cooperate across the board, develop sustainable strategies and strengthen their economies to meet the challenges and ensure the well-being of their citizens.

References:
1. Полозова, Т., Колупаєва, І. (2022). Аналіз міжнародних рейтингів України в контексті забезпечення економічної безпеки. *Mechanism of an Economic Regulation*, (1-2(95-96), 103-113. https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.16
2. Kalinin, O., Gonchar, V., & Simanaviciene, Z. (2022). Research of the factor segment content of economic security management in the conditions of geopolitical transformations. *Technology Audit and Production Reserves*, *6*(4(68), 17–25. https://doi.org/10.15587/2706-5448.2022.271798

Постніков О.О., аспірант, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу навчально-наукового центру оборонного менеджменту, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ АНАЛІТИКИ ДАНИХ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ЗАКУПІВЛЯМИ: АКТУАЛЬНІСТЬ, ВИКЛИКИ ТА ВИГОДИ

Postnikov O. O., Postgraduate Student, Leading Researcher at the Research Department of the Defense Management Education and Research Center The National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

DIGITAL TRANSFORMATION OF DATA ANALYTICS IN PROCUREMENT MANAGEMENT: RELEVANCE, CHALLENGES AND BENEFITS

Abstract. *The article analyzes the sources of data for decision-making in procurement, and presents the benefits of using procurement data analytics. Based on the results of the analysis, conclusions are made regarding the use of large databases with the involvement of artificial intelligence.*

Використання передових технологій у закупівельних процесах може значно підвищити їх ефективність.

У звіті International Data Corporation (IDC) – провідного світового постачальника ринкової інформації, консультаційних послуг і заходів для ринків інформаційних технологій, йдеться про те, що глобальна сфера даних зросте з 33 Zettabyte (ZB) в 2018 році до 175 ZB до 2025 року а з 2022 по 2026 рік збільшиться більш ніж удвічі [1].

Трильйон гігабайт становить один зеттабайт, і це надзвичайно висока цифра. Якщо такий рівень даних стане доступним для закупівель з підтримкою

штучного інтелекту та машинного навчання, стане можливим передбачення кожного сценарію закупівельної діяльності та з'ясування кожної дії.

Автоматизація та оцифрування закупівельної діяльності впорядковує робочі процеси, зменшує кількість ручної роботи та усуває паперовий документообіг. Це дозволяє пришвидшити обробку замовлень на закупівлю, полегшити доступ до інформації та підвищити загальну продуктивність.

Згідно зі щорічним опитуванням глобальних директорів із закупівель (CPO) компанії «Делойт», 65% керівників закупівель мають обмежену видимість або взагалі не мають видимості за межами своїх постачальників першого рівня [2].

Фахівці із закупівель давно борються за видимість даних про витрати, оскільки вартість їх відсутності досить висока.

Підприємства зазвичай використовують більше однієї транзакційної бази даних, таких як системи планування підприємства або бухгалтерське програмне забезпечення. Аналітики закупівель також можуть використовувати дані, надані безпосередньо постачальниками або різними бізнес-одиницями через Excel, або використовувати дані з головної книги або інших фінансових записів.

Агрегація даних з різних джерел є найбільшою проблемою, з якою сьогодні стикаються багато компаній. У закупівлях дані розкидані скрізь і по безлічі інструментів, які часто не використовуються. Ця безсистемна установка надзвичайно ускладнює користувачам розуміння правильної інформації, яку вони хочуть проаналізувати для певної ситуації. Занадто часто відбувається так, що фахівці із закупівель витрачають години та дні на електронні таблиці, шукаючи дані, які дають можливість отримати реалістичне уявлення про ситуацію на ринку закупівель та дозволяють прийняти кращі управлінські рішення.

Щоб отримати правдиву, релевантну та корисну інформацію, надзвичайно важливо мати єдине джерело правди, яке об’єднувало б усі джерела відповідних даних по всьому ланцюжку поставок та всі відповідні функції, включаючи продажі, фінанси, розробку продуктів, дослідження тощо. Коли джерела інформації не пов'язані один з одним, важко сформувати точне розуміння всієї ситуації з даними.

Є три основні аспекти трансформації закупівель: люди, технології та процеси. Успіх чи невдача великих даних залежить від того, як організація переналаштовує свої процеси, технології та поведінку людей. Тому що в закупівлях і ланцюжку поставок поведінка, цінності та соціальні правила лежать в основі процесу прийняття рішень.

Мало того, часто традиційні інструменти закупівель погано прилаштовуються до обробки таких об'ємних і різноманітних даних. Необхідність аналізу складних і великих баз даних в процесі управління закупівельною діяльністю, які до того ж постійно ускладнюються та збільшуються, потребують нових ідей, концептуальних підходів, методів і взаємозв'язків в процесі закупівель та вимагають професіоналів, здатних

програмувати та аналізувати великі масиви даних. Ці факти роблять використання великих даних у закупівлях складним завданням.

Історично аналітика закупівель була зосереджена на розумінні минулих витрат на закупівлі та ефективності постачальників, але все більше увага зміщується в бік автоматизованого та розпорядчого прийняття рішень. З часом функціональні та сервісні моделі рішень для аналізу витрат еволюціонували, щоб задовольнити зростаючі потреби закупівельних організацій, які стикаються з цифровою трансформацією.

Раніше незалежні аналітики, які працювали з Excel, були обмежені можливостями використання зовнішніх джерел даних. Хмарне програмне забезпечення для аналізу закупівель та інтерфейси прикладного програмування дозволили більш автоматизовано, швидше та гнучкіше використовувати дані про закупівлі.

Сучасні технології дозволяють краще збирати, зберігати та аналізувати дані у сфері закупівель. Використовуючи сучасне програмне забезпечення та аналітичні інструменти, організації можуть збирати та аналізувати великі обсяги даних, пов'язані з постачальниками, ціноутворенням, структурою попиту та ринковими тенденціями.

Таким чином вся організація може отримати вигоду від використання аналітики даних про закупівлі:

покращити прогнозування та управління бюджетом;

покращити управління ризиками та управління збоями;

отримати уявлення про стан системи управління якістю та розвиток продуктивності;

здійснювати порівняльний аналіз ефективності на рівні окремих категорій, підрозділів, підприємства і країни в цілому;

виявити можливості для консолідації, визначення пріоритетів та фокусування зусиль.

Передові алгоритми штучного інтелекту можуть використовувати шаблони даних про клієнтів та ринок для їх сегментації та націлювання на релевантну аудиторію. Завдяки цим можливостям компанії можуть ефективно аналізувати данні та визначати надійних потенційних клієнтів, що призводить до більшої їх ефективності.

Дослідження компанії Mckinsey показало, що 90% комерційних лідерів розраховують «активно» використовувати генераційні рішення штучного інтелекту протягом наступних двох років [3].

Дані мають вирішальне значення не лише для конкурентної переваги - це життя і кров будь-якого підприємства, особливо у сфері закупівель. З точки зору закупівель , незалежно від розміру та типу організації, економія витрат є постійним пріоритетом. А мистецтво економії ґрунтується на перетворенні даних на інформацію, інформації на інсайти, а інсайти на дії. Така безпрецедентна важливість даних пояснюється не їхньою єдиною перевагою, а їхньою здатністю сприяти досягненню ширших організаційних цілей.

Цифрові платформи можуть полегшити порівняння цін, ведення переговорів та визначення економічно вигідних альтернатив. Крім того, вдосконалена аналітика даних може виявити можливості для економії коштів завдяки аналізу витрат, прогнозуванню попиту та оцінці діяльності постачальників.

Дії, яких вживає організація, диктують, чи досягне вона успіху, чи зазнає невдачі як організація. Отже, всі дії будь якої організації, зокрема, в процесі закупівельної діяльності, повинні ґрунтуватися на фактах і випливати з точної та достовірної інформації.

Згідно з McAfee та Brynjolfsson, команди, які приймають рішення, більш чітко узгоджені з їхніми цілями, ставлять правильні запитання і, як наслідок, дають найбільш переконливі відповіді на поставлені виклики [4].

Отже, підхід до управління закупівлями, заснований на аналізі великих баз даних, можливо, з використанням штучного інтелекту, сприятиме прийняттю обґрунтованих рішень, підвищить точність прогнозування та сприятиме обґрунтованому стратегічному вибору постачальників.

Список використаних джерел:

1. Стаття Worldwide IDC Global DataSphere Forecast, 2022–2026: Enterprise Organizations Driving Most of the Data Growth трав. 2022 URL: https://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=US49018922 (дата звернення: 25.05.2023).
2. The Global Chief Procurement Officer Survey 2018 URL: https://www2.deloitte.com/uk/en/pages/operations/ articles/cpo-survey.html. (дата звернення: 25.05.2023).
3.Дослідження AI-powered marketing and sales reach new heights with generative AI URL: https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing-and-sales/our-insights/ai-powered-marketing-and-sales-reach-new-heights-with-generative-ai (дата звернення: 25.05.2023).
4. Deveau R., Griffin J., Re S. Al-powered marketing and sales reach new heights with generative Al. May 11, 2023. URL: https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing. (дата звернення: 25.05.2023).

Радіонова І.Ф., д.е.н., професор,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ЕМЕРДЖЕНТНОГО ЗРОСТАННЯ, СПРИЧИНЕНОГО ІКТ-СЕКТОРОМ

Radionova I.F., D.Sc. (Economics), Professor,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

POST-WAR RECOVERY OF THE UKRAINIAN ECONOMY BASED ON EMERGENT GROWTH CAUSED BY THE IKT SECTOR

Abstract.*These theses are devoted to an important aspect of global security, namely: the post-war recovery of the Ukrainian economy. According to the author, such recovery can be achieved on the basis of emergent growth. Moreover, the basis of such growth can be the IT sector of the Ukrainian economy.*

Післявоєнне відновлення української економіки є важливою умовою глобальної безпеки з двох причин. По-перше, стабільність та зростання української економіки є основою зміцнення її власного воєнного потенціалу. По-друге, власний потенціал зростання зменшуватиме бюджетні витрати інших країн світу, які нині поділяють з Україною тягар воєнних витрат.

Українській економіці доступне зростання, що має ознаки емерджентного. Терміни «emerging economies» та «emergent growth» увійшли в науковий обіг. Зокрема, дослідники відомої аналітичної установи McKinsey Global Institute використовують поняття «emerging economies» для ідентифікації тих країн, які тривалий час демонструють високі темпи економічного зростання. Причому, ці високі темпи можуть досягатися країнами, що не належать до розвинених. А зростання досягається за рахунок вдалого використання різних переваг та можливостей, передусім, технологічних [1]

Контекст використання терміну «emergent growth» дає підстави для висновку, що йдеться про економічне зростання, яке не стало ендогенним. Тобто, воно спричиняється зовнішніми факторами. Таким зовнішнім фактором для успішних країн невисокого рівня розвитку – «emerging countries» - можуть ставати високі технології, створені в інших розвинених країнах. Залишаючись зовнішнім фактором зростання, високі технології не формують у країнах нижчого рівня розвитку завершеної «економіки знань» («knowledge-based economy»), не роблять зростання стійким («sustainable economic growth») у сенсі розвинених країн. Але високі темпи емерджентного зростання сприяють подоланню проблеми бідності, зміцненню економічного потенціалу тощо.

На користь того, що ІКТ-сектор української економіки може сприяти її емерджентному зростанню, можна використати такі аргументи.

По-перше, стабільне економічне зростання ІТ-сектору зберігається в Україні з середини 2000-х років на тлі нестабільного зростання всієї економіки. Упродовж лише трьох років до початку активної фази війни (2018-2021) валютні надходження від експорту ІТ-сектору та податкові надходження до державного бюджету країни зросли, приблизно, у два рази.

По-друге, виключна стійкість українського ІТ-сектору виявилась з початком активної фази московсько-української війни. Посідаючи третє місце за обсягом валютних надходжень від експорту (після експорту аграрної продукції та чорних металів), ІТ-сектор відновив втрачені показники вже на четвертому місяці активної фази війни.

По-третє, ІТ-сектор української економіки має надзвичайно високий потенціал зайнятості громадян. Динаміка цього потенціалу за три роки до початку активної фази війни ілюстровані на рис.1.

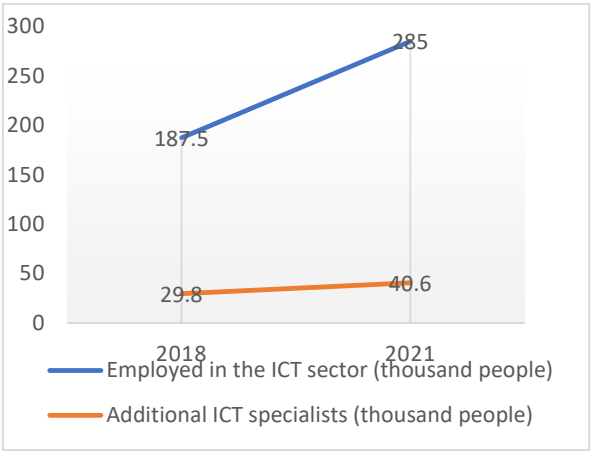

Рисунок 1 Зайнятість в українському ІКТ- секторі та приріст спеціалістів в ІКТ секторі. Джерело: створено автором за даними [2]

Дані, ілюстровані на рис.1, свідчать про те, що впродовж лише трьох років зайнятість в українському ІКТ-секторі зросла на 51%. При цьому спостерігався значний щорічний приріст зайнятості фахівців високої кваліфікації цього сектору. Останнє виявляє високий попит на робочу силу в ІТ-секторі, який, як відомо, задовольняється не лише українськими закладами освіти, а й самими ІКТ-компаніями.

На користь того, що ІТ-сектор української економіки потенційно є джерелом екзогенного, а не ендогенного зростання, можна використати такий аргумент. Здебільшого українські ІТ-компанії стають, так званими «сервісними», а не продуктовими. Тобто, вони працюють на експорт, виконуючи замовлення зовнішніх споживачів ІТ-послуг.

Маючи значний потенціал для перетворення в фактор емерджентного зростання, ІТ-сектор досі не став таким з багатьох причин. Серед них, на думку автора, найбільш загальною причиною є сформована «олігархічна модель» української економіки, за якої органи державної влади, передусім, діють в інтересах олігархічного капіталу, що опанував традиційні галузі – металургію, сільське господарство, енергетику тощо. Натомість, для ІТ-бізнесу, з найбільшим потенціалом економічного зростання, не створені необхідні преференції. Парадоксом української системи публічного управління є те, що однією з причин швидкого розвитку ІТ-сектору української економіки, на думку деяких аналітиків, є відсутність уваги олігархічного капіталу до ІТ-

сектору. Останнє створило певний «коридор свободи» для зростання IT-сектору.

Висновки. Відновлення та емерджентне зростання української економіки відповідає інтересам національної та глобальної безпеки.

IT-сектор української економіки має потенціал для перетворення в джерело емерджентного зростання через швидкі темпи зростання його продукту, зайнятості, сплачених ним податків тощо.

Основною перешкодою на шляху перетворення IT-сектору в джерело емерджентного економічного зростання є економічна модель, яка склалась в українській економіці й характеризується захистом інтересів олігархічного бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Outperformers: High-growth emerging economies and the companies that propel them, McKinsey Global Institute, 2018. URL: https://www.mckinsey.com/featured-insights/innovation-and-growth/outperformers-high-growth-emerging-economies-and-the-companies-that-propel-them

2. Васюк К. Нам не потрібні жодні пільги під час війни // Develop Ukrainian IT, 30 березня 2022 https://dou.ua/lenta/interviews/ukrainian-postwar-it-market/?from=tge&utm_source=telegram&utm_medium=social

Сарапін Ю.О., ад'юнкт
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна
Феськов О.С., ад'юнкт
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СЕКТОРУ ОБОРОНИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЇХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Sarapin Yuriy, adjunct
National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi Kyiv, Ukraine
Feskov Oleksandr, adjunct
National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi Kyiv, Ukraine

PROBLEMATIC ISSUES OF PROTECTION OF CRITICAL INFRASTRUCTURE OF THE DEFENSE SECTOR AND PRIORITY

DIRECTIONS OF THEIR POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract*.In the conditions of russian aggression, some critical infrastructure facilities intended for the storage of explosives do not have the required level of protection. This increases risks and increases the likelihood of emergency situations. It is necessary to look for new scientifically based ways of increasing the protection of critical infrastructure facilities intended for the storage of explosives.*

В умовах війни, розв'язаної росією проти України, об'єкти критичної інфраструктури залишаються джерелом потенційних атак агресора. В сучасних реаліях безпека населення та територій України від наслідків, загроз та ризиків, пов'язаних із ураженням об'єктів критичної інфраструктури, набула першочергового значення. Тому саме зараз існує нагальна потреба в нових, науково-обґрунтованих підходах до проблем захисту об'єктів критичної інфраструктури як України в цілому, так і сектору безпеки і оборони України зокрема.

Міністерство оборони України є секторальним органом у сфері захисту критичної інфраструктури сектору оборони, що забезпечує зберігання боєприпасів та вибухових речовин [1]. Військові об'єкти, де зберігаються боєприпаси та інші вибухові речовини (далі – вибухові речовини), є потенційними джерелами виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру (далі – НС ТХ) [2].

Завдання щодо недопущення виникнення НС ТХ на військових об'єктах зберігання вибухових речовин набуло загальнодержавного характеру [3-5].

Вибухові речовини являють собою дороговартісний і важливий ресурс для реалізації національної політики в галузі безпеки та оборони. Значна частина життєвого циклу вибухових речовин передбачає їх зберігання.

На тлі збройної агресії російської федерації проти України кількість НС ТХ на військових об'єктах значно збільшилася. Проведений аналіз розвитку НС ТХ, що сталися на військових об'єктах в період 2014-2021 років свідчить, що практично всі вони виникали з причин пожежі та/або вибуху на одному-двох об'єктах зберігання з подальшим розповсюдженням уражальних факторів пожежі та/або вибуху на решту об'єктів та переростанням в неконтрольований процес, що супроводжується знищенням значної кількості об'єктів зберігання.

Можна зробити висновок, що окремі сховища, які використовуються у системі Міністерства оборони України для зберігання вибухових речовин, не забезпечують необхідного рівня захисту та з точки зору безпеки або ризику не придатні для їх зберігання. Це підвищує ризики та збільшує ймовірність виникнення НС ТХ.

Україна прагне побудувати систему безпеки за кращими практиками західного типу, яка функціонуватиме за європейськими стандартами і буде сумісною із подібними системами країн Європи.

У загальному розумінні організація безпечного зберігання вибухових речовин на військових об'єктах повинна ґрунтуватися на прагненні забезпечити

максимально допустимий компроміс між максимальним об'ємом зберігання та мінімальним ризиком для безпеки населення, важливих об'єктів та територій.

У 2019 році на військових об'єктах було розпочато будівництво нових обсипних залізобетонних сховищ. Площа одного сховища становить близько 1000 м^2. Орієнтовна схема розміщення таких сховищ на умовній ділянці місцевості з дотриманням встановлених безпечних відстаней зображена на рисунку 1а.

а. б.

Рисунок 1. Орієнтовна схема розміщення сховищ для зберігання вибухових речовин

У країнах-членах НАТО підходи до зберігання вибухових речовин дещо відрізняються від тих, що застосовуються в Україні. Зокрема, здебільшого використовуються значно менші за розміром заглиблені залізобетонні сховища площею близько 170 м^2 зі значно меншою відстанню між ними. Орієнтовна схема розміщення таких сховищ на тій же умовній ділянці з урахуванням дотримання безпечних відстаней зображена на рисунку 1б.

Одним із пріоритетних напрямів післявоєнної відбудови об'єктів критичної інфраструктури сектору оборони доцільно розглянути можливість створення нової науково обґрунтованої системи зберігання вибухових речовин з урахуванням досвіду зберігання в країнах-членах НАТО.

Серед переваг впровадження нових підходів до зберігання вибухових речовин можуть бути: оптимальне використання площ територій зберігання, тобто розміщення сховищ з більшою загальною ємністю на меншій ділянці місцевості; кращий розподіл вибухових речовин за типом по окремим сховищам за рахунок меншого розміру та більшої кількості окремих сховищ; зменшення впливу уражальних факторів пожежі та/або вибуху від одного об'єкта зберігання на інші.

Таким чином, за результатами аналізу наявного стану захисту об'єктів критичної інфраструктури сектору оборони, призначених для зберігання вибухових речовин, необхідно шукати нові науково обґрунтовані способи підвищення їх захисту.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 року № 1109 / Кабінет Міністрів України. – Офіц. вид. – К.: Офіційний вісник України, 2016, № 94, стор. 115, стаття 3085.

2. Про об’єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18 січня 2001 року № 2245-III / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2001, № 15, стаття 73.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 / Президент України. Офіц. вид. К.: Офіційний вісник Президента України, 2020. № 19. С. 26, стаття 926.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року ”Про Стратегічний оборонний бюлетень України”: Указ Президента України від 17 вересня 2021 року № 473/2021 / Президент України. Офіц. вид. К.: Офіційний вісник Президента України, 2021. № 24. С. 27, стаття 1088.
5. Про додаткові заходи щодо покращення стану зберігання ракет, боєприпасів та продуктів їх утилізації на арсеналах, базах та складах Збройних Сил України: Указ Президента України від 4 листопада 2019 року № 799/2019 / Президент України. Офіц. вид. К.: Офіційний вісник Президента України, 2019. №24. С. 10, стаття 1003.

Скуріневська Л.В., к.в.н., ст. дослідник,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

Skurinevska L.V., Candidate of Military Sciences, Associate Professor,
National Defence University of Ukraine named Ivan Chernyakhovskiy,
Kyiv, Ukraine

THE INFLUENCE OF THE INTERNATIONAL SECURITY ENVIRONMENT ON THE FORMATION OF SECURITY POLICY OF UKRAINE IN THE ECONOMIC SPHERE

Abstract*. In theses, it is determined that the main players at the geopolitical level for world leadership are the USA and China. It is proposed to distinguish the main threats to the national security of Ukraine in the economic sphere: internal threats (corruption and shadow economy; ...); external threats (unfavorable global market conditions; ...). Five groups of economic consequences of the large-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine are proposed: raw materials, commodity-production, sales (marketing), transport-transit and logistics. The main ways of forming the security policy of Ukraine in the economic sphere and the ways of*

minimizing threats to the national security of Ukraine in the economic sphere are proposed.

Протистояння російської федерації та України є *унікальним тригером* для системи міжнародних відносин.

Широкомаштабне російське вторгнення підірвало, на жаль, чинну систему міжнародних відносин, продемонструвало неефективність ОБСЄ та доцільність реформування Ради Безпеки ООН.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, економіка (енергетична галузь) України функціонує в умовах безпосередніх викликів.

Робота значної кількості підприємств економічної галузі було тимчасово призупинено через бойові дії в певних регіонах нашої держави або через заблокований доступ до ринків збуту чи сировини.

На цьому фоні відбувається *кардинальна заміна* не лише системи міжгалузевих зв'язків, а й структури економіки в цілому.

Безпекове середовище довкола України має тенденцію до подальшого загострення та характеризується продовженням формування біполярної системи світового устрою.

Основна боротьба на геополітичному рівні за світове лідерство відбуватиметься між США та КНР.

США залишиться найвпливовішим центром сили у світі. Спільно із союзниками вони посилюватимуть міжнародну ізоляцію російської федерації.

КНР за своїм економічним потенціалом конкуруватиме із США, перешкоджатиме зміцненню антикитайських союзів/коаліцій, сформованих за ініціативи Вашингтона (AUKUS, QUADR), намагатиметься сформувати антиамериканські альянси, які базуватимуться на економічних складових, а також зміцнювати існуючі інтеграційні утворення (БРІКС та ШОС).

Безпекове середовище на Європейському континенті визначатимуть ключові гравці – США, Велика Британія та НАТО.

Безпекове середовище в Азово-Чорноморському регіоні зазнаватиме суттєвої трансформації. Прогнозується зростання впливу Туреччини в регіоні, яка ймовірно, набула статусу основного логістичного та енергетичного Хабу та намагатиметься обмежити вплив нечорноморських держав у регіоні.

Політика російської федерації щодо держав Європи будуватиметься з використанням інструментів енергетичного шантажу, провокування криз (продовольчих, гуманітарних, міграційних тощо), для реалізації основної мети – внесення розколу в єдність Європи, а також між США та їхніми європейськими союзниками.

Стратегічна мета російської федерації щодо нашої держави – знищення української державності та української нації. При цьому, основними цілями російської федерації є: *воєнно-політичні* – встановлення повного контролю за зовнішньою та обороною політикою в Україні; *воєнно-економічні* –

руйнування економічного потенціалу, позбавлення виходу нашої держави до Чорного моря.

З урахуванням кардинальної зміни безпекового середовища виникає нагальна потреба у формуванні дієвої безпекової політики України в економічній сфері, спрямованої на забезпечення потреб оборони, підтримання її економічного потенціалу та створення необхідних умов для його подальшого розвитку після закінчення війн.

При цьому основними загрозами національній безпеці України в економічній сфері необхідно вважати:

внутрішні загрози: корупція і тіньова економіка; застарілі технології та основні засоби; відставання від інших країн за темпами та якістю економічного зростання; структурна деформованість економіки та недостатній розвиток сфери послуг; низький рівень самозабезпечення енергетичними ресурсами; високі адміністративні бар'єри для розвитку бізнесу; незбалансованість економічного розвитку; несприятливі умови для залучення іноземних інвестицій; низька диверсифікація експорту та імпорту; зростання неплатежів в економіці, висока питома вага збиткових суб'єкті господарювання;

зовнішні загрози: несприятлива кон'юнктура світових ринків; вжиття іноземними державами протекціоністських заходів, встановлення бар'єрів і дискримінаційних умов здійснення експортно-імпортних операцій; розвиток транзитних коридорів, систем транспортування енергоресурсів, альтернативних наявним, цілеспрямоване обмеження транзитних можливостей; дискримінація держави в рамках міжнародних союзів і утворень; зруйнування об'єктів економіки в ході війни

Починаючи з 24 лютого 2022 року, економіка України функціонує в умовах безпрецедентних викликів. З метою порушення управління обороною, перешкоджання надходженню військово-технічної допомоги в Україну, зриву енергопостачання та опалювального сезону, російська федерація застосовує високоточну зброю по центрах прийняття рішень, об'єктах критичної інфраструктури України. Окупанти продовжують руйнувати перш за все об'єкти транспорту, енергетичну та виробничу інфраструктуру.

Маштабні руйнування об'єктів критичної інфраструктури призвели до повної або часткової зупинки провідних галузей промисловості, таких як: чорна металургія, машинобудування, хімічна промисловість.

Економічні наслідки широкомасштабної агресії російської федерації проти України можна розподілити за такими групами: перша – сировинні, пов'язані із втратою доступу до джерел сировини, що використовується як проміжна продукція виробниками на контрольованих Україною територій. Це змушує шукати інші аналоги, змінювати логістику доставки, витрачати додаткові кошти та час; друга – товарно-виробничі, пов'язані із зупинкою або неможливістю доступу до товарів продовольчої та непродовольчих груп, що використовується як проміжна продукція виробниками на контрольованих

Україною територіях на засадах кооперації, фінансово-технологічних інтеграційних структур та комерційних зв'язків; третя – збутові (маркетингові), пов'язані із втратою підприємствами регіонів України ринків збуту товарів кінцевого та проміжного споживання на окупованих територіях та в росії; четверта – транспортно-транзитні, пов'язані із втратою значної частини транзитного трафіку, що проходив через територію України з росії, закавказьких країн, країн Середньої Азії; п'ята – логістичні, пов'язані із втратою каналів фізичного переміщення товарів і сировини у системах приватного пересування товарів до пунктів кінцевого призначення та загальної ринкової інфраструктури логістичних зв'язків.

У таких умовах виникає нагальна потреба у формуванні дієвої безпекової політики України в економічній сфері, спрямованої на забезпечення потреб оборони, підтримання її економічного потенціалу та створення необхідних умов для його подальшого розвитку після закінчення війн

Основні шляхи формування безпекової політики України в економічній сфері: формування дієвої системи фінансової безпеки; забезпечення ресурсної безпеки, у тому числі енергетичної безпеки; трудоресурсне забезпечення (ефективний розподіл економічно активного населення між секторами економіки, створення якісної робочої сили та належних умов її стимулювання до продуктивної праці, вирішення проблем внутрішньої та зовнішньої міграції трудового ресурсу); забезпечення воєнно-економічної безпеки (оборонний бюджет, створення стійкого національного оборонно-промислового комплексу, формування мобілізаційних та стратегічних резервів); створення умов для впровадження технологічної безпеки (розвиток науково-технічного потенціалу, здійснення інноваційної політики, зміцнення критичних технологій, ресурсно-енергозбережних технологій).

Шляхи мінімізації загроз національній безпеці України в економічній сфері: відкриття нових зовнішніх ринків завдяки новому іміджу України; ліквідація в Украйні сировино-феодальної моделі господарювання та відповідних відносин за рахунок заходження в економіку України брендових виробників, перенесення частини капіталів з російської федерації до виробничих ланок на території України; проведення реформ в політиці та державному регулюванні економіки, підвищення доступності та технічної допомоги у нових технологіях та сучасних системах менеджменту; активізація людського капіталу як у сфері підприємництва, так і сфері формування робочої сили, самозайнятості, освіти та соціальної активності.

Таким чином, економічна безпека є необхідною умовою існування незалежної, суверенної, цілісної України, її подальшого стабільного розвитку на довгострокову перспективу.

Забезпечення економічної безпеки має базуватися на виробленні та реалізації ефективної стратегії, яка повинна охоплювати її обидва виміри: забезпечення перемоги над ворогом сьогодні, та, забезпечення економічного зростання в Україні після війни.

Економічна сфера безпекової політики України має стати основою забезпечення реалізації ефективного плану відбудови та розвитку України після закінчення війни з російською федерацією, з достатніми для цього зовнішніми та внутрішніми інвестиціями, перебудови економіки на інноваційні рейки, зміни її бази з аграрно-ресурсної до переробної та високотехнологічної.

Список використаних джерел:

1. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекта, стан і тенденції розвитку): *Навчальний посібник /*За заг. ред. П. В Мельника, Н. Р. Нижника. Ірпінь, 2000. 304 с.
2. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – К.: НІСД, 2014. 148 с.
3. Стратегія розвитку України – 2020: [Електронний ресурс] / Офіційний вебпортал Президента України. URL : http://www.president.gov.ua
4. Шевченко М. М. Функції та завдання системи забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки.* 2014. № 3–4. С. 14–24. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nivanb 2014 3-4 4
5. Їжа М. М. Овчаренко Ю.О. Державна політика щодо стратегій забезпечення національної безпеки України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення.* 2011. Вип.8. С.10–24. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd2011 8 3
6. Пасічний Р. Національна безпека України в епоху глобалізації. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. Вип. 24. С. 108–111.
7. Пашков А.П., БарановськаА.С., Телюкова Ю.М. Аналіз загроз національної безпеки України та передовий досвід щодо їх розв'язання. *Національна безпека*. 2017. Вип. 1. С. 20–25.

Слободяник С.П., к.е.н., старший науковий співробітник,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського
Київ, Україна
Пархоменко П.П., к.е.н., доцент
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського
Київ, Україна

ДЕФІЦИТ БОЄПРИПАСІВ В УКРАЇНІ, ЩО ДЕМОНСТРУЄ ВИКЛИКИ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ КРАЇН-ПАРТНЕРІВ

Slobodianyk Stanislav, PhD in Economics, Leading Researcher,

National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky
Kyiv, Ukraine
Parkhomenko Pavlo, PhD in Economics, Associate Professor,
National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine

THE DEFICIT OF AMMUNITION IN UKRAINE, WHICH DEMONSTRATES THE CHALLENGES TO THE DEFENSE CAPABILITIES OF PARTNER COUNTRIES

Abstract.*This report considers the problem of defense capability in EU countries, which have been continuously reducing defense spending in recent decades, despite the growing security risks around their borders, which has led to the loss of defense initiative. The war in Ukraine, which is actually on the EU's border, has forced NATO members, to accelerate the build-up of their defense capabilities with new high-tech equipment, and has raised the question of quantitative parameters for the usage of artillery, given its new capabilities.*

Темп натиску військ рф на найбільш напружених ділянках Донбасу знижується, що дає можливість прогнозувати зростання контрнаступальних операцій ЗС України. Сьогоднішня війна дещо змінила підходи застосування озброєння, перетворивши артилерію на високоточну зброю інтегровану із дистанційною системою розвідки та коригування вогню, із використанням БПЛА. Це потребує подальшого нарощування її застосування, що веде до необхідності у збільшенні кількості одиниць та боєприпасів до неї.

Цей факт був задекларований Міністром оборони України 8 березня 2023 року перед зустріччю із європейськими колегами у Швеції, він повідомив, що нам необхідно 1 мільйон снарядів на ближчі пів року, що, за попередніми оцінками коштуватиме 4 мільярди євро [1]. На цій зустрічі були погоджено €1млрдз Європейського фонду миру. Європейська комісія затвердила трикомпонентний план, перший, етап якого передбачає передачу Україні наявних у країнах ЄС 155-мм артилерійських снарядів та подальше нарощування потужностей для виробництва останніх.

Проєкт щодо спільної закупівлі мільйона боєприпасів для допомоги Україні підписали 18 країн, не підписали 10, ідеться в заяві Європейського оборонного фонду від 20 березня [1]. Підписали: Австрія, Бельгія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Португалія, Румунія, Словаччина, Швеція та Норвегія. Не підписали: Угорщина (категорично проти), Болгарія, Іспанія, Польща, Словенія, Литва, Латвія, Італія, Данія та Ірландія планують приєднатися до ініціативи з часом після виконання національних процедур.

1 червня 2023 року Європейським парламентом було прийнято рішення про виділення €500 млн нарощування виробництва ракет та артилерійських боєприпасів до 30 червня 2025 року з фондів ЄС [2]

За словами голови НАТО Є.Столтенберга, Україна на поточному етапі війни використовує 4-7 тисяч снарядів проти 20 тисяч російських. Наразі європейські виробники спроможні виробити таку ж кількість тільки протягом місяця. Росія готова «просто кинути ще тисячі і тисячі військовослужбовців, прийняти багато жертв заради мінімальної вигоди», – заявив глава Альянсу. Він також зазначив, що рф планує вести війну на виснаження [3].

Ці факти змушують замислитись про зміну економічної політики не тільки ЄС, але і інших країн – партнерів України, з мирного, на режим мобілізаційної готовності. У звіті голови НАТО за 2022 рік (опубліковано 21.03.2023) йдеться про недостатній рівень фінансування військових потреб провідними європейськими членами НАТО, зокрема, лише сім із 30 країн-членів – США, Велика Британія, Польща, Греція та країни Балтії – виконали поточну ціль щодо оборонних витрат у розмірі 2% ВВП у 2022 році. Франція на 1,89% і Німеччина на 1,49% не витримали, хоча обидві взяли на себе зобов'язання щодо збільшення [4]. На саміті у Вільнюсі в липні очікується досягнення рівня 2% ВВП інвестицій у спільну оборону.

Провідні політичні діячі ЄС висловились про неможливість досягнення паритету кількості використовуваних боєприпасів зі сторони рф, але впроваджені заходи із закупівлі та передачі наявних на складах боєприпасів (у ЗС країн – партнерів України) і нарощування виробництва артилерійських боєприпасів в цих країнах, що розпочалось, дає впевненість, що за декілька місяців даний дефіцит буде поборений [5]. Одночасно із поступовим вирішенням питання нестачі артилерійських боєприпасів в Україні, протилежна ситуація проявляється в рф. Оскільки ажіотажний попит на 152-мм снаряди виник у всьому світі. Тому запаси цього виду боєприпасів скорочуються, а їх виробництвом в достатніх масштабах можуть займатись лише обмежена кількість країн (зокрема Китай), які не мають бажання входити в конфронтацію із країнами євроатлантичної коаліції та їхніми союзниками. Оскільки технологічні та економічні наслідки можуть бути болючішими ніж вигоди від співпраці з країною-агресором.

Як було зазначено фінансування оборонного сектору в більшості країн світу останні десятиліття було низьким, що призвело до деградації ЗС. Що стосується виробництва боєприпасів, більшість потужностей не модернізувались, з періоду холодної війни. Тому їх виробництво відбувається низькими темпами, в тому числі і в США та країнах ЄС [6], що стосується виробництва 155-мм снарядів, та країн Східної Європи, що стосується боєприпасів 152-мм [7].

Крім того, вірогідність затягування росією війни [8] та переведення її у війну на виснаження створює нові безпекові ризики, змушуючи будувати нові виробництва боєприпасів, у тому числі, артилерійських [9].

Ці помилки сьогодні можуть бути виправлені через зниження соціально-економічного рівня в країнах та перенаправлення ресурсів на озброєння та переозброєння. Ми спостерігаємо цей процес у країнах, які передають модернізоване радянське ОВТ та застаріле ОВТ часів холодної війни, в якості допомоги Україні, переозброюючись новітніми зразками. Цей процес є позитивним і для України, оскільки знищене у війні передане ОВТ буде замінене на високотехнологічне ОВТ у ЗС України найближчим часом. А країни, що позбуваються застарілого радянського ОВТ, уже не ризикнуть купувати російське або китайське, усвідомлюючи всі військово-політичні ризики.

Хоча Китай, Іран (Північна Корея, не включена в перелік, але є бенефіціаром) офіційно не підтримують війну в Україні, все ж їхні амбіції цілком очевидні, враховуючи зроблені кроки за останнє десятиліття, де росія-агресор цілком вписується у стратегію розвитку пойменованих. Таким чином, бачимо формування нового поляризованого світу на найближчі десятиліття, у якому Україна стоятиме в авангарді захисту демократичних цінностей громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Юрій Тарасовський. (2023) Мільйон снарядів для ЗСУ. В Брюсселі погодили спільне постачання боєприпасів Україні (доповнено). Forbes. [E-Reader Version]. Retrieved from https://forbes.ua/news/milyon-snaryadiv-dlya-zsu-v-bryusseli-pogodili-postachannya-boepripasiv-dlya-ukraini-20032023-12501
2. Ксенія Польська. (2023) Європарламент ухвалив Акт про виробництво боєприпасів. Deutsche Welle. [E-Reader Version]. Retrieved from https://www.dw.com/uk/oboronni-zakupivli-za-modellu-nato-ci-stane-zbroa-dla-ukraini-desevsou/a-65770545
3. Глава НАТО: Захід повинен підготуватися до підтримки України в тривалій війні. The Guardian. (2023) [E-Reader Version].Retrieved from https://www.theguardian.com/world/2023/mar/22/jens-stoltenberg-nato-chief-west-support-ukraine-for-long-war.
4. Щорічний звіт Генерального секретаря за 2022 рік. NATO. (2023) [E-Reader Version]. Retrieved from https://www.nato.int/cps/uk/natohq/opinions_212795.htm.
5. Аніта Прасад.(2023)«Це коштуватиме приблизно €4 млрд». Резніков закликав партнерів надати Україні 1 млн. артилерійських снарядів. Forbes. (2023) [E-Reader Version]. Retrieved from https://forbes.ua/news/tse-koshtuvatime-priblizno-4-mlrd-reznikov-zaklikav-partneriv-nadati-ukraini-1-mln-artileriyskikh-snaryadiv-08032023-12228.
6. У США оцінили стан і можливості прискорення виробництва 155-мм снарядів для ЗСУ. Голос українською.(2023) [E-Reader Version]. Retrieved from https://uagolos.com/iak-vigliadaye-virobnictvo-155-mm-snariadiv-v-ssha-dlia-zsy-i-chi-mojna-priskoriti/

7. Галина Михайлова. (2023) Спеціально для ЗСУ: одна з країн НАТО відновлює виробництво популярних снарядів. Телеграф. [E-Reader Version]. Retrieved from https://telegraf.com.ua/ukr/tehnologii/2023-02-27/5780920-spetsialno-dlya-zsu-odna-z-krain-nato-vidnovlyue-virobnitstvo-populyarnikh-snaryadiv
8. Таня Матяш. (2023) "Це війна на виснаження": Столтенберг закликав Захід готуватися до тривалої підтримки України. LB.ua. [E-Reader Version]. Retrieved from https://lb.ua/world/2023/03/23/549734_tse_viyna_visnazhennya.html
9. Дмитро Тужанський. (2023) Важливо для України: Румунія планує збудувати сучасний завод із виробництва боєприпасів. Infopost. [E-Reader Version]. Retrieved from https://infopost.media/vazhlyvo-dlya-ukrayiny-rumuniya-planuye-zbuduvaty-suchasnyj-zavod-iz-vyrobnycztva-boyeprypasiv/

Стожок А.Ю., аспірантка,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

РИЗИКИ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Stozhok A.Y., PhD Student,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

RISKS OF EMPLOYEES' SOCIAL MOBILITY IN TIMES OF WAR

Abstract. *The paper highlights the main aspects of social risks and substantiates the risks of employees' social mobility. The risks of employees' social mobility have been analysed through the interests of the employer and the employee, considering the impacts of the internal and external environment. The main ways of preventing the risks of employees' social mobility and minimizing their consequences have been described.*

Переміщення населення та руйнування соціальної інфраструктури, викликані збройними конфліктами, значною мірою перешкоджають доступ до освіти, роботи, охорони здоров'я або інших послуг, необхідних для підтримки гідного рівня життя. Відтак, українське суспільство постає перед загрозою нових соціально-економічних ризиків, породжених повномасштабним вторгненням росії. Якісні та кількісні соціально-економічні та політичні трансформації спричиняють суттєві труднощі на ринку праці та зумовлюють рушійні зміни у соціальній мобільності персоналу.

Досліджуючи природу соціальних ризиків, український науковець у соціальній сфері Надрага В.І. [1] вважає за необхідне інтерпретувати поняття ризику через призму найбільш істотних феноменів: економічного, соціально-економічного та управлінського [1, с.9]. Автор стверджує, що економічний аспект ризику пов'язаний з можливими матеріальними збитками або виграшами, які обумовлені реалізацією управлінського рішення чи зміною ринкових умов господарювання. Соціально-економічний аспект ризику зосереджений переважно на позитивних результатах і дає змогу виділити соціальні групи ефективних власників, а також галузі економіки, в яких ризик є прийнятним. В управлінській площині поняття ризику базується на його ситуативній властивості, пов'язаній з управлінською діяльністю, прийняттям рішення та можливими негативними його наслідками.

Рисунок 1. Взаємовплив факторів та ризиків соціальної мобільності персоналу.
Джерело: сформовано за даними [2] та удосконалено автором.

Варто зазначити, що аналіз соціальних ризиків дав поштовх до обґрунтування ризиків соціальної мобільності персоналу. Численні виклики сучасного ринку праці за воєнних умов змусили розглянути ризики соціальної мобільності персоналу у більш деталізованому вимірі, а саме через призму інтересів таких стейкхолдерів як роботодавець та працівник. Слід зауважити, що оскільки ймовірність настання ризику залежить від наявних умов, то вважаємо за доцільне характеризувати ризики соціальної мобільності з урахуванням факторів впливу внутрішнього та зовнішнього середовища (рисунок 1).

Як свідчить вищенаведений рисунок, війна значно посилила наявні та породила нові ризики, пов'язані з добробутом працездатного населення, а також зумовила значні дисбаланси на ринку праці. Визначення пріоритетів та конкретних шляхів попередження ризиків соціальної мобільності та мінімізації їх наслідків є одним з найбільш актуальних завдань сучасного розвитку українського суспільства, вирішення яких є необхідною умовою для збереження людського потенціалу у воєнний період та під час повоєнного відновлення [3].

Відповідно постає потреба у пошуку надійних інноваційних механізмів мінімізації ризиків соціальної мобільності персоналу з метою забезпечення реалізації можливостей конституційно закріплених соціальних прав та норм працівників. Крім того, розглядаємо як необхідне, змістити фокус превентивних заходів щодо захисту ризиків соціальної мобільності персоналу. Одним із нагальних кроків є впровадження концепції соціально відповідального управління персоналом, створення робочої екосистеми, покликаної на формування стійкого персоналу, здатного до адаптації у мінливому середовищі, стимулювання інновацій та пошук нових бізнес-рішень у відповідь на докорінні зміни, а також ефективне донесення змін до персоналу, прояв турботи до працівників як у робочих аспектах, так і щодо їхнього добробуту.

Список використаних джерел:

1. Надрага В.І. Соціальні ризики у трудовій сфері: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук: спец. 08.00.07 "Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика". Київ, 2016. 42 с.
2. Тренди у сфері людського капіталу 2023: нові правила для світу без меж [Електронний ресурс]. Deloitte. 2023. Режим доступу до ресурсу: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ua/Documents/human-capital/2023-human-capital-trends-presentation.pdf
3. Власенко Р.В. Соціальні ризики України в умовах війни та повоєнного відновлення [Електронний ресурс] / Р.В. Власенко, Л.Д. Яценко. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. № 7. 2023. Режим

доступу до ресурсу: https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-07-01/2023-7-07-01

Стрільчук Ю. І., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ФІНАНСОВІ ЕКОСИСТЕМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Yuliia Strilchuk, PhD., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

FINANCIAL ECOSYSTEM IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. *This work is devoted to the financial ecosystems and their role in the sustainable development. The author analyses definitions of the financial ecosystem, underlines its key players. The main advantages of creation of the financial ecosystem and its principles are mentioned.*

Досягнення сталого розвитку у глобальному масштабі неможливе без формування передумов для забезпечення сталого розвитку на національному рівні. Саме тому кожній державі слід розглядати цілі сталого розвитку як стратегічний пріоритет для посилення власних позицій на світовій арені та формування нових конкурентних переваг.

Важливу роль у досягненні сталого розвитку відіграє фінансовий сектор, оскільки він має вплив на всі економічні процеси у державі. Фінансова система, рівень її розвитку та належне функціонування забезпечують необхідні умови для ефективної діяльності економічних суб'єктів усіх галузей, розвитку фінансової інклюзії та економічного зростання країни в цілому. В умовах діджиталізації економіки все більшу роль відіграють інформаційні технології, значного розвитку набули фінтех-компанії, вимоги споживачів фінансових послуг динамічно змінюються. Все це обумовило необхідність формування фінансових екосистем.

Основна характеристика екосистеми полягає у тому, що вона дає змогу та заохочує участь великих та малих організацій, а також окремих людей разом створювати, масштабувати та обслуговувати ринки, що перевищують можливості будь-якої однієї організації [1]. У сучасній науковій літературі існує декілька підходів до визначення фінансової екосистеми. Найбільшого поширення набуло визначення фінансової екосистеми як сукупності учасників фінансового ринку. На думку Ю.І. Онищенко, фінансові екосистеми – це системи, що поєднують за допомогою використання цифрових технологій усіх

учасників фінансового ринку [2]. Відповідно до Стратегії Національного банку України фінансова екосистема – це сукупність учасників фінансового ринку та інших сторін, які взаємодіють між собою одночасно на умовах співробітництва та конкуренції з метою створення та надання фінансових продуктів і послуг [3]. Саме завдяки синергії різних груп учасників фінансового ринку, таких як фінансово-кредитні установи, технлогічні компанії, споживачі фінансових послуг (фізичні та юридичні особи), представники академічної спільноти, створюються умови для розвитку фінансових послуг, розробки та впровадження інноваційних продуктів та кращого задоволення потреб ринку.

Формування фінансової екосистеми дає низку переваг:

- вона розширює можливості формування нових взаємозв'язків і співпраці для вирішення гострих соціальних та екологічних проблем;
- сприяє реалізації концепції сталого розвитку фінансового сектору національної економіки;
- розширює використання творчого та інтелектуального потенціалу учасників фінансового ринку;
- підвищує швидкість навчання, створення, впровадження і використання різних інновацій у фінансову сферу;
- забезпечує комплексну взаємодію зацікавлених сторін у рамках міжнародного співробітництва [4].

Національний банк України визначив ряд пріоритетів своєї діяльності, дотримання яких необхідне для створення ефективної та стабільної фінансової екосистеми:

- Досягнення низької та стабільної інфляції, забезпечення стабільності банківської системи, відновлення кредитування та валютна лібералізація.
- Адаптивне регулювання фінансового сектору. Створення умов для розвитку нових фінансових інструментів та бізнесмоделей, що відповідають вимогам динамічного середовища в Україні та світі.
- Інтеграція з ЄС шляхом приведення національної нормативної бази у відповідність до міжнародних стандартів.
- Трансформація Національного банку з метою перетворити його на сучасний центробанк [3].

Функціонування фінансової екосистеми відповідно до зазначених принципів сприятиме стабільності банківської системи, розвитку інноваційних фінансових послуг, посиленню клієнтоорієнтованості. Це в свою чергу матиме прямий вплив рівень економічного зростання країни, посилення економічної складової сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Поченчук Г.М. Екосистемний підхід на ринку фінансових послуг у цифрову епоху. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 4 (2). С. 7–15.

2. Онищенко Ю.І. Банківська діяльність в умовах розвитку цифрових технологій. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка».* 2018. Вип. 8 (73). Т. 23. С. 160–165.
3. Стратегія Національного банку України. НБУ. 22 с. URL: file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/Strategy_NBU_2018-2020.pdf (Дата звернення: 25.05.2023)
4. Маслій Н.Д., Задорожнюк Н.О., Жаданова Ю.О. Дослідження сутності та структури фінансової екосистеми. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 5(22). 2020. С. 148-151.
URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/29623/1/148-151.pdf

Сукач О.М., к.е.н., доцент,
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова,
Черкаси, Україна
Гордієнко Л.А., д.е.н., доцент,
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова
Черкаси, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Sukach O.M, PhD in Economics, Associate Professor,
Rauf Ablyazov University East European
Gordienko L.A., Doctor of Economics, Associate Professor,
Rauf Ablyazov University East European

SOCIAL PROTECTION OF CITIZENS AS THE BASIS OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Abstract. *Social protection of citizens is the basis of national security of the state. The modern system of social protection is based on the principle of humanism and concerns every member of society. Especially considering that in modern ones conditions, new social groups in need of social assistance appeared, and which were not in Ukraine before. That is why reforming the social protection system and carrying out structural reforms are a priority of state policy.*

Основні положення Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (2020 р.) та Конституція України визначають, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні» [1, 2]. Відтак, ураховуючи окреслені національні інтереси, визначені Конституцією України [2] і Законом України

«Про національну безпеку України» [3], одним із пріоритетів забезпечення національної безпеки є: захист прав, свобод і законних інтересів громадян України. Зокрема, Конституцією України визначено право громадян на соціальний захист у випадках передбачених законом [3].

Загалом, система соціального захисту є основою зміцнення людського капіталу та розширення можливостей людей. Вона допомагає окремим особам і сім'ям, особливо бідним і вразливим, долати кризи і потрясіння, знайти роботу, підвищити продуктивність, інвестувати в здоров'я та освіту своїх дітей і захистити старіюче населення.

Особливої актуальності даний інструмент підтримки національної безпеки набирає сьогодні. Адже, намагаючись подолати наслідки ковідної пандемії, Україна зіткнулась з новим викликом – військовими діями на території країни. Унаслідок військового втручання росії на територію нашої держави, кількість осіб, які потребують державної допомоги та перелік соціальних послуг значно зросли.

Відтак, постає питання розробки ефективної системи соціального захисту довгострокової дії шляхом зменшення нерівності, підвищення стійкості. Нова система та інструменти мають бути трансформаційними, оскільки вони будуть допомагати пом'якшувати економічні та фіскальні потрясіння та створювати можливості, даючи людям шанс стати продуктивними членами суспільства.

Право на соціальний захист має першочергове значення для гарантування захисту населенню, коли вони стикаються з обставинами, які позбавляють їх можливості повною мірою реалізувати свої права людини.

Право на соціальний захист включає право на доступ і збереження пільг без дискримінації з метою забезпечення захисту у таких випадках:

1. відсутність пов'язаного з роботою доходу через хворобу, інвалідність, материнство, травму на виробництві, безробіття, старість або смерть члена сім'ї;
2. недоступність медичних послуг;
3. недостатня підтримка сім'ї, особливо дітей і дорослих.

Наразі, в України необхідно враховувати, як вітчизняні реалії, так і досвід провідних країни щодо побудови оптимальної та ефективної моделі соціального захисту. Так, значна кількість розвинених країн використовують такі інструменти соціального захисту, як програми соціальної безпеки, що дозволяють максимально використовувати людський капітал. Окрім надання сім'ям, що перебувають у труднощах, додаткового доходу, системи соціального захисту також покращують доступ до інформації та послуг, підвищують продуктивність, захищають людей похилого віку та підтримують людей під час пошуку роботи [4].

Наразі соціальне забезпечення як компонент соціального захисту відіграє важливу роль у зменшенні та подоланні бідності, запобіганні соціальному відчуженню та сприянні соціальному залученню.

Зокрема, соціальні пенсії є критично важливим елементом права на соціальний захист для людей похилого віку, права людини яка знаходяться під загрозою без належної соціальної пенсії. Особливо вразливою категорією є жінки похилого віку. Вони живуть довше, а неоплачувана робота по догляду, яку вони виконують протягом усього життя, перешкоджає їхній можливості отримати офіційну роботу, а отже, сплачувати внески до соціального страхування чи отримувати гідну заробітну плату. Соціальна та економічна політика повинна виправляти цей дисбаланс шляхом дотримання принципів гендерної рівності в суспільстві.

Соціальний захист має ключове значення для того, щоб люди з інвалідністю, кількість яких зростає з кожним днем, здобули незалежність від сім'ї, активізували свою участь у суспільстві та підтримали їхню здатність жити з гідністю. Це може підвищити продуктивність, працевлаштування та економічний розвиток людей з обмеженими можливостями, а отже, сприяти забезпеченню їхніх доходів.

Соціальний захист має вирішальне значення для пом'якшення негативних наслідків безробіття для молоді**,** створення доступу до подальшої освіти, полегшення їх переходу від школи до роботи та покращення їхніх можливостей на ринку праці, одночасно забезпечуючи здійснення принаймні їхніх основних економічних і соціальних прав, у тому числі права на здоров'я, їжу, воду та санітарію, освіту та житло [5].

Варто зазначити, що Світовий банк має бачення універсального соціального захисту, щоб гарантувати всім людям необхідну підтримку, і щоб жодна особа чи група не залишилися осторонь. Це наріжний камінь інклюзивної соціальної політики**.**

Проте сьогодні поряд із універсальними, як правило державними, програмами соціального захисту, цільові заходи відіграють важливу роль у досягненні загального захисту. Так, варто зосередити увагу на розробці державних та благодійних програм цільового характеру, як то реабілітація інвалідів-військовослужбовців, психологічна реабілітація військовополонених тощо. Саме адресність допомоги сприятиме раціональному використанню ресурсів та наданню цільової допомоги.

Поряд із розробкою програм соціального захисту та системи надання послуг не менш важливими залишається питання залучення інвестиції для реалізації проектів соціальної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року, № 392/2020. [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text
2. Конституція України від 28 червня 1996 року, у редакції від 01.01.2020. [Електронний ресурс].

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року, № 2469-VIII, у редакції від 31.03.2023. [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text
4. About the right to social security and human rights: OHCHR and the right to social security. [Електронний ресурс]. URL: https://www.ohchr.org/en/social-security/about-right-social-security-and-human-rights
5. Grosh, Margaret; Leite, Phillippe; Wai-Poi, Matthew; Tesliuc, Emil. (2022). Revisiting Targeting in Social Assistance: A New Look at Old Dilemmas. Human Development Perspectives [Електронний ресурс]. URL: http://hdl.handle.net/10986/37228.

Ткаченко О.В., к.е.н., професор,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна
Лісняк І.А., аспірант,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Tkachenko O.V., Ph.D., Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine
Lisnyak I.A., Postgraduate Student,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE POST-WAR RECOVERY POLICY FOR UKRAINIAN ECONOMY

Abstract*. The article is devoted to a critical analysis of the experience of the theoretical background development for the reforms economic policy on the independent Ukraine economy. Significant shortcomings of both the processes of implementing the reforms economic policy and its theoretical background in the context of the Ukraine national economy model formation are substantiated. The proposals regarding priority tasks and criteria for evaluating the social outcomes of the government policy were formulated in the conditions of the post-war recovery of the economy of Ukraine.*

Висока ціна, що сучасна Україна сплачує за реалізацію свого ліберально-демократичного вибору, висуває особливі вимоги до суспільної результативності процесів повоєнного відновлення. Глобальність ресурсної бази, що має залучатись для вирішення завдань повоєнної відбудови, загальносуспільне значення породжуваних відновлювальними програмами витрат і вигід, також ставить якісно нові завдання перед соціально-економічною політикою уряду. Урядова політика часів незалежної України традиційно була об'єктом наукової критики [1–3], проте і наукове обґрунтування цієї політики зазвичай формувалось як «аналіз post factum». Достатньо згадати хоча б «концепцію формування ринкової економіки в пострадянських країнах», що стала класичним прикладом застосування помилкових підходів до вирішення гранично важливого суспільного завдання. Адже не лише реалізація політики стала сферою випробування теоретичної аргументації, а й самі теоретичні підходи до формування політики (теза про автоматичне поширення ефективних моделей ведення бізнесу та виникнення конкурентної структури галузевого виробництва, оптимальний розподіл ресурсів між галузями тощо як результат створення «загальних рамок ринкової взаємодії») виявилась критично далекою від реальності.

Відповідно, політика повоєнного відновлення має забезпечити досягнення не просто певних цільових показників обсягів доданої вартості, їх динаміки чи структури за секторами економіки, а і якісні зміни в системі господарських відносин, факторів соціальної мобільності та конкурентоспроможності осередків виробництва [4]. Ключовим аспектом цих змін, вирішальним критерієм їх відповідності національним інтересам України є формування інноваційно орієнтованої економіки з випереджальними темпами розширення попиту на кваліфіковану працю, з високою економічною ефективністю інвестування в людський капітал. Без якісного оновлення місця людини в процесах економічного відтворення, механізмів фінансування соціальної сфери, умов конкуренції на внутрішніх галузевих ринках та отримання доступу до реалізації експортного потенціалу зростання не набуде стійкості. Адже таке зростання знову базуватиметься на тимчасовому доступі до відносно дешевих ресурсів (у нашому випадку – цільових програмах пільгового фінансування відновлення української економіки), а не високій якості інститутів, що надійно пов'язують зростання персонального добробуту економічних агентів з їх успіхами в суспільно корисній інноваційній господарській діяльності. А саме формування такої інституціональної структури вважається абсолютно необхідною (хоча, можливо, і недостатньою) умовою сталого зростання [5].

Поточна ситуація, яка здається сприятливою завдяки високій пріоритетності відбудови України для міжнародної спільноти, створює не лише додаткові можливості, але й ризики. Останні пов'язані з тим, що масштаби іноземної допомоги можуть дозволити досягати зростання (тимчасового і нестійкого, обумовленого масштабними вливаннями зовнішніх інвестицій та широкою

присутністю міжнародного менеджменту в реалізації проєктів) без якісного перетворення моделі української економіки, за збереження її «родових» ознак, що протягом тривалого періоду гальмували поширення інновацій, сприяли укоріненню рентоорієнтованої економічної поведінки, перетворювали соціальну сферу на «джерело податкового тягаря для бізнесу» замість провідного джерела генерації конкурентних переваг.

Отже, пріоритетним завданням політики повоєнного відновлення має бути не просто поновлення і розширення масштабів економічної активності, а якісне оновлення системи стимулів та механізмів, що опосередковують зв'язок між суспільно значущими результатами господарської діяльності й масштабами її ресурсного забезпечення. Замість штучної монополізації сфер діяльності та обмеження пропозиції, поширеними (вигідними) мають стати інноваційно орієнтовані моделі розвитку бізнесу, що будуть чутливими (завдяки диференціації режимів взаємодії з урядовими структурами) до загальносуспільних та екологічних аспектів діяльності економічних агентів.

Список використаних джерел:

1. Геєць В.М. Інноваційний шлях розвитку та економічне зростання // *Інноваційна Україна: Науковий збірник*. 2005. Вип. 7. К: НТУ „КПІ". С.38-42.
2. Денисенко М.П., Риженко Я.В. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні. *Проблеми науки.* 2007. № 6. С.10-16.
3. Галабурда М. К. Методологія обґрунтування постсоціалістичних циклів і криз. *Економічна теорія*. 2011. № 4. С. 26–31.
4. Верба Д., Кудінова А. 15 років зростання без розвитку: що блокує соціально-економічний прогрес України? *Україна: аспекти праці*. 2005. Вип.7. С.3–10.
5. Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2013). Why nations fail. Profile Books.

Топольніцький В.В., к.ю.н.,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна
Чухрай І.Ю., головний науковий співробітник
науково-дослідного управління проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

ПРАКТИКА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ ОБОРОНИ МІЖНАРОДНОЮ ДОПОМОГОЮ

Topolnytskyi V.V., Ph.D.,
The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,

Kyiv, Ukraine
Chukhrai I.Y.,
The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
Kyiv, Ukraine

PRACTICE OF FOREIGN COUNTRIES REGARDING THE LEGAL REGULATION OF PROVIDING THE DEFENSE FORCES WITH INTERNATIONAL AID

Abstract. *The scientific work is devoted to solving the problems of implementing at the legislative level an effective and efficient legal mechanism regarding the legal regulation of relations in the sphere of obtaining financial, technical and humanitarian income within the limits of international aid, in connection with which there is an urgent need for the introduction by foreign partners of the PRACTICE of legal regulation on places for independent supervision by the US Government of the procedure for the use of international aid by Ukraine.*

Країни-учасники «Рамштайну» з початку повномасштабного вторгнення в Україну росії залишаються найбільшими донорами міжнародної допомоги Україні, якою є воєнно-технічна, фінансова, гуманітарна та консультаційна допомога для забезпечення сил оборони України у здійсненні відсічі агресії. На сьогодні до країн представників оборонних відомств входять понад 50 країн, що передувало створенню Консультативної групи з питань оборони України, яка діє на постійній основі. У її межах раз у місяць відбуваються консультації із партнерами. Лише Конгрес США виділив близько 66 мільярдів доларів на фінансування військової, економічної та гуманітарної допомоги Україні, а Пентагон здійснює поповнення запасів зброї [1].

Разом із тим на Рамштайні було розглянуто питання щодо підзвітності за надану міжнародну допомогу. Зарубіжні партнери групи «Рамштайн» працюють над адаптацією американської практики підзвітності до бойового середовища в Україні за допомогою розширених фінансово-правових механізмів звітності та інспекцій на місцях. Ці заходи виходять за рамки попередніх практик і програм, які використовувались в інших міжнародних місіях щодо надання відповідної міжнародної допомоги [2]. Питання підзвітності має інституційно-правове підґрунтя для впровадження зарубіжного правового регулювання через розроблення, створення та започаткування нового організаційно-правового формату контролю, оцінки та звітності/підзвітності здійснення забезпечення сил оборони в межах міжнародної допомоги Україні, а саме через ПРАКТИКИ.

Варто зазначити, що на сьогодні в Україні на законодавчому рівні відсутній правовий механізм щодо правового регулювання відносин у сфері отримання фінансових, технічних та гуманітарних надходжень в межах міжнародної допомоги та контролю за їх використанням у зв’язку із чим постає нагальна

потреба запровадження зарубіжними партнерами ПРАКТИКИ правового регулювання на місцях для незалежного нагляду Урядом США за порядком використанням міжнародної допомоги Україною.

Водночас, з метою усунення цих прогалин створено Міжвідомчу робочу групу, яка складається з офісів трьох генеральних інспекторів з американської сторони, зокрема Міноборони, Держдепартаменту, Агентства з міжнародного розвитку (далі – USAID). Крім того, до нагляду за наданою міжнародною допомогою Україні долучені й інші генеральні інспектори наглядових американських урядових установ та 17 розвідувальних організацій. Вищезазначені установи направляють своїх представників (профільних фахівців) у міжнародний офіс оперативного регулювання в Україні для виконання наглядово-контролюючих функцій на місцях та надання об'єктивної оцінки стану використання міжнародної допомоги Україною, а саме:

- слідчі (виявляють, координують та супроводжують розслідування фактів шахрайства і корупції, а також координують заходи для виявлення та стримування злочинців, які незаконно використовуватимуть міжнародну допомогу України);

- аналітики (формують об'єктивну складову ризиків зловживання коштами отриманої міжнародної допомоги, організовують здійснення дистанційного та особистого з виїздом на місцях моніторингу);

- інспектори (контролюють та підтверджують проходження операційних фінансових операцій в Україні наданої зарубіжними партнерами міжнародної допомоги);

- аудитори (здійснюють перевірку бухгалтерського обліку за формами та класифікаторами міжнародних фінансових програм, оцінка та аудит звітності України за отриману міжнародну допомогу);

- консультанти (надають рекомендації щодо проведення фінансування на місцях та супроводжують здійснення фінансової звітності отриманої міжнародної допомоги);

- логісти (координують регламентні спроможності матеріального та технічного забезпечення військових підрозділів на місцях за належністю та об'єктивної потреби) [3]

Так, USAID з вересня 2022 року розпочало п'ятирічний проєкт підтримки фінансового сектора України на 33 млн доларів. В Україні перебувають інспектори-аудитори Державного департаменту США, Міністерства оборони США та USAID для поліпшення незалежного нагляду за допомогою США та дотримання найвищих стандартів підзвітності та всебічного нагляду за міжнародною допомогою. Разом з інспекторами-аудиторами зі США залучена третя сторона - консультанти Світового банку та міжнародної консалтингової компанії «Deloitte» (одна із чотирьох найбільших у світі аудиторських компаній зі штаб-квартирою в Лондоні), щоб переконатися, що міжнародну допомогу від США Україна використовує за призначенням.

Рисунок 1. Практика здійснення контролю міжнародної допомоги Україні [2]

Варто зазначити, що за результатами проміжної перевірки Міністерство фінансів США не встановило жодних ознак зловживання коштами США в Україні, але буде продовжувати нагляд, щоб забезпечити належні гарантії для запобігання корупції [2]. Загалом США виділили понад 36,4 мільярда доларів на безпекову допомогу Україні з початку правління адміністрації Байдена, а також продовжують працювати зі своїми союзниками та партнерами, щоб забезпечити Україну додатковими можливостями для здійснення захисту її суверенітету [4].

На підставі вищезазначеного у зв'язку з постійним наданням міжнародної допомоги Україні в період дії воєнного стану та з метою виключення зловживань з отриманими коштами є необхідність подальших наукових досліджень щодо розроблення та впровадження на законодавчому рівні дієвого та ефективного правового механізму отримання міжнародної допомоги та контролю за її використанням.

Список використаних джерел:

1. США хочуть до березня 2023-го запустити систему контролю допомоги Україні ЗМІ. URL:https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/14/7152496/ (дата звернення: 20.05.2023).

2. Хто і як перевіряє використання Україною допомоги США. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/dopomoha-ssha-hroshi-zbroya-audyt/32259912.html (дата звернення: 20.05.2023).

3. Контроль використання військової допомоги. URL:https://www.radiosvoboda.org/a/news-nuland-audytory-ssha-/32241299.html (дата звернення: 20.05.2023).
4. Fact Sheet on U.S. Security Assistance to Ukraine. URL: https://media.defense.gov/2023/May/03/2003214586/-1/-1/1/UKRAINE-FACT-SHEET-MAY-3.PDF?fbclid=IwAR2SNdWd2lwDB4jO1tPxDH2DlAzCQ9_bQq2xIy9-oDhCYKmn03-ahQFe6OM (дата звернення: 20.05.2023).

Федоров Е.В.,
Бюро економічної безпеки України,
Київ, Україна

ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Fedorov E.V.,
Economic Security Bureau of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

THREATS AND RISKS OF THE NATIONAL ECONOMIC SECURITY

Abstract. *The challenges, threats and risks of economic security are interconnected, mutually determining components of the national security environment, which under the conditions of all-encompassing globalization are difficult to divide by levels, they are rather complex in nature. Despite the non-local nature of the emergence of challenges, threats and risks, they cannot be considered by state governments in isolation and require close international cooperation.*

Національна економічна безпека розвивається в певному глобальному середовищі, яке в тому числі, характеризуються сукупністю економічних умов розвитку підприємницького та ділового життя. На формування та стан національної економічної безпеки здійснює вплив дуалістичний характер глобалізації світогосподарського розвитку.

Виклики, загрози та ризики економічної безпеки є взаємопов'язаними, взаємо обумовлюючими складниками національного безпекового середовища, мають комплексний характер. Незважаючи на локальний характер виникнення викликів, загроз та ризиків вони не можуть розглядатися урядами державу ізольовано і потребують переважно тісної міжнародної співпраці [2].

Всесвітній економічний форум визначив головним ризиком для глобального розвитку нерівність між багатими та бідними країнами, яка посилилася внаслідок пандемії COVID-19 [7]. Пандемія коронавірусу та її наслідки стали справжнім випробуванням для міжнародної та національної безпеки. Сьогодні рівень впливу глобальних чинників на національні безпекові системи визначається передусім ступенем залученості країн до глобальних процесів. Рівень глобалізації України з 2000 року є вищим

порівняно із середньосвітовим рівнем глобалізації і наближений до середнього індексу регіону Європи і Центральної Азії. У 2020 році Україна з індексом глобалізації 73 знаходилася на 44-й позиції у відповідному рейтингу (для порівняння: на першій позиції знаходилася Швейцарія з індексом 91, на останньому (196-му) місці – Сомалі з індексом 31). Зазвичай, менші за розміром економіки країни мають вищий ступінь взаємозалежності з іншими країнами і тому посідають вищі позиції у рейтингу глобалізації.

Таблиця 1.Вплив глобальної фінансової кризи, пандемії та війни на показники економічної безпеки України

Індикатор та одиниця виміру його зміни	**Зміна індикатора під впливом чинників:**		
	Глобальна фінансова криза (2009 до 2008)	**Пандемія COVID-19 (2020 до 2019)**	**Повномасштабна війна (2022 до 2021)**
ВВП, %	+31,9	+6,2	-4,8
ВВП на душу населення, %	+32,4	+6,8	-3,8
Темпи економічного зростання, п.п.	-17,4	-7,0	-32,5
Інфляція, процентні пункти	-10,0	+0,9	+16,6
Коефіцієнт покриття експортом імпорту, %	+13,2	+15,2	-29,3
Приплив ПІІ, %	-55,9	-100,6	-88,4
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу у % до ВВП, п.п.	+5,36	+6,07	+6,69
Офіційний обмінний курс, %	+47,9	+4,3	+18,5
Міжнародні резерви, %	-16	+15,1	-7,9
Дефіцит державного бюджету у % до ВВП, п.п.	-2,6	-3,2	-14,0
Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, п.п.	+4,4	+3,4	+7,7
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, п.п.	+31,0	+1,7	+17,3
Рентабельність банківських активів, процентні пункти	-5,4	-1,8	-3,8
Частка непрацюючих кредитів в загальному обсязі кредитів, наданих банками, п.п.	+9,6	-7,2	+8,8
Чисельність населення, %	-0,4	-0,6	-1,0
Коефіцієнт природного приросту (скорочення), на 1 тис. осіб населення, осіб	+1,1	-1,6	+2,8
Безробіття, п.п.	+2,4	+1,3	+14,7
Середньомісячна заробітна плата, %	+5,5	+10,4	+5,9
Рівень «тінізації» економіки, п.п.	+9	+2	+18
Рівень злочинності, %	+13,1	-24,6	+12,8

Джерело. Розраховано автором за даними [4,5,8].
Примітка: заливкою позначено найгіршу з точки зору безпеки зміну індикатора.

За роки незалежності посилився вплив чинників глобального середовища на економічну безпеку України, зокрема, тільки за останні 15 років національна економічна безпека зіткнулася з трьома безпрецедентними викликами –

глобальною фінансовою кризою, пандемією COVID-19 та повномасштабною війною. З метою визначення впливу зазначених викликів на економічну безпеку України проведено компаративний аналіз зміни основних параметрів економічного середовища під час дії зазначених чинників. Перелік показників для порівняння сформовано на основі аналізу існуючих підходів до оцінки стану економічної безпеки країни, що передбачають моніторинг окремих її індикаторів [1,3,6], та обрання найбільш важливих та показових з них, які відображають різні складові безпеки (табл. 1).

Проведене дослідження дозволило визначити такі особливості та закономірності впливу чинників сучасного глобального середовища на економічну безпеку країн світу, зокрема, й України. В останні роки зростають темпи трансформації глобальних чинників національної економічної безпеки, яка відбувається за наступними векторами: трансформація по вертикалі – зміна рівня та масштабів прояву відповідних загроз (коли загрози локального рівня з часом перетворюються на виклики регіонального та глобального масштабу), трансформація по горизонталі – урізноманітнення видів глобальних викликів, поява нових загроз. Вплив глобальних трендів на економічну безпеку країн є асиметричним у часовому та просторовому вимірах. З одного боку, дія глобальних загроз може відчуватися раніше у одних країнах і пізніше – у інших. З іншого боку, різні виклики глобалізації мають диференційований вплив на різні держави – у одних вони можуть проявлятися у більшій мірі, у інших – в меншій або майже не проявлятися. Ця асиметричність пов’язана як із різним запасом міцності національних економік, так і з їх різним ступенем залученості до глобальних процесів. Дія глобальних загроз безпеці у кожному конкретному випадку зазвичай має ефект ланцюгової реакції: загроза певного виду (первинна) може запустити послідовне виникнення ризиків інших типів (вторинні). При цьому можливий зворотний вплив змін національного безпекового середовища на середовище міжнародної безпеки (наприклад, як це відбувається із впливом війни України з рф на глобальну продовольчу безпеку). Із урахуванням постійного розширення переліку глобальних чинників, що можуть становити загрозу економічній безпеці, їх урізноманітнення, переплетіння та посилення багатовимірності, виникає проблема ускладнення перспективних прогнозів стану безпекового середовища на основі моніторингу перебігу глобальних процесів.

Список використаних джерел:

1.Бобох, Н., Протасюк, Г. (2014) Основні загрози економічній безпеці України в умовах кризових явищ. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. № 6. С. 10-18.

2.Булатова, О. В. та Федоров, Е. В. (2022). Виклики, загрози та ризики формування національноїекономічної безпеки: глобальний та національний

рівень. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка,* 23. С. 52–65.
3.Губенко, І. В. (2011). Особливості формування системи показників економічної безпеки національної економіки. *Науковий вісник УДІЕУ*. № 4(12). С. 55-60.
4.Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/
5.Статистика Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic
6.Шлемко, В. Т., Бінько, І. Ф. (2012). Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення. К.: КНЕУ. 193 с.
7.The Global Risks Report (2022).17th Edition. World Economic Forum. 116 p.
8.UNCTADstat. URL: https://unctadstat.unctad.org/EN/

Чеберяко О.В., д.і.н., к.е.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна
Колесник В.Ф., д.і.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОЇ ФІНАНСОВОЇ ВІДБУДОВИ

Cheberyako O. V., Doctor of Habil.in Historical Sciences, PhD in Economics, Professor Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
Kolesnyk V. F., Doctor of Habil.in Historical Sciences, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

GLOBAL EXPERIENCE OF POST-WAR FINANCIAL RECONSTRUCTION

Abstract. *In order to implement the successful post-war financial reconstruction of Ukraine, the historical discourse of the post-war recovery of some countries of the world is considered: the European recovery program, the economic miracle of West Germany, the Italian boom, the economic expansion of Japan, the South Korean miracle, the reconstruction programs of Bosnia and Herzegovina, the recovery of Israel, the revival of Afghanistan*.

У XX столітті Європа і Україна двічі здійснювали велику повоєнну відбудову. В історичному контексті існує ІІІ покоління надання фінансової допомоги: І покоління - це відбудова європейських країн за планом Маршалла після Другої світової війни; ІІ покоління сформувалося після "холодної війни"

та падіння соціалістичного блоку - Боснія, Косово, Хорватія, Македонія; ІІІ покоління пов'язується з подіями 11 вересня 2001 р. і наступними воєнними діями на Близькому Сході (Ірак, Афганістан) [1].

Для здійснення повоєнної фінансової відбудови України, яка б забезпечила швидке відновлення економічної діяльності для покращення фінансової безпеки держави, необхідно звернутися до історичного дискурсу повоєнного відновлення деяких країн світу.

Європейська програма відновлення (European Recovery Program, ERP) (План Маршала) – чотирьохрічна програма широкомасштабної економічної допомоги США країнам Європи, розореним Другою світовою війною, шляхом надання фінансової допомоги на відбудову економіки, створення найбільш сприятливих умов для імпорту американських товарів та заохочення державних та приватних американських інвестицій. Почала реалізовуватися після закінчення війни з квітня 1948 року як відповідь на значні економічні та соціальні виклики. Мала дві складові: продовольча допомога та кредитування поставок обладнання для відновлення промислового та аграрного виробництва. До грудня 1951 року США надали допомогу 13 країнам Європи обсягом $13,3–15 млрд: Великій Британії ($2,8 млрд), Франції ($2,5 млрд), Італії та Німеччині (по $1,3 млрд) [2]. Хоча план був передбачений для шістнадцяти країн Європи, основними одержувачами допомоги стали Великобританія, Франція, Італія, Західна Німеччина та Нідерланди – на ці чотири країни пішли 2/3 всіх коштів.

Гроші не йшли до бюджетів країн безпосередньо, а виділялися на цільове придбання промислової та сільськогосподарської продукції. 20% від суми становили дешеві кредити, а 80% були передані у вигляді безоплатної фінансової допомоги. Акумулювали та контролювали кошти спеціальні фонди під спільним управлінням органів влади країн-реципієнтів і США. Ці ж фонди вели облік потреб країни та контролювали витрати.

За чотири роки ВВП західноєвропейських країн зріс на третину, сільськогосподарське виробництво – на 11%, промислове – на 40%, обсяг торгівлі – на 40%. У 1951 році на зміну плану Маршалла прийшов закон про взаємну безпеку, згідно з яким США щороку виділяли $7,5 млрд на військово-економічну співпрацю з країнами Західної Європи. План Маршалла став першим щаблем трансатлантичної інтеграції, що 4 квітня 1949 року започаткувало систему колективної оборони у форматі Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

Економічне диво Західної Німеччини (1948–1960) – це швидке та ефективне економічне відновлення є прикладом успішного виходу з гострої кризи в результаті виважених дій політичного керівництва на основі створення бази для швидкого розвитку економіки в поєднанні із зовнішньою економічною підтримкою США (лібералізація економіки за збалансована участь держави в економічному житті).

Переможена Німеччина після війни була вщент зруйнована: виробництво скоротилося у 7 разів порівняно з довоєнним рівнем, зруйновано 25% житла, 20% промислових об'єктів, 40% транспортної інфраструктури, кожен другий мешканець був безробітним. Фінансова система зазнала колапсу через величезну інфляцію та держборг.

У червні 1948 року німецький політик Людвіґ Ергард ("батько німецького економічного дива", ліберальної ідеології) ухвалив рішення про скасування державного контролю за цінами на товари та 90% регуляторних обмежень для бізнесу, стимулювання конкуренції та інвестицій, запуск механізмів приватизації, проведення грошової реформи.

В економіці запровадили такий план: дерегулювати бізнес; демонополізувати економіку; підтримувати малий і середній бізнес; фіскально стимулювати експорт та інвестиції; особливу увагу надавали реіндустріалізації. Це стало фундаментом соціальної ринкової економіки. У 1962 році рівень промислового виробництва в Західній Німеччині перевершив довоєнні показники втричі. ФРН займала друге місце за величиною золотовалютних резервів, третє місце після США та Англії за обсягом промислового виробництва. Середньорічні темпи економічного зростання 1950–1966 рр. становили близько 9,2% [7].

Італійський бум (1953 –1973) – це швидке економічне зростання в Італії шляхом модернізації економіки, під час якого економіка країни з аграрно-індустріальної перетворилася в одну з найбільш індустріалізованих у світі й увійшла до світових лідерів за рахунок допомоги США.

Італія опинилася серед найбільш постраждалих і зруйнованих європейських країн. ВВП був лише на рівні бідних країн, а військово орієнтована промисловість у занепаді.

Історія повоєнного відновлення Італії унікальна державно-монополістичним капіталізмом, який проявився також в існуванні гігантських державних об'єднань. Італія отримала $1,5 млрд допомоги в рамках плану Маршалла у вигляді товарів та обладнання. 6 компаній-монополістів ("Фіат", "Едісон", "Монтекатині", "Фальк", "Смі", "Саде") отримали більше половини цієї допомоги. У 1951 р. італійський уряд розробив і почав реалізовувати так звану систему пріоритету – порядок розподілу урядом сировини таким чином, щоб великі монополісти першими отримували дефіцитну сировину. Той самий принцип працював і у видачі кредитів: монополії отримали в кредит 85 млрд італійських лір, а малий та середній бізнес – у 8 разів менше. Той самий "Фіат" отримав 35% кредитів у рамках плану Маршалла. Дрібним і середнім компаніям був недоступний і внутрішній фінансовий ринок. З 600 млрд лір, зібраних з 1948 по 1952 р. шляхом випуску акцій та облігацій, більшу частину знову ж таки отримали великі концерни [7]. У результаті італійські монополісти почали швидко розвиватися та захоплювати зовнішні ринки, що призвело до зростання промислового виробництва. Крім підтримки монополій, важливим кроком стала аграрна реформа 1950-1955 років. Усього

було продано 1,5 млн га землі, що допомогло збільшити ефективність аграрного виробництва та створити попит на виробництво аграрної техніки.

Італія повністю відновилася після війни вже до початку 1950-х рр., а в період з 1953 по 1962 обсяг промислового виробництва зріс втричі, але рівень зарплат прицьому не особливо виріс. Проблеми, надмірної монополізації виявилися вже наприкінці 60-х років разом з корупцією та диспропорціями в розвитку окремих регіонів Італії.

Економічна експансія *Японії* (1948–1962). Японія не лише програла війну, вона була знищена: рівень промислового виробництва становив 20% показників 1939 року; 70% усіх промислових потужностей було зруйновано; втрачено всі захоплені території, від яких залежало постачання сировини, палива та продовольства. Відновлення величі відбувалося з 1945-1952, коли країна перебувала під повним контролем США і були надані пільгові кредити у грошовій і натуральній формах на суму 2,4 млрд дол. (у середньому 4,5% ВНП Японії) [6]. Це дозволило здійснити непопулярні, але важливі ліберальні зміни. Основа економічного дива Японії – особливість культури та способу життя. Тому повторити досвід Японії в повному обсязі неможливо. У Японії вийшов мікс ліберальної, планової та самобутньої економіки. Виділяють 2 етапи економічного дива Японії: демілітаризація та лібералізація при США до 1951 року та японська модель після відходу американців.

Демілітаризація та лібералізація (1945–1952) – ліквідація промислових картелей, податкова реформа (знижено корпоративні податки, збільшено – оподаткування населення), аграрна реформа (відкрито продаж землі – з´явилися заможні аграрії), бюджетна реформа (зупинка виплат компенсації військовим заводам і безоплатних субсидій збитковим підприємствам), обмеження на імпорт іноземних авто в країну як протекціоністський крок, великі промислові замовлення США через Корейську війну (1950-1953).

Японська модель (1952–1962) – побудова планової економіки по-японськи з визначенням пріоритетних галузей. Якщо в середині 1950-х це були класичні металургія, енергетика та суднобудування, то вже у 1960-х їх замінили нові пріоритети – електроніка та автомобілебудування. Компанії з пріоритетних галузей отримували максимальну держпідтримку: субсидії, пільгові кредити, високі мита на імпорт готової конкурентної продукції, обмеження іноземних інвестицій і відверті демпінгові інструменти. Величезне значення мала і культура довічної прихильності працівника до підприємства, божевільна працездатність і самопожертва японців заради процвітання корпорації.

Ключовим елементом успішного відновлення економіки країни стала ставка на високотехнологічне виробництво, скуповування патентів по всьому світу. Лише з 1950 по 1960 рік японські компанії придбали понад 30 тисяч патентів на близько $1 млрд. У результаті виробляли технологічну продукцію, фокусуючись лише на товарах, які можна експортувати на великі ринки збуту. На науково-технічні розробки витрачалося понад 3% ВВП. Такий підхід дозволив Японії швидко захопити світовий ринок споживчої електроніки. У

1956 році, усього за десять років, показник ВВП на душу населення перевищив довоєнний рівень. У період відновлення середній річний приріст ВВП душу населення становив 7,1%. Ще через дванадцять років, у 1969 році Японія вийшла на друге місце у світі за обсягом ВВП і промислового виробництва, а економіка стала найкращим прикладом успішного відновлення після війни.

Південнокорейське диво (1945–1980). У результаті війни Корея була зруйнована і розділена на дві частини, ВВП на душу населення у 1961 році становив $80 доларів – за цим показником країна поступалася навіть багатьом країнам Африки, у містах не було електрики, основна промисловість залишилася у Північній Кореї [5].

В історії Південної Кореї головним фактором зростання стала допомога США. З 1945 по 1976 рік Корея отримала понад $12,6 млрд економічної допомоги, більше отримав лише Ізраїль. Проте за ефективністю використання зовнішньої фіндопомоги до 1960-х років Південна Корея – приклад того, як не треба робити: основну інфраструктуру відновили, в іншому гроші США активно розкрали та використала на політичні цілі політична еліта. Протягом 1945-1960 років були проведені єдині фундаментальні реформи – земельна та масова освіта. В економіці влада намагалася проводити політику імпортозаміщення, яка виявилася провальною – країна не мала достатніх обсягів природних ресурсів і внутрішнього ринку. Американська допомога становила майже 80% усіх державних доходів і забезпечувала значну частину всього ВНП Південної Кореї. США переглянули свій підхід, скоротили фіндопомогу і змусили Південну Корею змінити політику.

Економічні реформи в Кореї розпочалися у 1961 р, коли до влади прийшла нова команда реформаторів на чолі з генералом Пак Чон Хі, яка проводила експортоорієнтовану економічну політику – перетворення країни з відсталої аграрної на сучасну індустріальну на основі централізованого управління, посилення значення ключових галузей промисловості, зменшення безробіття, збільшення експорту, підвищення конкурентоспроможності південнокорейських товарів і продуктивності праці. Ключовими галузями промисловості було визнано електроніку, суднобудування і автомобільну промисловість.

Диктатура дозволяла використовувати абсолютно неринкові методи: п'ятирічки, націоналізацію банків та ставити держзавдання для всіх великих бізнес-конгломератів. Важливу роль зіграла і В'єтнамська війна, оскільки США стали великим замовником.

З 1960 по 1980 року Південна Корея мала стабільне зростання економіки в середньому 8%, її ВВП в рази перевищував ВПП Північної Кореї. У 1963-1969 роках середній щорічний приріст ВВП загалом досягав 35%. Це зростання заклало фундамент для того, що Південна Корея стала однією з провідних світових економік вже до 2000 року.

Програми реконструкції Боснії та Грецеговини. Після великих повоєнних руйнувань країни були відновлені за допомогою втручання США та

західноєвропейських держав, особливо Німеччини, Великої Британії, Франції. Пул міжнародної допомоги наповнювався фінансами від держав-донорів, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та низки філантропічних ініціатив. Сумарно з 1996 по 2005 роки міжнародна спільнота надала 9 мільярдів доларів США допомоги для післявоєнної відбудови Боснії і Герцеговини (майже 200% від ВВП БГ за 1996 рік). Гранти були домінантною формою міжнародної допомоги: з 1996 по 2004 на них припадало 82% виділених коштів. Найбільшу частку коштів отримала сфера соціальної інфраструктури та публічних послуг (майже 2 млрд дол). Лише 3% загальної міжнародної допомоги було виділено сектору виробництва. Міжнародна допомога становила від 140 до 279 дол. США на душу населення в рік – найвищий рівень у сучасній історії відбудови країн [8]. Під час відновлення Боснії і Герцеговини були допущені помилками: брак стратегії розвитку економіки; відсутність єдиного центру координації для програм реконструкції; дублювання зусиль різних донорів та їхні слабкі комунікації; низький управлінський потенціал органів влади.

Досвід цих країн показує, що треба мислити стратегічно: розбудовувати інституції, а не лише дороги та будівлі.

Становлення Ізраїлю (1948–1962). До проголошення незалежності 14 травня 1948 року територія країни була зруйнована "війною за незалежність". Економіка перевантажена величезним (800 тисяч) напливом емігрантів з арабських країн. Витрати на армію становили 40% від усіх витрат країни. Сільське господарство забезпечувало лише близько 50% потреб у харчових продуктах, а доходи від експорту покривали не більш ніж 30% витрат на імпорт.

Додатковими ресурсами для відбудови стали: кредити та гранти США, репарації від Західної Німеччини ($112 млрд у сучасному еквіваленті, це до 55% додаткових доходів бюджету у 1952–1965 роках) і випуск держоблігацій (Позика незалежності), які розміщувалися в інших країнах (це єдина країна, якій США для повоєнного відновлення дозволили розмістити свої облігації) [7]. З 1952 року запроваджена Нова економічна політика – лібералізація економіки, через скасування розподільчої системи та держрегулювання цін, відмова від емісії грошей на покриття витрат, великі інфраструктурні проєкти – будівництво Національного ізраїльського водопроводу, енергетичних заводів і портів, інвестиції в аграрний сектор та легку промисловість.

З 1954 по 1964 рік ВВП Ізраїлю зріс на 10%, споживання на душу населення зросло на 221%, країна практично досягла нульового безробіття. А головне – залучення інвестицій для закладання основ своєї промисловості.

Афганістан. У 2002 році був створений багатосторонній донорський Трастовий фонд реконструкції Афганістану (ARTF), який координує міжнародну допомогу для покращення життя мільйонів афганців [2]. Цей фонд підтримувався за рахунок 34 донорів та адмініструвався Світовим банком. У період з 2002 по 2021 роки Трастовий фонд надавав підтримку через

національні пріоритетні програми уряду. Згідно даних опублікованих Світовим банком 75% державних витрат покривалися грантами від міжнародних партнерів [3]. Та наразі, у зв'язку з приходом до влади Талібану, таке фінансування набуває тенденції до зменшення.

Уряд США сукупно витратив $145 млрд на відновлення Афганістану. Враховуючи вплив інфляції, це більше ніж США витратили на Західну Європу за Планом Маршалла після Другої світової війни. У зв'язку зі зміною влади фінансування з боку США також припинилось.

У 2021 році програма розвитку ООН заснувала спеціальний цільовий фонд для надання фінансової допомоги населенню Афганістану.

Позитивними прикладами повоєнної відбудови може бути: відбудова шведської економіки (1945–1973); економічне відродження Франції (1945–1975) та деяких інших держав.

Перед Україною, яка зазнає жахливих економічних та екологічних втрат і має негативні соціальні наслідки через розв'язану росією геноцидну війну, уже сьогодні стоїть завдання чіткого визначення стратегії та практичних кроків по відбудові країни після закінчення військових дій. Враховуючи при цьому кращий світовий досвід повоєнної відбудови, варто розуміти, що у кожній країні він значною мірою залежав від її економічних, геополітичних, культурних особливостей. Тому успішні приклади інших країн не можуть повністю братися як готовий інструмент. Але є низка спільних інструментів для всіх успішно відбудованих після війни країн: лібералізація економіки, створення державою великої кількості робочих місць, експортно орієнтована економіка, значне вливання зовнішніх фінансових ресурсів. Проте, навіть маючи у своєму розпорядженні всі інструменти для зростання економіки, важливо ефективно їх використовувати. Від цього залежить, чи досягне країна успіху, чи поповнить величезний список невдалих прикладів, таких як Афганістан чи Ірак.

Список використаних джерел:

1. Богдан Т. Як світ надавав фінансову допомогу Іраку на відновлення після війни та чому це не допомогло диверсифікувати економіку країни? URL:https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/2/687733/
2. Мошенець О. Яка модель повоєнного відновлення спрацює в Україні URL: https://lb.ua/blog/olena_moshenets/533342_yaka_model_povoiennogo_vidnovlennya.html
3. Afghanistan Reconstruction Trust Fund. URL: https://www.wb-artf.org/who-we-are/about-us
4. The World Bank. Support program of Afghanistan. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/12/05/afghanistan-will-need-continued-international-support-after-political-settlement

5. Семенюк І.В. Особливості історичної традиції Південнокорейського суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. № 55. С. 45–55.URL: http://www. zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_55_45.pdf.
6. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. URL: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6678/1/Економічне%20відновлення%20і%20розвиток%20країн%20після%20збройних%20конфліктів%20та%20воєн%20невтрачені%20можливості%20для%20України.pdf
7. Железняк Я. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України.
Url: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html
8. Данилишин Б. Як відновлювати економіку після війни. Програмна відбудова Боснії та Герцеговини: уроки для України. Url: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/510994_yak_vidnovlyuvati_ekonomiku_pislya.html

Черницька Т.В., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Chernytska T.V., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

INNOVATIVE PROJECTS IN THE FORMATION OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY

Abstract. *The results of this study reflect the importance of innovative projects for the formation of Ukraine's economic security and emphasize their positive impact on various sectors of the national economy. Innovative projects are a key factor in ensuring Ukraine's economic security, as they contribute to the development of competitive sectors of the economy and the creation of new jobs. Implementation of innovative projects contributes to the diversification of the country's economy, reduces its dependence on foreign markets and the risks of foreign economic activity. Innovative projects contribute to the modernization of production and increase its efficiency, which ensures the competitiveness of Ukrainian goods and services in the global market. The implementation of innovative projects helps to reduce Ukraine's energy dependence, develop renewable energy sources and improve energy efficiency. Innovative projects contribute to the creation of a favorable investment climate that attracts foreign investors and promotes the country's economic growth.*

The implementation of innovative projects contributes to the growth of the national gross domestic product, raising the living standards of the population and ensuring sustainable development of the country.

Інноваційні проєкти є невід'ємною компонентою сучасного світу, де зміни відбуваються з блискавичною швидкістю. Україна як країна, що прагне до стабільного розвитку та забезпечення економічної безпеки, не може ігнорувати роль інноваційних проєктів у своєму економічному розвитку. Інновації є ключовим драйвером у формуванні економічної безпеки, сприяючи створенню конкурентоспроможних галузей економіки, забезпечуючи нові робочі місця та зменшуючи залежність від зовнішніх ринків.

Одним з головних аспектів ролі інноваційних проєктів у формуванні економічної безпеки України є їх вплив на розвиток конкурентоспроможних галузей економіки. Інновації стимулюють зростання продуктивності, впроваджуючи нові технології та процеси, що дозволяють підприємствам бути більш ефективними та конкурентоспроможними на світовому ринку.

Реалізація інноваційних проєктів сприяє створенню нових робочих місць, що має велике значення для забезпечення економічної безпеки. Інновації розширюють сферу діяльності підприємств, створюють попит на спеціалістів з новими навичками та знаннями, тим самим забезпечуючи працевлаштування та покращення соціально-економічного становища населення.

Інноваційні проєкти є інструментом для диверсифікації економіки України та зменшення її залежності від окремих секторів чи зовнішніх ринків. Розвиток нових галузей, базованих на інноваціях, дозволяє країні зменшити ризики, пов'язані з коливаннями кон’юнктури на світових ринках та залежністю від імпорту.

Інноваційні проєкти сприяють модернізації виробництва, впровадженню нових технологій, автоматизації процесів та підвищенню його ефективності. Це дозволяє підприємствам стати більш конкурентоспроможними, знизити витрати на виробництво, а також покращити якість продукції. Інноваційні проєкти сприяють розвитку високотехнологічних галузей, які мають великий потенціал для експорту та притоку іноземних інвестицій. Високотехнологічні галузі створюють високоприбуткові робочі місця, сприяють підвищенню вартості виробленої продукції та покращують імідж країни на світовому ринку.

Проєкти в секторі інновацій є потужним стимулом для розвитку науково-дослідницької бази України. Вони сприяють залученню фінансування наукових досліджень, співпраці з академічними та науковими установами, обміну знаннями та технологіями. Результатом цього є підвищення рівня наукових досягнень та перетворення їх у комерційно вигідні рішення. Реалізація інноваційних проєктів сприяє підвищенню кваліфікації працівників, оскільки вони потребують нових знань, навичок та креативного

мислення. Це стимулює розвиток людського капіталу та формування висококваліфікованої працездатної робочої сили.

Інноваційні проєкти є магнітом для привертання іноземних інвестицій. Іноземні інвестори зацікавлені в інноваційних проєктах, які мають потенціал для високого прибутку та розширення ринків. Це створює додаткові можливості для розвитку економіки та підвищення її стабільності. Важливість інноваційних проєктів для інвестиційного клімату, розвитку МСП та економічної безпеки. Реалізація інноваційних проєктів сприяє створенню сприятливого інвестиційного клімату в країні. Іноземні інвестори відчувають потенціал України у розвитку інноваційних проєктів, що створює довгострокові перспективи для вкладення капіталу та розвитку бізнесу.

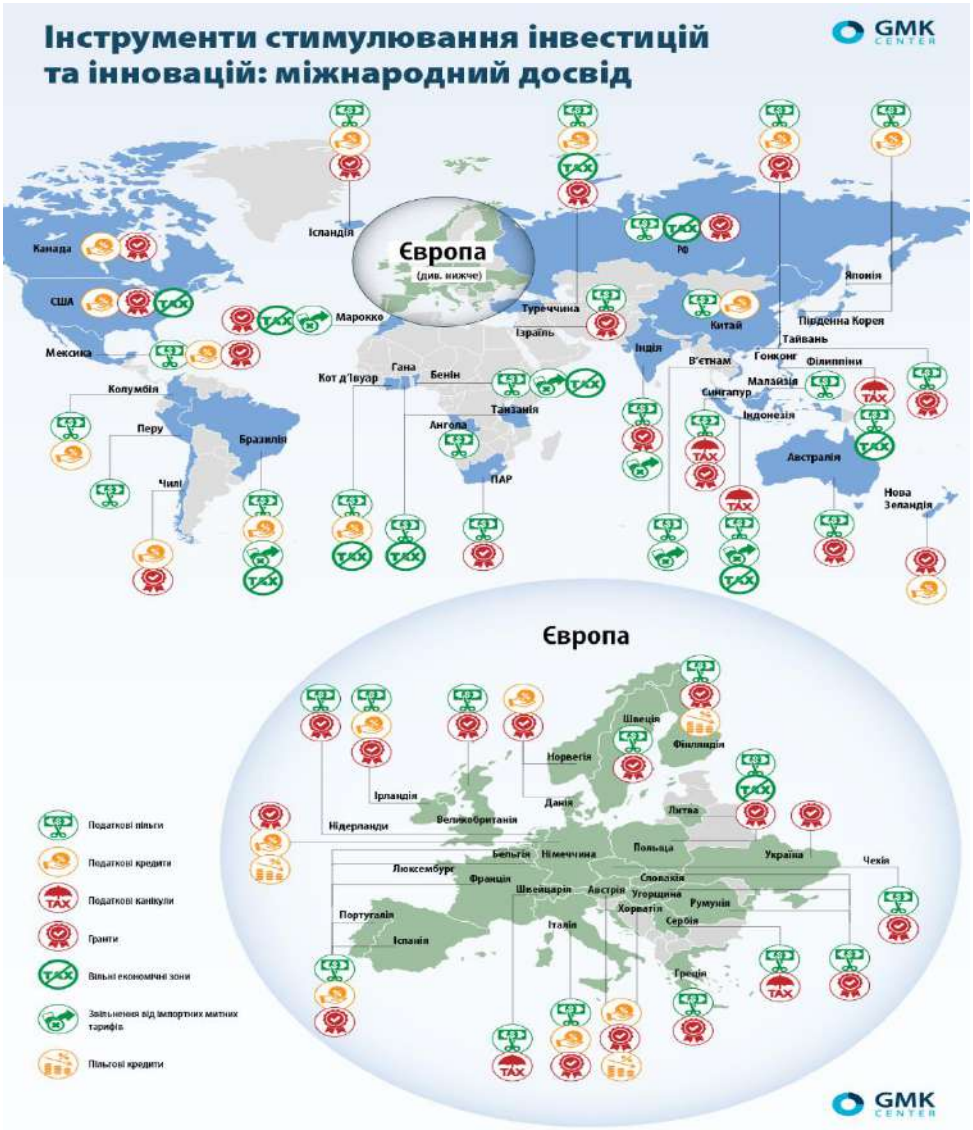

Рисунок. 1. Міжнародний досвід впровадження інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності

Інноваційні проєкти є особливо важливими для розвитку малих та середніх підприємств (МСП). Вони сприяють створенню умов для підприємницької

активності, забезпечують доступ до нових технологій та ринків, підвищують конкурентоспроможність МСП та сприяють їхньому зростанню.

Усі вищезазначені фактори, пов'язані з розвитком інноваційних проєктів, сприяють підвищенню економічної безпеки України. Різноманіття економіки, створення нових робочих місць, розвиток високотехнологічних галузей та притягнення іноземних інвестицій забезпечують стійкий розвиток та зменшують ризики, пов'язані з економічними кризами та залежністю від зовнішніх факторів.

Отже, можна з упевненістю стверджувати, що інноваційні проєкти мають вирішальне значення для формування економічної безпеки України. Вони стимулюють розвиток конкурентоспроможних галузей економіки, сприяють створенню нових робочих місць, диверсифікації економіки та зменшенню залежності від зовнішніх ринків. Крім того, вони модернізують виробництво, підвищують його ефективність та розвивають високотехнологічні галузі. Інновації також сприяють розвитку науково-дослідницької бази, підвищенню кваліфікації працівників та привертанню іноземних інвестицій. Усі ці чинники сприяють створенню сприятливого інвестиційного клімату, розвитку МСП та підвищенню економічної безпеки України. Для досягнення максимальних результатів уряд та бізнес-спільнота повинні спільно працювати над створенням сприятливої інноваційної екосистеми, що сприятиме розвитку і впровадженню інноваційних проєктів.

Список використаних джерел:

1. Аналітичні дані GKM-central: https://gmk.center/ua/
2. Федулова Л. І. Тенденції розвитку національних інноваційних систем: уроки для України. *Актуальні проблеми економіки.* 2015. № 4. С.94-104. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_4_13.
3. Breznik, K. (2018). Knowledge Management – from its Inception to the Innovation Linkage. *Procedia – Social and Behavioral Sciences,* 238, 141-148. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2018.03.01 16.
4. Zayed, N.M., Edeh, F.O., Darwish, S., Islam, K.M.A., Kryshtal, H., Nitsenko, V., & Stanislavyk, O. (2022). Human Resource Skill Adjustment in Service Sector: Predicting Dynamic Capability in Post COVID-19 Work Environment. 97 J. Risk Financial Manag., 15(9), 402. https://doi.org/10.3390/jrfm15090402. DOI: https://doi.org/10.3390/jrfm15090402

Shvydanenko O.A., Doctor of Economics, Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine
Shvydanenko H.O., PhD, Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL ECONOMIC SECURITY OF THE COUNTRY: MODERN REALITIES AND GLOBAL CHALLENGES

Abstract. *The article describes the current realities and identifies the main global challenges for the international economic security of the country. It is noted that only through cooperation and coordination of efforts of states, international organizations, and the business environment it is possible to create sustainable and prosperous economic systems that will ensure international economic security.*

In today's world, where countries are increasingly facing complex economic challenges, ensuring international economic security is becoming an increasingly important task. As countries become more dependent on the global economy, trade and financial markets, new threats and risks are emerging. Thus, globalisation and the growth of international trade lead to an increase in the number of participants competing for their place in the global market. Countries face the need to ensure the international competitiveness of their producers, attract foreign investment and develop new export markets. The absence of effective measures to protect their economic interests in the global economy usually leads to losses and loss of market positions, which is one of the main challenges to the country's international economic security - increased competition in international markets.

Alongside competition, countries also face risks of financial instability. Global financial crises, exchange rate fluctuations and rising monetary risks can seriously undermine a country's economy and threaten its stability. Ensuring financial security is becoming an important task that requires effective regulation and supervision, as well as the development of a domestic financial system that can be less dependent on external factors.

According to the vast majority of both domestic and foreign scholars, one of the global challenges to international economic security is the gaps in trade relations and the escalation of trade conflicts between countries. The imposition of reciprocal tariffs, restrictions on imports of goods and services can lead to a decline in economic growth, higher prices for goods and services, and threats to employment. Violation of trade agreements with major economic partners may cause economic instability and uncertainty for businesses and investors.

In addition, the growing influence of non-market factors on the economy also poses a threat to international economic security. For example, political crises, the imposition of sanctions, corruption and unpredictable government decisions can create a negative environment for business and foreign investment. A lack of stability and transparency in economic governance can deter investment and limit the country's development opportunities. It is also necessary to pay attention to social security in the context of international economic security. Inequality in income distribution, unemployment and lack of social protection can lead to economic and social instability. Countries should develop social programmes, provide access to

education, healthcare and social protection, which will help reduce inequality and support sustainable economic growth.

In addition, in today's reality, countries face new challenges related to cybersecurity and cybercrime. The virtual world provides new opportunities for abuse and attacks on the country's infrastructure, financial systems, industrial facilities and confidential data. Cybersecurity is becoming an integral part of international economic security, and countries must develop their own cyber defence strategies and cooperate with other states and international organisations to prevent and counter cyber threats.

It is also worth noting that rapid technological advances and digital transformation have a major impact on a country's economy and its international economic security. The emergence of new technologies, such as artificial intelligence, blockchain and the Internet of Things, creates new opportunities for development, but also new risks related to data privacy, cyberattacks and the use of technology in criminal activities. Countries need to be prepared for this technological transformation, implement effective cyber defence strategies and legislation, and promote the innovative development and competitiveness of their businesses.

Finally, infrastructure development is an important element of international economic security. If a country's infrastructure does not meet modern requirements, it can impede the efficient functioning of the economy and make it less competitive. Investments in transport, energy, information and communication infrastructure are important for the country's development and maintenance of international economic security.

Thus, current global challenges to international economic security include ensuring the competitiveness of business entities in the face of increased competition at the micro, meso and macro levels, financial instability of global markets, cybersecurity threats and social inequality, growing trade conflicts, ineffective governance and chaotic technological changes (including in infrastructure development) in the era of globalisation. To effectively address these challenges, cooperation between countries, international organisations and the private sector is required, as well as the adoption of strategies and policies aimed at ensuring resilience, sustainable development and prosperity.

References:

1. Gierszewski, J., & Pieczywok, A. (2021). Public Security and Public Order – Concep-tual and Institutional Scope. *Polish Political Science Yearbook*, 50(issue number). https://doi.org/10.15804/ppsy202126

Шевчук В.О., к.е.н., доцент,
Державний університет інфраструктури та технологій,
Київ, Україна

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Shevchuk V.O., PhD, Associate Professor,
State University of Infrastructure and Technologies,
Kyiv, Ukraine

CONSIDERATION OF THE EUROPEAN UNION SOCIAL POLICY FEATURES IN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS OF THE UKRAINE LABOR MARKET

Abstract. *According to the Association Agreement between Ukraine and the European Union, Ukraine has committed itself to gradual approximation with EU legislation and standards in the field of employment, social policy and equal opportunities, so reforms in the field of state regulation of the labour market should take into account EU norms in the field of employment, decent work, safety and health in the workplace, etc.*

Трансформація світового ринку праці свідчить про те, що процеси інтеграції всі більше охоплюють сфери соціально-трудових відносин. Це відображається в погодженні та зближенні соціальної політики різних країн, що мають різний досвід і законодавство в соціальній сфері. Європейський напрям інтеграції України вимагає врахування особливостей соціальної політики ЄС, а також норм і стандартів ЄС в реформуванні та регулюванні ринку праці.

Особливістю соціальної політики Європейського Союзу є те, що вона спрямована не на ліквідацію такого явища, як безробіття, а лише на зменшення його негативних соціальних наслідків. Тому і спеціальні резолюції Ради ЄС щодо питань зайнятості та соціальної підтримки безробітних носять суто рекомендаційний характер.

У цілому регулювання соціальної сфери і трудових відносин в ЄС здійснюється на основі первинного законодавства (договорів) та вторинного законодавства, до якого належать регламенти та директиви. Варто зазначити, що в країнах ЄС одна з найрозвиненіших у світі система соціального забезпечення, основи якої було закладено на початку XX ст. У другій половині XX ст. у ЄС було прийнято ряд директив, спрямованих на захист здоров'я і безпеку працівників, на подолання дискримінації, рівної оплати для чоловіків та жінок, рівності чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування, професійної освіти, просування по службі та умовах праці тощо.

Навесні 2010 року була прийнята стратегія соціально-економічного розвитку Європейського Союзу «Європа-2020», яка визначила конкретні орієнтири, що мала досягти Європа до 2020 року і складалася з трьох основних пріоритетів зміцнення економіки: розумне зростання (smart growth), стійке

(стале) зростання (sustainable growth) та соціально орієнтоване зростання (inclusive growth). Вважалось, що стратегія «Європа-2020» зміцнить економіку та такі її сфери, як: соціальне забезпечення, інновації та розробки, екологія, зайнятість, освіта. Зокрема, третій пріоритет стратегії – розвиток, що сприяє соціальній та територіальній згуртованості, або так зване «всеосяжне» зростання, було направлено на підвищення рівня зайнятості та мобільності робочої сили, а також модернізацію ринку праці. Саме третій пріоритет містив такі кінцеві результати реалізації стратегії, як збільшення кількості висококваліфікованих кадрів в ЄС, забезпечення роботою 75% людей віком 20-64 роки і зменшення на 20 млн громадян, що перебувають за межею бідності [1].

Однією з ключових умов перетворення суспільства на інклюзивніше за рахунок скорочення масштабів бідності та нерівності в регіонах та соціальних групах є підвищення рівня зайнятості. У 2017 році Європейською ініціативою «Європейська опора соціальних прав» (European Pillar of Social Rights) було передбачено, що до 2030 року має бути працевлаштовано не менше 78% населення віком від 20 до 64 роки.

У травні 2022 року на сайті Статистичного бюро Європейської комісії (Eurostat) було оприлюднено звіт «Сталий розвиток у Європейському Союзі – огляд прогресу у досягненні цілей сталого розвитку (ЦСР) у контексті ЄС. Видання 2022 року». Однією із цілей сталого розвитку є ЦСР № 8 «Гідна праця та економічне зростання», що визнає важливість стійкого економічного зростання та високого рівня економічної продуктивності для створення високооплачуваних якісних робочих місць, а також ефективність використання ресурсів у сфері споживання та виробництва. У ній розглядається необхідність створення належних умов для повної зайнятості та гідної праці, які виключають примусову працю, торгівлю людьми та дитячу працю.

До того ж автори звіту приділили особливу увагу зайнятості молоді. На їх думку, молоді люди, які не працюють, не навчаються і не набувають професійних навичок (покоління NEET) є однією з найбільш вразливих груп на ринку праці. Щоб покращити становище молоді на ринку праці, ЄС поставив собі за мету до 2030 року зменшити частку цього молодого населення до 9% [2].

Рекомендоване Європарламентом значення співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати в країнах-членах Європейського Союзу має становити 60%.

Зазначимо, що станом на 2020 рік у частині «соціальна політика та трудові відносини» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом було виконано 40% завдань, а саме 223 заходи в рамках 82 завдань. У Звіті виконання угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015-2020 [3] крім усіх напрямків і сфер окремо розписано заходи Міністерства соціальної політики за такими пунктами: «трудові відносини, здоров'я та

безпека праці», «соціальний захист», «протидія дискримінації та забезпечення гендерної рівності».

Протягом 2020-2021 рр. спостерігалось пришвидшення динаміки прогресу у виконанні Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема у сфері соціальної політики та трудових відносин на цей період було виконано 45% завдань, прописаних в Угоді, зокрема 5% – у 2021 році, що вказано у Звіті виконання угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2021 рік [4].

У процесі адаптації і наближення трудового законодавства та соціальної політики України до загальноєвропейських, а також під час реформування та удосконалення державного регулювання ринку праці України варто враховувати норми і стандарти ЄС, зокрема:

- формування продуктивної зайнятості (Згідно зі ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» продуктивна зайнятість – це «зайнятість, що дає змогу забезпечити ефективне суспільне виробництво та задовольнити потреби працівника на рівні не менше встановлених законодавством гарантій» [5]);
- забезпечення повної зайнятості і гідної праці;
- гендерна рівність в працевлаштуванні та оплаті праці;
- подолання дискримінації;
- зростання рівня зайнятості до 78% осіб віком 20-64 роки (в 2021 р. в Україні цей показник становив 73,1%);
- зменшення частки молоді, яка не працює, не навчається та не набуває професійних навичок до 9% (в 2021 р. в Україні – 10,8%);
- навчання впродовж життя;
- забезпечення співвідношення мінімальної і середньої заробітної плати на рівні 60% (в 2021 р. в Україні – 44,6%) та інше.

З урахуванням сучасної ситуації, у якій опинилася Україна, очевидно, що проведення успішних соціально-економічних перетворень, приведення законодавства України у відповідність до правової системи Європейського Союзу та ефективна реалізація європейських стандартів у соціальній політиці та на ринку праці є надзвичайно складним завданням.

Список використаних джерел:

1. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database (дата звернення: 10.05.2023).
2. Зайнятість та гідна праця в країнах ЄС: звіт Євростату. 01.06.2022. Національне агентство кваліфікацій. URL: https://nqa.gov.ua/news/zajnatist-ta-gidna-praca-v-krainah-es-zvit-evrostatu/ (дата звернення: 10.05.2023).
3. Звіт про виконання угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2021 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/euua_report_2021_ukr-2.pdf (дата звернення: 10.05.2023).

4. Звіт про виконання угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015-2020. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/aa_implementation_report_2015-2020_ukr_final_0.pdf (дата звернення: 10.05.2023).
5. Про зайнятість: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. Дата оновлення: 29.01.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text (дата звернення: 11.05.2023).

Юркевич О.М., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна
Свідерська І.М., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна

СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Yurkevych O.M., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman, Kyiv, Ukraine
Sviderska I.M., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman, Kyiv, Ukraine

STIMULATING INVESTMENT ACTIVITY OF UKRAINIAN ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF WAR AND POST-WAR RECOVERY

Abstract.*The author provides an analytical review of the use of instruments to stimulate investment activity in times of war, provides examples of the use of certain instruments, and emphasizes the prospects for further use of such instruments and their importance for ensuring the sustainability and development of enterprises.*

Актуальними питаннями сьогодення є формування економіко-теоретичного підґрунтя національних стратегій відбудови країни та вироблення конкретних управлінських рішень для наукового забезпечення економічної політики відбудови.

Науковці в своїх дослідженнях стверджують, що при формуванні наукового підґрунтя національної стратегії відновлення необхідно враховувати таке [1]:

- повоєнна реконструкція економіки України повинна бути спрямованою на формування національно-укоріненого економічного розвитку, який

спирається на найбільш повне використання національного економічного потенціалу і створення мережі ланцюгів продукування доданої вартості та переробки сировини у кінцеву продукцію для задоволення внутрішніх потреб і експорту;

- необхідним є збереження зовнішніх пріоритетів розвитку країни, у першу чергу набуття повноцінного членства в Європейському Союзі, оскільки відбувається посилення процесів фрагментації світової економіки та неминучістю залежності України від зовнішніх джерел фінансування і матеріальної допомоги у майбутньому;

- передумовою успішного повоєнного відновлення і подальшого інноваційно-технологічного розвитку є встановлення інституційного порядку шляхом проведення структурних реформ та використання можливостей, які відкриваються внаслідок геополітичних змін.

Повномасштабна війна на території України призвела до значних втрат у всіх сферах життєдіяльності країни. Оцінюючи масштаб шкоди, який нанесений економіці України можна відмітити наступні моменти:

- за даними моніторингу Українського союзу промисловців і підприємців припинила роботу більш як третина промислових підприємств [2];

- за 2022 рік промислове виробництво скоротилось на 36,9%;

- загальна сума прямих збитків підприємств оцінюється в 13 млрд дол. США [3].

- станом на початок 2023 року пошкоджено близько 40% загальної інфраструктури та генеруючих потужностей енергетичної системи України [4].

Основними загрозами стабільності функціонування підприємств та їх здатності подолати наслідки війни, а також мати можливість відновлення і зростання, на нашу думку, є такі:

- скорочення виробничих потужностей внаслідок їх фізичного руйнування унаслідок продовження військових дій та можливого наростання їх інтенсивності;

- нестача обігових коштів та фінансових ресурсів у підприємств для забезпечення діяльності;

- згортання ринків збуту внаслідок міграції населення, зменшення купівельної спроможності населення, а також блокування експортних шляхів;

- зростання енергодефіциту;

- згортання інвестиційних процесів.

Розвиваючи останню думку щодо згортання інвестиційних процесів, варто підкреслити, що відбудова зруйнованих виробничих потужностей підприємств потребує значних обсягів інвестицій. За даними спільної оцінки, оприлюдненої 23 березня 2023 р. урядом України, Групою Світового банку, Європейською Комісією та ООН, потреби України на відновлення і відбудову зросли до 411 млрд дол. США. Очікується, що витрати на реконструкцію та

відновлення розтягнуться на десять років і відбуватимуться за рахунок як державних, так і приватних коштів [5].

Аналіз власних джерел фінансування українських підприємств свідчить про їх скорочення, оскільки майже половина підприємств у 2022 році отримали збитки.

Залучення підприємствами банківських кредитів є обмеженим через те, що, по-перше, для банків інвестиційні проєкти в умовах війни є високоризикованими об'єктами, по-друге, умови отримання кредитів є малопривабливими з огляду на високу процентну ставку за кредитами, так в квітні 2023 року у середньому по економіці вона складала приблизно 18 % [6].

Тому важливим механізмом стимулювання інвестиційної діяльності у промисловості є державна підтримка. На сьогодні можна виділити кілька напрямків участі держави в забезпеченні підтримки підприємств:

1. Компенсації частини відсоткової ставки, надання державних гарантій за кредитами. Відомою є державна програма «Доступні кредити 5–7–9 %». За цією програмою держава компенсує суб'єктам підприємництва частину кредитного навантаження, кредити можуть видаватися на інвестиційні цілі або на поповнення оборотного капіталу підприємств. На середину березня 2023 року в рамках цієї програми було надано бізнесу 181,6 млрд грн. Однак, програма доволі слабко стимулює інвестиційну діяльність – на інвестиційні цілі на 2023 р. виділено 10,9 млрд грн. [7]. Цю програму було розширено на підприємства, зруйновані під час війни. Вони можуть отримати кредит на відновлення виробничих потужностей під 9 % річних терміном до п'яти років на суму до 60 млн грн. Виконання зобов'язань за такими кредитами частково (до 80 %) забезпечено державною гарантією [8].

Проте дія цієї програми ускладнюється дефіцитом бюджетних коштів, що призводить до виникнення боргів перед банками за сплату компенсаційної різниці у відсоткових ставках і відмови банків працювати за цією програмою.

2. Державна підтримка великих інвестиційних проєктів для залучення в економіку України стратегічних інвесторів. Загальний обсяг державної підтримки не має перевищувати 30 % від суми інвестицій у проєкт; розмір інвестицій в об'єкти інвестування протягом строку реалізації інвестиційного проєкту зі значними інвестиціями має перевищувати суму, еквівалентну 20 млн. євро [9]. Однією з пропозицій є побажання знизити поріг для державної підтримки з 20 до 12 млн євро, розширити дію закону на інші сектори економіки, зменшити вимогу щодо кількості робочих місць, котрі потрібно створити в межах реалізації інвестиційного проєкту. Зазначені зміни спростять умови допуску стратегічних інвесторів.

3. Підтримка розвитку індустріальних парків (ІП) як точок зростання економіки та відновлення промисловості у воєнний і післявоєнний періоди.

З метою стимулювання створення таких парків було прийнято Стратегію розвитку індустріальних парків до 2030 р., яка визначає напрями й способи забезпечення розвитку індустріальних парків, та ряд інших документів. На 1

січня 2023 р. до Реєстру індустріальних парків внесено 60 промислових майданчиків; протягом 2022 р. створено 14 індустріальних парків[10].

4. Налагодження співпраці з ЄС у залученні інвестицій. З огляду на потребу у зовнішньому фінансування, необхідно отримати доступу до фінансових інструментів та платформ, програм фінансової підтримки ЄС. Робота в цьому напрямку ведеться, так в січні 2023 р. започаткована Міжвідомча координаційна платформа донорів для України. Учасниками цієї Платформи стали представники України, ЄС, країн «Великої сімки», а також партнери з фінансових установ, зокрема Європейського інвестиційного банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Міжнародного валютного фонду та Світового банку.

Підсумовуючи, варто зазначити, що політика стимулювання інвестиційної діяльності підприємств за умов високих ризиків є дуже важливою для забезпечення умов повоєнного відновлення економіки, вона повинна передбачати активізацію державної допомоги щодо створення доступних умов кредитування промислових підприємств, стимулів для інвестування власних коштів підприємств у розвиток виробництв; активізації залучення іноземного інвестування.

Необхідним є комплексне вживання різнопланових заходів, щоб справдився оптимістичний прогноз НБУ щодо зростання економіки, так на наступний рік НБУ покращив прогноз зростання економіки країни з 4,1% до 4,3%, а на 2025 очікує прискорення до 6,4%.

Список використаних джерел:

1. Повоєнна реконструкція економіки: історія, теорія, політика. URL: https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=10042
2. Третина промислового потенціалу в Україні не задіяна через високі ризики. URL: https://uspp.ua/news/ostanni-novyny/2019/tretyna-promyslovoho-potentsialu-v-ukraini-ne-zadiiana-cherez-vysoki-ryzyky
3. «Росія заплатить» – проєкт зі збору, оцінки й аналізу інформації про матеріальні втрати України від війни з Росією. URL: https://kse.ua/ua/russia-will-pay/
4. Через пошкодження енергетичної інфраструктури Україна тимчасово не здійснює експорт електроенергії до Європи. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/229520.html
5. Підтримка інвестицій у промисловість України в умовах війни та повоєнного відновлення. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-investytsiy-u-promyslovist-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ta
6. Статистика фінансового ринку. Процентні ставки https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#2fs
7. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни: аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан, Л. А. Жураковська] ; за ред. Я. А.

Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 49 с. URL: https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.04
8. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і від 14 липня 2021 р. № 723 : Постанова КМУ від 14.10.2022 № 1194.
URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-poriadkiv-za-1194
9. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12. 2020 № 1116-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text
10. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023–2030 роки» від 24.02.2023 № 176-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2023-%D1%80#Text

Юрчишена Л.В., к.е.н., доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Вінниця, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛІ РОЗРАХУНКУ ВАРТОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Yurchyshena L. V., PhD, Associate Professor,
Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnytsia, Ukraine

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE MODEL FOR CALCULATING THE COST OF EDUCATIONAL SERVICES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. *Conceptual approaches to the model of calculating the cost of educational services of HEIs are substantiated: based on the distribution of all university costs into contingent and contingent costs; the identified cost of the educational program, considering the level of education; based on the contingent structure. Information support, advantages and disadvantages are defined for each method.*

Зменшення бюджетного фінансування і збільшення частки контингенту на контрактній формі навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) потребує визначення та обґрунтування концептуальних підходів до розрахунку вартості освітніх послуг, як інструмента забезпечення поточної платоспроможності і стійкості ЗВО.

Метою дослідження є обґрунтування концептуальних підходів до моделі розрахунку вартості освітніх послуг закладів вищої освіти з метою забезпечення їх фінансової стійкості.

В умовах невизначеності та воєнного стану в Україні, коли, з однієї сторони, послаблені (призупинені) регуляторні обмеження ЗВО [1] щодо встановлення індикативної собівартості – граничної (мінімальної) ціни на освітні послуги, що становить трикратний розмір середньомісячної заробітної плати по області; з іншої сторони, регіональні ЗВО, що демпінгують для формування привабливої цінової конкурсної пропозиції, обумовлюють проблему визначення і встановлення вартості освітніх послуг, що потребує концептуального і методичного обґрунтування.

За вихідними даними Донецького національного університету імені Василя Стуса апробовано й обґрунтовано три концептуальні підходи до визначення повної вартості освітніх послуг із врахуванням обмежень щодо контингенту, спеціальності, рівня освіти, кадрового забезпечення освітньої діяльності, структури постійних і змінних витрат (рис. 1). Це дозволяє визначити реальну вартість освітніх послуг, визначити інструменти оптимізації витрат та генерувати доходи університету із врахуванням наявних обмежень та конкурентного середовища.

Рисунок 1. Концептуальні підходи до визначення вартості освітніх послуг ЗВО.
Джерело: розроблено автором.

Перший підхід заснований на розподілі всіх витрат університету на умовно-постійні (орендна плата, оплата теплопостачання, оплата водопостачання та водовідведення, оплата електроенергії, оплата природного газу, заробітна плата та нарахування адміністративного персоналу, інші загальноуніверситетські витрати) та умовно-змінні (заробітна плата НПП та нарахування на неї). Цей підхід потребує визначення вартості із врахуванням рівня і ступеня освіти:

– приведеного контингенту на контрактній формі за освітніми програмами;

– кількості ставок НПП, що визначається на підставі нормативної чисельності здобувачів в групах;

– середньої заробітної плати із нарахуваннями на одну ставку НПП;

– умовно-змінних витрат на одного здобувача;

– умовно-постійних витрат на одного здобувача за приведеним контингентом.

Недоліком цього підходу є нівелювання впливу кількості залучених на освітню програму докторів наук, доцентів, асистентів, які можуть мати чи ні звання, різну вислугу років. Спеціальності із значним контингентом повинні покривати більше витрат ЗВО, що не стимулює до додаткового набору непопулярні спеціальності, адже вони фактично співфінансуються іншими. Перевагою є логічність і нескладність здійснення розрахунків на підставі офіційно оприлюднених даних. За умови скорочення умовно-постійних витрат на одного здобувача, вартість освітніх послуг знижується.

Другий підхід – ідентифікованої собівартості є досить трудомістким, адже потребує унікальної інформації щодо кожної освітньої програми, що реалізується в ЗВО. А саме: контингент, викладачі, що залучені до її реалізації (їх посада, наявність вченого звання, ступеня, вислуги років, додаткові надбавки, оздоровчі), освітні компоненти (кількість годин, що фінансується за рахунок спеціального фонду, визначення ставок із врахування потоків). Розрахунок вартості освітніх послуг здійснюється на підставі середніх змінних витрат за окремою ОП із врахування всього терміну навчання та умовно-постійних витрат на одного здобувача-контрактника визначених за приведеним контингентом. Недоліком цього підходу є трудомісткість розрахунків, залученість представників різних структурних підрозділів для формування інформаційної бази, наявність значної кількості залучених на ОП професорів, докторів зумовлює зростання вартості освітніх послуг. Перевагою – точність розрахунку вартості освітніх послуг за кожною ОП.

Третій підхід на підставі структури контингенту передбачає розподіл всіх витрат із врахуванням структури контингенту бюджет/контракт, денна/заочна, бакалавр/магістр/доктор філософії/доктор наук. Недоліком цього підходу є неточність визначення вартості, зростання вартості для ОП в яких контингент є вищим, відсутність мотивації щодо нарощування контингенту в непопулярних з позиції абітурієнтів спеціальностей, неврахування рівня оплати праці викладачів, що залучені до реалізації освітніх програм. Перевага – простота розрахунку.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що кожен із запропонованих концептуальних підходів може бути використаний для визначення вартості освітніх послуг за освітніми програмами відповідного рівня і ступеня освіти, проте остаточне рішення менеджменту університету щодо ціни повинно враховувати й інші чинники, такі, як: регуляторні обмеження на державному рівні, вартість навчання на аналогічні освітні програми в інших регіональних і центральних ЗВО України, рівень платоспроможності населення, адекватність і відповідність ціни до умов навчання, якості освітніх послуг, рейтингових позицій ЗВО, рівня працевлаштування випускників та інших чинників. у сукупності врахування зазначених чинників визначає вартість

освітніх послуг для релевантної категорії абітурієнтів і не чинить негативно впливу на вибір абітурієнтом ЗВО.

Список використаних джерел:

1. Постанова КМУ від 03.03.2020 р №191 «Деякі питання запровадження індикативної собівартості». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2020-%D0%BF#Text.

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Трофименко М.В., к.політ.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: КЕЙС МАРІУПОЛЬСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Trofymenko M., PhD in Political Science, Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

HIGHER EDUCATION IN UKRAINE IN CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR: MARIUPOL STATE UNIVERSITY CASE

Abstract. *The influence of the full-scale invasion of russia on the territory of Ukraine on the national education system is defined; the threats to the further development of higher education are characterized. The basic components determining the Mariupol State University development in terms of temporary relocation and shift from a stabilization strategy to a breakthrough strategy are justified.*

Війна руйнує можливості для практичного втілення цілей сталого розвитку в частині забезпечення інклюзивного, справедливого навчання [1]. Повномасштабна війна рф проти українського народу створила принципово нові деструктивні виклики для розвитку університетів України: людські втрати, руйнація матеріально-технічного забезпечення освітньої та науково-дослідної сфери, переміщенні заклади освіти, вимушене переселення науково-педагогічного персоналу та здобувачів вищої освіти. За останньою інформацією Міністерства освіти і науки України (МОН України) [2], 3246 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, з них 259 зруйновано повністю. І це не остаточні цифри, бо руйнування та знищення

освітніх закладів постійно продовжується. Найбільше внаслідок російської збройної агресії постраждали заклади освіти у Харківській, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Миколаївській та Херсонській областях. Знищення та пошкодження освітньої інфраструктури має системний характер [3].

Війна росії проти України зачепила 1,5 мільйона молоді та понад 70 тисяч іноземних студентів, які навчалися в Україні до 24 лютого 2022 року. За даними UNICEF, тільки за один місяць війни в Україні внаслідок військової агресії до переміщення було залучено 4,3 млн дітей, з яких майже 2 млн виїхали з країни [4]. За кордон виїхали більш як *23 тис. педагогічних працівників* і понад *600 тис. учнів*. Водночас і ці дані не є остаточними: за інформацією керівництва закладів освіти, місцеперебування близько *10-15 % учнів і студентів* не ідентифіковано [5]. Війна в Україні викликала дві хвилі переміщення університетів, і якщо у 2014 році такі переміщення відбувались відносно спокійно, то у 2022 році колективи студентів, викладачів та співробітників вимушені були евакуйовуватись під обстрілами, через фільтраційні заходи окупантів [6].

До активної фази військових дій росії проти України, яка почалась 24 лютого 2022 року, Маріупольський державний університет (МДУ) був єдиним класичним університетом Донецької області, у якому на більш ніж 80 освітніх програмах ОС *Бакалавр* та ОС *Магістр* навчалося близько 5 тисяч студентів, у тому числі й іноземних, працювало 500 викладачів та співробітників. В університеті працювало 6 факультетів та навчально-науковий інститут управління. Внаслідок обстрілів з боку військових угрупувань росії практично вся матеріально-технічна база університету та всі матеріальні ресурси були знищені та пограбовані. 8 викладачів та 8 студентів були вбиті. Оперативне реагування з боку адміністрації університету дозволило вивезти зранку 24 лютого 12 університетських серверів, на яких містилась вся важлива інформація, бази даних, усі правовстановлювальні документи, печатки, електронні ключі доступу до банківських та казначейських рахунків, техніку, трудові книжки співробітників та частину архіву. Колектив студентів та співробітників був фактично замкнений у місті, яке було оточене зі всіх боків та до 15 березня вимушений був виживати у надскладних умовах під постійними нещадними обстрілами. Після 15 березня, коли з’явилась перша нагода виїзду, університетська спільнота почала виїжджати із міста на підконтрольну територію України. Таким чином, 90 % співробітників залишили місто та перебралась у більш безпечні місця, зокрема 96 осіб виїхали за кордон, понад 80 % студентів вийшли на зв'язок та продовжили навчання.

Важливою передумовою стабілізації діяльності МДУ в умовах переміщення стало оперативне оновлення стратегії розвитку, що ґрунтувалось на якісному аналізі нових умов діяльності шляхом проведення комплексного аудиту наявних ресурсів функціонування в умовах переміщення. Важливими компонентами такого аудиту стали: аудит кадрів і контингенту здобувачів вищої освіти, НПП та співробітників, управлінський аудит, комунікаційний

аудит (зовнішній і внутрішній), аудит партнерства та аудит матеріально-технічної бази університету. За результатами аудиту із використанням результатів SWOT-аналізу діяльності було обґрунтовано базові складники, що визначили процес стабілізації. Незважаючи на всі ризики, нові умови діяльності додають і нових можливостей для розвитку, загалом була визначена необхідність стабілізувати всі напрями діяльності університету, а після успішної її реалізації – обов'язковий перехід до проривної стратегії розвитку задля збереження ідентичності університету та колективу. Нова редакція Стратегічного плану розвитку передбачає, з одного боку, оновлення освітнього середовища в МДУ в умовах тимчасового переміщення із посиленням соціально-гуманітарної компоненти, а з іншого – створення фонду фінансових ресурсів для відновлення університету.

Важливим елементом відповідальності університетів перед громадами, громадянським суспільством є соціальна функція, що пов'язана не тільки із забезпеченням універсального доступу до знань, обміну ними, а й просуванням цінностей, здобутих завдяки навчанню [7, 8, 9]. Основне завдання реалізації соціально-гуманітарної місії університету (CIVIC university) – сприяти збереженню ідентичності маріупольців, надавати підтримку всім, хто цього потребує. Для реалізації зазначених завдань на базі Маріупольського державного університету засновано Громадську організацію «Центр розвитку освіти та відродження» та відкрито гуманітарний штаб.

Для МДУ – єдиного університету, що містить у своїй назві ім'я міста Маріуполя – символу українського опору і протистояння у центрі української столиці – ці можливості забезпечать перехід від стратегії стабілізації до проривної стратегії розвитку задля збереження ідентичності університету та колективу, складниками якої стають ребрендинг, диджиталізація, інтернаціоналізація, розроблення й затвердження нової освітньої концепції, розвиток власної матеріально-технічної бази, реалізація університетом соціально-гуманітарної місії та утвердження університету як інституту публічної дипломатії.

Список використаних джерел:

1. UN Sustainable Development Group. (2022). *The 2030 Agenda For Sustainable Development.* Retrieved from https://unsdg.un.org/2030-agenda
2. Saveschools in ua. (2023). *7 мільйонів дітей війни в Україні*. Retrieved from https://saveschools.in.ua/
3. Ніколаєв, Є., Рій, Г., Шемелинець, І. (2023). *Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
4. UNISEF Україна. (2022). *Понад половина дітей України вимушено покинула свої домівки після місяця війни – ЮНІСЕФ.* Отримано з https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war

5. Національний інститут стратегічних досліджень. (2022). *Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи розвитку.* Отримано з https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voyennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y
6. Трофименко, М. (2022). *Університети України в умовах повномасштабного російського вторгнення: загрози, виклики та нові перспективи*. Міжнародний науковий журнал університетів та лідерства, грудень. DOI: 10.31874/2520-6702-2022-14-5-19
7. Власова, І., Калашнікова, С., Оржель, О., Рябченко, В., Трима, К. & Червона, Л. (2021). *Теоретичні основи реалізації соціальної відповідальності університетів: препринт (аналітичні матеріали)*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України. Отримано з https://doi.org/10.31874/978-617-7644-52-0-2021
8. Калашнікова, С. & Власова, І. (2022). *Розширення фінансової автономії університетів як інструмент підвищення їх соціальної відповідальності*. Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство». *13*, 55-69. Отримано з https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-55-69
9. UNESCO. (2005). *Towards Knowledge Societies*. (UNESCO World Report). P. 17. Retrieved from https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141843

Орєхова Т.В., д.е.н., професор,
декан економічного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса,
Вінниця, Україна

РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Oriekhova Tetyana, Doctor of Science, Professor,
Dean of the Faculty of Economics,
Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnytsia, Ukraine

THE ROLE OF UNIVERSITIES IN THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Abstract.*The article defines world trends and models of creation of public values by universities, which include: diffusion of knowledge and innovations; protection of the principles of democracy, freedom and humanism; development of socially responsible partnership between the university and the local, national and international community; development of human capital of the region; formation of professional expert associations and academic networks. Practices of the leadership position of Ukrainian universities in the formation of answers to the questions faced by the society in the conditions of the war and decided during the post-war*

reconstruction are given. The author concluded that universities were and remain at the forefront of the society's movement towards progressive development, stand in defense of the values of democracy and freedom, shape the values and content of the communities in which they work, generate and promote knowledge that the country feels the need for.

Університети в багатьох країнах світу відіграють ключову роль у соціальному та економічному розвитку не тільки місцевих громад, а і країн та світу в цілому. Університети створюють продукують цінності, генерують знання, формують еліту.

Варто виокремити такі світові тренди та моделі створення університетами суспільних благ:

по-перше, це - дифузія знань та інновацій, завдяки якій формується конкурентоспроможність регіонів та міст, де розташовуються університети, у сучасній економіці знань. Зараз міста грають роль політичних акторів, що мають унікальні якості порівняно з національними державами та наднаціональними організаціями. Таким чином, саме міста, а не національні держави, схильні бути прагматичними та креативними та вступають у широкі державно-приватні партнерства як способу залучення нетрадиційних гравців, зокрема університетів, до просування інновацій для процвітання міст і комфорту для життя. Ця сфера формування суспільних благ тісно пов’язана із дослідницькою та освітньою функціями університету;

по-друге, це захист принципів демократії, свободи та гуманізму. Університеті іноді вимушені ставати островами демократії та свободи в умовах тоталітарних режимів;

по-третє, це розвиток соціально-відповідального партнерства між університетом та місцевою, національною та міжнародною спільнотою, результатом якого є створення соціально важливих продуктів. Багато університетів здійснюють студентські волонтерські програми, де студенти беруть участь у громадських проєктах і програмах. Ці заходи сприяють розвитку навичок студентів, підключають університет до місцевої спільноти задля вирішення конкретних соціальних проблем.

На сьогодні велика кількість університетів Європи оголосила проєкти солідарності з Україною. Наприклад, проєкт Варшавського університету «Solidarity with Ukraine» пропонує фінансову, психологічну та соціальну підтримку для біженців з України, незалежно від того, чи є вони членами академічної спільноти Університету, чи ні.

Наступна сфера – розвиток людського капіталу регіону. Проєкти розвитку робочої сили – це програми розвитку навичок, які призначені для задоволення потреб роботодавців; працівників (з точки зору їх кар’єрного зростання та професійного розвитку); і регіону (забезпечуючи наявність належних навичок для створення регіональних переваг відповідно до інноваційних смарт-стратегій). Програми розвитку робочої сили можуть мати глибокий вплив на

регіон через покращення зв'язків між університетами та бізнесом, а також залучення університетів до розвитку окремих ключових секторів регіональної економіки.

П'ята сфера – формування професійних експертних об'єднань та академічних мереж, що є внеском університету в розвиток інституційного потенціалу галузей економіки та знань. Прикладом такої суспільно корисної діяльності є не тільки створення традиційних асоціацій випускників університетів, які надають підтримку як університетам, так і його випускникам протягом всього життя, а і участь у формуванні національних і міжнародних мереж професійних експертів, що інтегрує академічні компетентності співробітників університетів з практиками різних сфер економічної діяльності. Результатами такої співпраці стають стратегії розвитку галузей економіки, держав або глобального суспільства в цілому.

Війна показала, що університети здатні взяти на себе місію гуманітарного та військового фронту у боротьбі з ворогом, який застосовує гібридні методи нападу на нашу країну.

Переміщення Донецького національного університету імені Василя Стуса у 2014 році з окупованої території на підконтрольну Україні територію стало першим досвідом в новітній історії України та прикладом для багатьох інших університетів як під час початку збройної агресії росії проти України, так і під час повномасштабного вторгнення. Персональний громадянський подвиг кожного співробітника та здобувача Університету, переміщеного з окупованого Донецька до Вінниці, став зразком просування цінності свободи та демократії в Українській державі. Цей безпрецедентний крок був відзначений у 2015 році Премією Свободи Атлантичної Ради. На сьогодні в Україні тимчасово переміщено 29 ЗВО та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО державної, комунальної й приватної форм власності.

З 24 лютого 2022 р. до лав Збройних Сил України стали 160 викладачів, співробітників та здобувачів Університету. Кіберармія Університету налічує 500 здобувачів і співробітників.

По-друге, на сьогодні йдеться про формування нової ролі університетів у забезпеченні обороноздатності нашої держави. Необхідність формування власного банку інновацій у сфері військово-промислового комплексу поставило на порядок денний питання надання державою замовлень на розробку таких продуктів українським університетам. Прикладом цього тренду є кейс Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», спрямований на вирішення актуальних запитів оборонно-промислового комплексу країни та на започаткування повоєнної програми інноваційної трансформації України.

По-третє, гостро постає питання забезпечення потреб держави у кваліфікованих кадрах, здатних забезпечувати повоєнне відновлення економіки України, вирішувати гострі соціальні та гуманітарні проблеми. Донецький національний університет імені Василя Стуса відповів на цей

виклик у 2022 році відкриттям 5 нових освітніх програм: «Управління постконфліктними територіями», «Реабілітаційна психологія в надзвичайних ситуаціях», «Екохімбезпека», «Соціальне підприємництво», «Цифрова бізнес-дипломатія». На сьогодні на цих програмах здійснюється підготовка здобувачів, які зробили свій свідомий вибір – працювати на відновлення країни.

Відкриття такого роду освітніх програм є результатом напрацьованого багаторічного досвіду експертної діяльності викладачів Університету у сфері наукового консультування місцевих та державних органів влади, участі у розробці програм і стратегій розвитку Донецької і Вінницької областей, міст, об'єднаних територіальних громад, надання консультативної допомоги та додаткових освітніх послуг бізнесу. Це такі проєкти, як «Стратегічне планування розвитку територій», «Медіа-аудит та інформаційна політика», «Стратегічний розвиток закладу вищої освіти», «Культура якості вищої освіти. Локальні системи забезпечення якості вищої освіти у ЗВО», «Управління закладами освіти. Мистецтво управління освітою», «Інструменти моніторингу впровадження стратегій розвитку (територій, підприємств, установ)», «Розвиток управлінських компетентностей 3.0».

З 2014 по 2022 рік волонтерська діяльність у Донецькому національному університеті була зосереджена на допомозі спеціалізованим дитячим закладам м. Вінниці та Вінницької області, донорстві крові, допомозі притулкам для тварин «Планета» і «Друге життя» (м. Вінниця), прибиранням парків та майданчиків (спортмайданчик «Хімік», «Вишенське озеро», Лісопарк), співпраці із Вінницьким осередком Всеукраїнської благодійної організації «Даун Синдром».

З 24 лютого 2022 року Стусівська родина об'єдналася у волонтерському русі задля оборони України. Результатами стали: інформаційна та кібервійна «Стусівський про війну», «Стусівці про війну», проєкт «Мрія – Stop Russia» спільно з кіберполіцією України, збір коштів для допомоги ЗСУ, безкоштовна волонтерська гаряча лінія екстреної психологічної допомоги з метою надання психологічної допомоги у ситуації життєвих криз на базі Центру «Соціально-психологічної адаптації особистості» ДонНУ імені Василя Стуса. У межах інформаційної кампанії «Стусівський про війну» були відмічені тегами та проінформовані щодо поточної ситуації в Україні 3166 міжнародних та українських партнерів ДонНУ імені Василя Стуса.

Університетом сформовано потужний пул спікерів, які зробили більше 500 експертних виступів і коментарів у ЗМІ, у тому числі коментуючи події військової агресії росії проти України декількома мовами ООН задля просування правдивої інформації про наслідки війни для України та всього світу.

Свою особливу роль наш переміщений Університет бачить у допомозі внутрішньо переміщеним людям, які вимушені були покинути свої домівки, як під час початку збройної агресії у 2014 році, так і під час повномасштабного

вторгнення. Громадська організація «Академія успіху», що була створена ініціативною групою викладачів, які в більшості є ВПО, реалізувала низку проєктів, спрямованих на їх підтримку. У 2022 р. реалізовано проєкт «Траєкторія інтеграції ВПО до місцевого ринку праці: від самопрезентації до створення власної справи» за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження», спрямованого на розвиток навичок ВПО щодо обрання власної професійної траєкторії, безконфліктних комунікацій, ефективного працевлаштування та створення власної справи задля успішної інтеграції до ринку праці Вінницької міської територіальної громади.

Тож університети були і залишаються в авангарді руху суспільства до прогресивного розвитку, стоять на захистів цінностей демократії та свободи, формують цінності і змісти спільнот, в яких працюють, генерують та просувають знання, в яких відчуває потребу наша країна!

Список використаних джерел:

1. Connecting Universities to Regional Growth: A Practical Guide. - EU Regional Policy: Smart Specialization Platform. – 2011 y.
2. Nkengbeza D. School Leadership Role in a Conflict and Post-Conflict Environment School: Reconstruction as a Professional Learning Community. - Open Journal of Social Sciences, 2016, 4, 70-79
3. Tejendra Pherali. Developing global partnerships in higher education for peacebuilding: a strategy for pathways to impact. – URL: https://www.researchgate.net/publication/331623369

Boichenko K., Ph.D., Associate Professor, Web2Learn,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine
Zourou K., Ph.D., Head of Web2Learn,
Greece
Oikonomou S., Web2Learn,
Greece

EXPLORING THE BUSINESS COMMUNITY'S CONTRIBUTION TO ACADEMIC RESILIENCE FOR EFFECTIVE RESPONSE FOR UKRAINIAN CRISIS IN THE BALTICS

Abstract. *This paper explores how the business community in the Baltics contributes to academic resilience and crisis response in Ukraine. A study of 100 corporate actions in the Baltic States reveals eight key types of support for Ukrainians. The findings inform strategies for promoting business responses in support of the Ukrainian crisis in the Baltics, engaging academia, and civil society***.**

The consequences of war and the Russian invasion in Ukraine have not only disrupted the lives of individuals but also strained the socioeconomic fabric of the affected regions. The Baltics, situated in close proximity to the conflict zone, face their own set of challenges, including security concerns, economic instability, and an increased need for humanitarian aid. In such circumstances, the collective efforts of academia and the business community are crucial to building a resilient society that can withstand the impact of the crisis and pave the way for a sustainable recovery. Collaboration between academia and the business community can foster a symbiotic relationship, where each entity leverages its unique strengths to address the multifaceted challenges arising from the crisis. This paper aims to explore the role of the business community in contributing to academic resilience for an effective Ukrainian crisis response in the Baltics by examining the potential areas of collaboration, identifying best practices, and analyzing successful case studies. This study seeks to highlight the importance of engaging the business community in supporting academic institutions during times of crisis. It also aims to provide actionable recommendations for fostering partnerships and leveraging the strengths of both sectors to enhance resilience and response capabilities.

The study of the problems of the humanitarian crisis in Ukraine and the search for their solutions in the context of an ongoing conflict has gained significant popularity in academic circles. Hellegers P. [1, p.1505], Stan S., Strateanu G., Udrea L. [2, p. 21] emphasize that the consequences of the war and the Russian invasion in Ukraine have not only disrupted the lives of individuals but have also disrupted the socio-economic structure of the affected regions. Tsekhmister Y. [3, p. 50], Delardas O., Kechagias K., Katsikas Triantafyllidis K., Giannos P. [4] highlight the importance of academic resilience in responding to the crisis, as it allows for the preservation of educational activities, knowledge dissemination, and community support during challenging times. Mattera M., Soto F. [5, p. 139] assert that the business community can play a crucial role in supporting academic resilience and responding to the crisis. Several studies emphasize the potential contribution of the business community, including financial support, provision of resources, knowledge exchange, and collaboration in research and development. Drach I., Borodienko O., Petrie O. [6, p. 203] emphasize the need for effective partnerships and knowledge exchange platforms that foster collaboration between universities, research institutions, and businesses. Such collaboration can contribute to the development of innovative solutions, exchange of best practices, and integration of academic research into practical crisis response strategies. Research underscores that in the current circumstances, the collective efforts of academic circles and the business community are crucial in creating a resilient society capable of withstanding the consequences of the crisis and paving the way for sustainable recovery. However, integrated cooperation between businesses and universities in the Baltic region regarding the potential of the business community to support academic resilience for effective response to the Ukrainian crisis remains insufficiently explored.

The present paper is part of the EU-funded Baltics4UA project (Supporting Ukraine through citizen engagement at Baltic Universities, 2023-2025, https://baltics4ua.eu/). We conducted desk research on the actions undertaken by the corporate sector in the Baltic countries to provide assistance to Ukrainians [7]. Based on an optimized version of the typology developed by Vytautas Magnus University, we identified a total of 8 different types of actions carried out by the corporate sector in the Baltics. There are some limitations worth outlining before moving on with our analysis. The mapping of business actions was indicative rather than exhaustive and limited in time (carried out in February 2023 for actions having been implemented since February 2022). Through the analysis of the 100 business actions, we outlined the specific types of action as presented in the figure below (fig. 1).

The typology includes actions that range from exclusively education-oriented measures to humanitarian aid and employability opportunities for Ukrainian refugees, thus presenting the wide spectrum of corporate support. The results show that companies have focused on providing primary needs services to improve the quality of life of those affected by the crisis, while fewer actions focused on open innovation and employability. The analysis of types of corporate actions presented demonstrate the hidden potential for companies, academia, and civil society organizations to work together to address the Ukrainian humanitarian crisis in the Baltics. There is evidence that there is still significant room for improvement and greater collaboration between business, universities, and civil society in the region.

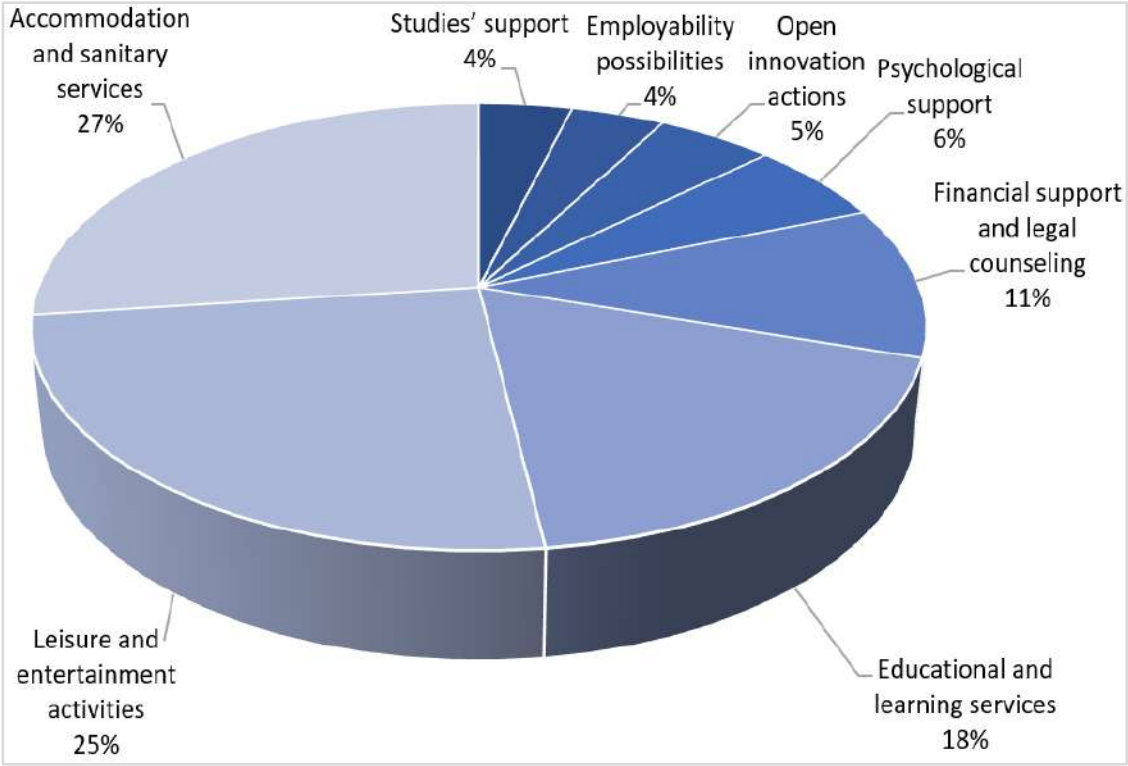

Figure 1. Equity distribution of business sector's explored actions in response to the Ukrainian crisis in the Baltic countries
Source: Formed by the authors

Three key strategies can be applied to facilitate the business response in supporting the Ukrainian crisis in the Baltics while engaging academia and civil society:

Strategy 1 – establishing collaborative platforms. Creating platforms that encourage collaboration and knowledge exchange between businesses, academic institutions, and civil society organizations is crucial. These platforms can facilitate the sharing of resources, expertise, and best practices, enabling a coordinated and effective response to the crisis. Open dialogue and partnerships will enhance the collective resilience of all stakeholders involved.

Strategy 2 – encouraging corporate social responsibility. Businesses can contribute to the Ukrainian crisis response in the Baltics by embracing corporate social responsibility (CSR) initiatives. Through CSR, companies can allocate resources, funding, and expertise to support education, research, and community development initiatives. By aligning their business strategies with social and environmental goals, businesses can have a positive impact on the crisis response and promote sustainable development in the region.

Strategy 3 – advocating for supportive policies. It is crucial to advocate for policies and regulations that incentivize and facilitate business involvement in crisis response efforts. Policy frameworks should encourage businesses to invest in education, research, and social initiatives related to the Ukrainian crisis. Additionally, policies can promote public-private partnerships, provide tax incentives for corporate contributions, and streamline bureaucratic processes to enhance the agility and effectiveness of business engagement.

By implementing these strategies, the business community, academia, and civil society in the Baltics can strengthen their collaborative efforts and contribute to a comprehensive and resilient response to the Ukrainian crisis. This multi-stakeholder approach will maximize resources, expertise, and innovation, ultimately fostering sustainable solutions and long-term positive outcomes in the region.

The publication is a result of the Erasmus+ project Baltics4UA (Supporting Ukraine through citizen engagement at Baltic Universities, project number 2022-2-EE01-KA220-HED-000096422) funded by the European Union. This project has been funded with the support of the Erasmus+ programme of the European Union. The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

References:

1. Hellegers, P. (2022). Food security vulnerability due to trade dependencies on Russia and Ukraine. *Food Security*, *14*(6), 1503-1510.

2. Stan, S. N., Strateanu, A. G., & Udrea, L. (2022). Global Economic Influences Generated By the Current Ukraine-Russia Conflict. *Annals of" Valahia" University of Târgovişte. Agriculture*, *14*(1), 19-24.

3. Tsekhmister, Y. (2022). Education of the future: from post-war reconstruction to EU membership (Ukrainian case study). *Futurity Education*, *2*(2), 42-52.
4. Delardas, O., Kechagias, K. S., Katsikas Triantafyllidis, K., & Giannos, P. (2022). Concerns about academic freedom caused by the Russia–Ukraine War. *EMBO reports*, *23*(5), e55079.
5. Mattera, M., & Soto, F. (2023). Dodging the bullet: overcoming the financial impact of Ukraine armed conflict with sustainable business strategies and environmental approaches. *The Journal of Risk Finance*, *24*(1), 122-142.
6. Drach, I., Borodienko, O., & Petrie, O. (2022). Innovations in University Management as a Prerequisite for the Development of Competitiveness of the Ukrainian Economy during the Post-War Period. Financial and credit activity problems of theory and practice, 3(44), 200-207.
7. Zourou, K., Boichenko, K. (2023). Webinar "Business and academic resilience to support the Ukrainian crisis response in the Baltics". *Baltics4UA consortium.* Available online: https://www.youtube.com/watch?v=34iC_9L8D0M

Osypenko K.V., PhD in Economics, Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

NATIONAL SECURITY OF THE STATE AND INSTRUMENTS THAT GUARANTEE IT

Abstract. *National and international security. Principles that define the tools used to ensure security at the national and international level. Definition of «hard» and «soft» security, the logic of the proposed concepts.*

Security and stability are necessary conditions for social and economic development, as well as peace. The 21st century was supposed to be a century of human progress and development, peace and stability. However, the world order is far from stable as ever. Not only trade wars, but also escalating violence threaten global stability and peaceful progress.

When talking about national or international security, one should also be aware of the principles that define the tools used to guarantee security at the national and international level. The distinction between «hard» and «soft» security is part of this awareness. This may seem like a philosophical abstraction, but the general principles should influence the decisions and actions taken and implemented by the authorities that guarantee security and the measures taken on the ground. Therefore, this understanding directly affects how security can be guaranteed while respecting the principles of legality, necessity, proportionality and accountability. Awareness of the mentioned principles is a necessary precaution, which makes it possible to simultaneously guarantee safety and observe human rights, in particular, with regard

to those persons who are targeted by the actions of security agencies or the police [1, p. 20].

«Hard» security involves the use of military or other means. The use of force as a last resort to de-escalate a potential escalation – for example, in a hostage situation – may be an appropriate tool in certain circumstances. «Hard security» may also involve providing security agencies with weapons and equipment to respond to a security threat or potential security threat.

The logic of «soft» security is aimed at persuading the adversary, parties in a state of war/conflict, or criminals to refrain from using violence through negotiations or mediation, i.e. through non-violent diplomatic methods.

The nature of secret and intelligence services in their various variants requires approaches that take into account the historical or political context. One of the important characteristics of effective oversight mechanisms is their independence.

The explanation of the functioning of the security structures of Europe and the EU gave a brief, though far from complete, overview of how they try to ensure security through various tools, such as diplomacy, monitoring, peacekeeping (tools specific to the OSCE), protection of human rights and promotion of sovereignty rights (tools specific to the CoE), coordinating efforts and providing support on security issues such as organized crime, border security, cyber security, migration, etc. Despite the presence of the European security structure at the strategic level, its coordination and services, ensuring security within the country remains the responsibility of the state itself. National security structures, namely the police and security/intelligence agencies, often reflect state structure and historical circumstances. In Ukraine, the organization of security agencies is centralized. They are accountable to the national parliament (the Verkhovna Rada), but report directly to the President (Article 1 of the SBU Law [2]). The National Police of Ukraine is also centralized and functions under the Ministry of Internal Affairs [3].

References:

1. Blarer D., Belousov Y. L., Kudinov S. S. Standards for ensuring human rights in the activities of the security service of Ukraine/ Kyiv, 2019. 368 p.
2. Lytvynenko O., Philip F., Badrak V. Security sector of Ukraine. Kyiv, 2017. 313 p.
3. MIA PORTAL: URL: https://mvs.gov.ua/en/ pages/5768_National_Police_of_ Ukraine.htm.

Вишняков О.В., аспірант,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

МІЖНАРОДНА ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА І ПОСТВОЄННА ВІДБУДОВА КРАЇН

Vyshniakov O.V., Postgraduate Student,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL HUMANITARIAN ASSISTANCE AND POST-WAR CONTINUOUS RECONSTRUCTION OF COUNTRIES

Abstract.*The post-World War II reconstruction of Western Europe was one of the greatest economic policy and foreign policy successes. The article aim is research of economic effects of the Marshall Plan for Western Europe's rapid growth.*

Програма відновлення Європи (European Recovery Program (ERP), більш відома як План Маршалла (План), стала однією з найуспішніших програм зовнішньої допомоги США. План був спрямований на досягнення трьох цілей: розширення європейського сільськогосподарського та промислового виробництва; відновлення та стабілізація валютно-фінансової та бюджетної сфери; стимулювання міжнародної торгівлі між європейськими країнами та між Європою та рештою світу.

Встановлення контролю з боку Радянського Союзу над територіями Східної Європи, загроза подальшої комуністичної експансії вимагали відповідної реакції з боку США, шляхом надання економічної підтримки (Акт про економічне співробітництво, 1948 року) та підтримки демократичних урядів країн Західної Європи. Фактично, План Маршалла прияв обмеженню комуністичного впливу в Західній Європі [3, с.39]. Цілком очікувано, СРСР відмовився приєднуватись до запропонованого Плану Маршала, тим самим майже на півстоліття загальмувавши економічний розвиток та процвітання східноєвропейських країн. Важливо підкреслити наявність єдності європейських еліт через загрозу розповсюдження комуністичних ідей, активна участь США у протидії їх розповсюдження, що стало важливою геополітичною детермінантою розвитку європейської моделі інтеграції [1, с.227].

Відповідно до Плану Маршалла 16 європейських країн отримали фінансування, загальний обсяг якого становив 13 млрд дол. США. Західна Європа отримувала американську допомогу за планом Маршалла з 1948 по 1952 рік. Основними напрямами надання допомоги стали [5]:

- закупівля товарів, продовольства, палива та обладнання,
- реалізація конкретних проєктів з розвитку,
- відновлення інфраструктури,
- технічна допомога для підвищення продуктивності.

Основними отримувачами фінансової допомоги стали Великобританія (26%) і Франція (18%). Частка Західної Німеччини становила 11%, що було еквівалентно 3% її ВВП, відповідно, це не компенсувало втрати економіки

країни, які пов’язані були із руйнацією промисловості, конфіскацією патентів, авторських прав і торгових марок тощо [4].

Допомога за планом Маршалла дала можливість маневрувати урядам із інструментами економічної політики (скорочення витрат, необхідних для фінансової стабільності, послаблення засобів контролю, які перешкоджали ринкам розподіляти ресурси, відкриття економіки для торгівлі) задля скорочення директивного планування та поширення ліберальних засад, довіра до яких зменшилась після наслідків Великої депресії. Це дозволило вивести Європу на шлях від автаркії 1930-х років до спільного ринку 1960-х [2].

План Маршалла значно прискорив розвиток та зростання економіки країн Західної Європи шляхом зміни середовища [6], що дозволяє говорити про певне економічне звільнення, яке прийшло разом із планом [4], оскільки відповідно до умов Плану економічна політика країн була спрямована на забезпечення збалансованих бюджетів, відновлення внутрішньої фінансової консолідації, стабілізацію обмінних курсів.

Важливою особливістю Плану Маршалла є те, що це не односторонній програмний продукт, План став Спільною розробкою Сполучених Штатів та європейських країн. Практичну реалізацію Плану забезпечували: Адміністрація економічного співробітництва США (ECA) та Організація європейського економічного співробітництва (ECA), що забезпечило виконання учасниками своїх спільних зобов’язань. Допомога, яку отримали європейські країни, сприяла підвищенню продуктивності в Західній Європі в 1950-х роках, яка становили лише третину рівня США. Європейські країни отримали економічну лібералізацію, відносну монетарну та фіскальну стабільність, відновлення довіри бізнесу, усунення режимної невизначеності. Принципово важливим стало те, що реалізація Плану сприяла розвитку європейської та євроатлантичної інтеграції.

Важливою умовою поствоєнної відбудови України має стати прийняття багаторічного плану, розробленого міжнародним співтовариством спільно із українським урядом для такого економічного відновлення, що дозволить мінімізувати період гуманітарної допомоги та уникнути потреби в постійних донорських програмах.

Список використаних джерел:

1.Булатова, О.(2012). Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів. Донецьк: ДонНУ. 386 с.

2. Комар, Н. (2017). Напрямки надання міжнародної фінансової та технічної допомоги в рамках плану Маршалла. *Вісник Економіки, 0*(1), 172-181. http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/412

3.Hogan, M. (1989).The Marshall Plan: America, Britain and the reconstruction of Europe, 1947-1952. Cambridge University Press. 482p.

4.Mueller A.(2018).The Marshall Plan: Fiction and Facts. American Institute for economic research. December 7. https:aier.org/article/the-marshall-plan-fiction-and-facts/
5.Tarnoff, Curt. The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance, report, January 18, 2018; Washington D.C.. https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc1156806/
6.The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program (1991) by J. Bradford De Long Barry Eichengreen.Working Paper No. 3899 National Bureau Of Economic Research 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, Ma 02138 November.
https://www.nber.org/system/files/working_papers/w3899/w3899.pdf

Бондарчук Л.М., к.філол.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна
Подгурська Т.А., старший викладач,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна

МУЛЬТИМОВНА ОСВІТА В СУЧАСНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ ЯК ІНОЗЕМНИХ У КНЕУ)

Bondarchuk L.M., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman, Kyiv, Ukraine
Podgurska T.A., Senior Lecturer,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman, Kyiv, Ukraine

MULTILINGUAL EDUCATION AT THE MODERN UNIVERSITY OF ECONOMICS (ON THE EXAMPLE OF STUDYING POLISH AND UKRAINIAN AS FOREIGN LANGUAGES IN KNEU)

Abstract*. The article considers the peculiarities of teaching Polish and Ukrainian languages as foreign languages for students at the University of Economics. Some interactive methods that contribute to the study of these languages as foreign languages in the context of the challenges of modern Ukrainian society during martial law are analyzed.*

Сучасна освіта в Україні переживає досить складний період. Викликом сьогодення є воєнний стан в країні та частковий перехід на дистанційне та асинхронне навчання. Але викладачі можуть і повинні з цим впоратися. Також

існує ряд методологічних проблем, що мають організаційно-психологічний характер. Для успішного прогресу у вивченні іноземної мови в економічному університеті існує широкий вибір технічних можливостей, програм, електронних платформ, онлайн-ресурсів. Зацікавлений фахівець спроможний знайти нові підходи до вивчення мов, майстер-класи й тренінги для опанування нових інструментів. Звісно, не все залежить від викладача, студенти також повинні бути вмотивовані й докладати своїх зусиль у вивченні іноземних мов. Соціально-гуманітарний вектор розвитку сучасного економічного ЗВО спрямований не лише на підвищення рівня професійної освіти, але й на гуманізацію освітніх процесів, активне уведення інноваційних інструментів до навчання, а також створення такої освітньої парадигми, де лінгвокультурний складник, поряд із фаховим навчанням, буде одним із найважливіших чинників формування професіонала європейського рівня. Як зазначає О. Хоменко, «динамізм суспільного життя в умовах глобалізації ставить перед вищою професійної школою завдання підготовки фахівців, здатних швидко адаптуватися до економічних, соціальних, політичних та культурних змін в глобальному полікультурному та багатомовному світі, здатних почувати себе впевнено на ринку праці, готових до самоорганізації, самостановлення, духовного розвитку. Тобто, перш за все, йдеться про активну полікультурну та багатомовну особистість. Все це потребує якісної системи іншомовної підготовки майбутніх фахівців, зокрема економічних спеціальностей, яка відповідає об'єктивним вимогам сьогодення...» [4, с. 3].

Власне полікультурність та багатомовність, поєднана з високим рівнем знань у професійній сфері, формують сучасного економіста світового рівня. Саме тому вивчення польської мови поряд з економічними, суто спеціальними дисциплінами немовного університету, яким є Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, є надзвичайно актуальним та важливим, адже польсько-українська співпраця нині переживає надзвичайне піднесення. Цьому сприяє і євроінтеґраційний вектор розвитку України, і геополітичні умови розташування обох держав, і спільне історичне минуле, а також колосальна підтримка нашого західного сусіда під час війни. Крім того, вивчення української мови як іноземної нині набуло великого значення, іноземці вивчають мову, активно працюють з освітніми україномовними ресурсами. У КНЕУ теж вивченню української мови як іноземної приділено велику увагу.

Курси польської мови як іноземної та української мови як іноземної в економічному університеті покликані надати студентам додаткові переваги на сучасному ринку професіоналів. До курсів входить практичне засвоєння студентами мови та нормативної бази її функціонування в комунікативно-мовленнєвих ситуаціях у різних сферах професійної діяльності та побуту, формування у студентів лінгвокраїнознавчої компетенції тощо. Викладання цих мов як іноземних для студентів-економістів має свою специфіку, в основу якого покладено принципи системності, комунікативної спрямованості

навчання, порівняння мовних систем української та польської мов. На сьогодні студенти вивчають іноземну мову із застосуванням на практиці інноваційних методологічних підходів, що надає можливість викладачам упровадити та удосконалити нові методи роботи, підвищити ефективність навчального процесу та рівень знань студентів [1]. Інноваційними методами є: а) інтерактивні методи викладання, б) використання технічних засобів навчання (комп'ютерних та мультимедійних, мережі Інтернет) тощо. Позитивний результат у вивченні мов дає самостійна робота студентів з аудіовізуальними матеріалами. Як зазначає А. Воляк, «використання аудіовізуальних матеріалів сприяє мовному та культурному зануренню в іноземну реальність тих, хто вивчає іноземну мову» [6, с. 294]. Наприклад, викладач у рамках святкування річниці незалежності Польщі може запланувати перегляд студентами фільмів Єжи Гофмана «1920 Bitwa warszawska» («1920 Варшавська битва») та Єжи Любаха «Важке братерство»), які ознайомлять як з історичним минулим Польщі, так і новою лексикою та фразеологією польської мови. А при вивченні української як іноземної студенти слухають патріотичні пісні Wellboy «Додому» або Jarry Heil «Мрія».

Для розвитку лексичної та граматичної компетенції та формування різних видів мовленнєвої діяльності можна використовувати різні додатки, як Quizlet, MasterTest, Online Test Pad, Kahoot!, ClassMaker. Навчальний процес під час аудіювання за допомогою віддалених технологій також має широкий спектр можливостей. Викладач, використовуючи додаток, наприклад Zoom або MS TEAMS, може включити аудіо- або відеофайли для прослуховування всіма студентами без використання додаткового обладнання [2].

Значну допомогу в розширенні знань про різні онлайн-інструменти надають курси дистанційного навчання для викладачів, наприклад, Cambridge Assessment English. Futurelearn – це освітня платформа дистанційного навчання як для викладачів, так і для студентів. Портал Coursera після впровадження суворого карантину почав надавати доступ до своїх курсів безкоштовно для викладачів, студентів та інших освітніх організацій. За останні два роки суттєво збільшилась роль вебінарів, тренінгів, розширилась їхня тематика й залученість аудиторії. Ряд освітніх центрів, наприклад Міжнародний освітньо-методичний центр Dinternal Educational, запровадив серію сезонних вебінарів і тренінгів для викладачів, а також пропонує допомогу в проведенні тематичних онлайн-тренінгів для студентів зі своїми викладачами. Усі ці інструменти демонструють учасникам навчального процесу користь від користування зазначеними ресурсами.

Карти Google – це також результативний ресурс для викладачів і студентів під час вивчення краєзнавчих тем, за допомогою яких можна проводити невеликі екскурсії до міст, що вивчаються. Наприклад, Київ чи Варшаву, столиці країн, раніше описували й показували на картинці, а тепер завдяки новітнім технологіям можна «пройти» його старовинними вулицями й побачити сучасні хмарочоси.

Отже, вивчення польської та української мов як іноземних в економічному університеті в складних умовах воєнного стану дає додаткові шанси студентам-випускникам у влаштуванні на роботу, вони підвищують свій рівень конкурентоспроможності, стають спеціалістами не лише місцевого, але і європейського рівня.

Список використаних джерел:

1. Бистрова, Ю. (2015) *Інноваційні методи навчання у вищій школі України. Право та інноваційне суспільство*, № 1 (4). С. 27–33.
2. Зубенко, О., Столяренко, Ок., Столяренко, Ол. (2021) *Новітні методи викладання іноземних мов у закладах вищої освіти: виклики дистанційного та змішаного навчання. Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 43, том 1. С. 271-276. DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-1-40
3. Кузьмінський, А., Омеляненко, В. (2008) *Педагогіка: Підручник*, Київ: Знання-Прес, 447 с.
4. Хоменко, О. (2014) *Іншомовна підготовка студентів економічних спеціальностей в контексті глобалізації: монографія*, Київ: КНУТД, 364 с.
5. Шевчук, С. В. (2012) *Українська мова за професійним спрямуванням.* Підручник, Київ: Алерта, 696 с.
6. Wolak, A. (2013) *Media audiowizualne na lekcji języka obcego na przykładzie reportażu telewizyjnego. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego*, T. 20, S. 293-301.
7. Ярошевич, І., Бондарчук, Л., Краснопольська, Н., Подгурська, Т. (2012) *Українська мова для студентів-економістів із близького зарубіжжя: практикум: у 2 ч., Ч.1., Збірник вправ, завдань і тестів,* Київ: КНЕУ, 213 с.

Бурлай Т.В., д.е.н., доцент,
Інститут економіки та прогнозування НАН України,
Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ У КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ КЛАСИЧНИХ ПІДХОДІВ ОЦІНЮВАННЯ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ

Burlay T.V., Doctor Habil. in Economics, Associate Professor,
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

SOCIAL QUALITY OF LIFE IN THE CONTEXT OF CLASSICAL APPROACHES EXPANSION TO ASSESSING PUBLIC WELFARE

Abstract. *The importance of evaluating socio-economic dynamics taking into account parameters of social quality of life is substantiated. On the example of the*

UN, the OECD and the EU, the main directions of the current expansion of traditional approaches to the assessment of public welfare, etc., are shown.

Питання соціальної динаміки традиційно дискутуються представниками політичних, управлінських, науково-експертних кіл, однак останніми роками посилена увага у глобальному і суспільному дискурсі привертається до проблем *соціальної якості* розвитку суспільств, яка традиційно асоціюється з поняттями соціального миру, соціальної рівності та справедливості, соціального добробуту та якості життя населення в екологічно безпечному середовищі. Одним з пояснень цьому є актуалізоване світовими кризами останніх двох десятиріч впровадження людино-центричного підходу (*human-centred approach*) до вирішення глобальних проблем, підтримуване міжнародними інституціями. При тому постає питання належного інформаційно-статистичного супроводу такого впровадження та реалізації політики національних урядів щодо поточного соціального порядку денного. Зважаючи, що класичним вимірником соціально-економічного розвитку на рівні держав і світу в цілому залишається ВВП, активізується розробка ряду інших, більш комплексних і адекватних показників.

Перша масштабна ініціатива щодо розширення підходів до оцінювання соціального й економічного прогресу була започаткована ЄС (за участі Римського клубу, ОЕСР і Всесвітнього фонду дикої природи) ще 2007 р. і мала назву «Поза межами ВВП» (*«Beyond GDP»*), акцентуючи увагу на вимірюванні суспільного добробуту, людського процвітання і добробуту, соціальної якості життя в умовах сучасних глобальних викликів тощо. Ця ініціатива дістала продовження, крім того, виникли й інші, у т. ч. Міжнародна комісія з вимірювання економічної ефективності та соціального прогресу, відома як Комісія Стігліца–Сена–Фітуссі. Створена 2008 р. з ініціативи президента Франції, Комісія підготувала ґрунтовну доповідь «Хибно оцінюючи наше життя. Чому ВВП не має сенсу?», у якій дано аргументовану відповідь, чому ВВП не є задовільним вимірником суспільного добробуту і абсолютно не відтворює соціальну якість життя людей.

Спливло майже десять років, і Нобелівський лауреат Дж. Стігліц зазначав, що вказана доповідь мала гарний ефект, стимулювавши міжнародний рух за участю вчених, громадянського суспільства та урядів створювати і застосовувати таку методику вимірювань, що відображає більш широку концепцію добробуту та дозволяє враховувати такі взаємозалежні поняття як нерівність і стійкість, довіра і нестабільність тощо. Важливо, що вченим вдалося пояснити, яким чином неадекватність у вимірах призводить до дефектів державної політики, а показник ВВП практично ніяк їх не враховує і не відображає зумовлений цими дефектами стан невпевненості та нестабільності в суспільстві. Як приклад, ними описано характерний для багатьох країн ефект проведених пенсійних «реформ», які змусили людей нести на собі більше ризиків, а також «реформ» ринку праці, які задля

підвищення «гнучкості» послабили переговорні позиції працівників та розширили можливості роботодавців їх звільняти. Також це призвело до зниження зарплат і ще більшої невпевненості та соціальної напруженості [1].

У глобально-інституційному контексті розширення підходів до оцінювання суспільного добробуту та соціальної якості життя доцільно представити на рівні трьох ключових інституцій, а саме: ООН, ОЕСР та ЄС.

ООН. Дедалі очевидніша недосяжність більшості встановлених на період до 2030 року Цілей сталого розвитку та сприяючий фрагментації та крихкості світової економіки каскадний ефект низки криз, у т.ч. пандемії COVID-19, прискорили переосмислення структурами глобального управління традиційних практик оцінювання «добробуту людей і благополуччя планети». З цією метою Координаційна рада керівників системи ООН (*UN System Chief Executives Board for Coordination*) наприкінці 2021 р. утворила спеціальну Групу високого рівня з питань вимірювання прогресу на основі показників поза межами ВВП. Ця Група, очолювана Департаментом ООН з економічних і соціальних питань, ПРООН і ЮНКТАД, розробила документ «Оцінка того, що має значення: загально-системний внесок ООН у оцінювання поза межами валового внутрішнього продукту (ВВП)» [2], схвалений у липні 2022 р. У ньому представлено набір рекомендацій для системи ООН, держав-членів та ін. зацікавлених сторін щодо формування методик оцінювання з виходом за межі ВВП за трьома видами результатів (добробут і свобода волі; повага до життя і планети; зменшення нерівності та солідарність) і процесів (перехід від вразливості до стійкості; сумісне врядування та зміцнення інституцій; інноваційна та етична економіка).

ОЕСР. Базові документи щодо оцінювання суспільного розвитку на основі показників поза межами ВВП були представлені Організацією економічного співробітництва і розвитку у 2011, 2018 та 2020 роках. Діюча при ОЕСР Група високого рівня з вимірювання економічної ефективності та соціального прогресу у 2020 р. оприлюднила звіт «Поза межами зростання: назустріч новому економічному підходу» [3], у якому стверджується, що слід перестати сприймати економічне зростання як самоціль, а радше як засіб досягнення суспільних цілей, включаючи екологічну стійкість, зменшення нерівності, підвищення людського добробуту, а також обстоюється новий підхід, який визнає вкоріненість (*rootedness*) економічних систем і поведінки у відносинах між людьми, соціальними інститутами та навколишнім природним середовищем.

ЄС. Згідно з хронологією німецького Інституту адаптованих до майбутнього економік (ZOE), Європейська Комісія з 2007 по 2015 рр. послідовно формувала інституційне підґрунтя для впровадження комплексу соціальних і екологічних показників поза межами ВВП. Знаковою ініціативою стало ухвалення 2009 р. дорожньої карти «ВВП і поза його межами: вимірювання прогресу в мінливому світі» (*GDP and beyond: measuring progress in a changing world*) з переліком конкретних дій, які були оцінені в

2013 році. З кінця 2019 р. ЄС розширює вказані підходи з урахуванням Європейської зеленої угоди (*European Green Deal*), а також Звіту Єврокомісії про стратегічний форсайт за 2020 рік, сфокусованому на концепції резильєнтності (стійкості) об'єднаної Європи. Так, 2019 р. Рада ЄС ухвалила висновки щодо доцільності побудови європейської економіки добробуту на основі виваженої і послідовної економічної політики. А на початку 2020 р. Європейський економічний і соціальний комітет підкреслив нагальну потребу ЄС у розвитку «сталої та інклюзивної економіки добробуту» і прийнятті нового підходу загальноєвропейської системи управління, чітко орієнтованого на забезпечення добробуту громадян [4]. Європарламент у своїй резолюції щодо імплементації та досягнення Цілей сталого розвитку (червень 2022 р.) наголосив на необхідності виконання висновків Ради ЄС щодо економіки добробуту та закликав Єврокомісію забезпечити створення інформаційної панель «Поза межами ВВП» і розглянути впровадження альтернативних показників, таких як індекс соціального прогресу. У травні 2023 р. Європарламент проводитиме конференцію, присвячену проблемам виходу за межі економічного зростання («Beyond Growth 2023 Conference») [5, с. 7–9], метою якої є «обговорення та спільне створення політики сталого процвітання в Європі, заснованої на системному та трансформаційному підході до економічної, соціальної та екологічної стійкості та охоплюючої її структури управління».

Видається доцільним критично осмислити та відповідно адаптувати охарактеризовані підходи ООН, ОЕСР і ЄС щодо оцінювання суспільного добробуту до реалій і завдань повоєнної реконструктивної відбудови України.

Список використаних джерел:

1. Стиглиц Дж. Почему ВВП не отражает состояние неуверенности и нестабильности общества. *Forbes Kazakhstan*. 07 декабря 2018. URL: https://forbes.kz/life/observation/vvp_52/
2. Valuing What Counts – United Nations System-wide Contribution on Progress Beyond Gross Domestic Product (GDP). HLCP Core Group on Beyond GDP, August 2022. URL: https://unsceb.org/valuing-what-counts-united-nations-system-wide-contribution-beyond-gross-domestic-product-gdp
3. Beyond Growth: Towards a New Economic Approach. OECD, September 2020. DOI: https://doi.org/10.1787/33a25ba3-en
4. Beyond GDP. *Sustainable Prosperity Platform.* Germany, ZOE Institute for Future-fit Economies, 2023. URL: https://sustainable-prosperity.eu/
5. Evroux C., Spinaci S., Widuto A. From growth to «beyond growth»: Concepts and challenges. European Parliamentary Research Service, May 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)747107

Галушка З. І., д.е.н., професор,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна
Варвус А.І., аспірант,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Halushka Z.I., Doctor of Economic Sciences, Professor,
Yriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine
Varvus A.I., PhD candidate,
Yriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine

HUMAN CAPITAL AS A FACTOR OF NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract. *Human capital is a crucial factor in supporting a nation's economy's competitiveness in global markets. It encompasses knowledge, skills, education, and the intellectual potential of workers. A high level of human capital enables efficient resource utilisation, fosters innovation, and facilitates adaptation to changes. Countries with developed human capital have a competitive edge, attracting investments, advancing technologies, and improving economies. Developing human capital requires investment in education, training, and continuous learning for workers, enhancing their competence, productivity, and innovative thinking. Nurturing human capital is essential for competitiveness and sustainable economic growth.*

Людський капітал є важливим фактором розвитку національної економіки. Він охоплює знання, навички, навчання та інтелектуальні ресурси, наявні у населення певної країни. Основною ідеєю є те, що інвестиції у розвиток людського капіталу можуть призвести до зростання продуктивності, інновацій, конкурентоспроможності та загального економічного прогресу. З іншого боку, кількісні і якісні показники людського капіталу безпосередньо впливають на споживання, що також стимулює розвиток економіки.

Наукових робіт і досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців є дуже багато. Дослідження навколо людського капіталу ніколи не припиняться.

В Україні протягом останніх десятиліть спосперігаються втрати національного людського капіталу. Чисельність населення в Україні з 1990 р. по 2022 р. скоритилося на майже 10 млн людей, або на 19% згідно офіційної статистики [1].

Основні причини депопуляції в Україні:

- низька народжуваність через відкладення народження дітей, поширення малодітності;
- висока смертність, особливо серед чоловіків працездатного віку;
- міграційний відтік населення за кордон (трудова міграція);
- погіршення структури населення: старіння, скорочення частки працездатних;
- соціально-економічні проблеми (бідність, нестабільність, невпевненість у майбутньому).

Військові дії в Україні значно погіршили показники людського капіталу. Так, за оцінками експертів, у зв'язку з військовим конфліктом на Сході України та анексією Криму у 2014-2015 роках з країни виїхало близько 1,5 млн осіб [2]. За даними УВКБ ООН, станом на 2020 рік через конфлікт на сході України країну залишили 1,4 млн осіб. З них 260 тис. отримали статус біженців [3]. Станом на початок 2023 р., за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), 4.2 млн осіб офіційно отримали статус біженця за кордоном і 7.1 млн осіб стали вимушеними переселенцями в середині країни [2]. Це ще не враховуючи чисельності тих, хто загинули внаслідок бойових дій.

Для України є дуже важливе завдання – створити умови для повернення якомога більшої кількості людей, які виїхали за кордон, особливо в країни Євросоюзу. Ще одна з проблем криється в тому, що у країн «старого Заходу» так само відбувається процес «старіння націй» і зменшення населення, що також стримує можливості розвитку національних економік. Сильні та розвинуті країни прагнуть якомога більше асимілювати та залишити наших громадян, особливо молодого віку в своїх країнах. Значна частка населення, яке переїхало в інші країни, це перш за все робоча сила та споживачі товарів та послуг. Українці, переїхавши за кордон, пред’являють попит на продукти харчування, послуги та інші споживчі блага, що позитивно впливає на економічний стан приймаючих країн, що частково нівелює негативний вплив війни на ці країни. Через певний час ці люди знаходять житло та місце роботи, починають працювати – стають робочою силою, що дає змогу забезпечити економічне зростання.

Брак людського капіталу вказує на відсутність або недостатність якісних показників у розвитку людських ресурсів. Деякі з найбільш поширених якісних показників, які можуть свідчити про брак людського капіталу, включають:

1. *Низький рівень освіти:* Недостатня доступність якісної освіти або низький рівень освіти в національній системі освіти можуть бути ознаками браку людського капіталу. Це може включати відсутність базової освіти, обмежені можливості професійного розвитку та недостатню кількість висококваліфікованих фахівців.

2. *Недостатня компетентність:* Якщо працівники не мають достатніх знань, навичок та компетенцій, необхідних для виконання своїх робочих обов'язків, це може свідчити про брак людського капіталу. Наприклад, це відсутність фахівців

у певних сферах, несумісність вимог ринку праці зі знаннями працівників або відсутність актуальних навичок.

3. *Низький рівень інноваційності:* Брак людського капіталу також може проявлятися у відсутності здатності до інновацій. Якщо працівники не мають креативності, аналітичних та проблемно-орієнтованих навичок, це може обмежувати здатність країни до впровадження нових ідей, процесів та технологій.

4. Відсутність підтримки соціального захисту: Якщо працівники не мають достатньої соціальної підтримки, такої як доступ до якісної медичної допомоги, соціального забезпечення або захисту трудових прав, це може призводити до недостатньої мотивації та зневаги до розвитку своїх навичок та потенціалу.

5. *Відсутність розвитку людського капіталу:* Якщо держава не приділяє достатню увагу розвитку людського капіталу через недостатні інвестиції в освіту, навчання та розвиток навичок працівників, це може призводити до зниження якості та рівня людського капіталу.

Наведені показники свідчать про брак людського капіталу, що може негативно впливати на економічний розвиток країни. Для подолання цього явища необхідно зосередитися на вдосконаленні системи освіти, навчанні працівників, підтримці інновацій та створенні сприятливого середовища для розвитку людського потенціалу.

Список використаних джерел:

1. МінфінМедіа. Київ. Чисельність населення України в 2022 р. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/

2. Міжнародна організація з міграції (МОМ) Україна. URL: https://www.iom.int/countries/ukraine

3. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. URL: https://www.unhcr.org/ua/en/internally-displaced-people

4. Світовий банк, Індекс людського капіталу. URL: https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital#Index

Вонсович С.Г., д.політ.н., професор,
Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
Кам’янець-Подільський, Україна

ДЕФІНІЦІЯ «МИР» В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Vonsovych S.G., Doctor of Political Sciences, Professor,
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University,
Kamianets-Podilskyi, Ukraine

DEFINITION OF «PEACE» IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Abstract. *The article analyses the etymological approaches to the definition of the concept «peace» in Ukrainian, English, and German languages. It claims that etymology focuses on the praxeological aspect, namely, the establishment of the state of peace, absence of enmity, armed conflicts, and the achievement of a truce. It reveals the content and role of Ukraine's «peace formula» and its significance for strengthening national security.*

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «мир» означає: 1. Відсутність незгоди, ворожнечі, сварок; згода. Жити в мирі – мирно, без сварок, суперечок; 2. Відсутність збройної боротьби між двома або кількома народами, державами; протилежне – війна; мирна праця; 3. Угода сторін, що воюють між собою, про припинення воєнних дій, мирний договір. [1, с.667]. Отже, визначення характеризує мирну ситуацію у суспільстві та відсутність війни. Для настання миру спочатку необхідна поява негативного процесу суперечки сторін. Перше визначення слова «мир» має антивоєнний сенс.

В англійській мові слова «мир» та «світ» перекладаються як world і, відповідно, peace, які нетотожні «Peace» означає: невоєнні умови існування нації, народів або всього світу; угода або договір між воюючими або антагоністичними націями, групами і кінець воєнних дій та стримування від подальших озброєних конфліктів чи антагонізму [2, p.1118]. Відтак синонімами слова «peace» є «armistice, truce, pact, accord, rapport, concord, mity, calm, quiet», які значать «закінчення воєнних дій, перемир'я, пакт, угода, взаєморозуміння, злагода, дружба, спокій, тиша». Синонімічний ряд демонструє антивоєнну та гуманну спрямованість слова «peace». У німецькій мові термінів, які перекладаються як «мир» значно більше:Frieden – мир, згода, спокій; Welt, Erde – земна куля; All, Weltall, Universum –Всесвіт [3]. Мир є протилежністю війни, але ці два процеси взаємопов'язані та знаходяться у діалектичній єдності. Без війни не буває миру, оскільки незалежно від руйнівного характеру дій, метою будь-якої війни є мир.

Концептуально аналіз поняття «мир» як миру позитивного і негативного розробляли представники скандинавської критичної школи дослідження миру Й.Голтунг, Б.Роллінг, Г.Франк та інші [4]. Відповідно політичний мир є станом суспільства, що уможливлює реалізацію суспільних цінностей, а негуманні відносини обмежуються. Негативний мир виникає після підписання мирного договору, тобто формального завершення конфлікту. Однак негативний мир ще не становить повноцінного миру, а є тільки перехідним етапом між протиборством і довготривалим миром. Запорукою міцного миру є усунення всіх типів насильства. Отже, позитивний мир постає внаслідок трансформації негативного миру, коли сторони втягнуться у творення миру, почнеться процес примирення, погодяться з думкою, що війна завершена і не прагнутимуть до її повторення. Відмінність негативної і позитивної дефініції

миру полягала в тому, що перша окреслювала, чим мир не є, а друга − чим є або повинен бути.

Коцепція Р. Арона визначала мир як «припинення, на довший або коротший час, модальностей насильницького суперництва між політичними утвореннями» [5 с.157]. Р. Арон виокремив три типи миру: мир сили, що ґрунтувався на домінуванні одного із суб'єктів, тобто це відповідник імперського миру; мир безсилля або мир страху, різновидом якого вважав відносини періоду «холодної війни» та мир задоволення − як відносини, побудовані на повазі до якогось принципу легітимності, та які ґрунтуються на небажанні суперничати за землю, людей, силу та ідеї.

Повномасштабна війна росії проти України змусила переосмислити етимологічні і концептуальні положення щодо миру. Ми погоджуємося із позицією українських науковців[6], за якою мир у сучасних дослідженнях і міжнародній безпековій та дипломатичній практиці постає не як спосіб завершення війни, не як визнання перемоги та капітуляції сторін, а як процес трансформації і врегулювання конфліктів. Метою війни є перемога над противником і встановлення миру за наслідками війни. Метою врегулювання конфлікту – процес примирення на основі компромісу. Ця невідповідність породжує семантико-прагматичні наслідки, які здатні призводити до комунікативних непорозумінь, посилюючи ймовірність політичних маніпуляцій. Для суспільного ставлення до російської агресії в Україні центральним є поняття не конфлікту, а війни. А мир у цій парадигмі встановлюється в результаті перемоги. У світі заговорили про «формулу миру», яку озвучила Україна.

«Формула миру», запропонована Україною, складається із 10 пунктів, кожен з яких був підтриманий резолюціями ООН [7]. Також Україна, потребуючи дієвих гарантій національній безпеці, підготувала проєкт договору Kyiv Security Compact. Коли всі антивоєнні кроки будуть реалізовані, коли безпека й справедливість почнуть відновлюватися, сторони мають підписати документ про фіксацію закінчення війни. Зміст формули миру – це пропозиції України, які необхідно реалізувати для якнайшвидшого і справедливого закінчення російської агресії. Формула миру може бути лише українською, оскільки війна відбувається на території України, й саме українці виборюють право на незалежність, територіальну цілісність, безпеку та процвітання у майбутньому. Така позиція дістала підтримку серед учасників самітів Україна – Євросоюз (лютий 2023), G7 (травень 2023). Формулу миру підтримали також США та інші країни «Великої сімки» – Німеччина, Франція, Британія, Італія, Японія та Канада.

Однак перелік пунктів для миру не дає відповіді на питання, якою має бути система глобальної безпеки. На наш погляд, такою системою має бути об'єднання держав, які реально стоять на одних, західних світоглядних цінностях і утворення антипутінської коаліції. Саме діяльність сформованої

антипутінської коаліції та участь в ній України має слугувати основою справедливого миру та зміцненню національної безпеки.

Список використаних джерел :

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. The Oxford Dictionary and Thesaurus / edited by Sara Tulloch. NewYork: Oxford University Press, 1996. 1892 p.
3. Langenscheidt Grosswoerterbuch Deutsch als Fremdsprache / Herausgeber: Dieter Götz, Günther Haensch, Hans Wellmann. GmbH : Langenscheidt, 2010. 1213 s.
4. Новітня політична лексика (неологізми, оказіоналізми та інші новотвори) / І.Я.Вдовичин, Л.Я.Угрин, Г.В.Шипунов та ін..; за заг. ред. Н.М.Хоми. Львів:«Новий світ - 2000», 2015. 492 с.
5. Арон Р. Мир і війна між націями. Київ: Юніверс, 2000. 688 с.
6. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
7. Формула миру: Зеленський назвав 10 умов припинення війни в Україні. веб сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3614525-formula-miru-zelenskij-nazvav-10-umov-pripinenna-vijni-v-ukraini.html (дата звернення 20.04.2013).

Галушка З.І., д.е.н., професор,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Чернівці, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Halushka Z.I., Doctor of Economics, Professor,
Yriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine

SOCIAL CAPITAL OF THE ECONOMY IN TIMES OF WAR

Abstract.*The relevance of researching social capital as an important economic resource is indicated. The reasons for the contradictory nature of the functioning of social capital in pre-war Ukraine are stated. The diverse trends in the accumulation of social capital in the wartime and post-war periods are described.*

У XXI ст. соціальний капітал почали розглядати як важливий економічний ресурс, що функціонує у взаємодії (поряд) з фізичним, людським, інтелектуальним капіталом та здатний забезпечувати певні переваги та

економічні вигоди. Він ґрунтується на трьох головних компонентах – довірі, спільних цінностях та нормах, соціальних мережах. По суті, він демонструє як соціальні цінності і взаємозв'язки трансформуються в економічно значущі ресурси на різних рівнях функціонування економіки.

Залежно від умов, у яких нагромаджується та функціонує соціальний капітал, він може мати як позитивний, так і негативний ефект. Причинами суперечливого характеру функціонування соціального капіталу в передвоєнній Україні були такі як:

1) недостатня впорядкованість механізмів комунікації влади з бізнесом, що вела до неправильного розуміння потреб та очікувань однієї сторони від іншої;

2) позиціонування влади не як рівноправної, а як головної, домінантної сторони, що часто призводило до конфліктів та недовіри;

3) неоднакове ставлення органів публічної влади до представників бізнесу, що спричиняло нерівний доступ до ресурсів та можливостей розвитку, негативне ставлення з боку бізнесу;

4) рентоорієнтована поведінка та низький рівень соціальної відповідальності бізнесу, що веде до порушення довіри та спричиняє конфлікти інтересів;

5) значна частка тіньової економіки та високий рівень корупції;

6) дезінтегрованість та демотивованість громадян щодо їх участі у розв'язанні проблем місцевого розвитку та ін.

В умовах війни існують нові проблеми соціального розвитку та різноспрямовані тенденції нагромадження й функціонування соціального капіталу. Стоїть питання про можливості повернення майже 6 млн осіб, які виїхали за кордон (з них – 2,5 млн дітей), про долю внутрішніх переселенців, яких нараховується понад 6,5 млн осіб. За оцінками фахівців, у результаті війни «…кількість працездатного населення в Україні скоротиться на 10 млн осіб. Україна щорічно втрачатиме близько $60 млрд, якщо не поверне своїх мігрантів. Це призведе до зменшення споживчих витрат, кризи на ринку праці та в пенсійній системі» [2]. Щодо фінансового стану суспільства, то наприкінці 2022 року дві третини опитаних фіксували погіршення свого матеріального становища**.**

Війна сприяла підвищенню довіри українців до державних інституцій **–** до Збройних сил з 65 до 97%, до Президента – з 36 до 90%. Понад 60% опитуваних на початку 2023 року підтверджували правильність руху країни, що пов'язувалась з єдністю суспільства у боротьбі за незалежність і свободу [4]. Розширилися соціальні мережі (їхній вплив зріс на 35%). «Спостерігається значний ріст довіри у груп і каналів в месенджерах (з 11 до 41%), а також в YouTube (з 21 до 29%). На сьогодні 87% їх учасників підтримують вступ України в Європейський союз, 86% – у НАТО. Відчуття гордості в українців зросло більш, ніж вдвічі – з 34 до 75%»[5].

Наприкінці 2022 року у майже 40% українців відбулося зростання впевненості у майбутньому (проти 14%, як було наприкінці 2021 року). Пріоритетами для відновлення країни вони вбачають відновлення підприємств, хочуть роботи, а не соціальної допомоги.

Соціальні процеси з початку війни орієнтовані на допомогу переселенцям (74%) та жителям постраждалих регіонів (81%). Найчастіше такою допомогою були охоплені громадяни, які певний час перебували на тимчасово окупованій території (81%) [4].

Разом з тим, гальмуючими чинниками щодо нагромадження соціального капіталу виступають: практики політизації економічних рішень, посилення адміністративного і фіскального тиску на підприємців; відсутність ресурсів для відновлення соціальної інфраструктури; неможливість відновлення господарської діяльності на раніше окупованих територіях [4, с.8-9].

Нагромадження соціального капіталу є важливим і можливим в умовах воєнного стану процесом відновлення стійкості, згуртованості й життєздатності суспільства й економіки. На рівні державного управління його головний зміст конкретизується у підтримці бізнесу та економічного розвитку в рамках міжнародних норм, формуванні партнерської стійкості для згуртованості бізнесу і суспільства та підтримки економіки на основі встановлення договірних зв’язків, підтримки населення, яке постраждало від воєнних дій. На рівні громад соціальний капітал має відтворюватися у механізмах творення та закріплення норм соціальної взаємодії та механізмах формування соціальної довіри, особливо, що стосується соціалізації в громадах внутрішньо переміщених осіб та підтримки релокованих підприємств, створення належних умов для їх комфортного перебування. Роль громадянського суспільства надважлива для майбутньої перемоги. Тому консолідація зусиль цивільних, військових, волонтерів, всіх, хто тримає будь-який фронт нашої країни, має вагомий внесок для результату.

Економічні взаємовідносини в умовах воєнного стану мають ґрунтуватися на засадах соціального діалогу, що забезпечить соціальну стабільність, європейські цінності, належний рівень життя.

Війна стимулювала також швидкі зміни управлінських парадигм в управлінні як державного, так і приватного секторів, змінила фокус на мобільність, гнучкість, інновації, проривні рішення. Сьогодні соціальний менеджмент стає необхідною умовою для збереження життя і здоров'я людей, а також для підтримки економіки країни під час війни.

Основні акценти подальшого економічного розвитку будуть ґрунтуватись на корпоративних цінностях, турботі про людей, громадській позиції та соціальній відповідальності. Бізнес, державні структури, громадські організації мають працювати в партнерстві задля забезпечення якісного соціального менеджменту, партнерських і договірних зв'язків, що виникли під час турбулентності, невизначеності та спрямовані на підтримку, захист своєї країни, представлення її на міжнародній арені.

Соціальний капітал стає ключовим об'єктом менеджменту в умовах мережевої економіки. Процеси цифровізації, що передбачають створення до 2025 року нових платформ та стосуються електронної взаємодії, дозволять поліпшити взаєморозуміння між господарськими суб'єктами, громадянами, представниками держави.

Список використаних джерел:

1. Мельничук, В. Ціннісні трансформації українського суспільства в умовах євроінтеграції http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/46_2023/15.pdf
2. Політичні, економічні і структурні наслідки російської агресії для україни і світової спільноти. завдання економічного відновлення україни у повоєнний період з врахуванням євроінтеграційних пріоритетів https://razumkov.org.ua/images/2023/04/21/2023_04_consequences_of_the_war_for_ukraine.pdf
3. Соціально-економічне самопочуття громадян України: підсумки року війни (лютий–березень 2023р.) URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/sotsialnoekonomichne-samopochuttia-gromadian-ukrainy-pidsumky-roku-viiny-liutyi-berezen-2023r
4. Стан економіки та перспективи її відновлення у 2023 р. Центр Разумкова. Аналітична доповідь Травень 2023 р. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/05/18/2023-MATRA-I-KVARTAL-8.pdf
5. Як російсько-українська війна змінила наше життя. URL: https://provse.te.ua/2023/02/yak-rosiysko-ukrainska-viyna-zminyla-nashe-zhyttia/

Гапон Л.О., к. філол. н.,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
Петришина О.І., к. філол. н., доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна

УКРАЇНСЬКА МОВА У ВИМІРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ВІЗІЯ

Hapon L.O., Candidate of Philological Sciences,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Ternopil, Ukraine

Petryshyna O.I., Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

Ternopil, Ukraine

THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE DIMENSION OF NATIONAL SECURITY: A LINGUISTICS VISION

Abstract.*The importance of the preservation and development of the Ukrainian language in the conditions of the Russian-Ukrainian war is enormous. Therefore, it is important to raise a generation of competent native speakers who are aware that any contact between the superstrate language and the substrate language in conditions of imposed bilingualism cannot be equal.*

In Ukrainian language lessons, it is recommended to use a system of language exercises to enrich the vocabulary (correct word usage, pronunciation, competent written interaction); a system of communicative tasks for improving all types of speech activity, finding optimal ways to solve communicative tasks, constructive verbal interaction; texts of various genres and styles, texts by modern Ukrainian and foreign authors, media texts; language research: stylistic research, research-restoration, research-modeling, research-comparison.

Proper attention should be paid to digital technologies, combining graphic images, texts, video images, animations, knowledge maps, etc. in the plane of one computer and technical system; use of electronic textbooks and reference books, multimedia presentations, lesson designers, calls to web pages (sites, blogs, etc.), online testers, "Web 2.0" social services, etc.

Значення збереження і розвитку української мови в умовах російсько-української війни величезне. І кому, як не лінгвістам-освітянам, виховувати мовну стійкість, плекати покоління компетентних носіїв української, свідомих того, що будь-який контакт мови-суперстрату і мови-субстрату в умовах нав’язаної двомовності не може бути рівноправним.

На виконання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» під час проведення навчальних занять, у спілкуванні вчителів, викладачів, іншого персоналу закладів освіти як зі здобувачами освіти (вихованцями), так і між собою, має використовуватися державна мова [1]. Згідно з проєктом Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій та науково-технічній діяльності» під час організації освітнього процесу незалежно від його форми (урок, лекція, практичне, семінарське заняття, гурткова робота тощо) можна використовувати навчальні матеріали, підготовлені державною мовою і ніяк не пов’язані із державою-агресором [2].

Усі вебресурси закладів освіти мають бути українськомовні. На вебсайтах і сторінках соцмереж закладів освіти варто розміщувати інформацію про норми української літературної мови, історію української державності, культурно мистецьку спадщину українського народу; репозиторії матеріалів для

самостійного вивчення української мови; інформацію про заходи, спрямовані на популяризацію української мови та культури, збереження духовно-історичної спадщини України. Надзвичайно важливо розробляти і розповсюджувати якісні українськомовні методичні продукти: підручники, посібники, науково-методичні рекомендації.

На уроках української мови рекомендовано використовувати систему мовних вправ для збагачення словника (правильного слововживання, вимови, грамотної письмової взаємодії); систему комунікативних завдань для вдосконалення всіх видів мовленнєвої діяльності, пошуку оптимальних способів вирішення комунікативних завдань, конструктивної словесної взаємодії; різножанрові та різностильові тексти, тексти сучасних українських і зарубіжних авторів, медіатексти; дослідження мови: стилістичне дослідження, дослідження-відновлення, дослідження-моделювання, дослідження-зіставлення. Для полегшення сприймання теоретичного матеріал – схеми і таблиці; малюнки і графічні зображення, мнемонічні техніки; ілюстрації; графічні зображення; комікси; ігри. Для формування оргдіяльнісних і метапредметних умінь – інтерактивні завдання, проєкти.

Належну увагу варто приділяти цифровим технологіям, об'єднуючи в площині однієї комп'ютерно-технічної системи графічні зображення, тексти, відеозображення, анімації, карти знань тощо; використовувати електронні підручники та довідники, мультимедійні презентації, конструктори уроків, покликання на вебсторінки (сайти, блоги тощо), онлайн-тестувальники, соціальні сервіси «Web 2.0» тощо.

Для формування в мовців багатого українськомовного тезаурусу, популяризації української мови в освітньому просторі, на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року № 4373, публікації педагогів мають відповідати вимогам нової редакції Українського правопису [3]. Особливо ретельно варто вивчити правила написання слів іншомовного походження, наприклад: *гаджет, гугл, пошукова система «Гугл», проєкт, топпроєкт, віцедиректор, інтернет, мере́жа «Інтернет», вебсайт, флешмоб, арттепапія, екошкола, смарттехнології, зустріч у зумі, зворотний зв'язок на платформі «Зум»* тощо [3, с. 48–49, 86]

Об'єктивною дійсністю сьогодення є російсько-українська війна, однак ми маємо зберегти ресурсний стан і забезпечити високу якість надання освітніх послуг у сфері мовної освіти, оскільки українська мова, утвердившись у правовому полі, зусиллями мільйонів стала потужною ідеологічною зброєю в боротьбі з агресором.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text (дата звернення: 25.05.2023)

2. Проєкт Закону про внесення змін до деяких законів України щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій та науково-технічній діяльності. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40164?fbclid=IwAR2HisjRFAKAbrPktEO.UQpASAONhHynFZk%20Talepw4RgeK3y_rSy0DOG9StY (дата звернення: 25.05.2023).
3. Український правопис. Київ: Науково-виробниче підприємство «Видавництво "Наукова думка" НАН України», 2019. 393 с.

Деркач О.,
Харківський національний університет В.Н. Каразіна,
Харків, Україна

ПАРТИСИПАТОРНА ФУНКЦІЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Derkach O.,
Kharkiv National University V.N. Karazin,
Kharkiv, Ukraine

PARTICIPATORY FUNCTION OF THE NATIONAL SECURITY SYSTEM OF UKRAINE

Abstract.*The article substantiates the expediency of studying the experience of NATO and EU member countries regarding the interaction of national security institutions and civil society, assessing the possibilities of its implementation in domestic public management practice. The article also defines the task of modernizing the system of public management of national security of Ukraine - the formation of its network architecture.*

На підставі аналізу результатів наукових досліджень [1-5] констатуємо, що в умовах трансформацій безпекового середовища та війни росії проти України функціонує система публічного управління національною безпекою, що має певні переваги та недоліки. Остання реалізовує партисипаторну функцію системи забезпечення національної безпеки – взаємодію громадянського суспільства та держави з питань національної безпеки. Водночас треба визнати, що ця система як компонент системи забезпечення національної безпеки остаточно не сформована і не готова функціонувати як єдина функціональна структура.

Аналіз результатів наукових досліджень [2; 4; 5] дозволяють констатувати, що керівництво країн-членів НАТО і ЄС успішно впровадило у практику публічного управління національною безпекою:

концепцію інформатизації суспільства, що сприяло демократичному розвитку суспільства;

концепції відкритого суспільства та суспільства відкритого доступу, що передбачають партисипаторну взаємодію держави та інститутів громадянського суспільства з актуальних питань суспільного розвитку;

концепцію публічної адміністрації, що передбачає визначальну роль громадянського суспільства в питанні розроблення та реалізації національної політики;

концепцію архітектури системи управління, що передбачає перехід від ієрархічного управління до менеджменту у сфері реформ сектору оборони і безпеки;

концепції цивільної і суспільної безпеки, згідно з якими модернізували систему управління сектором безпеки і оборони на основі співробітництва громадянського суспільства та адміністрації безпекових і оборонних структур.

Аналіз результатів наукових досліджень [2; 5] також дозволяють констатувати, що для публічного управління в країнах-членах НАТО і ЄС використовують такі моделі співробітництва інститутів національної безпеки і громадянського суспільства, як-от:

повністю централізовану модель (суспільство – парламент, парламент – уряд, уряд – штаб безпеки і оборони), що характерно для Франції;

повністю децентралізовану модель, коли кожний елемент громадянського суспільства може безпосередньо взаємодіяти з кожним елементом сектору безпеки і оборони на всіх етапах розроблення та реалізації політики безпеки;

оптимальну модель, що передбачає дотримання балансу між ефективністю сектору безпеки й оборони та цивільним демократичним контролем, що характерно для ФРН, США, Великої Британії та Королівства Нідерландів.

Саме тому в Україні доцільно досліджувати досвід країн – членів НАТО та ЄС щодо взаємодії інститутів національної безпеки з громадянським суспільством, а також здійснювати оцінку можливостей впровадження згаданого досвіду в публічно-управлінську практику у сфері розроблення політики національної безпеки.

На сучасному етапі державного будівництва актуальними проблемами функціонування системи публічного управління національною безпекою України є [2- 4]:

недосконаліть нормативно-правової бази, що регламентує процеси інформаційного та демократичного розвитку України, а також забезпечення національної безпеки;

незавершеність формування єдиного інформаційно-технологічного простору публічного управління в Україні;

незавершеність формування інституціонального середовища публічного управління національною безпекою.

За таких умов, що склалися, основним пріоритетом політики національної безпеки на сучасному етапі державного будівництва в Україні є трансформація

системи забезпечення національної безпеки та її складника в систему публічного управління національною безпекою відповідно до вимог демократичного розвитку українського суспільства та змін безпекового середовища. При цьому основне завдання модернізації системи публічного управління національною безпекою – це формувати мережеву архітектуру в цій специфічній сфері.

Список використаних джерел:

1. Абрамов В. І. Мережева архітектура публічного управління: проблеми концептуалізації і практики забезпечення національної безпеки. *Державна служба та публічна політика: проблеми і перспективи розвитку*: матеріали щоріч. всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 27 травня) / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, С. В. Загороднюка. Київ: НАДУ, 2016. С. 241–243.
2. Kostenko, Diana, 2020. Specifics of the idea of participatory management as a theoretical basis for improving the national security system of Ukraine. *Int. Journal of Legal Studies.* no. № 7(1). pp. 275–286.
3. Костенко Д. М. Концептуальна модель формування мережевої архітектури публічного управління національною безпекою України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2020. № 13-14. С. 118–124.
4. Пелих А. О., Смирнова Н. С., Шевченко М. М. Партисипаторна функція системи забезпечення національної безпеки в умовах переходу до соціального порядку відкритого доступу. *Публічне управління: шляхи розвитку*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листопада): у 2 т. / за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка та ін. Київ: НАДУ, 2014. Т. 2. С. 85–87.
5. Ратчев В. Оцивільнення оборонного відомства. Функціональний підхід до побудови сучасної оборонної організації. Женева: Женевський центр демократичного контролю над збройними силами, 2013. 65 с.

Dorosh Bohdan, Postgraduate Student,
The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

MACROECONOMIC MODELLING IN POST-WAR UKRAINE

Abstract. *This thesis explores the transformation of Ukrainian institutions, focusing on the NBU, following the ongoing war. It highlights the need for adapting or developing new macroeconomic models, favoring agent-based models over DSGE models. Incorporating AI, ML, climate, and ESG factors is crucial. Further research with the NBU is recommended to determine the most suitable modeling approach*

Key changes in the way people live, work, and make decisions have usually taken place after the major crises, revolutions, and wars that humanity suffered. This is also true for businesses, institutions, and governments which are led by the same humans, but tend to adapt to changing environments rather slowly. The slower pace of adaptation of governments to new conditions in the past could have easily been understandable due to the lack of instant availability of rich economic data. However, since the establishment of the National Bureau of Economic Research in the US in 1920 the amount of economic data collected by the governments has been dramatically increasing [1]. Other countries mainly in Europe have begun collecting data on a large scale during the 1920s with Norway, the Netherlands, and the UK being the most active in the space. As the amount of data grew exponentially the number of macroeconomic models developed and used by both researchers and national banks increased rapidly. There have been three main groups of macroeconomic models used throughout the 20th century: simple theoretical models, empirical forecasting models, and DSGE models. The latter is still widely used by national banks all over the world.

It is still unclear what is the total damage of a full-scale russian invasion of Ukraine in economic terms. Both total direct losses such as infrastructural damage and indirect losses that include GDP decline, suspension of investments, labor outflow, additional defense, and social security costs, are all yet to be measured after the end of the war. What is already clear is that Ukraine’s real GDP declined by 29,1% in 2022 according to Ukrastat with 26,6% inflation over the same period according to the National Bank of Ukraine. Estimation of current economic losses has already been done by lots of different institutions. According to the Ministry of Economy and the KSE Institute, the total estimated losses of Ukraine's infrastructure because of the war as of 22nd of March 2023 are $144 billion. This number includes either destroyed or damaged: more than 207 thousand cars, 154 thousand residential real estate, 3,1 thousand schools, and university real estate, 1,2 thousand hospitals, and 1,8 thousand cultural institutions. The main types of infrastructure that suffered the most in dollar amount are residential real estate, roads and bridges, and property, plant, and equipment of businesses with $53,6 billion, $36,2 billion, and $11,3 billion losses respectively [2].

Although there is still no research on how fast Ukrainian government institutions reacted and adapted to war conditions in comparison to the other governments in the past, it is evident that there has been some sort of transformation. Grossi and Vakulenko (2022) did a comparative analysis of the immediate assistance provided to Ukraine and found that foreign governments have the necessary concepts and political instruments to address the immediate consequences of a man-made disaster. However, they may face challenges in effectively utilizing these tools in a cost-efficient manner and in formulating appropriate strategies to address the diverse requirements in a responsible and accountable manner [3]. Chiplunkar and Das (2021) conducted research on institutional responses to crisis situations, focusing on the COVID-19 pandemic. Their study found that policy responses to the pandemic

remain consistent regardless of the governance system (presidential or parliamentary). Additionally, they observed that democracies with greater media freedom exhibit slower responses in implementing containment policies but display more decisive actions in implementing health policies [4].

Ukrainian institutions and policymakers already showed huge resilience and adaptability and will be further transforming towards EU standards. This is true for most of them, including the National Bank of Ukraine and the models it uses for forecasting and predicting purposes. Prior to 2005, the National Bank of Ukraine, like other banks in transitioning economies, utilized multiple small-scale models, often consisting of one or several equations, for their forecasting process. Nonetheless, the routine utilization of these models for analysis and forecasting was hindered by the yearly frequency of data, the substantial scale requiring significant maintenance efforts, and the outdated theoretical framework [5].

As a solution to these challenges, the NBU professionals Petryk, and Nikolaychuk (2006) among others created the Quarterly Forecast Model (QFM) between 2005 and 2006 [6]. This model, with certain modifications, continues to be utilized as the primary framework for monetary policy objectives. The current version of this model has been introduced by Grui and Vdovychenko in 2019 [7]. The QFM represents a semi-structural New Keynesian model of a small open economy, incorporating rational expectations. These models are derived from structural dynamic stochastic general equilibrium (DSGE) models but with the inclusion of additional empirically oriented components. Although the QFM models are still used by some countries like South Africa [8], and India [9], there is a need to develop other models for NBU that might become more efficient considering the experience of the developed countries. The NBU professionals themselves outlined the need to develop a larger DSGE model, citing the usage of micro-foundations as its main advantage over the QFM model [5].

I believe that the intent to develop other models for the usage by NBU is the right decision. Nevertheless, the DSGE models, the ones that NBU aims to develop, and which have been the predominant approach in macroeconomic modeling for the past three decades, might not be the best option in the future. These models have faced significant criticism from esteemed researchers and were unable to accurately predict the occurrence of the Great Recession in 2008. It means that those types of models will be either modified or replaced with other types of models including agent-based models [10]. The European Central Bank among others is already developing its own agent-based model. These types of models might become dominant in the future having several advantages over DSGE models.

The key advantage of the agent-based models over the DSGE models is that they do not imply rational expectations for their agents. They assume agents to be real and based on behavioral economics research. I think that the NBU should pay closer attention to agent-based models and try to develop one for modeling purposes. Other trends and techniques that might improve the macroeconomic modeling in the near future include the integration of new data collection and analysis techniques based

on AI and ML, the addition of climate change and ESG assumptions, and the addressing of global economic interdependence. Such changes might have a positive implication for the NBU, especially during the afterwar reforms.

Thus, based on the historical evidence, it is inevitable that Ukraine, its society, economy, and institutions will be drastically transformed. Especially after such devastating damage, both humanitarian and infrastructural. The NBU is not an exception and will definitely need to either adapt its macroeconomic model to the new reality or develop a completely new model. I believe that such a model should be agent-based with real agents that exist in nature and should include modern data analysis technologies based on AI and ML. Further research in cooperation with the NBU is needed in order to develop the most suitable model for the current and future objectives of this institution.

References:

1. Carson, C. S. (1975). The history of the United States national income and product accounts: the development of an analytical tool. Review of Income and Wealth, 21(2), 153-181.
2. За рік повномасштабної війни росія завдала збитків інфраструктурі України на майже $144 млрд [Електронний ресурс] // KSE Institute. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://damaged.in.ua/damage-assessment.
3. Grossi, G., & Vakulenko, V. (2022). New development: Accounting for human-made disasters—comparative analysis of the support to Ukraine in times of war. Public Money & Management, 42(6), 467-471.
4. Chiplunkar, G., & Das, S. (2021). Political institutions and policy responses during a crisis. Journal of Economic Behavior & Organization, 185, 647-670.
5. Ніколайчук, С., & Шоломицький, Ю. (2015). Використання макроекономічних моделей для монетарної політики в Україні. Вісник Національного банку України, (233), 58-59.
6. Петрик, О., & Ніколайчук, С. (2006). Структурна модель трансмісійного механізму монетарної політики в Україні. Вісник НБУ, (3), 12-20.
7. Grui, A., & Vdovychenko, A. (2019). Quarterly projection model for Ukraine (No. 03/2019).
8. De Jager, S., Johnston, M., & Steinbach, R. (2015). A revised quarterly projection model for South Africa. South African Reserve Bank Working Paper (15/03), 1-25.
9. Berg, A., Karam, P. D., & Laxton, D. (2006). Practical model-based monetary policy analysis: A how-to guide.
10. Talavyrya, M., & Dorosh, B. (2021). Development of macroeconomic models based on behavioral economics: issues and further research. Zemleustriy, kadastr i monitorynh zemel, (4), 18-26.

Журавльов М.В.,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЩОДО УЧАСТІ ЇХ У ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСАХ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Zhuravlyov M.V.,
National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine

POLITICAL AND LEGAL GUARANTEES OF MILITARY OFFICERS REGARDING THEIR PARTICIPATION IN THE ELECTION PROCESSES OF UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

Abstract. *This thesis analyzes normative legal acts on issues of military legislation regarding the right to participate in the election process of servicemen of the Armed Forces of Ukraine. The peculiarities and problematic issues of electoral law were revealed: political impartiality.*

В умовах сьогодення нагальним є питання створення додаткових умов підвищення привабливості військової служби та вступу на неї громадян України. Крім того, гостро постала проблема захисту національної безпеки від актуальних загроз в інформаційній сфері та закріплення одного з принципів сучасної демократії – деполітизації армії.

Проблема, яка потребує розв’язання.

У статті 5 закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей» визначено забезпечення громадянських прав і свобод військовослужбовців щодо права участі військовослужбовця у всеукраїнському і місцевих референдумах, військовослужбовці мають право обирати і можуть бути обраними до відповідних місцевих рад та депутатами Верховної Ради України, та кандидатами на пост Президента України. Поряд з цим у статті 36 Конституції України зазначено обмеження щодо членства у політичних партіях деяких осіб. Норми статті 5 закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей» забороняють військовослужбовцю бути членом будь-яких політичних партій. Але відповідальності за порушення цієї норми закону України військовослужбовцям у дисциплінарному статуті не передбачено, так як і норм у статті 59 статуту внутрішньої служби Збройних Сил України про те, що командир (начальник) повинен створювати належні умови для здійснення права військовослужбовця балотуватися кандидатом у народні депутати, депутати місцевих рад.

Отже, олігархічний клан України в порушення чинного законодавства України задіяв для підняття рейтингу політичних партії (далі ПП) деяких політично неупереджених військово-посадових осіб Закарпатського обласного військового комісаріату, а саме військового комісара полковника Ч., начальника відділу-заступника військового комісара полковника П., начальника відділення забезпечення Закарпатського обласного військового комісаріату підполковника В., зареєструвавши діючих військовослужбовців членами політичних партій від ПП «Альтернатива», ПП «Європейська Солідарність», ПП «Сила та Честь» до місцевих рад Закарпатської області у 2019 році.

За порушення законодавства України ці військовослужбовці відповідальності не понесли, оскільки існують колізії в законодавстві України з питань репресивної та попереджувальної частини норм законодавства України.

Зважаючи на викладене, на мою думку, є потреба в розробленні проєкту закону України «Про статус військовослужбовців сил оборони України» щодо визначення статусу військовослужбовців, відповідальності, заохочення проходження військової служби за контрактом, поліпшення соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, захисту військовослужбовців в інформаційному просторі та збереження їхньої репутації як політично неупереджених та внесення змін до статутів внутрішньої служби, дисциплінарного статуту Збройних Сил України та змін в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: Просвіта,1996. 80 с.
2. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20.12.91 № 2011-12.
3. Закон України “Про охорону здоров’я” від 19.11.1992 №2801
4. Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням”.
5. Наказ Міністерства охорони здоров’я України від 13.11.2001№ 455, зареєстрованийого в Міністерстві юстиції України 04.12.2001 за № 1005/6196 (далі інструкція).
6. Закон України “Про військовий обов’язок і військову службу” від 25.03.92 №2232-12.
7. Закон України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” від 09.04.92 № 2262-12.
8. Закон України “Про Збройні Сили України” від 06.12.91 № 1934-XII.
9. Закон України “Про оборону України” від 06.12.91 № 1932-XII.
10. Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України с.256-257

затвердження Законами України від 24 березня 1999 №548- XIV; 551-XIV; 550- XIV; 549- XIV.
11. Дисциплінарний статут Збройних Сил України, с.256-257, затвердження Законами України від 24 березня 1999 №548- XIV; 551- XIV; 550- XIV; 549-XIV.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення 04.09.2014-с.272.

Karpenko V.S.,
National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
Kyiv, Ukraine

DEVELOPMENT OF MILITARY LEADERS IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S NATIONAL SECURITY

Abstract. *The publication highlights the necessity and peculiarities of the development of military leaders of the Armed Forces of Ukraine in the context of the current implementation of Ukraine's strategic course towards full membership in the European Union and NATO. The components of the development of military leaders and the peculiarities of multi-level training of officers-leaders in the system of professional military education of Ukraine are highlighted.*

In modern society, the developing role of the professional military education system in Ukraine becomes the subject of study, justification and the object of purposeful conscious organization. This should be taken into account in the transformation of the modern system of professional military education in the Armed Forces of Ukraine, and that is why a model for the development of leadership competence of officers in the postgraduate education system can be useful [1, p. 131].

In the system of military education of Ukraine, the conceptual vision acquires the prospect of developing professional military education, which involves the training of military leaders and professionals. The development of professional military education is a long-term process that must take into account both medium-term and long-term prospects. The development of military leaders in the Armed Forces of Ukraine should take place in a structured manner that takes into account the long-term perspective of the development of the Armed Forces of Ukraine, the renewal of the military education system, the professionalization and professional development of officers throughout their military careers.

One of the main issues of the prospective development of the professional military education system is the structural changes that should take place in this system, taking into account the tendencies towards professionalization of military education. According to the current legislation of Ukraine, the military education system is a combination of components of education, levels of education, etc. [2; 3].

Requirements for professional military education and training of military leaders should take into account the needs of the Armed Forces of Ukraine and the current trend towards professionalization of military education. The combination of these two aspects determines the priority by which a comprehensive model for the development of leadership competence of officers of the Armed Forces of Ukraine in the military education system can be developed, which is the conceptual and methodological basis for the professionalization of military education, defining the main directions, content and results of education and training of military leaders at all levels.

At the present stage of development of military education and implementation of Ukraine's strategic course towards full membership in the European Union and NATO, it is relevant to introduce multi-level training of military leaders, which will ensure the development and improvement of leadership competence of officers in the system of professional military education. In turn, multi-level training of military leaders will ensure that officers achieve the appropriate status not only in the military team, but also in civil-military cooperation, which will significantly increase the competitiveness of military specialists. At this, a combination of two main components is necessary in the development of military leaders:

– educational (fundamental military education conducted in higher military educational institutions, military educational units of higher education institutions for training persons for officer positions at a certain level of higher education with the award of an appropriate degree of higher education with the issuance of a state diploma after successful completion of training);

– professional (course training of officers and military specialists, conducted in the process of performing their official functions in positions in the troops (forces) on the basis of leadership courses before the appointment of officers to higher positions with obtaining after successful completion of training the relevant departmental certificate).

These two components integrate the subsystem of training, retraining and advanced training, the purpose of which is to create pedagogical conditions for the acquisition of new and improvement of previously acquired competencies within the framework of professional activity or field of knowledge before appointment to a position in the troops (forces) or military command body [4, p. 65].

Multilevel training of officers-leaders in the system of professional military education should include basic, tactical, operational, strategic and state levels of leadership (fig. 1).

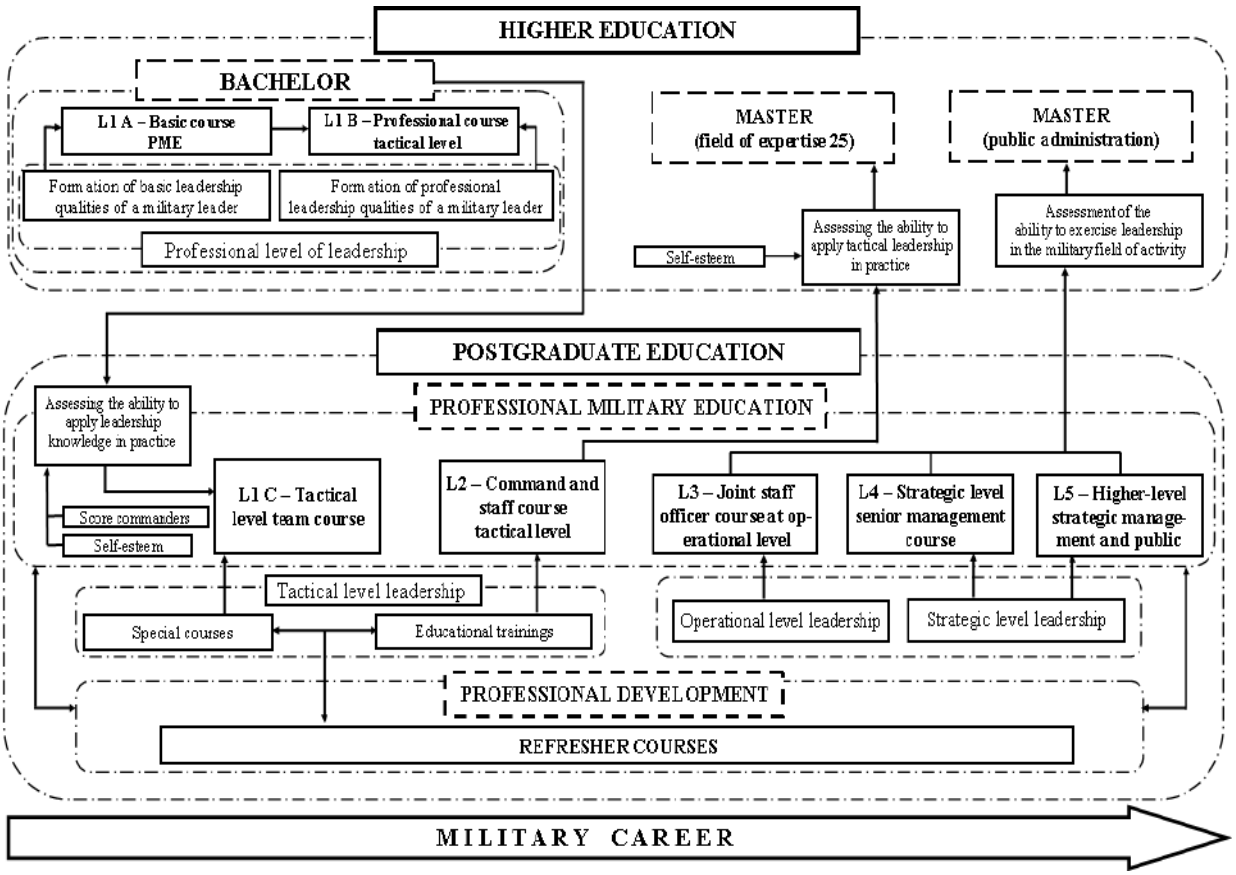

Figure 1. Model for the development of military leaders in system military education

In this case, defining methodological approaches, it is possible to build an educational process that will be aimed at achieving specific educational goals of leadership for a certain level of military management. Based on the ideas of a systematic approach, it is possible to substantiate the didactic principle, the implementation of which consists in developing a profession of a leading officer in each specific area of activity. It is also necessary to take into account the principle of problematic learning, which involves the creation of problem situations related to the functionality of the professional contingent, which will require non-template, creative thinking, reflection, introspection and self-determination.

The development of military leaders aims to ensure the preparation of officers of the Armed Forces of Ukraine for professional activities. Only after ensuring compliance, adequacy of potential capabilities and character abilities from the officer can one expect high indicators of leadership competence, and most importantly – personal satisfaction.

Список використаних джерел:

1. Карпенко В. С. Теоретична модель розвитку лідерської компетентності офіцерів Десантно-штурмових військ. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, 2021. Вип. №8 (112). С. 126–137. DOI 10.24139/2312-5993/2021.08/126-137.

2. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення 15.03.2023).
3. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення 15.03.2023).
4. Мітягін О., Вітер Д., Карпенко В. Формування моделі професійної військової освіти в Україні з урахуванням процедур оперативного планування НАТО. Військова освіта. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2021. Вип. 1(43). С. 64–78. DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/64-78.

Красота-Мороз Г.І., ад'юнкт
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Krasota-Moroz H.I., adjunct
National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine

INFORMATION AND COMMUNICATION COMPONENT OF THE DEVELOPMENT OF SPECIAL OPERATIONS FORCES IN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM

Abstract. *The thesis focuses on the main concepts on which the term hybrid war is based. The definition of information-psychological operation, information-psychological influence, special information operations are considered. The need for the development of intercultural competence of servicemen of special operations forces in the context of conducting informational and psychological operations has been determined.*

В умовах гібридної війни гостро стоїть питання проведення військових інформаційно-психологічних операцій (далі – ІПсО), метою яких є інформаційно-психологічний вплив (далі – ІПВ), тобто взаємоузгоджені направлені дії (вплив) на свідомість особи і населення з метою внесення змін у їх поведінку та (або) світогляд.

Також виділяють спеціальні інформаційні операції – сплановані дії, спрямовані на ворожу, дружню або нейтральну аудиторію, які передбачають прихований вплив на її свідомість і поведінку за допомогою використання організованої інформації та інформаційних технологій для досягнення певної мети.[1, с.162].

Застосування інформаційно-психологічних способів ведення боротьби. Інформаційно-комунікативного простіру суспільства, який піддається насильницькому спотворенню, людська психіка в свою чергу зазнає впливу в інтересах протиборчих сторін.

Реалізація визначених завдань належить до компетенції Сил спеціальних операцій, особовий склад яких має бути вмотивованим, професійним і освіченим. Оскільки на Сили спеціальних операцій покладено виконання завдань у рамках нетрадиційних збройних конфліктів, неминуче здійснення діяльності у міжкультурному контексті. Досягнення поставлених воєнних цілей, якісно, без помилок вимагає від військовослужбовців Сил спеціальних операцій спроможності до продуктивної діяльності в кроскультурному середовищі. Виникає необхідність у набутті специфічної професійної компетентності – кроскультурної.

Враховуючи полікультурний характер спеціальних військових ІПсО, постає необхідність у підготовці військових фахівців до результативної міжкультурної взаємодії та водночас якісної протидії ІПВ з боку інших держав.

З огляду на зазначене, в армії США створені спеціальні підрозділи психологічної війни. На озброєнні яких є пересувні теле- та радіоцентри, устаткування для проведення усних агітаційних програм для особового складу і населення іноземної держави, відповідні технічні засоби: “агітаційні” снаряди, бомби, повітряні кулі за допомогою яких на територію противника закидаються та розсіваються спеціальні пропагандистські друковані матеріали. На даний час з розвитком інформаційно-комунікативних технологій ідеологічний і психологічний вплив відбувається через глобальну мережу Інтернет, ЗМІ, стільниковий зв'язок та інші.

До здійснення вигідного ІПВ залучаються неурядові структури з метою створення сприятливих політико-ідеологічних умов у державі – об’єкті впливу. До зазначених організацій та установ також належать релігійні структури, які нав’язують чужі для нашого народу культи, вірування і віровчення, нерідко протиправним шляхом з використанням методик та технологій нейропсихічного програмування, гіпнозу, із застосуванням наркотичних і психотропних речовин, які пригнічують волю людини.

Окрему увагу варто приділити організаціям і особам, які беруть участь у гуманітарних програмах співпраці між державами: культурні та освітянські центри, асоціації, фонди тощо. Під виглядом просвітницьких акцій вони займаються ідеологічною обробкою, агітацією та пропагандою свого способу життя як єдино правильного, поширюють чутки щодо неможливості позитивних зрушень у державі без докорінних змін соціально-політичного ладу тощо. Зазвичай координує визначені організації культурно-гуманітарні, науково-технічні відділи при посольствах і консульствах іноземних держав та інших дипломатичних представництв міжнародних організацій. [1]

Список використаних джерел:
1. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): Підручник / Остроухов В.В., Петрик В.М., Присяжнюк М.М. та ін.; за заг. ред. Є.Д. Скулиша. К.:КНТ, 2010. 776 с.
2. Політика Міністерства оборони України у сфері військової освіти, затверджена 15.12.2021 року.
3. Alexander J. The Changing Nature of Warfare, the Factors Mediating Future Conflict, and Implications for SOF / John B. Alexander. – Hurlburt Field, Florida: The JSOU Press, 2006, 48 p.
4. Інформаційна безпека у воєнній сфері: проблеми, методологія, система забезпечення: *монографія* / Пєвцов Г.В. Залкін С.В., Сідченко С.О., Хударковський К.І. Х.: Цифрова друкарня №1, 2014. 272 с.

Краснопольська Н.Л., к. філол. н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

МОВА ОСВІТИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ЄДНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Krasnopolska N., PhD in Philology, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

THE LANGUAGE OF EDUCATION AS KEY FACTOR OF STATE UNITY AND SECURITY

Abstract. *The theses outline ways to improve educational activity in language education. The main attention is focused on the need to improve language skills, to form students'awareness of language as the highest national value. The important role of higher educational institutions in the formation of language awareness is emphasized.*

Національна мова – це генетичний код нації, який поєднує минуле з сучасним, програмує майбутнє і забезпечує буття нації у вічності. Національна мова так само важлива, як і територія, культурні традиції, особливості ментальності, оскільки вона згуртовує націю, підносить її самосвідомість.Через слово формується духовність людини, відтворюється всесвіт. Рух уперед у царині освіти немислимий без рідної мови – «серця народу», «головного двигуна розвитку духовної культури народу» (І.Огієнко). В освітньо-виховному процесі мова виступає обов'язковою умовою розвитку інтелектуального, культурного й творчого потенціалу особистості, критерієм її соціалізації. Саме тому рівень володіння українською

мовою як державною, шанобливе ставлення до неї є актуальним питанням сьогодення.

Беззаперечним є те, що мовна компетенція є важливим складником професійної майстерності фахівців, передбачає бездоганне володіння словом, високу культуру спілкування, вироблення власної моделі мовної поведінки як засобу професійної самореалізації особистості, що підвищує якість та ефективність їхньої діяльності. Але не варто забувати, що феномен мови як основного маркера нації вийшов за межі лінгвістичної та культурної царини й набув не лише націєтворчої, а й державотворчої функції. Мова консолідує українське суспільство, є ключовим чинником безпеки держави.

Здобуваючи вищу освіту, не кожен студент усвідомлює, що з усіх наук найперше йому слід опанувати рідну мову, якою б він вільно, легко, точно й грамотно міг викладати свої думки. Розпочинаючи навчання у вищих навчальних закладах, студенти нерідко відчувають значні труднощі у викладенні своїх думок. Тому варто пам'ятати про мовну освіту, яка в жодному разі не зводиться лише до навчання. Культурна людина має не тільки добре володіти рідною мовою, а й ставитися до неї як до вагомої суспільної цінності, відчувати відповідальність за її теперішнє й майбутнє. Формування правильного ставлення до мови є ключовим чинником і метою мовного виховання. "Мовне виховання – це шліфування, розвиток думки, почуттів, виховання естетичної сприйнятливості до цінностей світової культури й осмислення серед них місця культури свого народу" [1, с. 69]. Виховання мовної особистості неможливе без національної мови й культури, а відповідальна роль у цьому покладається на освітні заклади, педагогів, а також на родину, батьків.

На жаль, часто «заняття в школах і вишах скеровані переважно на прищеплення правописної грамотності, тоді як плекання ціннісного ставлення до мови вважається чимось необов'язковим, непрактичним, «ідеалістичним». І коли, скажімо, пересічний київський школяр чи студент має з української мови найвищу оцінку, але в повсякденному житті нею ніколи не спілкується, – це закономірний наслідок хорошого мовного навчання й поганого мовного виховання» [2, с. 177].

Викладачі повинні прищепити молоді уявлення про українську мову як феномен, що заслуговує на пошану, опіку й щоденне використання. Крім того, викладач повинен довести студентам, що місце людини в житті не в останню чергу залежить від того, наскільки добре вона володіє мовою. Без відповідного багажу лінгвістичних знань їхня майбутня кар'єра не складеться. Правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, уникнення вульгаризмів, слів-паразитів, зайвих іншомовних слів, наголошування на головних думках, фонетична виразність, інтонаційна розмаїтість, чітка дикція, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів і психологічних пауз, узгодженість між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою –

необхідні елементи мовної культури сучасного фахівця. Майстерне володіння словом підвищує його конкурентоздатність на ринку праці.

Не лише мовлення студентів, а й викладачів потребує пильної уваги. Проведення занять російською мовою, навіть під час повномасштабного вторгнення росії на територію України, свідчить про недотримання конституційних засад щодо державної мови та суперечить вимозі до української мови як мови навчання відповідно до нової редакції Закону України "Про вищу освіту", що набув чинності 1 липня 2014 року. За інформацією мовного омбудсмена Тараса Кременя, тільки за перший квартал 2023 року на його адресу надійшло 114 звернень громадян стосовно порушення закону в закладах дошкільної, загальної середньої та вищої освіти. Такі викладачі забувають, що «спільна мова й створений нею національний культурний простір забезпечують солідарність населення і цілісність держави»[3].

У важкій ситуації війни з московією важливо формувати переконання необхідності впровадження української мови у всі сфери життєдіяльності, виховувати повагу до неї як до мови материнської, мови свого роду, мови нації тієї країни, в якій ми живемо, оскільки мова залишається ключовим чинником безпеки держави. І провідну роль у формуванні мовної свідомості студентів як майбутніх фахівців, представників української інтелігенції повинні відігравати вищі навчальні заклади.

Список використаних джерел:

1. Кульчицький В.Й. Проблема рідномовної компетенції в структурі духовно-практичної діяльності особистості. *Вісник Житомирського державного університету*. 2011. Вип. 59. С. 68-71.
2. Селігей П. О. Про виховання мовної свідомості. *Мовознавство*. 2010. № 2-3. С. 176–193.
3. Масенко Л. Мова як «байрактар», мова як код: до ювілею соціолінгвістки Лариси Масенко. Режим доступу: https://www.radiosvoboda.org/a/larysa-masenko-ukrayinska-mova/32126052

Кумейко Т.А., к.філол.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

МОВНИЙ КОНТЕКСТ НАЦІОНАЛЬНОГО РЕКЛАМНОГО ПРОДУКТУ

Kumeiko T., PhD, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

THE LANGUAGE CONTEXT OF THE NATIONAL ADVERTISING PRODUCT

Abstract. *The article is devoted to the analysis of language game in advertising text at the lexical level. It is proved that language play is provided by the whole arsenal of lexical means (various puns, slang, neologisms, phraseological units etc.). These tools used in advertising messages have a much greater impact on the viewer, listener and reader of advertising messages. Language play in advertising results mainly from the unconventional variation of form or content of language means.*

Сьогодні реклама є звичною частиною життя сучасної людини, і для того щоб здивувати своїх клієнтів та залучити нових, рекламодавці впроваджують оригінальні прийоми для створення рекламних звернень. Згадаймо формулу AIDA, яка відображає поведінку споживача під час ухвалення рішення про придбання товару: A – attention: привернути увагу споживача; i – interest: зацікавити товаром чи послугою: d– desire: пробудити бажання придбати той чи той товар**;** a – action: придбати товар чи послугу. Для успішної реалізації цієї формули копірайтери використовують мовну гру, яка увиразнює рекламний текст та впливає емоційно на адресата реклами. І.Е. Сніховська вважає, що мовна гра – це процес і результат свідомої лінгвокреативної діяльності індивіда, спрямованої на нестереотипне варіювання форми та змісту мовних одиниць на ігровому регістрі комунікації з метою впливу на емоційну та/або інтелектуальну сферу адресата [4, с. 6].

Уважаємо, що лексичний рівень є основним репрезентантом мовної гри в рекламному тексті. Одним із прийомів цього рівня є каламбур, представлений такими мовними явищами, як антонімія, омонімія, паронімія, полісемія. Напр.: *20 років* ***чистих*** *перемог над жиром* (мийний засіб «Фейрі»). У рекламі обіграли значення слова ***чистий***, як *не забруднений, не замазаний, без бруду, пилу і плям* і як *щось, виконане з великим умінням, бездоганно.* У рекламі *Весна прийде, будемо саджати* (вибори президента, 2019 р.) лексему ***саджати*** вжито в прямому, як *закопувати в землю коріння саджанців, бульби, цибулини*, *насіння тощо для їх вирощування,* так і в переносному, як *ув'язнювати, позбавляти волі.* Цікавою є відеореклама від мережі «Люксоптика» *Не відтягуй! Відтягувати не можна, час перевірити зір!* Так, дівчина, намагаючись роздивитись меню, відтягує куточки очей. Лексему ***відтягувати*** актуалізовано як у прямому значенні, *тягти щось пружне, еластичне в певному напрямі від чого-небудь,* так і переносному – *переносити на пізніший строк; відкладати.* Тобто *не відтягуй* – це не лише *не розтягуй шкіру*, але й *не відкладай візит до офтальмолога.* Антоніми, зіставляючи протилежні явища, наближають мову реклами до мови приказок і прислів'їв , посилюючи вплив на споживача, Напр.: *Туристична фірма "Трайдент" – із* ***зими в літо***;

Маленькі сердечки для великих сердець (лікарський засіб «Магнікор»). Даруй ***більше*** – плати ***менше*** (магазин «Ватсон»).

Інструментами мовних ігор також є сленгізми. Напр.: *Тариф Life «Шалений день»*. ***Розморозь*** *свій смартфон;* ***Качай*** *без обмежень із безлімітним інтернетом в тарифному плані Life «Шалений день»; Досить* ***втикати****! Час дарувати! Адже в Comfy знижки до50%.* Сленгові дієслова *розморозь, качай, втикати* посилюють аргументацію рекламних звернень, спрямованих на молодь.

Широко представлені в рекламних текстах і неологізми. Напр.: *Ти – не ти, коли голодний. Не гальмую,* ***снікерсуй!; Ціни просто закупись!; Шейканемо****, бейбі!; Реєструйся –* ***комп'ютеризуйся****!;* ***Дирольно*** *чисто й свіжо*; *Зимуй* ***мальдивно****; Jacobs 3 в 1. Працюй* ***хардово****. Відпочивай* ***драйвово!*** Такі лексеми увиразнюють рекламний текст, додаючи оригінальності й легкості.

До поширених засобів мовної гри належать трансформовані фразеологізми, а також крилаті слова: прислів'я, приказки, фрази з відомих кінофільмів тощо. Вони надають рекламному тексту додаткових емоційно-експресивних відтінків. Напр. *Банк у вашій кишені*; *Усі дороги ведуть у MC Donalds*; *Все буде кока-кола*; *Будь-який стіл стане шведським, якщо накритий предметами з «IKEA»*; *Коли застуда бере за горло, питайте про справжній англійський Strepsils*; *Ще один згорів на роботі... без кондиціонера*; *Готуй сані влітку, змінюй вікна взимку*; *Розумний вгору не піде, розумний вгору поїде*; *Лови момент! Прийди в «Спорт Лайф» за акційними абонементами!*; *Rich. Життя прекрасне. Як не крути!* Такі рекламні повідомлення реципієнт швидко запам'ятовує, бо вони давно закріплені в його комунікативному просторі.

Отже, мовна гра в рекламних текстах є відображенням мовної картини світу українців. Цей прийом сприяє оптимізації впливу на споживачів, бо дає змогу побудувати ефективну аргументацію.

Список використаних джерел:

1. Арешенкова О. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту : [*монографія*]. Кривий Ріг: ФОП Маринченко С.В., 2018. 176 с.
2. Безугла Т.А. Лінгвопрагматичні та стилістичні властивості рекламного дискурсу. Дискурсологія: семантика і прагматика. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2013. № 1052. С. 31-36.
3. Непийвода Н. Мовна гра та гумор у рекламному тексті. Урок української. 2001. № 10. С. 20–24.
4. Snikhovska I.E. Mekhanizmy, zasoby ta pryiomy movnoi hry v suchasnii anhliiskii movi : avtoref. dys. … kand. philol. nauk : spets. 10.02.04 "Hermanski movy". Zaporizhzhia, 2005. 20 s.

Лісняк Н.І., к.філол.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

МІКРОТОПОНІМ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Lisniak N., PhD, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

MICROTOPONYM AS AN ELEMENT OF NATIONAL SECURITY

Abstract. *The paper conducted a study of microtoponyms. The importance of proper names of small geographical objects is proved. Microtoponyms have absorbed the history of the region and inform about the area. Such names are changeable, because they are not fixed on maps, they are used only by residents of a certain settlement. With the change of generations, the names themselves change. Unfortunately, some villages disappear altogether, and with them disappears a large layer of anonymous vocabulary. The task of researchers is to record and analyze microtoponyms, because they are an element of n*ational security.

Слово несе в собі повідомлення про предмет чи реалію, які воно називає. Така інформація може бути прямою чи опосередкованою, асоціативною. Найменувач вкладає певні відомості. Тут можемо говорити про історичний поступ, досвід, обставини, бачення тощо.

Предметом нинішніх рефлексій є мікротопонім. Під терміном «мікротопонім» розуміють власну назву «невеликого, найчастіше природного фізико-географічного, рідше створеного людиною об'єкта, земельної ділянки господарського призначення, яка має вузьку сферу застосування…» [1, с.121–122]. Ономаст Д. Бучко мікротопонімами вважає «назви урочищ, полів, гаїв, лісів, частин лісів, лук, господарських угідь, мікроспоруд (колодязів, мостів, будок, вишок, зимівель, кордонів, мисливських будиночків тощо)», і додає, що «до складу мікротопоназв нерідко зараховують мікрогідроніми, мікрооронімі, мікрохороніми та ін.» [1, с.122]. Як бачимо, мікротопоніми – це різноманітний пласт онімів, що інформують про місцевість. Такі назви мінливі, бо не фіксовані на картах, ними послуговуються лише мешканці певного населеного пункту. Часто зі зміною поколінь, змінюються й самі назви, на жаль, окремі села зникають узагалі, а з ними зникає й великий пласт онімної лексики.

Відомо, що для мікротопонімів характерний тісний зв'язок із географічними термінами, серед усіх видів власних назв вони найближче стоять до загальних слів, зберігаючи свою мотивованість. Крім цього, назви географічних мікрооб'єктів, зафіксовані в певному регіоні, входять у систему окремих говірок чи діалектів [2].

Справді, цей клас онімної лексики – особливий. Здебільшого він не позначений у місцевих чи державних базах, на нього мало впливає політика чи історія. Змін зазнають лише назви вулиць. Саме вони відображають усі історичні й політичні процеси, наприклад, вулиці-радянізми: *карла маркса, леніна, калініна, свердлова, гагаріна, жовтнева* (ці назви з малої літери пишемо свідомо) тощо. Вони з'являлись примусово, здебільшого за розпорядженням партійних органів. Такі й схожі назви побутували майже в усіх поселеннях не лише України, а й інших країн, які були під владою радянського союзу. Після здобуття незалежності в українських селах відбулось перейменування. Найпопулярнішими стали назви вулиць – *Тараса Шевченка, Лесі Українки, Григорія Сковороди, Пилипа Орлика* тощо. Додались і назви регіонального характеру, напр. вул. *Назарія Яремчука,* вул. *Олеся Гончара,* вул. *В'ячеслава Чорновола* тощо. Прикро, але й до сьогодні в деяких селах існують радянські назви. Дослідження показують, що зміна назв залежить не лише від позиції мешканців, а й від швидкого реагування та вирішення проблеми найменувань. ОТГ, здебільшого, активно працюють над зміною назв. До прикладу, зафіксовано повернення старих (дорадянських) назв, напр., перевулок *шмідта* на перевулок *Річковий*, вул. *карла маркса* на вул. *Звенигородську* та запровадження нових, які б відображали погляди населення. Зокрема, на Черкащині вул. *леніна* перейменовано на вул. *Героїв Майдану*, вул. *радянська* на вул. *Небесної Сотні*, вул. *ватутіна* на вул. *Захисників Маріуполя*, вул. *чехова* на вул. *Варшавська* тощо. У назвах вулиць народ вшановує й героїв-односельчан нинішньої війни: вул. *Залізнична* перейменовано на вул. *С.Бохонька,* вул. *пушкіна* на вул. *Д.Скоромного*, вул. *калініна* на вул. *В.Чумака.*

Серед мікротопонімів існують і такі назви, які не зазнавали політичних впливів. Це власні назви кутків села, урочищ, полів, пасовищ, долин, лугів, підвищень тощо. Цікавим є той факт, що інколи сам мікротопонім може слугувати своєрідною назвою якоїсь оповіді. Напр., *Коло Марині з ружової хати* – куток села – назва має детальне пояснення про ружову хату й саму Мариню, власницю її. Назва стара, уже немає ні Марині, ні хати, але вона чітко зафіксувалась у мовленні односельчан на Тернопільщині, й існуватиме доти, доки буде в їх ужитку. В українській ономастиці збереглись і назви з прикметниками панський, панська чи панське. Усі вони ці утворення дорадянські і побутують досі, напр. *Панський сад, Панські кльомби, Панське пасовище* і т.п. Це той приклад, що назви збереглись завдяки усній формі існування.

Мікротопоніми, як уже зазначалось, можуть відображати прізвища мешканців села, напр. *Чайки* (куток села), *Ваців Ліс* (ліс), *Войткова Долина* (поле) властивості ґрунту: *Глинище* (болото), *Заглиння* (кут села), *Рудка* (потічок), *Мочари* (поле), *Білий Берег* (пасовище), *Вертьоба* (низина, озеро); рослинний покрив та флору: *Лиса Гора* (підвищення), *Лисиця* (гора, поле), *Стінка* (ліс, частина лісу); *Вишеньки* (поле, хутір), *Вишнева Гора* (поле), *Сосни*

(ліс), *Соснина* (ліс, пасовище, урочище, частина лісу), *Сосинки* (частина лісу); спосіб освоєння території: *Зруб* (ліс), *Фельків Зруб* (ліс), *Ясний Зруб* (ліс); призначення та використання площі: *Вигін* (пасовище), *Пасовиська* (поле), Пасовисько (пасовище); промисли**:** *Буда* (поле) від буда ‘содовий завод’, *Гута* (кут села) від *гута* 'скляний завод’, *Млин* (пасовище); назви господарських та інших споруд: *Кошара* (пасовище, поле); форму об’єкта: *Клин* (вулиця, частина села, пасовище, поле), *Клини* (пасовище), *Клинець* (ліс), *Клинчик* (болото), *Зелений Клин* (місце розваги), *Іванців Клин* (поле), *Йонів Клин* (поле), *Куток* (кут села), *Куточок* (вулиця), *Кути* (ліс, пасовище, частина лісу), *Кутна* (вулиця), *Горішній Кут / Долішній Кут* (частина села), *Дальній Кут* (частина села), *Дикий Кут* (вулиця), *Дурний Кут* (поле), *Той Кут* (частина села); шляхи, сполучення: *Доріжка* (дорога), *Біла Дорога* (дорога), *Болотна Дорога* (дорога), *Втоптана Дорога* (дорога), *Глибока Дорога* (яр), *Долішня* Дорога (частина села), *Шлях* (частина села), *Татарський Шлях* (дорога).

Мікротопоніми – яскраві виразники географії, природи, історії краю. Вони є тими назвами, які утримують у собі національний колорит. Безперечно належать до мовної картини світу, украй вразливі і разом з тим автентичні. Потребують нагального збору й детального опрацювання, бо саме вони акумулюють у собі українську культуру й побут та є невід’ємним елементом національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Бучко Д.Г., Ткачова Н.В. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с.
2. Вербич С. Чому так названо (про походження деяких мікротопонімів Турківщини). http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine65-19.p
3. Лісняк Н. І. Мікротопонімія Західного Поділля: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». К., 2004. 20 с.
4. Шийка С.В. Фактори величини та суспільної значимості реальних об’єктів у мікротопонімії. *Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. Сучасна філологія: теорія і практика*. Київ, 2015. С.48 – 51.

Лисенко Ю. В., к.політ.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Lysenko Yu.V., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

SOME FEATURES OF SOCIAL SECURITY IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Abstract. *The author examines the essence and features of ensuring social security in the context of the modern political reality of the Ukrainian state. The author summarizes the main challenges and threats to the social security of the state in conditions of political instability. Social security is analyzed as an important component of the state's national security. The author briefly considers the importance of social security in the social and political life of Ukraine. Social security is considered as a system of protection of social needs of the interests of the individual and society as a whole. The social policy of any democratic state is aimed at ensuring adequate the level of social protection of a person. The author analyzes consequences of social risks and threats to social security in the context of new domestic political realities in the conditions of martial law and European integration processes. Summarizes that in modern conditions, risks in the field of national security are constantly growing. The generalizations of the author of the article make it possible to identify risks for Ukrainian social security society in the context of modern political changes. The author of the article points to a significant deterioration in the quality of life population and the growing level of social tension. The article notes that the population's need for social and humanitarian support is growing in crisis conditions. Such support is provided by the international community.*

Складні політичні процеси в системі міжнародної політики, що стали наслідком повномасштабної російсько-української війни, загострили проблеми соціальної безпеки людства. Особливістю євроінтеграційної політики України за таких умов є, зокрема, потреба у переосмисленні і подоланні викликів глобального характеру. У перспективі повоєнного відновлення пріоритетним для встановлення соціальної безпеки постане вирішення значної кількості реальних соціальних проблем для вже подальшої реалізації євроінтеграційної стратегії України.

Оскільки базові засади функціонування соціальної сфери України сформувалися після проголошення державної незалежності, то в подальшому свого розвитку набували за умов демократичного державотворення. Соціально-гуманітарні аспекти національної безпеки спираються на те, що у демократичному суспільстві головною цінністю є людина і її безпека. Життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнано найвищою соціальною цінністю, згідно Конституції України. Національна безпека трактується як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Соціальна безпека розглядається в цьому контексті як стан розвитку держави, за якого держава здатна

забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової потенціалу країни. Соціальна політика України, зокрема в контексті євроінтеграційних процесів, має на меті забезпечити гідний рівень життя населення і гарантувати належний рівень соціальної безпеки людини.

Значно актуалізуються дослідження щодо сутності і впровадження дієвих методів реалізації соціальної безпеки у контексті соціально-політичних реалій України. Кризова ситуація склалася у всіх сферах суспільного життя української держави, включаючи і соціальну. Військова агресія і повномасштабне вторгнення військ рф поставило під загрозу соціальну безпеку громадян України. В умовах воєнного стану соціальна безпека може розглядатися як захист від існуючих і можливих загроз. Криза у соціальній сфері поглиблюється і виражається у стрімкому зростанні проблем соціального характеру. Йдеться про накопичення викликів і загроз соціального спрямування, серед яких, зокрема, зростання рівня бідності населення, збільшення міграційних потоків як внутрішньодержавних, так і зовнішньодержавних, що носять вимушений характер, поглиблення кризи у сфері зайнятості і безробіття. Масштабні руйнування інфраструктури, обмеження функціонування освітньої сфери, недоступність послуг закладів охорони здоров'я для окремих регіонів країни, недосконаліть системи соціального захисту актуалізувало безпекові компоненти соціальної політики. Сутність і основні характеристики соціальної безпеки, її роль у системі національної безпеки досліджувалися вітчизняними науковцями, зокрема А.Колотом, В.Скуратівським, Е. Лібановою, Г.Лопушняк та ін. Окремі аспекти соціальної безпеки в контексті єроінтеграційних процесів висвітлено у наукових працях О.Гаращук, В.Куценко М.Кальницької, О.Новікової та ін. науковців. Вчені слушно вказують на те, що при посиленні економічної, зовнішньо- та внутрішньополітичної нестабільності в Україні, значному впливі внутрішніх і зовнішніх загроз на соціальну безпеку різко зростає запит на прийняття і реалізацію заходів задля стабілізації ситуації і виходу на траєкторію відновлення і розвитку. З огляду на це, актуалізується потреба у визначенні концептуальних засад із формування соціальної безпеки [1, с.39].

У рамках політологічної науки соціальна безпека досліджується як складник соціальної політики і безпосередньо як важливий елемент національної безпеки держави. Науковці обгрунтовують сутність соціальної безпеки як стан гарантованої правової та інституціональної захищеності важливих соціальних інтересів особи і суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз; як соціальний ідеал стабільного суспільства, його життєво важливі соціальні інтереси і цінності, а також соціальні норми як сукупність умов стабільного розвитку до яких належать: забезпечення високого рівня зайнятості населення; формування ресурсної бази розвитку для наступних поколінь; забезпечення належного рівня життя та доходів населення; надання соціальних гарантій працюючим тощо [2, с.107]. Проте внутрішньо політичні реалії в умовах

воєнного стану (для сучасного українського суспільства) і зовнішньополітичні виклики потребують вивчення нових аспектів формування соціальної безпеки як елементу національної безпеки. Для подальших євроінтеграційних векторів розвитку і формування євроатлантичних перспектив України у поствоєнному часі, варто узагальнити нові напрямки у формуванні соціальної безпеки держави, прогнозувати й проаналізувати шляхи її реалізації в умовах соціальної нестабільності. У контексті євроінтеграційних процесів такі заходи мають стати частиною стратегії гарантування міжнародної безпеки. Стан військового протистояння України країні-агресору значно уповільнив кроки нашої держави на шляху досягнення європейських стандартів у сфері соціальної безпеки. Рівень якості життя пересічного українця значно поступається відповідним показникам країн ЄС. Усе більш масштабними стають проблеми соціальної сфери українського суспільства: безробіття і рівень зайнятості, вимушені міграційні процеси, гуманітарна і продовольча криза, масштабна руйнація інфраструктури і проблеми житлово-комунальної сфери, паливно-енергетична криза, соціальна нестабільність та ін. Заходи стабілізації соціальної сфери в умовах воєнного стану тривають завдяки відповідним діям українських урядовців, державних діячів і громадського активу при масштабній фінансовій і гуманітарній підтримці міжнародної спільноти. Виклики безпекового характеру у соціальній сфері потребують новітніх рішень в умовах суспільних трансформацій глобального характеру. Міжнародна співпраця і міжнародна підтримка України у соціально-гуманітарних питаннях, зокрема у аспектах формування соціальної безпеки, відкриває появу нових перспективних можливостей, стимул і мотивацію до прогресивного розвитку. Для України, особливо в теперішніх умовах кризового і нестабільного соціально-економічного стану, безальтернативним варіантом стабілізації, а у перспективі прогреси розвитку соціальної сфери є шлях співпраці й інтеграції з європейськими партнерами. У контексті євроінтеграційних процесів такі заходи мають стати частиною стратегії гарантування міжнародної безпеки. Отже, реалії сьогодення визначають нові напрями у дослідженні процесів соціальної стабільності і соціальної безпеки для українського суспільства і європейської спільноти.

Список використаних джерел:

1. Новікова О., Сидорчук О. Концептуальні та правові засади соціальної безпеки в Україні. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів*: тези допов. учасн. ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовтня 2018 р.) за ред. проф. М. І. Іншина, к.ю.н. І. С. Сахарук. Київ : ФОП Маслаков, 2018. С.38-41.
2. Варналій З., Білик Р., Хмелевський М. Соціальна безпека України: сутність, проблеми та шляхи забезпечення. *Економічний вісник університету*. Вип. № 45. 2020. С.105 –113.

Наливайко М. Я., к.філ.н., доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна

УКРАЇНСЬКІ ГОВОРИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Nalyvaiko M. Ya., Ph.D., Associate Professor,
Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk,
Ternopil, Ukraine

UKRAINIAN LANGUAGES IN THE MODERN CONDITIONS OF STATE CREATION IN UKRAINE

Abstract. *The theses put forward the opinion that dialectologists are faced with a modern demand: to analyze the vernacular on the basis of coherent texts. Collections of texts have been published from almost all Ukrainian dialects. Dialect texts provide fertile material for studying the material and spiritual culture of native speakers based on them. And the protection of the Ukrainian language, the space where it lives, is largely ensured by the activities of dialectologists-Ukrainists.*

Діалектологія утверджує свою важливість не лише для збереження і розвитку української мови, а й національної безпеки України, її державності, адже результати діяльності діалектологів (діалектологічні карти, діалектні тексти), як зазначають дослідники, – це *важливі політичні документи*. Відомо, що перша діалектологічна карта Української мови К. П. Михальчука (1871 року) є важливим політичним документом, адже засвідчує значно ширше розпросторення української мови (на Кубань, Ростовську область, Воронежчину тощо). Завдяки діалектним текстам («Українські говори Румунії: діялектні тексти» М. Павлюка та І. Робчука) ми маємо докази, що засвідчують присутність українства на теренах Польщі, Румунії, росії.

Дослідження українських діалектів, особливо на прикордонних, територіях України, – це запорука збереження і розвитку національної мови, Аби уникнути подальшої втрати своїх територій, слід фіксувати, вивчати українські говірки. Якщо втратити увагу до мови в контактних її ареалах з асимілятивним впливом білоруської, російської, польської мов, то через декілька років українців як носіїв української мови там не буде.

Діалектні тексти мають важливе значення для аналізу всіх рівнів народної мови. Записи за допомогою питальників дають цінний матеріал для студій над лексикою чи словотвором, однак дослідження фонетики і морфології виявиться неповним, а аналіз синтаксису просто поверховим, якщо не спиратися на діалектні тексти. Тому перед діалектологами поставлена сучасна

настійна вимога: аналізувати народну мову на основі зв'язних текстів. Відрадно, що майже з усіх українських говорів видані зібрання текстів: укладена загальноукраїнська діалектна хрестоматія [1], збірник діалектних текстів південно-західного наріччя української мови [3], «Матеріали діалектологічної практики: збірник текстів» [2] та ін.

«Матеріали діалектологічної практики: збірник текстів» [2] створений на базі записів, здійснених студентами другого курсу факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка під час діалектологічної практики на території Тернопільської, Львівської, Івано-Франківської, Хмельницької областей.

Фактичний матеріал у збірнику складається із трьох циклів: «Господарство і побут», «Екзистенційні тексти», «Традиційна народна культура». Цикл «Господарство і побут» у свою чергу містить такі теми: «Випікання хліба», «Страви», «Одяг», «Хата», «Обробіток землі», «Вирощування і обробка конопель», «Спільна робота». Цикл «Традиційна народна культура» представлено темами «Народний календар, свята», «Вечорниці», «Весілля», «Народні прикмети, ворожіння», «Фольклор», «Ономастикон». До екзистенційних текстів належать діалектні тексти, в яких відтворюються історичні події, що відбувалися в краї, та діалектні тексти про особисте життя.

«Матеріали діалектологічної практики» містять 181 текст. Тексти паспортизовано: вказано населений пункт (58 населених пунктів), прізвище, ім'я та по батькові діалектоносія, рік його народження, освіту.

Зазначимо, що збірник текстів «Матеріали діалектологічної практики» розширить емпіричну базу південно-західного наріччя української мови, збереже мовно-культурний образ говірок, зокрема мовні біографії носіїв наддністрянського говору.

Автобіографічні тексти мають відносно варіативну форму. Особливо актуальними для інформантів є теми, пов'язані з людським існуванням. Інформатори згадують важкі роки голодомору:

Йа ˈбула маˈлойу / коˈли голодоˈмор буў // йа ˈт′іко ˈпомн′у / йак прие|ˈходили до ˈхати / шос′ говоˈрили / то ˈйісти неи ˈбуло шо і ˈмама шос′ накоˈлотит / на ˈдечко ˈвил′айеи / а саˈма їде на роˈботу / а нас с ˈКол′ом лие|ˈшай′е // ми ўбиєˈдвой′е ˈлазим там на доˈроз′і // ў торˈбинц′і ˈмама нам ˈйідла лиˈше / шоб ми ˈмали ˈйісти і ˈкаже // то на ˈц′ілиї ден′ вам шоб ˈбуло // спеи|ˈче таˈкиї пˈл′ацок на ˈдеков'і / поˈр′іже на квадˈратики // аˈле ж воˈна на поˈлудн′и прийˈде / а ми то ˈз′іли // воˈна зс поˈлудн′а нам даˈйеи зноў торˈбинку ˈтого ˈйідла // ˈпомн′у / баˈгато таˈких ˈб'ідних ˈбуло / шо хоˈдили проˈсити / а дˈруг'і хоˈдили ˈшоби кˈрасти // коˈлис′ часˈник ˈвибеирут / поўˈйажут / поˈв'ішайут п'ід ˈхатойу / чи п'ід ˈшопойу / ие|ˈбул′у спли|ˈтут / в'інки поˈв'ішай′ут / дˈругиї прие|ˈходе / ˈдивиєˈц′а / шо н′іˈкого неи|ˈма / ˈт′агне ту циˈбул′у / ˈт′агне тої часˈник // ˈтато з ˈмамойу роˈбили / то ˈйісти неи ˈдуже / ˈале ˈбуло// каˈпуста ˈбула кˈвашана ў ˈбочц′і / вог'ірˈки ˈбули / саˈдили зие|ˈмову ˈред′ку / тиї так виєжие|ˈвали // [2, с. 63].

Інформатори пригадують, як вели домашнє господарство.

Йа буў найˈменшим ў сˊімˈйі / тоˈго меиˈнˊі ї ˈвипало ˈпасти хуˈдобу // ˈжити неи ˈбуло зˈвʼідки / бо ж ˈтʹілˊко скʼінˈчиласˊ вʼіїˈна // а меиˈнˊі сеимиеˈлˊітнˊому хˈлопцˊу так хоˈtˊілосˊа посˈпати/ поˈбавиеtиесˊа / а неи вставати ўˈдосвʼіта до хуˈдоби // зˈбудˊат меиˈне ˈмама зˈранˊ:а / даˈдут кˈрумку хˈлˊіба ў ˈторбу / ˈвижеинут коˈрову та їду на ˈполе / а по доˈрозˊі ше сˈкʼілˊка таˈких ˈсамих хлопчаˈкʼіў виеˈходˊат з хуˈдобойу // приеˈжеиˈнемо чеиреиˈду на ˈполе / розˈпустимо по паˈсовисˊку / а саˈмʼі полˊаˈгайемо ї позасиеˈнайемо // та йаˈкиї там сон / коˈли тут засˈнеш / а тут проˈкинеисˊ:а / ˈшоби подиеˈвитисˊа чи неи пʼішˈла скоˈтина по ˈlˊуцˊких гоˈродах // [2, с. 72].

Інформатори розповідають свою біографію: від народження до одруження:

Йа нароˈдиўсʹа ˈтисʹачу ˈдевʼітсот дˈваїцʹітʹ ˈшестого ˈроку ˈсʹомого ˈсичнʹе ў сеиˈлʹі Заˈlʹісʹа Чортˈкʼіўсʹкого раˈйону Теиˈрˈноп’ілˈсʹкойі ˈобласти // диеˈтинство моˈйе ˈбуло неилеиˈгˈким // ˈтато ˈмали дˈваїцʹітʹ два ˈморґи ˈполʹе // на тʹім ˈполʹу тˈреба ˈбуло сʹе нароˈбити / ˈтато ˈмали ше ˈпару ˈконʹіў / ˈконʹі ˈбули ˈфаїнʹі / догˈlʹенутʹі // ше ˈтато ˈмали маˈшину / шо на нʹії вʼідбиеˈрали пшеиˈницʹу / ˈжито / та ўсʹо шо заˈcʹійали // буў кʼіˈрат / на йаˈкому моloˈтилосʹе зеиˈрˈно // йа з ˈтатом ˈрано ўстаˈваў / і запрʹаˈгали ˈконʹі і ўйо / ў ˈполе // моˈйа роˈбота ˈбула воˈдити ˈконʹі за вузˈдечко / за канˈтар // йак їшлисмо ў ˈполе / то вʼід ˈранʹе до ˈсамого ˈтемного ˈвечеира // ої тˈраба ˈбуло сʹе нароˈбити ˈtʹешко / а за ˈтойе йак вʼім сʹе жеˈниў / то ˈмама з ˈтатом роˈбили веиˈcʹіˈlʹе / і ўбˈранʹе ми зˈгодили ˈфаїне / шо то таˈкого неи ўсʹі хˈлопцʹі могˈли ˈмати // ше ми зˈгодили з двох зˈлотих два ˈперснʹі / то йа сʹе раху ˈваў баˈгацкиї хˈлопеиц// ˈтато і ˈмама ˈмали нас пˈйетиеро // ми ўсʹі роˈбили ˈtʹежко // [2, с. 75].

Отже, діалектні тексти дають благодатний матеріал для вивчення на їхній основі матеріальної та духовної культури носіїв говору. А захист української мови, простору її побутування значною мірою забезпечує діяльність діалектологів-україністів.

Список використаних джерел:

1. Говори української мови: збірник текстів / відп. ред. Т. В. Назарова; Академія Наук Української РСР., Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова Думка, 1977. 590 с.
2. Матеріали діалектологічної практики: збірник текстів / укл. Панцьо С. Є., Наливайко М. Я., Свистун Н. О., Вільчинська Т. П., Бабій І. М., Миколенко Т. М., Кость І. Я. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 160 с.
3. Українські говірки південно-західного наріччя. Тексти. / упорядник та авт. передмови Н. М. Глібчук. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 238 с.

Ольшевська І.П., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА І КРАЇНИ БАЛТІЇ: ГУМАНІТАНИЙ АСПЕКТ

Olshevska I.P., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AND THE BALTIC COUNTRIES: THE HUMANITARIAN ASPECT

Abstract. *This text discusses the importance of uniting the democratic world to combat racism, which is currently being used as a tool to enslave people. The author highlights the Baltic countries and Poland for their unwavering commitment to defending Ukraine's freedom and independence. These countries have provided significant military aid to Ukraine and offered legal protections, social services, and guarantees to Ukrainian refugees affected by the war.*

Міжнародна безпека на різних рівнях її прояву в добу глобалізації перебуває в залежності від багатьох чинників та факторів. З одного боку, світ дедалі тісніше об'єднується, стає взаємозалежним. Контакти між людьми та народами повсякчас посилюються зв'язки, а з другого боку, той таки світ стає щораз уразливішим. Загроза зіткнення цивілізацій набуває реальних обрисів. Ближче перейдене, під яким, насамперед, розуміємо, події 11 вересня 2001 року або терористичні акти в Барселоні та Мадриді чи величезні міграційні потоки з мусульманського Близького Сходу, які зродили кризові явища в країнах континентальної Європи, з усією очевидністю показали обгрунтованість прогнозованих побоювань. При цьому, кризові явища подібного характеру можуть мати різну природу свого виникнення, прояву та цілепокладання. Триваюча нині російсько-українська війна може слугувати тому наочним прикладом, адже її гібридні прояви, початок яким поклала анексія українського півострова Крим та розгортання військових дій на сході України, далеко не зразу отримали належну правову оцінку провідних міжнародних організацій, як і держав. Зрештою, млява реакція на ті дії неоімперської росії, зробила можливим її широкомасштабне військове вторгнення в Україну, початок якого датується 24 лютого 2022 року. У той спосіб рф цинічно і зухвало порушила основоположні принципи міжнародного права, які базовані на визнанні суверенного права кожного народу на самовільне обрання свого шляху розвитку. До того ж, йдеться про війну, що має виразні цивілізаційні ознаки і за глибинними мотивами її

виникнення, і за безпрецедентно жорстоким характером ведення військових дій, що супроводжуються тотальними порушеннями законів і звичаїв війни. Так чи так, напад росії на Україну може сміливо кваліфікуватися як злам світової системи національної безпеки та уневажнення її правових регулятивів, що назагал виступає загрозою миру, злагоді, порядку та стабільності у світовому масштабі.

Нічого дивного, що світове співтовариство рішуче засудило агресію росії проти України та солідаризувалося з українським народом у його справедливій боротьбі за свободу і незалежність. Одним із красномовних виявів цієї солідарності стало схвалення резолюції Генеральної асамблеї ООН "Принципи Статуту ООН, що лежать в основі всеохоплюючого, справедливого та сталого миру в Україні", за яку проголосувало 141 країна. При цьому прикметно те, що лише 32 країни від загальної кількості держав-членів ООН утрималися і тільки 7 із них проголосували проти, а саме Росія, Білорусь, Сирія, КНДР, Еритрея, Нікарагуа та Малі. А це означає, що світове співтовариство абсолютною більшістю голосів засудило експансіоністську політику рф і вимагає негайного припинення військових дій та виведення військ рф із території України.

То ж силою факту маємо констатувати, що світ позиційно у ставленні до російської агресії супроти України поділився на дві нерівні половини: на боці Росії опинилися країни, що є уособленням авторитаризму або ж до нього тяжіють, тоді як Україну підтримали країни західної демократії, а з ними і переважна більшість інших країн світу. Між тим, ухильна або неувиразнена позиція таких впливових країн, як, скажімо, Китай або Індія, дозволяють тільки сподіватися, що рано чи пізно відповідальність перед загрозами скочування світу у безум третьої світової війни буде усвідомлено і державним та політичним проводом згаданих та деяких інших країн, які наразі власні фінансово-економічні вигоди або інші геополітичні інтереси ставлять вище ідеалів справедливого миру на планеті Земля.

Цілком зрозуміло, що за таких обставин безпекові питання в усьому спектрі їхньої багатофункціональності набувають першорядної ваги і все, що могло б у цьому контексті сприяти врегулюванню проблемних питань на їх будь-якому рівні, а чи ж бодай сприяти їхній мінімізації мало б беззастережно вітатися. Під цим оглядом було б вкрай хибно не помічати величезної роботи міжнародних (як урядових, так і неурядових) організацій, які від самого початку широкомасштабного військового вторгнення рф в Україну неабияк доклалися до підтримки, допомоги та сприяння Україні у воєнній, а також інших (гуманітарній, фінансово-економічній, міграційній, дипломатичній, медичній, технічній, правовій…) сферах її життя. Те, що та допомога набула колосальних розмірів і сумарно обчислюється сотнями мільярдів, переконливіше за все засвідчує і ступінь солідарності народів земної кулі з боротьбою українського народу, і значущість тієї безперечності, що Україна фактично охороняє східні кордони європейських країн від реалізації росією

тих планів, з якими вона не дуже крилася і в розрізі яких демілітаризація та денацифікація України уявлялися кремлівським яструбам їх першим етапом. Рамштайн військовий, до якого входять 50 країн, спільна санкційна політика країн ЄС та низки провідних держав світу, заяви лідерів семи найпотужніших держав світу та «великої двадцятки» на підтримку України, ухвала Міжнародного суду ООН в Гаазі, який 16 березня 2022 року зобов'язав Росію припинити розпочаті 24 лютого 2022 р. воєнні дії в Україні, видання17 березня 2023 р. Міжнародним кримінальним судом ордера на арешт російського президента Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини в росії Марії Львової-Бєлової за скоєні ними злочини з примусового вивезення дітей з окупованих територій України до рф, величезна дипломатична робота з задіянням вагомих механізмів впливу на російського агресора дозволяють сподіватися, що рівень російських загроз нині вже належно усвідомлено та вселяють оптимізм, що альтернативи українській перемозі на демократичному Заході не існує, адже навіть за гіршого припущення програють не тільки українські мужність, хоробрість та відвага, а нездатність демократії захистити свої цінності перед викликами автократії та неоімперіалізму. І хоча фінансові видатки та воєнна допомога Україні з боку найпотужніших країн є не завжди співмірні з українськими потребами у боротьбі з «другою армією світу» та з необхідністю убезпечення народів від «розповзання» російської агресії, все-таки вони величезні. Достатньо згадати загальнодоступну і, водночас, показову статистику, виходячи з якої у грудні 2022 року американці виділили на підтримку України загалом трохи більш, ніж 73,1 млрд євро, з яких військова складова сягнула 44,3 млрд. На другому місці структури ЄС з 30,3 млрд, з яких 3,1 – військова допомога, а гуманітарна та фінансова допомога від країн Євросоюзу та євроструктур сягнула 54,9 млрд євро.

Прикметним здається й те, що в країнах колишнього соціалістичного табору, а конче в тих республіках, які донедавна входили до складу СРСР, гіркий досвід усвідомлення російських загроз усвідомлюється наразі значно краще. ніж де-інде. У кожному разі, навчені трагічним історичним минулим, вони роблять все від них залежне, аби трагедія Другої світової війни та з ними повязані поділи і переділи, сумнозвісним нагадуванням про які є пакт «Молотова – Ріббентропа», вже більше ніколи не повторилися в їхній історії. У цьому сенсі країни Балтії та Польща є безперечними лідерами-жертводавцями з огляду на частку їхнього національного ВВП. Зокрема, Естонія лише на військову допомогу Україні витрачає 1,1% свого валового внутрішнього продукту, Латвія – 1%, Литва – 0,7%, а Польща – 0,6%.

Безпрецедентним уявляється й рівень підтримки українського народу громадськими організаціями в країнах балтійського регіону, де прекрасно знають про «братні» обійми по-радянськи і про січневі вільнюські події 1991 року, коли на етапі розпаду СРСР радянське керівництво вдалося до зухвалої спроби військовими методами повернути Литву в орбіту свого впливу. Так чи так, в розмові про людей та людяність, про добро і зло, про правду і кривду,

про світло і темряву уже демократично сформовані спільноти країн Балтії не вагаються у своєму виборі та знають ціну російських обіцянок, як і нинішньої російської пропаганди, яка, позичаючи аргументів у лукавого, готова виправдати будь-які наклепи, брехню та безчестя. Схвалення латвійським парламентом законопроекту про конфіскацію автомобілів у водіїв напідпитку та передачу їх на підтримку цивільного населення України (Парламент Латвії схвалив поправки до закону про підтримку цивільного населення України, які передбачають можливість безоплатно передати транспортні засоби, що належать державі, у власність уряду України), то ті кроки, що відображають глибинні порухи законотворців та народної дипломатії і які назагал спрямовані на зміцнення міжнародної підтримки України, а заодно і на пробудження в людях совісті та гідності. Ще одним підтвердженням сказаному може слугувати те, що на знак солідарності з Україною та Естонією Латвія знизила рівень дипломатичного представництва в росії. Крім того, не варто випускати з уваги й того, що країни Балтії, а поготів сусідня Польща стали місцем тимчасового притулку десятків та сотень тисяч українських біженців, де вони проходять школу і євроінтеграційної адаптації, і добросусідського гарту, який становитиме підвалини двосторонніх відносин на прийдешні віки добробуту і процвітання.

Список використаних джерел:

1. Резолюція ГА ООН “Принципи Статуту ООН, що лежать в основі всеохоплюючого, справедливого та сталого миру в Україні”. mfa.gov.ua (ua).. mfa.gov.ua (ua).
2. Палата досудового провадження II Міжнародного кримінального суду (МКС) сьогодні, 17 березня 2023 року, видала ордери на арешт президента росії владіміра путіна та марії олексіївни львової-бєлової eurointegration.com.ua ttps://www.eurointegration.com.ua › 2023/03/17
3. Фінансова, військова та гуманітарна допомоги Україні / Колаж 24 Каналу https://24tv.ua/economy/mizhnarodna-dopomoga-2023-skilki-viyskovoyi-finansovoyi dopomogi_n2270406
4. Країни Балтії і Польща надали Україні найбільшу допомогу щодо власного ВВП https://static.ukrinform.com/photos/2023_02/thumb_files/630_360_1676292716-3893.jpeg
5. Латвія передаватиме армії України автомобілі ... – Укрінформ ukrinform.ua https://www.ukrinform.ua › rubric-ato › 367127
6. Латвія передає Україні весь свій флот гелікоптерів https: glavcom.ua/world/world-politics/latvija
7. Латвія знизить рівень диппредставництва в Росії interfax.com.ua peredaje-ukrajini-ves-svij-flot-helikopteriv-936101.html

Пашинська Л.М., к.філол.н., доцент,
Київський національний лінгвістичний університет,
Київ, Україна
Школа Г.М., к.філол.н., доцент,
Київський національний лінгвістичний університет,
Київ, Україна

ЛЕКСИКА ВОЄННОГО ЧАСУ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

Pashynska Liudmyla, c.p.s, Associate Professor,
Kyiv National Linguistic University,
Kyiv, Ukraine
Shkola Galyna, c.p.s, Associate Professor,
Kyiv National Linguistic University,
Kyiv, Ukraine

VOCABULARY OF WARTIME IN THE UKRAINIAN MASS MEDIA

Abstract. *In the proposed study, an attempt was made to describe lexical and phraseological innovations during the period of the Russian-Ukrainian war, based on the material of modern Ukrainian-language mass media.*

Реалії війни в Україні проти російської агресії яскраво відображаються в мові українських засобів масової інформації: з'являються лексичні та фразеологічні новотвори, актуалізуються та набувають денотативно-конотативної переорієнтації деякі групи лексики.

У політичному та суспільному сьогоденні широко вживаними стали поняття «воєнний» та «військовий», а отже, поширеною лексичною помилкою є сплутування паронімів *воєнний* і *військовий*, які тісно переплітаються, доповнюють один одного. *Військовий* – стосується війська, армії, служби, властивий військовослужбовцеві, пор.: *військова служба, військове знання, військовий обов'язок, військова присяга, військова частина, військова техніка, військова тактика* тощо (*Тож мобілізувати можуть громадян віком від 18 до 60 років, які спроможні виконувати* ***військовий обов'язок*** (Україна молода (далі – УМ), 01.01.2023). *Воєнний* – стосується війни, пов'язаний з війною, напр.: *воєнні дії, воєнні операції, воєнний конфлікт, воєнний стан, воєнна тактика, воєнна перемога* тощо (*Захід вважає, що Україна має провести вільні та чесні вибори навіть в умовах* ***воєнного стану*** (УМ, 18.05.2023). Неправильне їх вживання може вплинути на розуміння тексту і сприйняття інформації. Проте прикметники *воєнний* та *військовий* можуть вживатися і паралельно, пор.: *військова і воєнна теорія, військове і воєнне мистецтво, військові і воєнні потреби*.

Під час війни завдяки засобам масової інформації та інтернет-джерелам актуалізувалася військова лексика. Сучасні дослідники диференціюють її за різними тематичними групами. Зокрема Дубинець З. О з-поміж військової лексики виокремлює: 1) назви осіб, пов'язаних із військовою справою; 2) назви зброї, військового спорядження та регалій; 3) назви збройних сил, військових одиниць, стратегій та тактик ведення бойових дій та їх наслідків [2, с.169].

Аналізуючи військову лексику як слова та словосполучення, що є засобами вживання військових понять у ЗМІ, виокремлюємо військову термінологію, неофіційні еквіваленти військових термінів та арготизми, напр.: *бомбардування, обстріл, авіаналіт, злочини проти людяності, кіборги, азовці, оборона Маріуполя, привид Києва, зеленка, перебувати на нулі, байрактар, джавеліни* тощо (*АН-225 «Мрія» знищили повністю після п'ятого ворожого* ***авіанальоту*** (УМ, 31.03.2022); ***Привидів Києва*** *тепер стане більше: українська армія отримає ще 70 літаків* (Волинські новини, 01.03.2022).

Мовотворчість українців у період воєнного стану 2022-2023 років вражає своєю мудрістю, дотепністю, емоційністю, експресією, гумором, сарказмом. Серед таких новотворів та актуалізованої лексики виділяємо такі групи слів та стійких словосполучень:

1) на позначення війни: *повномасштабна війна, широкомасштабне вторгнення, агресія рф, збройна агресія*, напр.: *Угоду про реєстр збитків від* ***агресії рф*** *підписано 17 травня на саміті Ради Європи в Ісландії* (УМ, 17.05.2023);

2) на позначення російської федерації: *рф, раша, рашка, ерефія, терраша* (російська федерація як держава-терорист), *мордор* (цією лексемою українці означили росію як країну темряви, від якої не варто чекати добра)*, залісся* (назва має такий підтекст: території навколо москви, які були в прадавні часи дикими – такими залишаються і нині)*, болота* (цим терміном ЗМІ підкреслюють ніби затурканість, недалекість росії з її болотистою місцевістю у давні часи)*, московія, лаптєстан* (ця назва підкреслює російську відсталість, адже *лапті* – це російське стародавнє плетене взуття, яке носили в селах до початку 20-го століття)*, держава-терорист*, *країна-тиран, запоребрик, запоребер'є* (глузлива назва росії, яка знаходиться ніби за межею – за межею нормальності), пор.: *Не потрібна ні в Україні, ні в* ***рф****: Ані Лорак вимушена гастролювати в Узбекистані* (УМ, 22.04.2023); *Розчарування всіма заявами з перших місяців повномасштабної війни в Україні Папи Римського Франциска щодо трагедії, котру принесла нам* ***московія****, продовжує рости й кочувати у часі далі й далі* (УМ, 17.2023). Назви *рф, росія, російська федерація* у масмедійних текстах подаються з малої літери, адже вживаються з негативним маркуванням;

3) на позначення російських злочинних окупаційних військ: *окупанти, загарбники, терористи, зеки, рашисти, русонацисти, лаптеногі, варвари, орки* (назва запозичена з книги Дж.Толкієна «Володар перснів», у

якій говориться, що орки – це брудні, неотесані, недорозвинені істоти, які сліпо йдуть за своїм повелителем, не думаючи власною головою), *мобіки, чмобіки* (про мобілізованих цивільних), *русня, свинособаки, ваньки, мокші, пушкіністи, путлерівці, консерви, аватари* (про військових-алкоголіків), *тікток-війська* (війська кадирівців, які активно викладали свої відео у соцмережах), напр.: *У розтроєному* ***рашистами*** *Маріуполі цинічно створюють картину початку нового навчального року* (Урядовий кур'єр, 24.05.2023); *Мама дітей загинула, коли* ***окупанти*** *обстрілювали місто, будинок згорів* (там же); *Нам, напевно, не варто занадто захоплюватися вживанням нових термінів –* ***орк, русня, свинособака****… Не потрібно розмивати образ ворога, так би мовити* (УМ, 26.12.2022);

4) на позначення нинішнього російського політичного режиму, ідеології, звірств російської армії на території України: *рашизм* (термін походить від поєднання англіцизму *russia* (*раша*) зі словом *фашизм*), *геноцид українців, демілітаризація, денацифікація*, пор.: *Парламентська асамблея НАТО засудила ідеологію* ***рашизму*** *та* ***геноцид українців*** (УМ, 22.05.2023);

5) на позначення російського диктатора путіна: *диктатор, вбивця, кремлівський ватажок, кривавий карлик, воєнний злочинець, недопалок, бліда міль, путлер, бункерний, бункерний дід, шишкін, шолудивий, плешивий, ботоксний*, напр.: *Публічне приниження путіна підірвало соцмережі:* ***бункерний*** *знову осоромився.* ***Кремлівський ватажок*** *потрапив у край незручне становище, оскільки його виступ відверто ігнорували* (Мета, 06.04.2023).

Отже, спостереження над мовою засобів масової інформації доводить, що лексична та фразеологічна системи української мови активно відображають усі зміни, пов'язані з новими реаліями повномасштабної російської агресії проти України.

Список використаних джерел:

1. Гриценко, С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2022. № 2 (32). С. 9–13.
2. Дубинець, З. О. Військова лексика в романі Р. Іваничука «Мальви». *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.* 2015. Вип. 73. С. 169–172.
3. Єльнікова, Н. І. (2022). Неологізми у медіатекстах періоду воєнного стану в Україні. Харків. С. 298-300.
4. Кремінь, Т. Новітні сленгізми-неологізми – мовне віддзеркалення війни. URL: https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/3490258-novitni-slengizmi neologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.htm
5. Стишов, О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ: Пугач, 2005.

6. Українська мова: Енциклопедія. В. М. Русанівський та ін. Київ, 2000. 708 с.
7. Школа, Г. М., Пашинська, Л. М. Лінгвостилістичні засоби відображення воєнних реалій у медіадискурсі. *Матеріали IX Міжнародної наукової конференції «Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів»*. Київ, 2002.

Передрій О.В., к.в.н., старший дослідник,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна
Федянович Д.Л., к.в.н., старший науковий співробітник,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Peredrii O.V., Ph.D., Senior Research (military),
National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
Kyiv, Ukraine
Fedianovich D.L., Ph.D., Senior Scientific Associate (military),
National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
Kyiv, Ukraine

NATIONAL RESILIENCE: THE EXPERIENCE OF UKRAINE

Abstract. *Sustainability in Ukraine is not only an important subconscious unstoppable desire. National stability is chosen by our country as a state strategy, as a society strategy and, thus, as a strategy for further development. This strategy of defending independence is the strategy of national stability of the country, which continues to exist for the sake of its own sovereignty and development.*

В умовах триваючої збройної агресії російської федерації Україна продовжує демонструвати високу національну стійкість. Зазначене викликає глибоку повагу та певний інтерес з боку міжнародних партнерів. У ході цього протистояння український народ також демонструє дивовижну національну єдність [1].

Термін «стійкість» застосовується у різних сферах, але особливого значення для України він набув саме у сфері забезпечення національної безпеки [2].

Відповідно до «Концепції забезпечення національної системи стійкості» національна стійкість – здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій [3].

Національна система стійкості – комплекс цілеспрямованих дій, методів та механізмів взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, інститутів громадянського суспільства, які гарантують збереження безпеки і безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави до, під час і після настання кризової ситуації [3].

Увага до України з боку держав-членів НАТО, зокрема, зумовлена тим, що громадяни України в умовах війни на державному, регіональному та місцевому рівнях вирішують найскладніші завдання щодо забезпечення функціонування таких базових елементів системи національної стійкості, як гарантована дієвість та спроможність до повноцінного функціонування системи державних органів, їх інституційна стійкість; безпека та захищеність об'єктів критичної інфраструктури; спроможність єдиної державної системи цивільного захисту до дій в умовах загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій; здатність ефективно реагувати на неконтрольоване масове переміщення людей; суспільна стійкість, зокрема, до інформаційних впливів; фінансово-економічна стійкість, зокрема, безперервність основних бізнес-процесів [3].

Унаслідок визначення загроз, ризиків та можливих шляхів акумуляції зусиль військового та цивільного сектору, зокрема таких, які потребують комплексної відповіді громадського та військового секторів, напрям побудови стійкості набув додаткової актуальності й для НАТО. Також цей напрям виявився перспективним у відносинах з партнерами, оскільки дозволяє залучити додаткових акторів, а у відносинах з Україною побудова системи стійкості зафіксована серед пріоритетів НАТО [4], [5].

Відданість Альянсу питанню стійкості залишається непорушною перед лицем війни Росії проти України [6], а обсяг допомоги, яку НАТО та країни-союзниці надали Україні з початку російського вторгнення для забезпечення її права на захист, перевищила 100 мільярдів євро [7].

Зазначене дає підстави вважати, що партнерство, яке забезпечує нашій країні суттєву допомогу у постачанні сучасної зброї та у тренуванні частин і підрозділів наших військ для її використання, відіграє значущу життєво важливу роль та може доповнити перелік базових елементів системи національної стійкості України [7].

Унікального досвіду набуто Україною на напрямку захисту об'єктів критичної інфраструктури, зокрема у питаннях їх кіберзахисту, а також захисту від засобів вогневого впливу ворога. Завдяки вжитим заходам, забезпечено стійкість енергетичної системи України, постачання води, функціонування транспорту та об'єктів транспортної інфраструктури.

Масовані ракетні удари росії та відключення електроенергії не дестабілізували роботу банківської системи України, а енергетичний терор не вплинув на фінансову стабільність [8].

Державою забезпечено безперервність урядування. Суспільство постійно підтримує та забезпечує сили оборони України, які у ході ведення операцій, бойових дій (завдань за призначенням) набувають нових спроможностей та постійно наносять противнику безповоротні втрати.

Водночас найближчим часом в інтересах забезпечення національної стійкості Україні необхідно вирішити ряд питань, пов'язаних з систематизацією механізмів комплексного оцінювання ризиків і спроможностей, ідентифікації загроз і виявлення уразливостей, а також з формуванням відповідної державної політики та з удосконаленням національного законодавства тощо [2].

Отже, стійкість в Україні – не тільки важливе підсвідоме нестримне прагнення. Національна стійкість обрана нашою країною як стратегія держави, як стратегія суспільства і, таким чином, як стратегія подальшого розвитку. Саме така стратегія відстоювання незалежності є стратегією національної стійкості країни, яка продовжує існувати заради власних суверенітету та розвитку [1].

Список використаних джерел:

1. Пирожков С.І. Національна стійкість України: стратегія забезпечення: стаття, *Український географічний журнал*. Київ : 2022, 2(118)
2. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: Р-34 *монографія*. Київ : НІСД, 2022. 456 с.
3. Концепція забезпечення національної системи стійкості. Затверджено Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021.
4. Resilience, civil preparedness and Article 3, NATO, 05.05.2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm?selectedLocale=en
5. Шелест Г. Концепція стійкості НАТО та Україна, 05.05.2023, https://www.academia.edu/67860339/КОНЦЕПЦІЯ_СТІЙКОСТІ_НАТО_ТА_УКРАЇНА
6. Заступник Генерального секретаря: "Стійкість має фундаментальне значення для стримування і оборони НАТО", 06.05.2023, https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_214157.htm
7. Заява генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга під час виступу на Північному саміті SAMAK, 06.05.2023, https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3676254-dopomoga-nato-ta-kraincleniv-dla-ukraini-perevisila-100-milardiv-stoltenberg.html
8. Андрій Блінов, головний експерт управління аналізу системних ризиків Департаменту фінансової стабільності НБ, 07.05.2023, https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/17/699171/

Подунай В.В., к.е.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

СВІТОВИЙ РИНОК ПРАЦІ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Podunai V., PhD, Associate Professor,
Mariupol State University
Kyiv, Ukraine

GLOBAL LABOR MARKET: PROSPECTS FOR UKRAINE

Abstract. *The paper states that we are currently witnessing a global phase of human development, which has an ambiguous impact on the labor market. As of the beginning of 2023, the global labor market is in a phase of uncertainty and needs radical transformations. It is characterized by a decrease in employment and a drop in labor income. Low- and lower-middle-income countries performed the worst.*

It was concluded that measures to attract disadvantaged workers to the workforce are key. A well-thought-out active policy on the labor market can accelerate the selection of vacancies. In order to effectively take advantage of temporary workers, labor laws and regulations should also facilitate teleworking.

Протягом XX століття в науковому дискурсі дослідження ринку праці керував механістичний погляд на роботу. Основним припущенням було те, що робота фіксована та повторювана, легко організована в окремі завдання та згрупована в чітко визначені роботи. Зусилля щодо трансформації зосереджені на витратах і продуктивності – як досягти тих самих результатів за допомогою швидших і ефективніших методів. Але в останні роки ці моделі отримали значний виклик, оскільки організації та працівники стикаються з більшим, ніж будь-коли раніше, ступенем розриву та зриву.

Багато вітчизняних і зарубіжних науковців обрали цю тему для власних досліджень, зокрема це О.А. Грішнова [1], О.В. Булатова [2], С.П. Калініна[2], А.М. Колот [3] та інші. Проблемам трансформації сфери зайнятості та ринку праці присвячені дослідження Міжнародної організації праці, Єврокомісії, Всесвітнього економічного форуму та інших міжнародних інституцій.

Українські дослідники С. Калініна та Л. Михайлишин [4] вважають, що зараз ми є свідками глобальної фази розвитку людства, що здійснює на ринок праці неоднозначний вплив. З одного боку, глобалізаційні зміни відбуваються відповідно до об’єктивних запитів економіки, в основі яких лежить прагнення до зниження витрат виробництва, підвищення конкурентоспроможності і привабливості економік, усунення диспропорцій на локальних ринках праці (уніфікація міжнародних стандартів виробництва, споживання, рівня життя населення тощо), а з іншого – у рамках діяльності міжнародних компаній в умовах глобалізації відбувається перенесення виробництва і робочих місць у країни з низькою вартістю робочої сили, розповсюдження нестандартних форм зайнятості, погіршення умов праці в найменш розвинутих країнах, погіршення рівня соціального захисту працівників і стрімке майнове розшарування між населенням багатих держав та менш розвинутими

країнами, а також між різними прошарками населення на внутрішньокраїновому рівні. Тобто відбувається загострення наявних і виникнення якісно нових соціальних протиріч між країнами світу, що дозволяє зробити висновок про соціальну поляризацію як одну з ключових форм глобальної трудоресурсної асиметрії.

Станом на початок 2023 р. світовий ринок праці знаходиться у фазі невизначеності (стагнації?) і потребує радикальних трансформацій. Відповідно до даних Світової організації праці, відновлення ринку праці залишатиметься слабким і у 2023 р. За даними звіту, 2021 р., як і рік раніше, характеризувався скороченням зайнятості та падінням трудових доходів. Країни з низьким і нижчим середнім рівнем доходу досягли найгірших результатів (рис. 1). Крім того, групи працівників, які вже мали невигідне становище на ринку праці (жінки, молодь, люди похилого віку та трудові мігранти), демонструють більш вагоме зниження рівня зайнятості, ніж інші групи.

Трансформаційні процеси на світовому ринку праці розпочались задовго до пандемії Ковід 2020, і основними детермінантами цих змін були глобалізація та науково-технологічні зміни [5].

Ще до пандемії технологічний прогрес впливав на ЗМІ, роздрібну торгівлю, охорону здоров'я, соціальні взаємодії, фінансові операції та політику. Технології спонукали до заміщення робочої сили, створення нових робочих місць та фундаментально реструктуризували ринки праці [6].

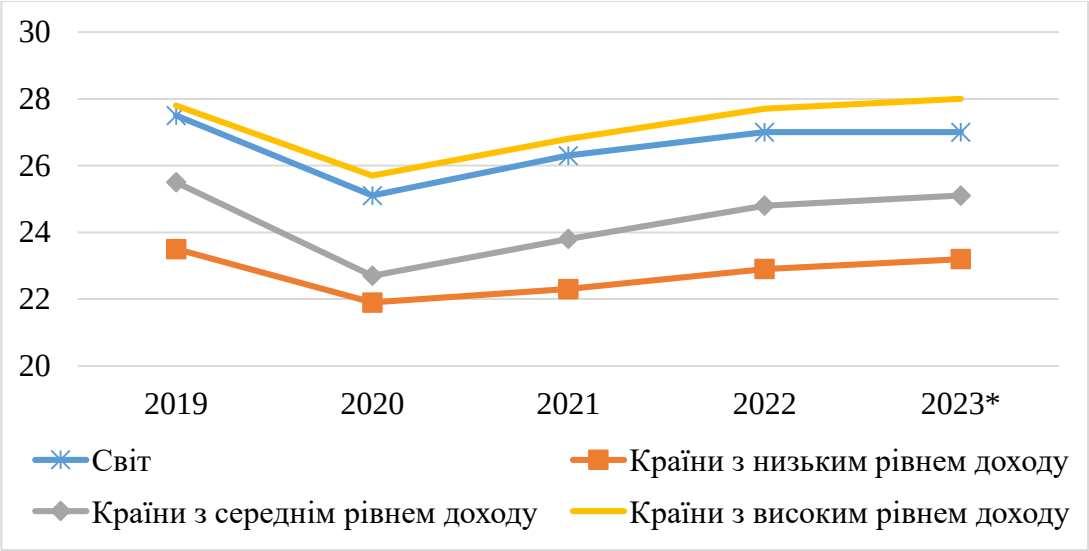

Рисунок 1. Співвідношення відпрацьованих годин до кількості населення у віці 15-64, у %, 2019-2023 рр., за групами країн [5]

Примітка: 2023 р. – прогноз.*

У певних секторах впровадження технологій економить робочу силу – наприклад, коли на виробництві використовуються роботи або коли технологія підвищує продуктивність, що знижує потребу у працівниках. У розпал таких змін люди, які не мають доступу до технологій або актуальних

навичок, необхідних для роботи з ними, вже опиняються у невигідному становищі [5]. Зараз пандемія прискорює ці зміни та поглиблює цифровий розрив усередині та між країнами то детермінує виклики для працівників та ринків праці. Ті, хто мав доступ до технологій і мали можливість працювати вдома, краще впоралися з кризою COVID-19, ніж ті, хто займається прив'язаними професіями. Перші також, як правило, працюють у висококваліфікованих професіях та/або на більших офіційних підприємствах – тенденція, яка збільшує розрив уздовж цих векторів.

Щоб пом'якшити тиск на ринку праці, одночасно зробивши процес відновлення більш інклюзивним, подальше підвищення заробітної плати допоможе залучити більше раніше звільнених працівників назад до робочої сили, але державна політика повинна посилювати ринкові сили.

Ключовими є заходи щодо залучення неблагополучних працівників до робочої сили. Добре продумана активна політика на ринку праці може прискорити підбір вакансій, у тому числі за допомогою короткострокових програм навчання, які допомагають відокремленим (і найнятим) низькокваліфікованим працівникам набути навичок, необхідних для нових професій, що швидко розвиваються, або для більш традиційних професій, на які є високий попит. З метою ефективного використання переваг тимчасових працівників, трудові закони та правила також повинні сприяти дистанційній роботі. Імміграція, різке скорочення якої в деяких випадках дещо посилило дефіцит робочої сили, також може допомогти стабілізувати ринки праці.

Список використаних джерел:

1. Грішнова, О. А. (2017). Інтеграція українського ринку праці з європейським: загрози та перспективи (оцінка на прикладі країн Східної Європи). *Демографія та соціальна економіка*. № 3. С. 162-173. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2017_3_15.
2. Калініна С.П., Булатова О.В., Кушнаренко О.П., Савченко Е.О. (2022)/ Розвиток світового ринку в умовах глобалізації: трансформаційний дискурс. За заг. ред. д.е.н., проф. С.П. Калініної, д.е.н., проф. О.В. Булатової. Вінниця: ТВОРИ. 221 с.
3. Колот А.М., Герасименко О.О. (2021) Праця XXI: філософія змін, виклики, вектори розвитку : *монографія*. Київ: КНЕУ. 488 с.
4. Трансформація трудоресурсного забезпечення світової економіки: глобалізаційний дискурс (2021). *Монографія* / Калініна С. П., Михайлишин Л. І., Коровчук Ю. І., Савченко Е. О.; За заг. ред. д-ра екон. наук, професора С. П. Калініної. Вінниця, ТОВ «ТВОРИ». 256 с.
5. ILO (2020). "Delivering Income and Employment Support in Times of COVID-19: Integrating Cash Transfers with Active Labour Market Policies", ILO Policy Brief, 18 June 2020.
6. X Dewan, Sabina (2018). "Wired for Work: Exploring the Nexus of Technology & Jobs", Working Paper commissioned by the Group of 24 and

Friedrich-Ebert-Stiftung New York. https://www.g24.org/wp-content/uploads/2018/12/Sabina_Dewan_Wired_for_Work_FINAL.pdf

Sluchaina L., PhD, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

SOCIETY 5.0 — APPROACHES TO CROSS-CULTURAL TRAINING OF FUTURE LEADERS AT AN INNOVATIVE UNIVERSIT

Abstract. *The author speculates on the significance that socio-cultural issues may acquire within the concept of Society 5.0 and attempts to assess the relevance of the approaches to cultural development of potential business leaders at KNEU.*

Science, technologies and innovation are the driving forces not only of the modern but also of the foreseeable future society. The initiative *Society 5.0* is an extremely recent concept which contains guidelines for future social development at all levels. It was put forward by the Japanese Government (the Cabinet of Shinzo Abe) in the form of the *Fifth Basic Plan for Science and Technology* in January 2016 and embraces the period up to 2030. The objective of *Society 5.0* is the establishment of societal foundations where anyone can develop value, at any time and place, in a safe environment through the fusion of cyberspace and physical space. *Society 5.0* is a novelty society where technologies would join a superintelligent creative society. [1]

As technology advances and workplace strategies evolve, there comes a need for professionals to align with these changes in terms of knowledge and skills. One of the best ways to enhance knowledge and skills is through learning and training. Therefore, the purpose of the article is to investigate the significance of socio-cultural issues within the framework of *Society 5.0;* correlate the empirical experience of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (KNEU) in intercultural communication (ICC) training with the requirements of a future human-centred society that balances economic advancement with the resolution of social problems.

Several important conceptualizations of future trends, which seem to be relevant to our study, have been developed by the scholars over the past few years. According to Nagy and Hajrizi, the main value of *Society 5.0* is the management of socioeconomic problems by focusing on individuals' best interests, including sustainable programs that ensure social equity [3]

Broo, Kaynak and Sait dwell on what education should be like in the future. They believe that the connections between different disciplines are becoming the core of the new educational technologies, in a not multi-, not inter-, but in a trans-disciplinary, seamless manner. [4]

Carayannis E., Morawska-Jancelewicz J. suggest incorporating the assumptions of Society 5.0 into the universities practices and policies. From their point of view, it will allow both universities and societies to fully benefit from such transformation. [2]

Kasinathan P. et al expects the future economies to have a profound effect on the generation and distribution of wealth and power. As the future economies evolve, societies, enterprises, and governments will find themselves in new roles when it comes to the use or control of wealth and power, each as an instrument to influence the other [2].

Additionally, the scholars of KNEU note that the modern studies on economics should be understood in the context of political, legal, information, cultural and other components. They consider social economic attitudes to be the basic foundation of the individual's behaviour in the sphere of consumption, employment, conflict resolution etc. One of the fundamental and principled positions of Prof. Kolot is as follows, «…the new opportunities arising for an employee in the new economy (digital, network, smart, creative etc.) continue to be limited by the factors of material, social mental, psychological, and sociocultural character. An employee has not acquired more confidence in the labor market, facing physical, psychological, technical technogenic dangers which are becoming the norm today» [6, p. 99].

To further emphasize the significant impact of cultural issues on social, economic and technological development of future societies, the following points of view assume the highest relevance to our understanding of the significance of cultural issues in the foreseeable future:

- «It would be a mistake, however, to assume that these innovations have an identical, homogenizing effect wherever they appear. It remains difficult to argue that the globalization of technologies is making the world everywhere the same. The «sameness» hypothesis is only sustainable if one ignores the internal meanings that people assign to cultural innovations. [7]
- **«**Cultural Awareness and Cultural Intelligence are skills that are too often underestimated and that despite increasing globalisation, cultural misunderstanding remains an important impediment to successful business relationships».[8]

On the basis of the above opinions, we may conclude that the power of science and technologies is not merely changing the environment, it is also changing human mentality, simplifying the exchange of opinions, increasing the role of interpersonal and inter-group differences in various cultural variables (the degrees of individualism-collectivism, future orientation, attitudes to nature, perception of wealth and power, ability to avoid uncertainties etc.). In light of these shifts, building a resilient and sustainable education in which universities are called upon producing knowledge for new technologies and sociocultural innovation, seems to be major premise and acquires additional topicality.

As of today, even despite the hybrid and military challenges and global instability, Ukrainian corporations and companies conduct an active policy in the international arena. Thus, intercultural awareness is an important attribute of a modern business

leaders, which contributes to the formation of their social skills and prepares them for the challenges of the situation on the basis of appropriate competence.

Over the past ten years, the Department of Foreign Languages and Intercultural Communication at KNEU has been developing its own model for the formation of socio-cultural competence of master's students. The uniqueness of the course on ICC is the logic of its layout which is based on fundamental cultural theories of H. Hofstede, E. Hall, E. Hirsch, S. Ting-Tumi, H. Triandis, F. Trompenaars, and others.

In our opinion, it is an innovative theoretical and methodological complex that meets the requirements of synergetic and systemic education. It consists of the scientific, educational, and cultural components which are fused into a monolithic unit by a communicative linguistic trajectory. The basis of intercultural didactics encompasses a number of directions: detailed descriptors of goals and values of the academic process in each group of learners; culturally specific features of cognitive activity; diverse styles of training; specifics of pedagogical discourse; control and measurement of learners' and educators' cultural intelligence (CQ). [9]

The course is multidisciplinary and multi paradigmatic in its nature, which means that the educators can apply such techniques and practices as system analysis, factor analysis, situation analysis etc. For our part, we would extend the list of research tools by adding the methodology of cross-cultural analysis.

The didactics of *Intercultural Communication* course encompasses a number of directions: detailed descriptors of goals and values of the academic process in each group of learners; culturally specific features of cognitive activity; diverse styles of training; specifics of pedagogical discourse; control and measurement of learners' achievements.

These are the practical steps of the implementation process: 1) organization of intercultural training 2) development of cognitive abilities and critical-thinking skills through the participation in the annual scientific conference «Strategies of Intercultural Communication in Teaching Languages at Modern Universities» (it has been held at KNEU since 2014); 3) development of assessment kit; 4) design of the culturally adapted distance course.

To bring the paper to a close, we may summarize our findings as follows:

- as long as the humanity has not been globalized culturally, the issues of cultural diversity are likely to acquire additional acuteness and pose a promising problem for further research;
- the above approach of KNEU's educators reflects a synergistic change in the pedagogical philosophy, during which the formation of the in-demand *soft skills* of the XXI century is integrated into the process of acquiring procedural knowledge at the macro level and creates a reliable basis for training KNEU's masters' as potential leaders of national economy and competitive participants in the international labor market.

References:
1. Cabinet Office. Report on the 5th Science and Technology Basic Plan Council for Science, Technology and Innovation, 2015. Available online: https://www8.cao.go.jp/cstp/kihonkeikaku/5basicplan_en.pdf
2. K. Nagy, E. Hajrizi. Building pillars for adapting Society 5.0 in post-conflict countries/IFAC-PapersOnLine, 52 (2019), pp. 40–45.
3. Broo, D., Kaynak, O., Sait, S. 4Rethinking engineering education at the age of Industry 5.0. Journal of Industrial Information Integration, 25 (2021), pp. 1–8.
4. Carayannis, E.G., Morawska-Jancelewicz, J. The Futures of Europe: Society 5.0 and Industry 5.0 as Driving Forces of Future Universities. *J Knowl Econ* 13, 3445–3471 (2022). https://doi.org/10.1007/s13132-021-00854-2
5. Kasinathan P. Realization of Sustainable Development Goals with Disruptive Technologies by Integrating Industry 5.0, Society 5.0, Smart Cities and Villages *Sustainability* 2022, *14*(22), 15258; https://doi.org/10.3390/su142215258
6. Колот А.М., Герасименко О.О. Сфера праці в умовах глобальної соціоекономічної реальності 2020: виклики для України. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2020.
7.Watson, J.L. The Illusion of Global Culture. https://www.britannica.com/science/cultural-globalization/The-illusion-of-global-culture
8. Alfandry P. PRA Cross-Cultural. Retrieved from https://www.pra-crosscultural.com/
9. Sluchaina L. Cognitive, sociocultural and discursive components of communication in digital society: зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Наративи сучасної України у світовій геополітиці» – Київ, КНЛУ (18-19 травня 2023). Available at https://cutt.ly/X71OrJq

Тан Цзялу,
Інститут глобальної економічної політики КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

РОЛЬ КУЛЬТУРИ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Tang Jialu,
Kyiv National University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF CULTURE AND IDENTITY IN SHAPING NATIONAL SECURITY

Abstract. *The author examines the relationship between culture, identity and language on the one hand, and national security on the other. The key aspects that*

confirm the importance of preserving a distinctive culture and national identity for ensuring the country's security are highlighted. The importance of strengthening the country's role in the global cultural space is determined.

Забезпечення національної безпеки країни не обмежується лише підсиленням обороноздатності та ефективністю спеціальних структур, що захищають її державні та суспільні інтереси. Основою такої безпеки є також збереження самобутньої культури країни та національної ідентичності. Незалежно від того, які труднощі держава може зазнати, вона завжди здатна відродитися, дотримуючись своєї мовної та культурно-інтелектуальної спадщини. Культура, ідентичність та мова кожної держави є невід'ємними компонентами, без яких неможливо уявити існування суспільства. Культура має велике значення, оскільки кожна країна має свою ідентичність, традиції та цінності, які були формовані протягом віків і є джерелом силового потенціалу держави.

Національна безпека передбачає збереження та захист суверенітету, територіальної цілісності, політичної стабільності та соціальної гармонії в межах країни. Культура та національна безпека є тісно пов'язаними аспектами, оскільки безпека країни забезпечується через збереження економічної незалежності, самобутньої культури і почуття гідності серед народу. Сучасні загрози безпеці включають не лише пряме військове протистояння, але й психологічні війни, спрямовані на руйнування духовних цінностей, історичної спадщини та культивування деструктивної ідеології.

Наразі Україна стоїть на міцному захисті проти військової агресії з боку росії, завдяки героїчним зусиллям свого народу та підтримці зі ззовні. В українському суспільстві спостерігається сильна організованість і громадянська активність, які сприяють опору агресору. Українці проявляють неймовірну силу духу, виявляючи відвагу та вміння захищати свою країну [2, с.26]. Стратегічними цілями в галузі культури для забезпечення національної безпеки є збереження традиційних цінностей, виховання громадянськості серед молоді, розвиток загальнонаціональної ідентичності та зміцнення ролі країни у світовому культурному просторі. Додатковою стратегічною ціллю в галузі культури для забезпечення національної безпеки є збереження і розвиток ідентичності нації. Ідентичність відображає особливості, цінності, традиції та спільну свідомість народу, які визначають його унікальність і самобутність. Зміцнення ідентичності нації включає підтримку традиційних культурних виявів, таких як мова, обряди, мистецтво, музика та література, які передаються з покоління в покоління. Важливо стимулювати і примножувати цінності, які викорінені в історії і культурі нації, а також підтримувати та заохочувати їх вивчення і розуміння серед молодого покоління.

Розвиток загальнонаціональної ідентичності сприяє посиленню єдності та спільності в межах країни. Цей процес передбачає не лише зосередження на власній культурі та традиціях, а й розуміння та прийняття різноманіття

культур, національних меншин та етнічних груп, що проживають у країні. Відчуття приналежності до спільного культурного простору спонукає громадян до взаєморозуміння, співпраці та взаємовиручки. Водночас, це допомагає побудувати опорний фундамент для вирішення соціальних, економічних та політичних викликів, з якими стикається країна. Розвиток загальнонаціональної ідентичності сприяє формуванню мультикультурного та толерантного суспільства, зміцненню соціальної стабільності та сприяє побудові міцної єдності в країні.

Мова також має велике значення у соціалізації особистості і грає важливу роль у формуванні національної ідентичності. Історичний досвід багатьох країн свідчить про це [1, с.176]. Мовна ідентичність є важливим засобом самовизначення та самоідентифікації особистості. Мовна система не тільки відображає та зберігає національну спадщину, але і допомагає формувати нові ідеї та погляди. Мовна ідентичність є важливим елементом національної безпеки, і вона допомагає утверджувати і зміцнювати національну свідомість та патріотизм серед громадян. Коли люди відчувають сильний зв'язок з мовою свого народу, вони більш віддані та захищають свою культуру, традиції та цінності. Крім того, мова є важливим засобом комунікації та обміну інформацією, включаючи сферу безпеки. Розуміння та використання спільної мови допомагає покращувати ефективність зв'язку між владою, правоохоронними органами та громадянами, що сприяє запобіганню злочинності, тероризму та інших загроз безпеці.

Залучення особистості до народної культури є важливим аспектом виховання, оскільки воно сприяє розкриттю духовного світу людини та формуванню її ідентичності. Через вивчення і усвідомлення народних традицій, мови, мистецтва та інших аспектів культури, особистість набуває певного розуміння свого походження, цінностей та історичного контексту, що сприяє розвитку патріотичної самосвідомості. Крім того, залучення до народної культури сприяє формуванню загальнолюдських цінностей, таких як повага до інших культур, толерантність, співпереживання та взаєморозуміння. Вивчення традицій та звичаїв інших народів допомагає побудувати міцні міжнаціональні стосунки і сприяє розвитку міжкультурної гармонії. Залучення особистості до народної культури також має важливе значення для національної безпеки. Воно сприяє об'єднанню людей навколо національної ідеї, формуванню почуття належності до свого народу і держави, а також зміцненню соціальної стабільності. Виховання покоління, яке цінує свою культуру та ідентичність, допомагає створити міцну основу для збереження національної безпеки.

Зміцнення ролі країни у світовому культурному просторі є також важливим аспектом. Внутрішньо, підтримка та просування своєї національної культури сприяє збереженню і розвитку національної ідентичності. Це допомагає утверджувати почуття гордості за свою країну та її культурну спадщину серед громадян, що зміцнює соціальну єдність і стабільність. Крім того, це також

сприяє розвитку творчих талантів, мистецтва, літератури та інших культурних галузей, що сприяє культурному розквіту країни. На зовнішньому рівні, розповсюдження національної культури в інших країнах допомагає встановлювати партнерські стосунки та сприяє дипломатичним зусиллям. Культурна дипломатія може використовуватися як інструмент для підтримки добробуту та популяризації країни, а також для підвищення престижу та впливу на міжнародній арені. Культурні обміни, фестивалі, виставки, виконання музичних творів та інші події, пов'язані з національною культурою, сприяють зміцненню довіри та співпраці між країнами.

Отже, національна безпека країни базується на культурі та ідентичності, що мають стратегічне значення як необхідні компоненти. Забезпечення національної безпеки країни не обмежується лише військовою сферою, а також включає збереження самобутньої культури та національної ідентичності. Культура та національна безпека є тісно пов'язаними аспектами, оскільки збереження культурної спадщини сприяє формуванню почуття гідності та єдності серед народу, а також сприяє встановленню партнерських стосунків з іншими країнами. Зміцнення ролі країни у світовому культурному просторі має важливе значення для підтримки національної ідентичності, розвитку творчих потенціалів та підвищення престижу країни на міжнародній арені. Залучення особистості до національної культури та розвиток загальнонаціональної ідентичності сприяють формуванню патріотичної самосвідомості, міжнаціональній гармонії та соціальній стабільності. Таким чином, забезпечення національної безпеки країни включає не лише фізичну захищеність, але й збереження та розвиток культурної спадщини та національної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Глушаниця Н.В., Конопляник Л.М., Пришупа Ю.Ю., Шостак О.Г., Колісниченко А.В., Харицька С.В. Роль сформованості національної ідентичності в системі соціальних комунікацій. Соціальні комунікацій суспільства: теоретичні та прикладні аспекти: *монографія* / під заг. ред.А.Г.Гудманяна, С.М.Ягодзинського. К. Талком, 2020. С.176-231.
2. Горінов П.В. Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки української держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №10. С.26-30.

Тахтарова К.А., к.е.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

НАПРЯМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

Takhtarova K., PhD, Associate Professor,
Mariupol State University
Kyiv, Ukraine

DIRECTIONS OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF CONTINUOUS VOCATIONAL EDUCATION IN UKRAINE

Abstract. *The report is devoted to highlighting the directions of development of continuous education in Ukraine. The largest field of application of continuous education is continuous learning, continuous learning of new knowledge, modern technologies and professional development of personnel. The process of formation and development of the continuous education system and its impact on balancing the labor market of Ukraine is an extremely important factor in the smooth growth of the country's economy and the professional competence of a specialist.*

Окрім вже відомих типів освіти, як формальна, неформальна та інформальна, стали активно з'являтись нові типи освіти: безперервна та неформальна освіта, дистанційне навчання та функціонування віртуальних університетів.

Меморандумом про безперервну освіту Комісії Європейського Союзу було визначено шість основних напрямів розвитку безперервної освіти, що згруповані в табл.1.

Таблиця 1 Напрями розвитку безперервної освіти

1	Нові базові знання і навички для всіх. Метою даного напрямку є представлення загального безперервного доступу до освіти з метою отримання і вдосконалення умінь і навичок, необхідних для «життя» в інформаційному суспільстві
2	Збільшення інвестицій в розвиток людських ресурсів передбачає відчутне збільшення інвестицій в розвиток людських ресурсів, з метою підняття пріоритету найважливішого надбання Європи — людей.
3	Інноваційні методики навчання і вивчення мають на меті запровадження розробок нових технологій навчання для системи безперервної освіти.
4	Принципово нова система оцінки отриманої освіти. Мета — корінним чином змінити підходи до розуміння і визнання навчальної діяльності і її результатів, особливо у сфері неформальної і неявної освіти.
5	Розвиток наставництва і консультування. Акцентувати увагу на важливості забезпечення кожному індивідууму вільний доступ до освітньої інформації і до необхідних консультацій і рекомендацій.
6	Наближення освіти до місця проживання. Наблизити можливості отримання освіти до місця проживання за допомогою мережі навчальних і консультаційних пунктів, використовуючи сучасні інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ)

Джерело:[1]

Безперервне навчання сприятиме створенню на підприємствах усіх форм власності і галузей функціонування освітніх осередків: навчання для нових

працівників; обмін навиками продуктивної праці; залучення до виробничо-навчального процесу викладачів з освітніх закладів. Як свідчить досвід розвинених країн та провідних вітчизняних підприємств, витрати на професійне навчання є оптимальними в обсязі 3-4 % від фонду заробітної плати; інвестиції в персонал, створення умов для професійного зростання працівників та підвищення їх готовності вирішувати проблеми дають високу віддачу при забезпеченні національних інтересів країни [2. с.129].

Важливим завданням сучасної освіти є не надання готових знань, а формування навиків у здобувачів освіти у пошуку цих знань, оволодіння ними. Тому освіта сучасності здійснює перехід до концепції «навчання впродовж життя». В Україні практично всі здобувають освіту через первинну підготовку, і можна стверджувати, що у нас формуються лише зародки освіти впродовж життя. Більшість населення припиняє підвищувати свою освітню підготовку десь у 35 років [2].

Україна знаходиться в кластері з найнижчою ефективністю державного регулювання освіти та на етапі її реформування.

Основана суть реформи децентралізації в освіті передбачає передачу функцій управління від вищих органів влади до безпосередньо органів місцевого самоврядування (територіальним громадам). Проте основні функції щодо зміни загального вектору розвитку освіти, формування освітньої політики та її стратегічних цілей залишається за урядом України, зокрема за МОН України, що наразі відповідає загальним тенденціям у світі.

Децентралізація відносин між центральною владою і місцевим самоврядуванням в Україні відкриває нові можливості і дозволяє виділяти серйозні ресурси на розвиток громад. Базовим ресурсом благополуччя і процвітання громад стає соціальний капітал громади: люди, що проживають в громаді, із ціннісними орієнтаціями, освітньо-професійною підготовкою, соціальною активністю та внутрішніми комунікаціями. Тому органи ОТГ максимум зусиль і значну частку ресурсів виділяють саме на сприяння прирощування цього людського капіталу. Коли до цієї справи ще активно долучається бізнес та «третій сектор» через інституції громадянського суспільства така громада має всі шанси швидкого розвитку [3].

Вивчення досвіду деяких країн Європи щодо організації професійної освіти, зокрема, такої її складової як безперервне навчання, виокремлення певних механізмів, елементів, принципів, які забезпечують ефективне функціонування економічної системи держави та її забезпечення людськими ресурсами необхідної кваліфікації, дає можливість рекомендувати їх застосування в Україні.

Зокрема в контексті реалізації принципу безперервності освіти доцільним є створення системи навчання дорослого населення як окремої компоненти системи освіти з відповідними нормативно-правовим забезпеченням.

Українською асоціацією освіти дорослих розроблено проєкти документів: Концепція навчання та освіти дорослих в Україні; Методичні рекомендації щодо

розроблення стратегій з впровадження культури навчання та освіти дорослих на місцевому рівні та інші [4]. Готується проєкт Закону України «Про освіту дорослих», який Міністерство освіти України запропонувало для громадського обговорення.

При цьому держава має заохочувати організацію професійного навчання та розвитку працівників на підприємствах та компенсувати частину витрат на професійну освіту, застосовуючи, зокрема, механізми для стимулювання участі підприємств у професійній освіті персоналу через податкові пільги та створення відповідних фондів. Представимо імперативи розвитку безперервного навчання в Україні:

- прийняття профільного закону, розроблення плану дій з освіти дорослих, який має бути інтегрованим у стратегічні державні освітні програми і програми подолання бідності, зубожіння населення;
- формування потреби та здатності особистості до самоосвіти;
- трансформація системи фінансування навчання дорослого населення;
- визначення напрямів використання усіх видів ресурсів (організаційних, фінансових, інформаційних, інституційних, інструментальних, науково-методичного забезпечення);
- розвиток системи навчання за допомогою комп'ютерних технологій у режимі реального часу;
- пропонування закладам освіти більш широкого діапазону спеціальностей для підтримки всіх видів зайнятості та місцевих підприємців;
- збільшення числа організацій, що зможуть надавати освітні послуги;
- залучення до розроблення і оцінювання освітніх програм роботодавців та органів місцевого самоврядування, посилення їх співпраці із закладами вищої освіти у підготовці фахівців;
- оптимізації системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації,
- створення на виробничих підприємствах освітньої активності: навчання нових працівників; обмін передовим досвідом; навчання із залученням викладачів із ПТО та ЗВО, системно забезпечуючи безперервність навчання, з поступовим переходом до стадії організації, що навчається);
- створення та розвиток корпоративних університетів;
- створення навчальних онлайн-платформ із урахуванням специфіки наукового напряму;
- держава має заохочувати організацію профнавчання та розвитку працівників на підприємствах та компенсувати частину витрат на професвіту через податкові пільги та створення відповідних фондів;
- подальший розвиток НОД та університетів третього віку.
- створення мережі народних університетів (некомерційних організацій) – провайдерів освіти дорослих у сільській місцевості.
- наближення освіти до місця проживання, використовуючи сучасні інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ)

Освіта впливає на усі сторони життя суспільства, оскільки готує спеціалістів для усіх галузей економіки: економічній, гуманітарній, військовій, технічній, технологічній, фінансовій, політичній, екологічній, інформаційній та інших сферах. Освітня сфера не може бути винятком із наведеного вище переліку, адже вона має ключове значення для усіх інших сфер соціально-економічного життя суспільства [5].

Список використаних джерел:

1. Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021 – 2031 роки URL: http://reform.org.ua/
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Васильєва Т.А., Воронцова А.С., Майборода Т.М. Особливості державного регулювання галузі освіти в контексті формування соціальної держави. Економічний аналіз. 2018. Т. 28. №4. С. 9-16.
4. Андреєв М. Чому потрібен закон про освіту дорослих. УП Життя. URL: https://life.pravda.com.ua/columns/2019/08/19/237921/
5. Яблочніков С. Л. Теоретичні аспекти безпеки системи освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. праць Укр. інж.-пед. акад. Харків, 2012. Вип. 37. С. 13–17.

Терещенко С.І., к.філол.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

МОВНИЙ ДЕРЖАВОПРОСТІР УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Tereshchenko S.I., Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

LINGUISTIC STATE SPACE OF UKRAINE: CHALLENGES AND THREATS OF MODERNITY

Abstract*. The problems of countries related to language issues have been updated. Some trends in the functioning of the Ukrainian language as a state language are considered, and the positive aspects of its use are emphasized. The main challenges and threats to the Ukrainian language as a state, caused by external globalization and internal social processes, have been identified.*

Проблеми, пов’язані з мовним питанням, актуальні сьогодні передусім для поліетнічних і відповідно багатомовних країн. Соціальні й політичні негаразди, зумовлені мовно-етнічними колізіями, призводять до різних

негативних наслідків – від мовного конфлікту в суспільстві й аж до автономізації чи федералізації держав, а в найгіршому випадку – до війн, у яких потужною ідеологією стає захист мовних прав громадян, що, за пропагандою агресора, грубо порушені. Сьогодні українці, боронячи право на державну незалежність та цілісність, усвідомлюють мову як вагомий чинник у зміцненні національної єдності, у формуванні нової громадянської ідентичності.

В Україні створено законодавчу базу, яка забезпечує розвиток української мови як мови корінної нації та як мови державної (від Закону УРСР «Про мови в Українській РСР» до Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», низка статей Конституції України, що регулюють функціонування української мови та мов національних меншин). На мовну ситуацію в Україні останнім часом впливає і потужний запит суспільства на українську мову. Спостережено, що більшість наших громадян має потребу говорити українською мовою, використовувати її в різних сферах діяльності. Соціологічні дослідження показують, що саме ця тенденція є найбільшою і найважливішою зміною в мовній ситуації, яку зумовила насамперед російська аґресія, а в питанні про розвиток такої ситуації в перспективі «більшість голосів традиційно розподілялися між пануванням української мови та двомовністю: спершу з перевагою другої, потім приблизно порівну, а тоді з дедалі більшим відривом першої» [2].

Проблема, однак, у тому, наскільки потужною, динамічною буде ця тенденція. Якщо донедавна серйозною загрозою для української мови й мов національних меншин було домінування російської мови майже в усіх сферах суспільно-політичного життя України, то сьогодні ситуація змінюється на краще навіть у соціально-побутовій сфері. Проте українська мова як засіб консолідації українського суспільства, формування української громадянської нації і сьогодні залишається загроженою.

Серед глобалізаційних викликів, що негативно впливають на мови у світі, визначають, приміром, розмиття національної самосвідомості (ідентичності) під впливом міграційних хвиль, глобальний лінгвоцид [1]. Прикладом глобалізаційних потрясінь для українців можна вважати вимушену закордонну міграцію великої кількості співвітчизників через війну 2022-2023 рр. І це насамперед втрата, можливо на деякий час, можливо й назавжди, певної частини мовців, без яких мова сама собою не існує. Українська молодь, принаймні значна її частина, зараз активно підтримує застосування української мови не тільки в офіційній сфері, а й у побутовому спілкуванні. Така ініціатива варта особливої уваги з боку держави, оскільки на сучасне молоде покоління активно впливають застосовувані ним інші мови, а його мовна свідомість трансформується під впливом всеохопного, глобального інтернету, де українська мова поступається іншим природним та штучним мовам.

Серед внутрішніх загроз розвитку української мови як державної наголошують на нестабільній мовній політиці держави щодо підтримки української мови, політичних спекуляціях стосовно мовного питання, підбуренні, насамперед зовнішньому, представників національних меншин проти забезпечення розвитку української мови як державної, усвідомлюване ними як наступ на свої мовні права, відсутності патріотичного виховання впродовж тривалого періоду існування держави Україна [3].

Наша країна опинилася перед серйозними внутрішніми викликами, зокрема й мовними, спричиненими виникненням особливого прошарку населення – внутрішньо переміщених осіб, біженців з територій бойових дій – переважно зі східних і південних регіонів країни, в основному російськомовних. ВПО потребують мовного адаптування в місцях їхньої міграції. Важким викликом для української державності стала політика анексіонізму деяких держав, зокрема Росії та Угорщини, що базується передусім на спекуляціях щодо мовних питань.

Укоріненню української мови в нашому державопросторі сприяє її використання авторитетними, знаковими особистостями доби (відомі журналісти, священнослужителі, діячі культури й мистецтва, волонтери, підприємці тощо), популяризація і професіоналами, і аматорами ідеї вивчення та удосконалення навичок використання мови не тільки громадянами України, а й усіма охочими за кордоном [3; 5]. Занепокоєння, проте, викликає сфера засобів масової комунікації, зокрема блогерський її сегмент, авторські ютуб-канали, де активно застосовують російську мову, виправдовуючи це спрямованістю на іноземного слухача/читача, але ігноруючи при цьому українськомовну аудиторію як в Україні, так і за її межами.

Визначені виклики та загрози в мовному державопросторі України є небезпечними не тільки для практики використання української мови в державі сьогодні, а й руйнівними для мови як своєрідного етнокультурного механізму збереження й піднесення української ідентичності. І це повинно спонукати українське суспільство, українську владу до подальших кроків, спрямованих на усунення перешкод повноцінному функціонуванню й розвитку української мови.

Список використаних джерел:

1. Гай-Нижник П. П. Світ на переломі та Україна: глобальні виклики і національна безпека. Гілея. 2022. Вип.169–170 (№2–4). С.113–122.
2. Володимир Кулик. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го. URL: http://surl.li/gaaby – Заголовок з екрану.
3. Мовний курс «ЄДИНІ». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://yedyni.org/https://yedyni. – Заголовок з екрану.
4. Підбережник П. Виклики та загрози у сфері етнополітичних відносин в Україні на сучасному етапі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/lcalex/Downloads/vnaddy_2018_2_12.pdf – Заголовок з екрану.

5. У січні стартує дев’ятий безкоштовний онлайн курс вивчення української мови. Вечірній Київ. 2022. 26 груд. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://vechirniy.kyiv.ua/news/76276/ – Заголовок з екрану.

Ткаченко О., к.е.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ КОН'ЮНКТУРИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Tkachenko O., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

DIAGNOSTICS OF THE ECONOMIC CONJUNCTURE IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

Abstract. *The expediency of diagnostics of the economic conjuncture in the context of national security is substantiated. It is indicated that the process of diagnostics is realized in several aspects (informational, analytical, dynamic, functional). It was determined that preventing the negative impact of threats to economic security requires a systematic diagnosis of economic conjuncture.*

Процеси глобалізації, динамічні зміни на різних сегментах світового ринку, загальна ситуація, що формується в сучасних складних умовах впливає на стан економіки кожної країни. Ступінь цього впливу значною мірою залежить від рівня соціально-економічного розвитку і тих заходів, які здатні використовувати як уряди країн, так і господарські суб’єкти для захисту власних інтересів.

У жорсткому конкурентному середовищі вітчизняні підприємства можуть успішно діяти спираючись на достовірну інформацію і вірно оцінюючи власні потенційні можливості. Їх ефективна діяльність визначає місце власної країни в системі світового господарства, масштаби і структура говорять про рівень розвитку і конкурентні можливості національного господарства і є важливою складовою національної безпеки. Отже, дослідження економічної кон’юнктури в контексті національної безпеки є актуальним питанням, значення якого в сучасних умовах стає все більш своєчасним.

Дослідження науковців в області економічної безпеки охоплюють питання сутнісної характеристики основних загроз як на державному, так і на рівні окремих суб’єктів господарювання [1], структури економічної безпеки і засобів її забезпечення [2], визначають її як основний компонент національної безпеки [3], з чим, безумовно, варто погодитися. Як і з тим, що економічна

безпека відіграє важливу роль у системі національної безпеки, оскільки виступає в якості матеріального базису для реалізації функцій інших видів безпеки та надає постійний матеріальний ресурс для забезпечення національної безпеки [3].

Економічна компонента національної безпеки пов'язана із станом розвитку суспільства, його соціальної сфери, із якістю життя, можливостями зростання добробуту широких верст населення, із можливостями самозайнятості, розвитку інноваційної компоненти економіки йі іншими сторонами життя суспільства.

Варто зазначити, що загрози економічній безпеці можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, можуть потребувати нейтралізації за допомогою механізмів державного регулювання, коли їх раннє виявлення дозволяє вчасно реагувати і приймати дії відповідні до ситуації і можливостей. Такий підхід має ґрунтуватися на всебічному багатокритеріальному поглибленому аналізі, який дозволяє не лише оцінити ступінь впливу тих, чи інших внутрішніх і зовнішніх факторів, а й врахувати їх постійну зміну.

Аналіз підходів до визначення можливих загроз економічній безпеці дозволив виділити такі їх групи: макроекономічні, енергетичні, виробничі, зовнішньоекономічні, інвестиційні, інноваційні, фінансові, продовольчі екологічні [2]. Ця систематизація надає можливість обрати найбільш дієві засоби та механізми протидії.

Серед загроз національним інтересам і національній безпеці України в економічній площені як один із важливих компонентів виділено загрози у зовнішньоекономічній сфері, що пов’язані із критичною залежністю національної економіки від кон’юнктури зовнішніх ринків. Враховуючи, що зовнішньоекономічна сфера національного господарства – це складна система, із динамічнім і багатовекторним типом розвитку, ускладненим характером змін, її ефективне функціонування стає запорукою економічної безпеки держави [4].

Діагностика економічної кон’юнктури як важливий інструмент управління і запобігання загроз національній економічній безпеці дозволяє проводити детальне дослідження, одержувати достовірну та повну інформацію про стан як внутрішнього, так і на зовнішніх ринків, що служитиме базою для розробки та прийняття ефективних управлінських рішень.

Узагальнення досліджень щодо діагностики економічної кон’юнктури, дозволило визначити, що вона проявляється одночасно у чотирьох аспектах, що дає можливість охоплювати всі етапи її реалізації:

інформаційному – як система знань, що базується на спеціальній інформації, направленій на подальше використання у процесах розробки і прийняття управлінських рішень;

аналітичному – як аналітична основа, що виступає підґрунтям для оцінки стану об’єкту дослідження;

динамічному – у формі дослідження динаміки і визначення можливих тенденцій змін умов функціонування і стану об’єкта;

функціональному – як функція управління, що забезпечує зворотній зв'язок з об’єктом управління через здійснення діагностичних процедур.

У контексті національної безпеки і задля запобігання негативному впливу загроз економічній безпеці України необхідним стає:

проведення системної діагностики розвитку зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням пріоритетності галузей, діяльність яких становить ядро економічної системи та зовнішньоекономічної діяльності країни;

визначення принципів побудови системи стимулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності, залучення внутрішніх та зовнішніх ресурсів для структурної перебудови економіки та подолання регіональної диспропорційності з урахуванням загальнонаціональних економічних інтересів;

дослідження особливостей формування кон'юнктури світового ринку, оцінка впливу кон'юнктурних змін на стан та перспективи розвитку різних галузей і секторів економіки, визначення основних елементів моделі управління їх розвитком в умовах змін зовнішньої кон'юнктури.

Підсумовуючи, потрібно сказати, що зовнішньоекономічна сфера національного господарства, через яку реалізуються національні економічні інтереси, повинна бути об'єктом постійної уваги держави, а діагностика економічної кон’юнктури має стати тією основою, що сформує ефективний механізм адекватних відповідей на наявні і нові загрози. Недооцінка впливу кон'юнктури світового ринку та впливу світових кризових явищ на діяльність підприємств може призвести до втрати конкурентних переваг та зниження рівня конкурентоспроможності національного виробництва, а, відповідно, вплине і на рівень національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* № 10. 2016. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247.

2. Гбур З. В. Структура забезпечення економічної безпеки України в контексті європейської інтеграції. *Інвестиції: практика та досвід.* № 23. 2017. С. 98-102. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2017/19.pdfЄ.

3. Ковалів М. В., Рукосуєва Д. Д. Економічна безпека як основний компонент національної безпеки. *Актуальні проблеми зміцнення економічної без пеки держави та суб’єктів господарської діяльності*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 16 квітня 2021 р.) / за заг. ред. В. С. Бліхара. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 75-78.

4. Tkachenko O., Tanchyk O. Conceptual foundations for the foreign economic sphere of the national economy development. European science. Scientific journal. Podhájska (Slovakia). 2019. № 4. P.53-57.

Товстенко В.Р., к.філол.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ФЕНОМЕН БЕЗПЕКИ: СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ

Tovstenko V.R., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

PHENOMENON OF SECURITY: SOCIAL AND HUMANITARIAN DIMENSIONS

Abstract. *The article defines a priority task for all countries of the world at the current stage of development of human civilization, namely national security. It is noted that the national security of the state is closely related to the spiritual and moral state of society and its educational potential, since it is in the education system that human capital is formed. The concept of humanitarian security, factors that negatively affect the formation of the common historical memory of the Ukrainian nation, as well as the reasons for increasing attention to the humanitarian aspects of national and international security problems are defined. Actual problems in the humanitarian sphere of Ukraine are analyzed. The characteristic features of the information situation in the social and humanitarian spheres were studied. It was concluded that national security is a complex systemic phenomenon based on economic, intellectual, humanitarian, legal, technological, environmental, military and other factors.*

Одним із пріоритетних завдань для всіх країн світу на нинішньому етапі розвитку людської цивілізації є національна безпека, яка є складним системним явищем, що спирається на економічні, інтелектуальні, гуманітарні, правові, технологічні, екологічні, військові та інші чинники. Національна безпека держави тісно пов'язана також із духовно-моральним станом суспільства та його освітнім потенціалом, оскільки саме в системі освіти формується людський капітал. Безпеку країни забезпечують конкретні люди, тобто рівень національної безпеки визначається людським фактором, рівнем фахової та моральної підготовки осіб, на яких покладено цю високу місію. Саме в системі середньої та вищої освіти формується особистість, її світогляд, інтелектуальний, інноваційний та трудовий потенціал суспільства. Якісна

освіта відіграє важливу роль у розвитку інноваційного людського потенціалу, який спроможний забезпечити інноваційний поступ українського суспільства.

Соціально-гуманітарна політика в сучасних умовах є універсальною, необхідною і функціонально значущою сферою життєдіяльності суспільства. Її об'єктивний характер і масштаби реалізації визначаються високим рівнем соціальної диференціації і складністю соціально-гуманітарних відносин у суспільствах сучасного типу, що вимагають постійних зусиль у напрямі їхнього державного регулювання як факторів суспільного розвитку. Поняття гуманітарної безпеки має особливий сенс у рамках концепцій "нових війн" третього тисячоліття – війн ідей, зіткнень цивілізацій, тобто війн, спрямованих передусім на знищення ментальної або культурної ідентичності людей і суспільних груп. Зростання уваги до гуманітарних аспектів проблем національної та міжнародної безпеки можна на сьогодні пояснити такими причинами: у суспільстві все більше починають усвідомлювати той факт, що саме людина є головним компонентом багатства будь-якої країни; у результаті діяльності людини виникають усі ті основні загрози, яким мають протистояти системи міжнародної і національної безпеки. Інтегративне осмислення основи інформаційно-комунікаційних процесів та їх смислового виміру дає можливість більш оптимально вирішити проблеми припинення війни на території Україні та повноцінної реінтеграції населення окупованих територій.

Актуальними проблемами в гуманітарній сфері України є: відсутність нової системи культурних цінностей; втрата в широких верств суспільства ціннісних орієнтирів; вибірковий доступ до культурних надбань, обмежене використання в цій сфері новітніх інформаційних технологій; недостатня популяризація і поширення якісних і різноманітних зразків культури й мистецтва; відторгнення від культурних надбань значної частини соціуму.

В Україні до цього часу не прийнята загальнодержавна програма дій щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства, де було б передбачено конкретні заходи, спрямовані на вдосконалення законодавства в цій сфері та створення умов для повноцінного духовного розвитку громадян нашої держави.

Серед чинників, які негативно впливають на формування спільної історичної пам'яті української нації, головними, на наш погляд, є такі: тривала бездержавність України, належність окремих її частин до різних іноземних соціокультурних систем і, як наслідок, набуття відповідними сегментами українського соціуму різного соціального й політичного досвіду, відмінних ментально-світоглядних ознак, мовних і релігійних відмінностей тощо; часткова або навіть повна втрата більшістю членів суспільства після розпаду СРСР звичних моральних орієнтирів та цінностей; глибокий розрив між рівнем осмислення історичного минулого України та українського народу сучасною суспільно-гуманітарною наукою і рівнем масової свідомості.

За роки незалежності вдалося суттєво розвинути деякі складові якісно нової парадигми української національної культури, але державна культурна

політика виявилась ефективною лише на окремих локальних напрямах, не вплинувши кардинально на загальну структуру і якість гуманітарного простору в Україні. Сучасний стан культурної сфери українського суспільства теж характеризується низкою негативних тенденцій, які, до того ж, мають системний характер: зберігається монополія держави на ухвалення рішень у сфері культури поряд з безвідповідальністю за негативні результати; недостатнє фінансування культури та неефективне використання обмежених бюджетних ресурсів; відсутність середньо- і довгострокових програм розвитку; відсутність всебічного аналізу та моніторингу культурної діяльності в частині музейної сфери та належної системи оцінки результатів; розрив інформаційного і культурного простору та розмежованість культурно-мистецького середовища; низький рівень оплати праці працівників культури, зниження престижу цієї професії та відсутність системи соціального захисту митців; неефективна модель управління закладами культури в Україні та система її фінансування; значне погіршення матеріально-технічного стану мережі культурних та культурно-освітніх закладів, матеріального забезпечення і соціального статусу працівників галузі.

Характерними рисами інформаційної ситуації в соціальній і гуманітарній сферах є: відставання України від розвинутих держав за рівнем інформатизації соціальної і гуманітарної сфер, насамперед освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, культури; недодержання прав людини і громадянина на отримання інформації, необхідної для захисту їх соціально-економічних прав; поширення в засобах масової інформації невластивих українській культурній традиції цінностей і способу життя, культу насильства, жорстокості, зневажливого ставлення до людської і національної гідності; тенденція до витіснення з інформаційного простору та молодіжної культури українських мистецьких творів, народних традицій і форм дозвілля; послаблення суспільно-політичної, міжетнічної та міжконфесійної єдності суспільства; відставання рівня розвиту українського кінематографу, книговидання, книгорозповсюдження та бібліотечної справи від рівня розвинутих держав.

Отже, на сьогодні в Україні існує чимало невирішених проблем в управлінні соціально-гуманітарною сферою, які потребують комплексного дослідження та усунення. Назріла необхідність активізації соціально-гуманітарної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави й суспільства в соціально-гуманітарній сфері, забезпечення гідних умов життя, що сприятиме зростанню добробуту громадян.

Список використаних джерел:

1. Задорожна, О. *Проблема освіти у контексті людського розвитку в Україні. Трансформаційні процеси у соціальній сфері* : збірник наукових праць НАН України. Ін-т економіки. Київ, 2013. С.123-132.

2. Карлова, В. Державна політика у сфері культури як важлива складова механізму формування і зміцнення української національної свідомості. Зб. наук. пр. НАДУ. Вип. 2. Київ : НАДУ, 2015. С.3-15.
3. Колот, А. Соціальна політика в умовах глобалізації та лібералізації економічних відносин: здобутки, втрати, тенденції. *Демографія та соцекономіка*. № 1 (9). Київ, 2009. С. 23-41.
4. Лібанова, Е. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. Київ : КНЕУ, 2012. 330 с.

Трушкіна Н. В., к.е.н., старший дослідник,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України,
Харків, Україна

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК КЛЮЧОВОГО ПРІОРИТЕТУ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Trushkina N., Ph.D. (Economics), Senior Researcher,
Research Center for Industrial Problems
of Development of the NAS of Ukraine,
Kharkiv, Ukraine

MECHANISMS FOR ENSURING NATIONAL SECURITY AS A KEY PRIORITY OF THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Abstract*. On the basis of a critical analysis, the essence and content of the concept of "mechanism for ensuring national security" has been clarified and its main constituent elements have been determined. It is proposed to understand the mechanism as an interconnected set of socio-economic relations, principles, methods, forms, approaches to managing the development of the security environment from the standpoint of ensuring an adequate level of national security. The key stages of the implementation of the mechanism for ensuring national security in crisis conditions have been determined. It has been established that the development of critical infrastructure facilities should be considered from the standpoint of ensuring the national security of the state and the post-war reconstruction of the economy.*

У глобальному світі особливої актуальності набувають проблеми розвитку належного безпекового простору. Для цього необхідно враховувати сучасні загрози національній безпеці більшості країн світу, зміни у системі міжнародної безпеки [1] в умовах глобалізації та євроінтеграції. Це підтверджують і результати опитувань аналітичних центрів і соціологічних служб. Так, у ході соціологічного опитування, яке було проведено

соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні з 22 вересня по 1 жовтня 2022 р., встановлено, що 56% респондентів обирають саме безпеку. У результаті опитування, проведеного з 13 по 21 грудня 2022 р. Фондом «Демократичні ініціативи» та соціологічною службою Центру Разумкова у співпраці з «Європейською правдою», виявлено, що вступ України до НАТО 49% респондентів вважають пріоритетним напрямом гарантування національної безпеки держави у воєнний і повоєнний періоди.

При цьому варто наголосити, що в Україні ситуація щодо забезпечення національної безпеки залишається вкрай гострою і складною унаслідок російської агресії. Тому на сьогоднішній день доцільно приділяти значну увагу розробленню й реалізації відповідних механізмів забезпечення національної безпеки як стратегічного пріоритету післявоєнної відбудови України.

На підставі узагальнення наявних теоретичних підходів до визначення поняття «механізм» запропоновано його розглядати як взаємопов'язану сукупність соціально-економічних відносин, принципів, методів, форм, підходів до управління розвитком безпекового середовища з позицій забезпечення належного рівня національної безпеки.

Механізм забезпечення національної безпеки може розглядатися у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні механізм визначається як складова частина державного механізму і є системою державних організацій, органів, установ, а також недержавних інститутів, які спеціально створюються для забезпечення безпеки або наділяються спеціальною функцією на певний період часу. У цьому випадку даний механізм включає державні органи та силові структури, що здійснюють функцію захисту національних інтересів. При цьому треба зазначити, що навіть у такому розумінні механізм забезпечення національної безпеки досить динамічний. Наприклад, за умови, що окремі загрози безпеці держави будуть усунені або втратять свою актуальність, відповідні державні органи влади перестануть бути складовою цього механізму.

Отже, у механізмі забезпечення національної безпеки можна виділити такі елементи: 1) державні органи та підприємства, що постійно здійснюють функцію забезпечення безпеки, яка є для них основною; 2) державні органи та організації, для яких функція забезпечення національної безпеки є похідною та реалізується у разі виникнення відповідних загроз; 3) недержавні організації, які залучаються державою або безпосередньо створені суспільством для виконання функції забезпечення національної безпеки.

У широкому сенсі механізм забезпечення національної безпеки є системою засобів, за допомогою яких здійснюється результативний вплив на суспільні відносини і соціальні процеси, що зазнали загроз, з метою захисту життєво важливих інтересів суспільства і держави. До таких засобів можна віднести: нормативно-правову базу; різні інструменти (методи, способи, прийоми), що використовуються суб'єктами забезпечення безпеки для вирішення

першочергових завдань. Що стосується методів забезпечення безпеки, то їх різноманіття може бути зведено до двох основних методів: 1) централізованого, який передбачає співпідпорядкування елементів системи безпеки; видання від імені держави обов'язкових індивідуальних владних розпоряджень; 2) децентралізованого, який передбачає відсутність безпосередньої супідрядності між окремими інститутами, певну свободу суб'єктів забезпечення безпеки щодо координації інтересів та дій, вибір прийомів. Прийоми забезпечення національної безпеки – це конкретні дії, технічні особливості, вибір і використання яких залежать від можливостей суб'єктів. Вони мають тактичний характер, оскільки суб'єкти, які задіяно у забезпеченні національної безпеки, орієнтуючись до ситуації, обирають той чи інший варіант поведінки.

Характеристика механізму забезпечення національної безпеки передбачає також розгляд етапів здійснення цього виду діяльності із захисту життєво важливих інтересів, у тому числі розвитку критичної інфраструктури [2-4]. До таких етапів можна віднести: 1) формування інтересів, захист яких забезпечуватиметься (у рамках такої діяльності необхідно звернути особливу увагу на визначення пріоритетів у державі, а також на ясність і чіткість формулювань, що не допускають множинність тлумачення); 2) виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам держави, у тому числі функціонуванню об'єктів критичної інфраструктури (передбачається визначення спрямованості та об'єктів таких загроз, їх інтенсивність і вплив на стабільність політичної ситуації у країні, розвиток критично важливих об'єктів інфраструктури); 3) вироблення системи заходів з протидії загрозам (на даному етапі розробляються науково обґрунтовані програми дій держави у кризовій ситуації, що склалася з урахуванням її політико-економічних можливостей, виділення найбільш уразливих ланок, що потребують негайного впливу, пріоритетних напрямів діяльності. Цей етап передбачає також створення спеціальних органів та організацій щодо забезпечення конкретних видів безпеки, наділення додатковими функціями існуючих інститутів, визначення їх повноважень та кола завдань, правове, організаційне, фінансове забезпечення діяльності інститутів безпеки, вироблення механізмів контролю тощо); 4) нейтралізація загроз (передбачає здійснення конкретних дій з урахуванням проведеного аналізу та виробленої програми, досягнення поставлених завдань. Даний етап має супроводжуватися системним аналізом тієї сфери, на яку здійснюється вплив, що визначає його ефективність, а також коригуванням елементів механізму забезпечення безпеки у разі низької ефективності заходів, що вживаються); 5) здійснення заходів з відновлення нормального функціонування об'єктів безпеки.

У подальшому планується вивчити та узагальнити теоретико-методологічні та практичні аспекти забезпечення національної безпеки у країнах світу.

Список використаних джерел:
1. Трушкіна Н. Концептуальні підходи до визначення поняття «міжнародна безпека». *Věda a perspektivy*. 2023. № 4(23). Str. 37-51. https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4(23)-37-51.
2. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Сутність поняття «критична інфраструктура» з позицій національної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2022. № 12. С. 58-78. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-12-58-78.
3. Khaustova V., Tirlea M. R., Dandara L., Trushkina N., Birca I. Development of Critical Infrastructure from the Point of View of Information Security. *UNIVERS STRATEGIC – Revistă de Studii Strategice Interdisciplinare şi de Securitate*. 2023. Anul XIV. Nr. 1(53). P. 170-188.
4. Bezpartochnyi M., Trushkina N., Birca I. Critical infrastructure development management mechanism: theoretical aspects. *Current issues of the management of socio-economic systems in terms of globalization challenges*: scientific monograph. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2023. P. 612-628. https://doi.org/10.5281/zenodo.7799542.

Ціватий В.Г., к.і.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА, КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ І КРИЗОВА ДИПЛОМАТІЯ (DISASTER DIPLOMACY) В УМОВАХ ПОЛІЦЕНТРИЧНОГО СВІТОУСТРОЮ XXI СТОЛІТТЯ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРСИ (ДОСВІД КРАЇН БАЛТІЇ)

Tsivatyi V.Hr., PhD (History), Associate Professor of History,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL SECURITY, CULTURAL DIPLOMACY AND CRISIS DIPLOMACY (DISASTER DIPLOMACY) IN THE CONDITIONS OF THE POLYCENTRIC WORLD ORDER OF THE XXI CENTURY: SOCIO-CULTURAL, REGIONAL AND NATIONAL DISCOURSES (EXPERIENCE OF THE BALTIC COUNTRIES)

Abstract. *The peculiarities of the foreign policy of the Baltic States and Ukraine in the conditions of the modern polycentric world system of the 21st century are analyzed. Emphasis is placed on the features of the «soft power» of the foreign policy of the Baltic states and Ukraine and their regional and national features, particularly in the field of international and national security. It is shown that Ukraine and the Baltic states possess and use in diplomatic practice one of the most*

complete and attractive sets of «soft power» tools in the socio-humanitarian sphere – tools of cultural diplomacy.

Проблеми забезпечення та ефективного функціонування системи регіональної безпеки та системи національної безпеки держави на сьогодні є особливо актуальними для більшості держав світу в умовах поліцентричного (постбіполярного, багатополярного) світоустрою XXI століття. В умовах зростання міжнародно-політичної нестабільності у світі, підвищеної політичної конфліктогенності у світовому геополітичному просторі та повномасштабного вторгнення росії в Україну – постають нові виклики й загрози міжнародній безпеці в енергетичній, інформаційній, а особливо – у воєнній сферах. Дипломатія переорієнтовується на нові напрями діяльності в умовах воєнного стану: культурна дипломатія, публічна дипломатія, кризова дипломатія [1, с.196-209].

Трансформація зовнішньополітичних моделей країн Балтії завершилася здобуттям ними Незалежності. Вступаючи в нову еру міжнародних відносин три балтійські держави – Естонія, Латвія і Литва, як і більшість колишніх республік СРСР, потребували науково-методологічного обґрунтування та визначення основних напрямів їх зовнішньої політики, і перш за все – стратегічних пріоритетів у зовнішній політиці. Балтійські держави відразу задекларували, що їх головною метою є інтеграція до Європейського Союзу і НАТО, і це їм після значних і важких зусиль вдалося реалізувати. Лідери цих трьох держав першочергово акцентували увагу на важливості безпекових аспектів взаємодії, питаннях економічного сприяння, зростання та розвитку, соціального добробуту й участі в спільних європейських справах.

І на сьогодні, у складних умовах міжнародної безпеки, в умовах повномасштабної агресії росії проти України, країни Балтійського регіону, балтійські народи демонструють надзвичайну солідарність з Україною і багатоаспектну допомогу Україні. Початок війни в країнах Балтії, де сильне громадянське суспільство, було позначено масовими акціями на підтримку України.

Держави Балтії – Естонія, Латвія та Литва – постійно підтримують Україну на міжнародній арені та у сфері двостороннього співробітництва. Президенти та інші політики трьох держав неодноразово відвідували Україну під час війни, щоб показати підтримку й можливість надати допомогу Україні у сфері міжнародної та регіональної безпеки.

У сучасних умовах особливо актуалізується питання вивчення особливостей теорії та практики дипломатії у сфері міжнародної безпеки, національної безпеки, міжнародно-політичних переговорів, політичної комунікації в мондіалізованому світоустрої XXI століття. Одним із нових напрямів у теорії дипломатії та теорії міжнародних відносин на сьогодні є – кризова дипломатія (disaster diplomacy), модель кризової дипломатії та

інституціоналізація політичної безпеки (глобальна безпека, міжнародна безпека, регіональна безпека, національна безпека) [2, с.97-104].

Кризова ситуація в умовах професійної діяльності – це ситуація емоційного та інтелектуального стресу, що вимагає значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу під час виконання своїх професійних функціональних обов'язків. Важливим фактором протистояння ІПСО (інформаційно-психологічним операціям) та ефективної психологічної адаптації індивідуума після кризових ситуацій є вміння надавати й вміння отримувати психологічну професійну допомогу [3, с.270-289].

Кризова дипломатія включає в себе і таку специфічну галузь дипломатії як дипломатія катастроф (діяльність різного професійного спрямування, яка пов'язана з катастрофами і стихійними лихами) [4, с.106-115].

Постановка проблеми кризової дипломатії (disaster diplomacy), інституціоналізації конфліктів, політичної безпеки, гібридних воєн та інституціональних механізмів їх урегулювання в сучасній міжнародній політико-дипломатичній системі є новою для історико-політологічних і політико-правових досліджень. Кризова дипломатія (disaster diplomacy) є на сьогодні одним із нових напрямів у теорії дипломатії та теорії міжнародних відносин [4, с.337-363].

Проте не завжди і не всі політичні цілі можуть бути досягнуті за допомогою «м'яких» невоєнних засобів. Може наступити момент, коли для їх досягнення міжнародні а́ктори продовжують свою політику іншими засобами – агресивна політика. Це служить причиною переходу мирної співпраці в якісно новий стан – війну та неозброєне протиборство, коли політика і дипломатія починає здійснюватися іншими, жорсткими невоєнними засобами і засобами війни. Правомірно зазначає проф. Г.П.Ситник, що «…Загрози державній безпеці зумовлені різними факторами, для системної активізації яких існують різні методи, які передбачають використання інформаційних технологій та масових комунікацій й мають своїм кінцевим наслідком генерування критичних (надзвичайних) ситуацій, особливістю яких є стрімке зростання напруженості між суб'єктами соціальних взаємодій, що призводить до трансформації потенційних небезпек державній безпеці у реальні» [5, с.327-339].

Досвід країн Балтії у сфері безпеки потребує узагальнення і багато в чому корисний для України [6, с.137–160; 7, с.60-65].

Отже, глобальна дипломатія та глобалізаційні процеси сучасності ставлять на порядок денний численні питання регулювання дипломатичних систем, соціогуманітарних систем, економічних систем і правовідносин, удосконалення безпекових моделей, моделей дипломатії, а також формує нові напрями забезпечення сталого розвитку суспільства в багатополярному світоустрої XXI століття (культурна дипломатія, публічна дипломатія, кризова дипломатія).

В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну та захисту свого суверенітету – Україна визначає свої національні інтереси і пріоритети, шукає

шляхи їх захисту, визначає своє місце і роль у регіоні та поліцентричному світі в цілому. До основних складників національної безпеки України належить воєнна безпека. Соціально-економічні, соціогуманітарні, політико-дипломатичні, політико-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій поліцентричного (багатополярного, біполярного) світоустрою XXI століття актуалізували і питання концепту «Дипломатія» як інструменту реалізації зовнішньої політики в мирний час і в умовах воєнного стану. Дипломатія, зокрема культурна дипломатія, в умовах глобальної невизначеності, нових викликів і загроз вирішує нагальні питання пріоритетів держави в дипломатичній системі сучасності.

Країни Балтії – Естонія, Латвія і Литва – реалізували загалом успішну, як з огляду на кінцевий результат, так і під кутом зору вирішення питань міжнародної безпеки й захисту своїх національних інтересів – стратегію інтеграції до євроатлантичної спільноти. Основний чинник розвитку саме такого вектора зовнішньополітичної орієнтації лідери Естонії, Латвії та Литви офіційно вбачали в прагненні повернутися до Європи та приєднатися до її системи колективної безпеки.

Досвід цих держав у сфері міжнародної безпеки є корисним для вивчення та його практичного впровадження з багатьох напрямів в Україні. Особливо актуальним на сьогодні є питання, що міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів для країн Балтії та України – це співпраця у сфері європейської та міжнародної безпеки, це єдність, підтримка, перемога!

Список використаних джерел:

1. Tsivatyi V.G. (2017). National Security as a Component of Global Security: Lessons from Ukraine's Crises. *Eastern Europe Regional Studies*. No 2 (4). P. 196–209.
2. Сидорук М. (2010) Особливості інтеграції держав Балтії до ЄС. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Сер. Міжнародні відносини. Вип. 2. С.97–104.
3. Марутян Р.Р. (2022). Воєнна фантастика як гуманітарна технологія гібридної війни. Інформаційно-комунікаційна безпека: сучасні тренди / О.О. Бровко, О.В. Курбан, А.Л. Лісневська, Р.Р. Марутян. *Монографія*. Київ: Київський університет імені Б. Грінченка. С.270–283.
4. Ціватий В.Г. (2023). Публічне мовлення, дипломатична риторика і міжкультурна комунікація у сфері міжнародних відносин та етикетних практик: інституціональний, міжнародно-інформаційний та політико-дипломатичний дискурси. Трансформація суспільних відносин в умовах цивілізаційних змін: *Монографія*. Розділ. 4.7. Харків: СГ НТМ «Новий курс». Розділ. 4.7. С.337-363.
5. Ситник Г.П. (2020) Інформаційна компонента критичних (надзвичайних) ситуацій у контексті забезпечення державної безпеки. *Науковий вісник: Державне управління: науковий журнал*. №2(4). С.327–339.

6. Ціватий В.Г. (2015) Інституціональний і політико-дипломатичний досвід європейської інтеграції Естонії (1991–2015 рр.). *Європейські історичні студії: науковий журнал*. № 2. С.137–160.
7. Ціватий В.Г. (2016) Багатостороння дипломатія і зовнішньополітичні орієнтири Латвійської Республіки в умовах поліцентричного світу XXI століття: євроінтеграційний аспект. *Науковий вісник Дипломатичної академії України: науковий журнал*. Вип. 23(2). С.60-65.

Черніченко Г.О., д.е.н., професор,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна
Мітюшкіна Х.С., к.е.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЕНЕРГЕТИКИ: СВІТОВІ РЕГІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Chernichenko G.O., Doctor of Economics, Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine
Mityushkina K.S., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv, Ukraine

ECOLOGIZATION OF ENERGY: WORLD REGIONAL TRENDS

Abstract. *The development of renewable energy sources is one of the most relevant areas of greening of the global energy industry. The rapid development of renewable energy in the world is due to its unconditional advantages, in particular, its practical inexhaustibility and ecological purity, which improves the environmental condition and does not change the energy balance on the planet.*

Найбільший деструктивний вплив на стан регіональних екосистем спричиняє саме енергетика. Як на початку століття, так і зараз найбільші обсяги вуглецевого газу акумулюються від виробництва енергії. До того ж, цей внесок збільшився за 2000-2021 роки на 4239 млн т або на 45% [1], не зважаючи на всі зусилля, щодо впровадження сучасних енерготехнологій та більш активне використання альтернативних джерел.

Найбільш дієвим способом посилення еколого-енергетичної безпеки є більш активне використання нових технологій у виробництві енергії. Світове співтовариство та окремі країни докладають зусиль щодо стимулювання енерговиробницва з альтернативних відновлювальних джерел. Частка

відновлюваних джерел енергії в загальному кінцевому споживанні енергії поступово збільшується з 8% у 2010 році до 12% в 2021 року [1], хоча для досягнення кліматичних цілей потрібні більш швидкі зміни. Незважаючи на те, що абсолютний рівень споживання відновлюваної енергії виріс більш ніж на 18 відсотків з 2010 року, тільки з 2012 року зростання відновлювальних джерел енергії почало випереджати зростання загального споживання енергії.

Загальне світове виробництво електроенергії за останні 10 років з 2008 по 2020 збільшилося на 30%. Темпи зростання в середньому складали 2,5%, а за останній рік – 3,7% [2]. Разом з цим виробництво відновлюваної енергії збільшилося майже вдвічі, з 4234 до 8060 ТВт-год (табл. 1).

Таблиця 1. Зміни регіональної структури виробництва альтернативної енергії

Регіон	Виробництво альтернативної енергії, ТВт-год				Абсолютне зростання, %
	2000	Частка, %	2021	Частка, %	
Північна Америка	860	0,20	1385	0,17	161,05
Південна та Центральна Америка	743	0,18	910	0,11	122,48
Європа	963	0,23	1631	0,20	169,37
Країни СНД	229	0,05	285	0,04	124,45
Близький Схід	18	0,004	48	0,01	266,67
Африка	115	0,03	197	0,02	171,30
Азійсько-Тихоокеанський регіон	1306	0,31	3604	0,45	275,96
Світ, в цілому	4234	100	8060	100	190,36

Щодо регіональних тенденцій генерації та використання енергії з альтернативних джерел є суттєві зрушення. Найбільшу динаміку продемонстрували країни Азійсько-Тихоокеанського регіону. Їх частка в світовому виробництві зросла до 45% з 31% у 2000 році. В абсолютному виразі країни збільшили виробництво в 2,8 рази. 45% світового зростання припадало на Китай, а його споживання збільшилося у 20 разів за останні 10 років. Зростання генерації відновлювальної енергії відбувалося за рахунок вітроенергетики (близько 50%), проте й виробництво сонячної енергії постійно збільшується і становить 24%.

Частка країн Європейського та Північноамериканського регіонів зменшилася до 20% та 17% з 23 та 20 відповідно. Зважаючи на те, що окремі регіони демонструють доволі повільну динаміку нарощування потужностей альтернативної енергетики й відповідно несуттєву частку в загальному обсязі використання відновних джерел (країни СНД- 0,05%; Близький Схід – 0,04; Африка – 0,02), можна припустити, що національні екологічні політики потребують вдосконалення щодо посилення ролі екологічної компоненти.

Список використаних джерел:
1. World Energy Outlook 2022. [online] Режим доступу: https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2022 [дата звернення 25 лютого 2023]
2. Bp Statistical Review of World Energy [online] Режим доступу: https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf [дата звернення 25 лютого 2023]

Шабатіна Н.О.,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Shabatina N.O.,
National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine

DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL MILITARY EDUCATION IN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM

Abstract.*.Professional development is an ongoing journey across a career. The important role played by training and education in allowing individuals and organizations to achieve their objectives must never be underestimated. The Defense Forces have a long and admirable track record of developing personnel in this regard, enabling their professional development. In this case the assessment is the process of gathering information to make informed decisions for professional military education system development.*

Система військової освіти України інтегрована в державну систему освіти, що визначає сутність та зміст освітньої діяльності, освітніх програм, а також стандартів, що до них висуваються. У цьому контексті процес розвитку системи військової освіти, однією з основних складових якої є система професійної військової освіти, пов'язаний з необхідністю постійної модернізації, метою якої є адекватне і своєчасне відображення у змісті військової освіти тенденцій розвитку майбутнього безпекового середовища [2]. Поряд з розвитком практики освітньої діяльності у сфері військової освіти, використання комплексного підходу, формуванням та розвитком кадрового потенціалу закладів військової освіти, нагальним виявляється підвищення якості військової освіти. Це потребує формування, розвитку та впровадження

сучасної системи забезпечення якості військової освіти за стандартами, прийнятими країнах-членах НАТО та країнах-партнерах.

Зарубіжний досвід реформування системи військової освіти вказує на необхідність розвивати військову освіту в Україні у межах основних тенденцій, притаманних провідним державам-членам НАТО [1; 4]. До одного з основних елементів системи військової освіти належить професійна військова освіта, розвиток якої в Україні має відбуватись з урахуванням стандартів та принципів, що застосовуються у провідних країнах-членах НАТО, які на практиці реалізують ідею зовнішнього оцінювання як перевірки відповідності закладів певним стандартам, що активно впроваджується у практику інституційного оцінювання та акредитації практично в усіх національних системах. В основі цих стандартів «так чи інакше лежить поняття якості освіти, і тут можна говорити про певний діапазон підходів до оцінювання якості освітньої діяльності закладів у згаданих стандартах – від широкого спектра різного роду показників, зокрема формальних, сукупність яких має сформувати уявлення про «якість» закладу, до фокусування уваги на системах внутрішнього забезпечення якості у ЗВО, ефективне функціонування яких вважається запорукою належного рівня надаваної закладом освіти. У цьому діапазоні вже можна виокремити національні системи, у яких стандарти зовнішнього гарантування якості фокусуються виключно на візіях забезпечення якості закладів вищої освіти, відповідних політиках і практиках їх імплементації» [3, с.210]. Водночас механізми акредитації передбачають використання програмного та інституційного оцінювання. При цьому «у першому випадку увага фокусується на спроможності закладу гарантувати досягнення бажаних результатів навчання в межах однієї відокремленої освітньої програми, у другому – на здатності навчального закладу в цілому надавати якісні освітні послуги» [3, с. 210]. Саме останній аспект потребує звернення уваги на принципи і стандарти НАТО у сфері забезпечення якості військової освіти в цілому та професійної військової освіти зокрема.

На основі аналізу стандартів НАТО у сфері забезпечення якості військової освіти можна зробити висновок, що західні ЗВО вводять суворі академічні програми, які доповнюють військовий компонент підготовки офіцерів. Заклади військової освіти НАТО приймають цивільні стандарти для розробки академічних програм і курсів, впроваджують відповідні структури управління військовою освітою у рамках програм підготовки офіцерів, а також спрямовані на забезпечення якості військової та професійної військової освіти.

З урахуванням досвіду цивільних закладів освіти система забезпечення якості військової освіти у країнах-членах НАТО ґрунтується на оцінці якості освітніх програм та включає в себе оцінку відповідності освітніх програм законодавству, національним та міжнародним стандартам. Метою оцінки якості освітніх програм також є підтримка системи внутрішнього контролю та забезпечення якості військової освіти, а також саморозвитку закладу військової освіти.

Список використаних джерел:
1. Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075-007 (10 вересня 2015 року): Спільна директива стратегічних командувань НАТО: довідкові матеріали. К.: НУОУ, 2021. 178 с.
2. Професійна військова освіта в Україні у сучасному безпековому середовищі: монографія / За заг. ред. Д. Вітера та В. Телелима; [Кол.авт.]. К.: НУОУ, 2021. 277 с.
3. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2021 рік / За заг. ред. С. Квіта. К.: НАЗЯВО, 2022. 232 с.
4. Quality assurance guidelines for the provision of training & education 2021. – DFSC, Irish Defence Forces, 2021, 51 p.

Школа В.М., д. філол. н., доцент,
Бердянський державний педагогічний університет,
Бердянськ, Україна

ПОЕТИКА ГЕРОЇЧНОГО В КНИЗІ ВАЛЕРІЯ МАРКУСА «СЛІДИ НА ДОРОЗІ»

Shkola Valentyna, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Berdiansk State Pedagogical University,
Berdiansk, Ukraine

HEROIC POETICS IN THE BOOK OF VALERIE MARCUS «FOOTPRINTS ON THE ROAD»

Abstract. *In the proposed research on the material of the novel «Footprints on the Road» by Valery Markus, the poetics of the heroic is investigated, in particular, faith in a person capable of passing various tests is shown. The novel is a documentary, because real events that happened to the author are depicted.*

Автор роману – солдат-контрактник, який хоче бути миротворцем у чужих країнах, тому без роздумів стає на захист своєї Батьківщини. Власний професійний і життєвий досвід В. Маркус (В. Ананьєв) підсумував у книзі зі символічною назвою «Сліди на дорозі».

Будучи й сам військовим, він зображує ту нездорову атмосферу, яка панувала в армії: хабарництво, показуха. Армія зримо виявляла, що було *«Таких мало, тих, хто не зіпсований гріхами суспільства»* [1, с. 340]. До більшості належить і головний персонаж. Проте тільки поступово докладаючи зусиль, він згодом переходить до іншого табору. Процес цього переходу і постає предметом зображення в романі. Саме на війні *«розкривається глибинне «Я», і бачу, ким є насправді»* [1, с. 343].

Герой твору зумів перебороти в собі один із гріхів – купувати певні вигоди, давши хабар. Він виростає професійно: особа, яка прийшла на службу, не вміючи відрізнити болт від гайки, за рік так освоїлася в професії механіка, що отримала характеристику: *«У тебе золоті руки, друже»* [1, с. 289].

Протагоніст роману не піддався спокусі перейти на бік сепаратистів. Його не звабили ні пропоновані великі заробітки, ні квартира в Донецьку. Натомість, як констатує автор, багато представників командного складу виявилися зрадниками.

Вагомим чинником, що допомагав українським бійцям вистояти в несприятливих обставинах, був гумор: *«Самоіронія, друже мій, допомагає вижити більше, ніж бронежилет»* [1, с. 242].

Герой твору спочатку обороняв індивідуальну свободу, пізніше – національний суверенітет. У міжособистісних стосунках він демонструє почуття власної гідності, поступово виробивши вміння постояти за себе. Пройдені випробування зумовили зримі метаморфози: *«Між тим хлопчиком, який не міг знайти себе в цьому середовищі, і цим собакою, який почувається чудово за будь-яких умов і в будь-якому солдатському колективі, відстань лише рік…»* [1, с. 217].

Проявляючи силу характеру, герой твору пориває з колишніми гріхами. Це простежується у сцені перемоги над своїми тваринними інстинктами: він утримався від самосуду над зрадником, дії якого спричинили смерть багатьох побратимів.

Протагоніст роману відповідає встановленим ним вимогам до особи, яку можна назвати героєм: *«Це особливі люди, вони природно справедливі, і це швидше Божий дар, ніж риса характеру. Поруч із такими людьми дійсно починаєш вірити в те, що справедливість існує. […] Він воює, тому що так потрібно, і гине, тому що в одну мить чинить, як людина… гине людиною»* [1, с. 341].

Остаточна особиста перемога героя засвідчена тим, що після закінчення контракту він вирішує залишитися в армії. Пасіонарна особистість, він має бажання і потенціал змінювати на краще навколишній світ, відчуваючи відповідальність за те, що відбувається.

Отже, лейтмотивом роману Валерія Маркуса «Сліди на дорозі» звучить віра в людину, здатну пройти різноманітні випробування. Герой роману витримав перевірку і як професіонал, і як суверенна особистість.

Список використаних джерел:

1. Маркус В. Сліди на дорозі. 15-те вид. Кам’янець-Подільський, 2022. 384 с.
2. Маркус Валерій. Про створення книжки «Сліди на дорозі». Повне інтерв’ю «Фантастичним українцям»: URL: https:// youtu.be/wsGo5jN1Klk (дата звернення: 20.01.2022).

Ярошевич І.А., к.філол.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ПИТАННЯ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Yaroshevich I.A., Candidate of Philology, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

THE ISSUE OF LANGUAGE AND COMMUNICATIVE CULTURE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. *The article draws attention to the topical issues of the linguistic and communicative culture of speakers in the extreme conditions of the Russian-Ukrainian war, elucidates the role of language as a factor of stability and a marker of resistance in the war, draws attention to the importance of observing stylistic and ethical standards of communication*.

В усі періоди розвитку людство було небайдужим до ролі рідної мови в житті суспільства, до питань формування мови, її витоків, утвердження й активного функціювання. Особливий інтерес до ролі мови виявлявся саме у ті часи, коли життєво необхідним поставало питання її самозбереження, виокремлення з-поміж інших мов світу, а відтак – навіть питання: бути чи не бути мові. Історична доля української мови та її носія, як відомо, склалася трагічно. Чого варті лише насильницькі Валуєвський циркуляр та Емський указ у другій половині XIX століття, якими заборонялося функціювання української мови у сфері суспільно-політичного, економічного, культурного та наукового життя українського народу. Такі дії з боку імперської Росії дестабілізували суспільство та водночас розхитували, нівелювали норми української літературної мови на всіх її рівнях, позбавляли її питомих самобутніх рис. Подібні процеси негативно впливали на українське суспільство через мовні питання і протягом XX - початку XXI століття.

Сьогодні, у часи невиправданої збройної агресії проти нашого народу, надзвичайно актуальними постають питання *мовно-комунікативної культури*, зокрема привертає пильну увагу науковців вивчення тих процесів, що супроводжують мовне контактування в різних комунікативних ситуаціях. Безпосередньо чи опосередковано мовне контактування через своїх носіїв-мовців виконує різні *суспільні функції мови*. Питання *мовно-комунікативної культури* постійно перебували й перебувають сьогодні у полі зору вчених-мовознавців як практиків, так і теоретиків, зокрема таких лінгвістів, як Б. Антоненко-Давидович, Ф. Бацевич, К. Городенська, С. Єрмоленко,

С. Караванський, А. Коваль, Г. Мацько, Л. Масенко, М. Пилинський, О. Пономарів, В. Русанівський, П. Селігей, О. Сербенська та ін..

Лінгвісти зазначають, що учасники *комунікативного процесу* мають не тільки вільно володіти засобами мови, знати її закони на різних структурних рівнях, формувати свої думки чітко, логічно й послідовно (*мовна компетенція*), але й уміти використовувати мову в певній конкретній комунікативній ситуації (*комунікативна компетенція*) [2, с. 123-125]; дотримуватися чистоти мови, яка є запорукою її виразності й естетичності [7, 2003, с. 415].

Мова завжди була і є рушієм змін не тільки у свідомості людей, а й у суспільстві загалом. Характеризуючи феномен мовлення людини на сучасному етапі, науковці неодноразово зазначали, що саме в усній формі мови «надзвичайно різнобічно виявляється людська сутність – психічні особливості, інтелект, світосприймання, спосіб мислення, виховання, здатність називати, оцінювати, контактувати з іншими та впливати" на оточення [10, 2003, с. 8].

Останнім часом ми стаємо свідками певних змін щодо дотримання *комунікативних норм, мовленнєвого етикету*, які прогнозовано будуть відтворюватись у різних текстах, впливаючи тим самим на стиль спілкування, його ефективність і ступіть взаєморозуміння, на позитивне мислення – а це, безперечно, основа *комунікативної культури*.

Прогнозованою є реакція мовців-українців на реалії життя за умов постійної психологічної нестабільності в умовах тотальної війни, стресу, військової агресії, геноциду проти нашого народу, лінгвоциду, непримиренної ідеологічної конфронтації з ворогом. За спостереженнями мовознавців, об'єктивним є прагнення мовців в таких умовах створювати низку різних номенів на позначення того чи того процесу, що відбивають також і манеру ведення розмови відповідно до вживаності нових слів і стійких словосполучень у різних функційних стилях – від стилістично нейтральних до стилістично знижених маркованих, знижено-просторічних, властивих некодифікованому розмовному стилю. У цьому виявляється спроможність мови використовувати всі можливості (словотвірні й семантичні новотвори, поширеність оказіональних назв з переважно негативною аксіологією) для того, щоб значення слова було найбільш емоційно точним, влучним і яскравим.

Стиль мовлення - це «своєрідна зовнішність автора, що виказує культуру його мислення та знання мови» [9, 2012, с. 44], адже у процес спілкування людина входить як особистість, з усіма властивими їй рисами [2, 2004, с. 188], певними цінностями, психологією, мовними смаками.

Отже, необхідно з позицій естетичних, етичних та прагматичних спробувати оцінити причини появи тих конструкцій, які часто-густо виходять за межі *етики спілкування,* засмічують наше мовлення. Мовна спільнота наразі фіксує численні зміни в характері *комунікації*, що доводить беззаперечність думки

про те, що мова сьогодні, у часи війни, стає своєрідним маркером спротиву агресії, є засобом оперативного реагування на зміни подій у житті суспільства.

Список використаних джерел:

1. Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо. К.: Українська книга, 1997.
2. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики*: підручник* / Ф. Бацевич. Київ: Академія, 2004. 342 с.
3. Городенська Катерина Українське слово у вимірах сьогодення. Вид.друге, істотно доповнене. К.:КММ, 2019. 208 с.
4. Культура мови на щодень. *К.:* Довіра, 2000.
5. Культура української мови: *Довідник* / За ред. В. М. Русанівського. К.: Довіра, 1990.
6. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: *Нав.посіб.* К.: ВЦ «Академія», 2007. 360с.
7. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови: *Підручник*. К.: Вища школа, 2003.
8. Пономарів О.Д. Культура слова: Мовностилістичні поради. *2-ге вид.* К.: Либідь, 2001.
9. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012.
10. Сербенська Олександра Культура усного мовлення. *Практикум.* Львів, 2003.
11. Український правопис. Доповнене видання. К.: Наук.думка, 2019.
12. Читай і знай! //*Довідник-практикум з сучасної української літературної мови* / Автори: Н. Дзюбишина-Мельник, О. Лаврінець, К. Симонова, І. Ярошевич. 3-є вид., доповнене. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2018, 114с.

СЕКЦІЯ 4. ПІСЛЯВОЄННЕ ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ: ЛІДЕРСТВО І НАЦІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

Stankevičiūtė S., PhD,
Mykolas Romeris University, Lithuania

SUPPORTIVE REGULATORY AND POLICY ENVIRONMENT TO PROMOTE INNOVATION AT DEFENCE ECOSYSTEM

Abstract. *This conference proceedings explores supportive regulatory and policy environment as a measure to promote innovation in defence. It discusses the challenges faced by the defence industry. The importance of government support in promoting innovation in the defence industry is emphasized, with specific measures*

outlined. The annotation concludes that a supportive regulatory and policy framework, comprehensive approach, and endorsement from the defence ecosystem

In general, innovative companies predominantly exhibit interest in general markets rather than defence [1]. European Commission pointed out that law spending on research, development and innovation (R&D&I) is one of the key challenges for defence industry in European Union (EU) [2]. This inclination can be attributed to several factors:

1. Limited client base: the pool of potential clients is restricted, posing a constraint on market opportunities [3]
2. Client understanding challenges: difficulties arise in comprehending the precise requirements of military [4].
3. Constrained access to R&D&I funding: the availability of financial resources for research, development, and innovation purposes is restricted.
4. Certification and export license hurdles: obstacles exist concerning product certification and obtaining necessary licenses for export, creating additional complexities [5].
5. Overcoming the testing in the battle field challenges: the introduction of a new innovative product necessitates its ability to deliver superior value compared to the associated implementation difficulties [6].

Despite these challenges, there are certain advantages to pursuing defence and national security markets, such as guaranteed contracts and established clientele. However, to secure these benefits, the product must demonstrate competitiveness within the limited market space and ideally have undergone testing in real warzone operations.

Elements of supportive regulatory and policy environment^

It is important to recognize that the value of the defence industry extends beyond its impact on the Gross Domestic Product (GDP). Instead, its primary objective lies in safeguarding a country's independence and national security. Therefore, the complimentary national government support is crucial in promoting innovation in defence and national security market. The recent objective of USA Ministry of Defence to adopt general R&D&I achievements to defence and national security market is recognized as successful and are fallowed by other NATO countries. While where is no unified defence market strategy for NATO countries, some elements are the same others are more related to the specific political environment and innovation advantages.

The general innovation promotion methods should apply to defence industry as well. However, bearing in mind the obstacles that this industry faces and the importance to countries independence and security it has, only complex regulatory and policy measures ensures supportive environment for innovation in defence industry. These measures are:

1. National funding of R&D&I for defence. Defence R&D&I are not funded by most general funding projects. For example, EU Structural Funds measures do

not provide funding for defence R&D&I projects. Therefore, a robust funding framework that allocates sufficient resources research and development in the defence and national security sectors is vital. This includes government funding programs, grants, and incentives aimed at supporting R&D&I, technology transfer, and the commercialization of new solutions. National funding programs ensures risk sharing between country and a company in return to the investment done.

2. Clear and flexible national regulation. Innovation requires risk taking and flexibility to develop new technologies. Therefore national laws regulating access to testing environment at military facilities should be flexible and not creating any additional burdens. Some countries (For example, Israel, New Zealand) have enacted special laws on defence industries.

3. Sandboxes to test innovative technologies in safe environment [7]. Establishing regulatory sandboxes and pilot programs allows for the controlled testing and evaluation of innovative technologies and approaches within the defence and national security context. These initiatives provide a safe environment for experimentation and the identification of regulatory gaps or challenges.

4. Partnerships [8]: Establishing collaborative partnerships between the public and private sectors fosters innovation. This involves close cooperation between ministries (Ministry of Defence, Ministry of Economy and other related ministries), governmental agencies, military, industry, academia and research institutions, public procurement bodies, testing and training environments [9] creating avenues for knowledge sharing, research collaboration, and joint development initiatives.

5. Streamlined Procurement Processes [10]: Simplifying and streamlining procurement processes can expedite the adoption of innovative solutions within the defence ecosystem. This includes mechanisms to encourage procurement from innovative startups and small and medium-sized enterprises (SMEs), as well as frameworks for agile procurement and rapid prototyping. EU has introduced public procurement of innovative solution [11] that could also be used as an innovation uptake tool for military.

Conclusions:

1. The establishment of a supportive and stable regulatory and policy framework is crucial for fostering innovation within the defence ecosystem.

2. A comprehensive approach is necessary for implementing regulatory and policy measures as an integral component of the defence innovation process.

3. The implementation of supportive measures should be endorsed by the entire defence ecosystem, with the Ministry of Defence playing a central role in providing the necessary support.

References:

1. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/211001_Lewis_National_Security_Innovation.pdf?VersionId=wMMFOUs422CPpvIurinCcWexnZYz7YEM

2. Comprehensive sectoral analysis of emerging competences and economic activities in the European Union. Defense Industry. 2009. P. 14.
3. https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php
4. https://sgp.fas.org/crs/natsec/R46559.pdf
5. https://grip.org/wp-content/uploads/2021/06/NA_2021-03-31_EN_MC-controles-post-export.pdf
6. https://eda.europa.eu/docs/default-source/eda-magazine/edm22singleweb.pdfPpp
7. https://www.dote.osd.mil/Portals/97/pub/reports/FY2012/other/2012teresources.pdf?ver=2019-08-22-111538-363
8. https://eda.europa.eu/webzine/issue13/focus/best-argument-for-defence Oo
9. file:///C:/Users/sigut/Downloads/european_partnership_en.pdf
10. Robert Wylie, Defence Procurement, Innovation, and Value for Money. Emerging Strategies in Defense Acquisitions and Military Procurement. P.167-185.
11. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ppiЛ

Roleders V.V., Ph.D., Associate Professor,
Vinnytsia Education and Research Institute of Economics,
West Ukrainian National University,
Vinnytsia, Ukraine

CIRCULAR ECONOMY IMPLEMENTATION BARRIERS AND WAYS TO OVERCOME THEM

Abstact. *The purpose of the research is to determine the barriers to the implementation of the circular economy in Ukraine and ways to overcome them. Ukraine recognizes the importance of implementing a circular economy, which is confirmed by a number of relevant documents and international agreements. Currently, there is a lack of clear steps, goals, and a legal framework that would regulate and help Ukrainian producers and consumers implement circular economy tools.*

The transition to a circular economy brings a number of positive effects. However, despite the potential opportunities, there are barriers that stand in the way of implementing the circular economy. Such barriers can be grouped into the following categories [1]: regulatory, political, managerial, social, logistical, structural.

Considering the economic and financial barriers, it is important to note that the development of renewable energy sources requires significant investments, in connection with which obtaining energy from fossil fuels appears to be a less expensive option. A significant part of organizations on the market do not have sufficient amounts of free cash to invest in the development and implementation of renewable energy sources.

Demand for products produced within the framework of the circular model is currently insignificant. Most economic agents prefer to purchase the cheaper alternative, i.e. products produced in a linear economy and prefer buying a new product rather than repairing an old one.

A significant number of companies operate within the linear model of the economy. The goal of many companies is profit maximization, which determines the reluctance of economic subjects to disrupt established business processes and develop new ones without a clear understanding of their own financial benefit [2]. In addition, it is not profitable for companies to be among the minority of enterprises operating within the framework of a circular economy model, since in the short term the competitiveness of companies operating on the basis of a linear economy will be higher due to lower cost.

Most investors aim for stable income and prefer to work in a linear model. Investments in models and technologies contributing to the transition to a circular economy belong to the long-term category. In other words, many economic actors focus on short-term value creation, while the circular economy model is a long-term value creation model.

One of the main obstacles to the introduction of a circular economy is planned moral obsolescence. Companies design products in such a way that they have a limited useful life, due to which consumers will be forced to buy the product again after a certain period. The result of planned moral aging is an increase in the amount of waste. Because goods that can still be used are replaced by new ones, and there is an irrational use of resources. These actions are practiced in order to increase the profit of the enterprise with the help of increasing demand [1].

Green finance and socially responsible investing can be singled out as a way to overcome some financial and economic barriers. Green financing refers to financial instruments, the proceeds of which are used to implement projects and initiatives in the field of sustainable development. Green finance includes a wide range of financial products and services, which can be divided into investment, banking and insurance.

The most common green financial instruments are green bonds, and the financial institutions are green banks and funds. Socially responsible investing involves moving away from investments in companies that produce or sell goods such as alcohol and tobacco in favor of investing in companies that are committed to social justice, environmental sustainability, and promoting alternative energy.

Institutional barriers include weak awareness of the concept of sustainable development and the negative attitude of most companies and investors to high risk [2], which is inevitable during the complex restructuring of the main business processes and investment models. In addition, the active implementation of the economy of sharing involves a review of the institution of ownership, since in this case the right of use will prevail over the right of ownership, expressed in the development and complication of lease relations.

Another barrier can be the lack of access to spare parts, low awareness of people about warranties and product repair options, which leads to the purchase of new products instead of reusing old ones. As a vivid example, you can cite a problem with a cartridge in a printer. A microchip is installed on the cartridges, which determines the amount of paint left. In the event that all the ink has been used up or the microchip fails, it is more profitable for consumers to buy a new cartridge than to refill the old one, although there is no real reason for this. To overcome this barrier, it is necessary to promote the practice of repairing goods, for example, at the expense of state support, which contributes to the development of local firms engaged in repairs and, ultimately, to the reduction of prices for these services. In addition, it is advisable to introduce product labeling at the legislative level. Due to this, manufacturers will be obliged to provide clear information about repair possibilities and guarantee the durability and repairability of products. Wider access to repair information will facilitate product reuse, promotion of repair services.

The spread of the sharing economy promotes more rational use of existing assets. The sharing economy is a concept that aims to maximize the use of resources. This approach allows owners to make a profit at the expense of free assets, which can be both cars and houses, as well as work tools. Potential users get access to certain assets without the need to purchase them. It is also possible to single out the technological barrier to the introduction of the circular economy. It is associated with the need to redesign most manufactured goods, create and implement more ecological technologies, as well as technologies capable of supporting more complex logical networks [2]. The development of new technologies requires a large amount of investment, the return from which will happen only in the long run. Only large companies can afford to invest in advanced technologies. It is possible to note the difficulty of checking the viability of various projects aimed at the transition to a circular economy [3]. In order to overcome this barrier, many companies need government support, within the framework of which various subsidies or tax breaks can be provided for enterprises engaged in the development of similar technologies.

An important aspect in overcoming the technological barrier is the introduction of digital technologies, which contribute to the rapid and effective exchange of information between economic agents. Posting information, for example with the help of a QR code, contributes to increasing consumer loyalty and a clearer understanding on the part of consumers of what product they are buying.

References:

1. European Commission. (2020). *A new circular economy plan for a cleaner and more competitive Europe*. Brussels, Belgium. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal- content/EN/TXT/?qid= 1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN.

2. European Commission. (2019). *EU Construction and demolition waste*. Brussel, Belgium. Retrieved from: https://ec.europa.eu/ environment/waste/construction_demolition.htm.

3. European Parliament. (2012). *WEEE Directive 2012/19/EU of the European Parliament on waste electrical and electronic equipment (WEEE)*. Retrieved from: https://eur-lex.europa. eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012L0019.

Мацука В.М., к.е.н., доцент,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна

УПРАВЛІННЯ КОМАНДОЮ ПРОЄКТУ

Matsuka V.N., PhD in Economics, Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine

PROJECT TEAM MANAGEMENT

Abstract. *The essence and advantages of project team management are considered. The composition of the project team is described. The planning and organization of team work on the project is considered. The types of team management are defined. The methods and tools of project team management are characterized. Interpersonal communication skills for project team management and development are specified*.

Найважливішою компетенцією будь-якого керівника проєкту є управління робочим колективом. Воно включає у собі як контроль і постановку завдань підлеглим, так і безліч інших завдань. Наприклад, розширення можливостей та натхнення персоналу, демонстрування активного лідерства, регулювання конфліктів.

Від особливостей управління командою залежить її працездатність, потенціал, швидкість та якість виконуваного проєкту. У цей час далеко не кожна людина здатна управляти людьми. Це досить складне завдання, майстерність приходить із досвідом. Тому перш ніж управляти проєктом будь-якому менеджеру рекомендується заздалегідь розібратися у специфіці та формуванні ефективного менеджменту, його типах, управлінських стилях та методах.

Управління проєктною командою – вміння керівника координувати дії всіх учасників проєкту робочої групи, пов’язаної єдиним проєктом для виконання певних стратегічних завдань.

Воно включає сукупність ключових здібностей, у тому числі ведення корпоративної комунікації, позитивний вплив на результативність команди, постановку цілей і завдань, оцінку діяльності людських ресурсів, виявлення

проблем, вирішення конфліктів, контроль і регулювання призначень, виконання графіків і робочого навантаження [1].

Команда під керівництвом грамотного начальника є двигуном проєкту, без неї неможливе виконання всіх поставлених завдань, успішна реалізація проєкту. При ретельному координуванні, знанні стратегій та правильному управлінні колективом робочої групи виникають й інші, неочевидні переваги управління: продуктивність, продуктивність навчання, згуртованість, моральний дух.

Таким чином, успішне управляння командою проєкту має величезну кількість специфічних переваг. Тому адміністрація будь-якої фірми має бути зацікавлена у ефективному розвитку даного напряму.

Робоча група, яка перебуває під управлінням під час створення проєкту, є злагодженою командою, у якій працюють учасники різного рівня. Зазвичай виділяються три групи співробітників залежно від їхньої залучення до процесу: основна команда, розширена команда, зацікавлені особи.

Серед учасників проєкту прийнято виділяти замовника, ініціатора проєкту, куратора, керівника проєкту (проєкт-менеджера), інвесторів, контракторів, субконтракторів, постачальників, органи влади та кінцевих споживачів. Найбільшої уваги заслуговує саме проєкт-менеджер – особа, яка відповідає за виконання, швидкість та якість усього проєкту.

У команді рекомендується уникати деструктивних персонажів, здатних зіпсувати створення та прогрес будь-якого проєкту.

При формуванні команди проєкту слід прагнути набирати людей, які є активними ініціаторами, мотивують інших учасників, легко збирають інформацію та діляться з нею, підвищують настрій колективу, надихають колег, допомагають зібрати воєдино всі зібрані дані.

Робоча група для створення проєкту збирається на нетривалий термін, є непостійною, тимчасовою ланкою компанії. Вона потрібна лише на період управління, поки не буде реалізовано та запущено той чи інший проєкт. Проте вона має свої певні функції, обов’язки, структуру і форму. Верхній рівень команди проєкту складається з керівника, нижній – із виконавців-фахівців, які мають певні знання з конкретних дисциплін, навичок та вмінь.

Керівник, або проєкт-менеджер, повинен самостійно визначити кількість членів робочої групи, відібрати учасників із кваліфікацією, які б відповідали низці вимог. Також йому необхідно враховувати, що склад майбутнього колективу має чітко співвідноситися з цілями, завданнями, вимогами проєкту. Відбір учасників для команди має здійснюватися відповідно до загального психологічного портрета, щоб співробітники не конфліктували і працювали максимально ефективно. А внутрішня культура проєкту має заохочувати персонал до діяльності та досягнень найвищих результатів.

Ключовими ознаками проєктної команди вважаються: внутрішня структуризація (органи управління, санкцій та контролю); єдині цілі, завдання та надцінності; відокремлення (відмінність однієї проєктної групи від іншої);

тиск колективу (взаємовплив учасників на загальну поведінку); схильність до стабільності [2]. Якщо дотримані всі ознаки, то робочу групу можна назвати командою.

Планування трудової діяльності робочої групи має здійснюватися ще до вливання фінансових коштів у проєкт. Для цього рекомендується своєчасно вибирати кількісний та якісний склад команди, керівника-виконавця, їх ролі та дії кожного відділу. Тоді робота співробітників буде максимально ефективною, а ресурси розподілені правильно – відповідно до зазначеного проєкту та його плану [1;3].

При розподілі обов'язків, закріпленні функцій за кожним працівником варто враховувати такі моменти: професійні якості членів команди; особистісні особливості працівників; розуміння кожним учасником групи поставлених перед ним цілей та завдань, відведеної ролі та обов'язків у команді; позитивний настрій всіх обраних підлеглих, їх віра у успіх розробки [3].

Керівник також повинен усвідомлювати, що кожен службовець є індивідуальністю, яка може розуміти або не розуміти покладених на неї зобов'язань. Тому на стадії введення в проєктну діяльність для якісної організації командної роботи слід створити інструкцію та видати всім учасникам проєкту. Документ має бути невеликим, простим для розуміння та враховувати всі деталі, основи майбутньої діяльності. З іншого боку, у процесі роботи рекомендується вести облікову документацію, у якій фіксується прогрес, складаються графіки, розподіляються сфери відповідальності.

У кожній робочій групі складається власна, не схожа на інших організаційна культура. Їй відповідають спеціальні форми та унікальні принципи управління кожного окремого проєкт-менеджера. Дані типи управління проєктними командами визначаються залежно від форми прийняття та способу реалізації управлінських рішень. Серед них виділяються базові варіанти, дуже схожі на типи культури: авторитарний стиль, підприємницький (організаційний) стиль, бюрократичний стиль, демократичний стиль, діалоговий стиль [1].

Не можна говорити про те, що певний стиль є найуспішнішим. Вибір має здійснюватися залежно від рівня підготовки та професіоналізму команди, її згуртованості, кількості вже виконаних до цього проєктів та багатьох інших факторів.

Як допоміжні засоби керівнику варто користуватися додатковими інструментами управління командою проєкту. Виділяють п'ять основних методів, які здатні налагодити, оптимізувати та покращити роботу колективу. Виділимо їх: спостереження та обговорення, оцінка ефективності робіт, журнал реєстрації проблем, міжособистісне спілкування (лідерство, вплив, ефективне прийняття рішень), врегулювання конфліктів (вирішення проблеми, співпраця, компроміс, примус, згладжування, ухилення).

Використання цих методів управління командою проєкту допомагає керівнику стати ефективним проєкт-менеджером, який веде своїх підлеглих до успішної діяльності.

Таким чином, ми з'ясували, що успішне управління командою проєкту – це непроста діяльність. Тому її плануванням, організацією потрібно займатися набагато раніше, ще до створення робочої групи. Найбільшу увагу при цьому варто приділити добору колективу, залученню учасників до процесу. Однак також важливу роль відіграють обрані типи та стилі лідерства керівника, методи та засоби управління.

Список використаних джерел:

1. 13 секретів для ефективного управління командою проєкту у 2023 році. URL: http://surl.li/gwwfo (дата звернення: 08.05.2023).
2. Управління командою проєкту (Manage Project Team) [Процес]. URL: http://surl.li/gwwfw (дата звернення: 08.05.2023).
3. Як залучити команду до процесу планування проєкту. URL: http://surl.li/gwwgf (дата звернення: 08.05.2023).

Viter D., Doctor of Philosophic Sciences, Senior Researcher,
National Defence University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

POST-WAR STRATEGY FOR DEVELOPMENT OF THE MILITARY-TECHNICAL COOPERATION, ARMAMENTS AND MILITARY EQUIPMENT IN UKRAINE

Abstract. *The military technological change and its relation with politics are considering. This relation actually represents an entwined evolution of military technology, politics, and scientific analysis by conducting an in-depth analysis of military technological innovation. In this context the main directs and perspectives in sphere of forming the post-war strategy for the development of military-technical cooperation, armaments and military equipment are considering.*

The strategy for the development of military-technical cooperation, armaments and military equipment (hereinafter – the Strategy) defines the priority areas of military-technical cooperation, the development of armaments and military equipment within the framework of the state military-industrial policy. The Strategy takes into account the projected guidelines formed on the basis of the analysis of trends in the forms and methods of conducting armed conflict, current threats in the military sphere and their evolutionary development, changes in the conditions of the security environment, reasonable predictions regarding the essence of future military conflicts, possible forces and means that can be used during the use of military force against Ukraine by other states, in the foreseeable conditions of the future security environment.

The mission of the Strategy – is determination of directions for the development of military-technical cooperation, armaments and military equipment in order to

increase the capabilities of the defense forces of Ukraine, including through the rearmament of the Armed Forces of Ukraine with weapons and military (special) equipment of domestic, foreign and joint production with foreign partners (air defense complexes, multi-purpose combat aircraft, helicopters, boats and ships with missile weapons and anti-ship missile systems), which ensures the fulfillment of tasks by the Armed Forces of Ukraine, other components of the defense forces together with the relevant structures of NATO member states on the basis of interoperability.

The purpose of the Strategy is determination the priority areas of development and increase the necessary capabilities of the defense forces of Ukraine in accordance with the principles and standards of NATO in the conditions of legally defined volumes of financial support for the security and defense sector, taking into account the capabilities of the defense-industrial complex of Ukraine and the import of military goods. It is reasonable to predict that the Strategy will be implemented in the following main directions:

– planning the development of weapons and military (special) equipment, taking into account all stages of their life cycle, using the program-project management mechanism of defense resources;

– development and procurement of new, modernization and maintenance of technical readiness of existing weapons and military (special) equipment using the domestic defense-industrial complex, public-private partnership and military-technical cooperation;

– development and procurement of priority nomenclature of weapons and military (special) equipment according to the directions of development of the basic capabilities of the defense forces, unified by types and equipment, which will ensure the acquisition of compatibility with NATO standards, direct procurement of weapons and military (special) equipment, material resources and services import in accordance with the legislation of Ukraine;

– development and implementation of innovative (critical) defense technologies, introduction of unmanned platforms (systems) of ground, sea and air bases and achieving technical compatibility of the defense forces with the armed forces of NATO member states;

– establishing ways to modernize the Armed Forces of Ukraine, achieving technical (technological) compatibility of the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces with the armed forces of NATO member states;

– improvement of the normative and legal framework for the development of military-technical cooperation, armaments and military equipment;

– introduction of personal responsibility of stakeholders for carrying out activities in the field of military-technical cooperation, development of weapons and military equipment;

– provision of continuous scientific, information-analytical and normative-legal support of measures for reforming and developing the defense-industrial complex;

– implementation of an effective system of organizing the activities of state scientific institutions and production enterprises of the defense industries through the formation with their participation of economic associations of enterprises or holding companies, focusing on specific goals and priorities for each production segment;

– creation and implementation of a unified information and analytical system of the central executive body, which ensures the formation and implementation of the state military-industrial policy, as a modern means of supporting decision-making in the field of military-industrial policy implementation;

– improvement of the system of standardization, unification and product quality management in accordance with NATO standards.

The main task in the field of military security is the development of deterrence potential, combat-ready armed forces and other components of the defense forces, capable of performing complex tasks in a multidimensional space based on the specification of strategic priorities in the field of military-technical cooperation, development of weapons and military equipment in state target programs aimed at the development of the components of the defense forces and solving the problems of ensuring the defense of the state, in particular, equipping them with modern weapons and military (special) equipment, creating the necessary reserves of material and technical means, modernization of the Armed Forces of Ukraine.

The strategy takes into account the projected guidelines formed on the basis of the analysis of trends in changes in the forms and methods of conducting armed conflict, current threats in the military sphere and their evolutionary development, changes in the security environment, reasonable predictions regarding the essence of future military conflicts, possible forces and means that may be used by third parties countries, in the foreseeable conditions of the future security environment.

Military and dual use technology developments as well as their impacts are complex phenomena, influenced by many factors which are not under the control of policy-makers. But, being relevant for many policy issues these developments, as well as studies on their dynamics constitute at least a context of importance for politics. Next to the scientists, policy and defense analysts must be involved in studies on the impact of new military technologies on arms, national and international security. But this is a sphere which is regulating by the mechanisms of the strategic level. In Ukraine this level remains undeveloped, which creates threats to the system of national and military security. As a result the military security strategies of Ukraine and policy of innovative development of scientific and scientific and technical activities remain without proper disclosure and detail.

Government military establishments have for generations exerted an important influence on technological change in most industrial economies. Nevertheless, although the influence of military activity (waging wars, acquiring weapons, training personnel) on technological change has been pervasive for centuries, the channels through which military activity influences innovation have changed significantly, just as the structure and scale of national military establishments and the industrial

societies within which they operate have changed. the influence (or lack of same) of the safety environment (and threats for it) on innovation of military programs supported by governments, raises fundamental questions about the generalizability of the experience deciding problems which connected whit the foundation of the strategy forming and development.

Oliferuk V., PhD (Technical sciences), Colonel,
National Defence University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

MINIMIZING THE IMPACT OF NEGATIVE FACTORS TO STRATEGY OF MILITARY-TECHNICAL COOPERATION, WEAPONS AND MILITARY EQUIPMENT IN UKRAINE

Abstract. *The specification of strategic priorities in the field of military-technical cooperation, development of weapons and military equipment in state target programs aimed at the development of the components of the defense forces and solving the problems of ensuring the defense of the state are considering. For post-war development of Ukraine the possibilities of minimizing the negative factors impact to development priorities of military-technical cooperation, weapons and military equipment are determining.*

In aspect of post-war development of Ukraine the current and projected factors affecting the development of military-technical cooperation, weapons and military equipment it is necessary to take into account. For example, the current management system in the field of military-technical cooperation, the development of weapons and military equipment does not allow to effectively increase the operational capabilities of the Armed Forces, other components of the security and defense forces, as a result of which the ability to perform their tasks as part of the joint military management bodies, the pace of achieving interoperability, is reduced with the defense forces of NATO member states. Minimizing the negative impact of these factors requires determining development priorities of military-technical cooperation, weapons and military equipment. Among the main priorities of the strategies can be such as:

1. Scientific-technical and production-technological development, technical re-equipment and modernization of enterprises of the defense-industrial complex will be carried.
2. Development of a portfolio of programs related to the planning, production and equipping of troops (forces) with weapons and military (special) equipment based on the standards of NATO member states.
3. Implementation of modern principles and approaches to order planning and implementation of research and development works aimed at developing the basic

capabilities of the defense forces. Scientific and informational and analytical support for the activities of the defense-industrial complex will be carried out.

4. Introduction of a modern methodology for the development of innovative (critical) technologies in the field of military defense development to increase the effectiveness of military-technical cooperation with foreign countries.

In fact, the implementation of the Ukraine development strategic priorities for post-war period taking into account these factors, the following results can be achieved:

– implementation of state policy on issues of national security in the military, defense and construction spheres in peacetime and special periods;

– implementation of state policy in the field of military-technical cooperation, development of weapons and military equipment;

– planning the development of weapons and military (special) equipment, taking into account all stages of their life cycle, using the program-project management mechanism of defense resources;

– development and procurement of new, modernization and maintenance of technical readiness of existing weapons and military (special) equipment using the domestic defense-industrial complex, public-private partnership and military-technical cooperation;

– development and implementation of innovative (critical) defense technologies, introduction of unmanned platforms (systems) of ground, sea and air bases and achieving technical compatibility of the defense forces with the armed forces of NATO member states;

– improvement of the regulatory and legal support for the acquisition of interoperability with the armed forces of NATO member states;

– introduction of personal responsibility of stakeholders for carrying out activities in the field of military-technical cooperation, development of weapons and military equipment;

– strengthening the institutional capacities of the Ministry of Defense and other management bodies of the components of the defense forces in terms of the implementation of the state defense order;

– gradual equipping of the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces with high-tech and modernized weapons and military (special) equipment;

– capacity development based on the principle of acceptability and balance of resource costs for their development, procurement and modernization;

– equipping the defense forces with high-precision weapons, technical means of reconnaissance, anti-tank complexes and artillery systems, multi-functional unmanned aircraft complexes, means of radio-electronic warfare, high-tech modern weapons systems (air defense complexes, combat aircraft and ships);

– establishment of a system of public-private partnership, which focuses on the strategic priorities of Ukraine’s national security, modern principles of innovative

policy for the development of scientific and technical activities, and is an integral actor of the system of international security assistance;

– development of an innovative policy in the field of military-scientific activity, coordinated with the state military-technical policy and aimed at the development of promising models of weapons and military equipment, implementation of domestic and foreign innovative research and development for the needs of the Armed Forces of Ukraine;

– introduction of innovative technologies in the defense sphere (prospective research funds, military innovative technopolises, etc.);

– creation of an effective institutional and extensive system of military and scientific research, which ensures the conduct of scientific research and development, provides scientific support for the creation and production of modern weapons and military equipment;

– implementation of the development, development and implementation of innovative military technologies that ensure the modernization of the Armed Forces of Ukraine, according to NATO norms, principles and standards;

– ensuring the development of modern systems for detection and countermeasures for use in unmanned aircraft systems, reconnaissance and attack systems, ground robotic systems, prototypes of remote-controlled combat modules, etc.

The main task in the field of military security is the development of deterrence potential, combat-ready armed forces and other components of the defense forces, capable of performing complex tasks in a multidimensional space based on the specification of strategic priorities in the field of military-technical cooperation, development of weapons and military equipment in state target programs aimed at the development of the components of the defense forces and solving the problems of ensuring the defense of the state, in particular, equipping them with modern weapons and military (special) equipment, creating the necessary reserves of material and technical means, modernization of the Armed Forces of Ukraine.

Гужва В.М., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАНОГО УПРАВЛІННЯ: ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЗАСОБИ

Huzhva V.M., PhD, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

DIGITAL TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION: APPROACHES AND TOOLS

Abstract. *The quick and successful overcoming of the consequences of military operations in Ukraine depends to a large extent on the efficiency of the functioning of the state administration system. This should be facilitated by the further implementation of digital transformation using platform or hybrid approaches through the use of a wide range of technological drivers – from big data and various tools for their analysis to computer modeling and blockchain and artificial intelligence.*

*Цифрова трансформація як інструментарій підвищення ефективності державного управління***.** На сьогодні очевидним фактом є те, що післявоєнна Україна стикнеться з масштабними викликами відновлення масово зруйнованої фізичної інфраструктури та об’єктів, особливо в окремих регіонах країни, значними економічними труднощами, з соціально-демографічними проблемами тощо. Швидке вирішення такої неймовірної кількості завдань насамперед буде залажати від якості і ефективності функціонування системи державного управління по усій вертикалі управління. Дієвим інструментом вирішення зазначених проблем може і повинна стати подальша реалізація цифрової трансформації державного управління – упровадження інформаційних технологій в державному управлінні з метою покращення якості надання послуг громадянам та бізнесу, забезпечення прозорості та ефективності роботи державних органів [1].

Відмінними рисами цифрової трансформації державного управління, які характеризують новий етап розвитку електронного цифрового – перехід до цифрового урядування, зазвичай розглядають:

1. Зміщення пріоритетів для задоволення очікувань нового «цифрового покоління», представники якого звикли до зручності, мобільності та швидкості отримання послуг, які вже стали традиційними для комерційних організацій. Надання спільних послуг державними організаціями, різними суб'єктами господарювання та некомерційного сектора.

2. Розширення сфери застосування інноваційних соціальних технологій: посилення онлайн-взаємодії держави та населення за допомогою соціальних мереж, спеціалізованих ресурсів для презентації громадських ініціатив, обговорення законопроектів та рішень уряду, онлайн-голосування тощо.

3. Застосування нових цифрових технологій – технологічних драйверів цифрової трансформації, таких як: *хмарні обчислення, великі дані, мобільні пристрої, засоби комп’ютерного моделювання, платформи бізнес-аналітики, засоби кібербезпеки, віртуальна реальність, інтернет речей, блокчейн, штучний інтелект тощо.*

Традиційно виділяють три підходи до практичної реалізації цифрової трансформації соціально-економічних систем: а) *сервісний;* б) *платформенний* та в) *гібридний* або *змішаний*.

Цифрова трансформація на основі платформ. Цифрова платформа – це система взаємовигідної взаємодії значної кількості незалежних учасників галузі (або стейкхолдерів) у єдиному інформаційному середовищі, яка приводить до зниження трансакційних витрат за рахунок використання цифрових технологій роботи з даними і до зміни поділу праці.

Це визначення дозволяє виявити критерії зарахування об'єкта до категорії «цифрова платформа» на абстрактному рівні:

1. Алгоритмізація взаємодії між учасниками платформи: процедури взаємодії між учасниками визначаються в рамках встановленого алгоритму. Набір цих процедур взаємодії обмежений і описаний.

2. Взаємовигідні відносини між учасниками платформи (принцип «win-win»). Причому користь може бути не тільки економічного характеру.

3. Важливість кількості учасників, які використовують платформу для взаємодії.

4. Єдиний інформаційний простір, у якому здійснюється взаємодія між учасниками та відповідними ІТ.

5. Ефект зниження трансакційних витрат від використання цифрових платформ.

Під час розгляду окремих типів цифрових платформ та їх реалізації важливо визначити та оцінити наступні характеристики цифрових платформ:

1. Мета платформи - основна діяльність, яка здійснюється за допомогою цифрових технологій.

2. Учасники або сторони, які використовують цифрові платформи, а також основні бенефіціари.

3. Ефекти, отримані в результаті обробки інформації, що надходить на платформу від учасників:

– здійснення обробки інформації (агрегування виконання ряду технічних операцій, характерних для конкретної технології обробки інформації);

– отримання інформації для прийняття рішень (агрегація використання ряду технологій в автоматизації бізнес-процесів окремого суб'єкта господарювання);

– отримання бізнес-ефекту від використання цифрових платформ.

4. Інфраструктура цифрової платформи.

Основними типами цифрових платформ, що використовуються у світовій практиці, є:

1. Цифрова платформа, що використовується на практиці як *інструментальна*, базується на програмному або апаратно-програмному комплексі (продукті), призначеному для створення програмних або апаратно-програмних рішень прикладного призначення. Дозволяє прискорити розробку програмних або апаратних програмних рішень для обробки інформації за рахунок засобів розробки і налагодження програмних або апаратних програмних додатків.

2. Цифрова платформа, що використовується на практиці як

інфраструктурна платформа, базується на взаємодії учасників інформаційного ринку, метою яких є прискорення виходу на ринок та надання споживачам у соціально-економічній системі рішень для автоматизації їх діяльності (IT-послуги).

3. Бізнес-модель, представлена у вигляді ***прикладної*** цифрової платформи, дозволяє алгоритмічно обмінюватися цінностями між великою кількістю незалежних учасників ринку шляхом проведення операцій в єдиному інформаційному середовищі, що приводить до зниження трансакційних витрат за рахунок використання цифрових технологій і змін в системі розподілу робочої сили.

Серед різновидів цифрових платформ варто виділити такі:

1) *галузева цифрова платформа.* Створення та розвиток прикладних цифрових платформ може відбуватися як ринковим шляхом, так і з ініціативи та під контролем державних регуляторів. У другому випадку створювана платформа вже має масштаб галузевого рівня і покликана не тільки об'єднати попит і пропозицію на окремі види товарів/послуг в одному інформаційному просторі, а й генерувати і структурувати в цифровому вигляді інформаційні потоки між різними учасниками галузі, які не обов'язково беруть участь у прямих ринкових відносинах один з одним (наприклад, між суб'єктом господарювання і контрольно-наглядовим органом);

2) *державна цифрова платформа (ДЦП)* – це система формальних і неформальних правил і алгоритмів мережевої взаємодії користувачів (споживачів), що функціонує на основі відкритих масштабованих архітектурних стандартів програмно-технічних засобів, необхідних для зберігання, аналізу та передачі цифрових даних про учасників взаємодії.

Основний функціонал ДЦП повинен включати:

1) зменшення видатків на державне регулювання у різних галузях (сферах) державного управління шляхом послідовного впровадження принципів good governance та lean government на основі повної цифровізації ключових процесів галузевої взаємодії;

2) формування, динамічне оновлення та аналіз цифрових профілів учасників ключових взаємодій;

3) створення комплексної системи оцінки наслідків і (або) соціальної цінності ДЦП;

4) упровадження оптимальної моделі монетизації ДЦП для конкретної сфери державного регулювання;

5) агрегація та надання доступу до структурованої інформації про діяльність галузі в різних аспектах, включаючи механізми багатопараметричного пошуку та зворотного зв'язку з користувачами.

*Приклади цифрових платформ, що використовуються в державному управлінні України***.** До переліку таких платформ належать:

а) *платформа «Дія» (взаємодія «Держава і я»)* – платформа державних послуг Кабінету Міністрів України, ініційований Міністерством цифрової

трансформації та спрямований надати можливість робити все онлайн, отримати будь-яку державну послугу, не виходячи з домівки, мета якого – упровадження електронного урядування, що забезпечить прозорість і доступність державних послуг та мінімізація корупції [2];

б) *платформа «Трембіта»* – платформа електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів (система інтероперабельності в Україні) – дозволяє будувати безпечні інформаційні міжвідомчі взаємодії державним органам та органам місцевого самоврядування через інтернет шляхом обміну електронними повідомленнями між їх інформаційними системами [3];

в) *платформа Helsi* - дозволяє пацієнтам швидко і зручно записуватись на прийом до лікаря, на діагностику, аналізи, вакцинацію і замовляти медикаменти, а лікарням — брати участь у реформі Міністерства охорони здоров'я і впорядкувати роботу клінік [4].

Список використаних джерел:

1. Цифрові технології в інноваційній трансформації економіки України: *колективна монографія* / Єгоров І.Ю., Никифорук О.І. та ін.; за ред.: чл.-кор. НАН України Єгорова І.Ю.,– Електрон. ресурс. – К., 2020. – 308 с. – Режим доступу: http://ief.org.ua/docs/mg/321.pdf
2. https://diia.gov.ua/
3. https://trembita.gov.ua/ua/projects/howtoconnect
4. https://helsi.me/

Zelinska D.O., PhD Student,
Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnitsa, Ukraine
Orekhova T.O., Doctor of Economic Sciences, Professor,
Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnitsa, Ukraine

UKRAINIAN ECONOMY`S MANAGEMENT DIGITAZATION DURING THE PROCESS OF POST-WAR TRANSFORMATIONS

Abstract*. This study deals with the challenges of digitalization of the Ukrainian economy during the period of post-war reconstruction, focusing on the current goals of transformational business processes and modern state management technologies*

Russia's full-scale invasion of Ukraine proved that the economy`s digital transformation plays significant role in ensuring the stability and flexibility of the Ukrainian state in wartime conditions. With regard to the post-war development of digital technologies in the Ukrainian economy, the main priorities remain the formation of a single digital space with the European Union, the introduction of new standards for the macroeconomic business processes` management, the

improvement of work efficiency and the modernization of already existing technologies [1].

Currently, the following tasks of digitization during the war are the most developed by the public administration sector [2], and experts plan to standardize them as a priority within the framework of post-war reconstruction:

-modernization and development of the basic state registers of the Ukrainian Ministry of Justice to provide the population with new digital services in the social and construction spheres (the State Register of Property Rights and the State Register of Civil Status Acts);

-implementation of projects on the digital transformation to the notary (e-notary) and waybills (e-TTN);

-modernization and development of transport registers of the Ukrainian Ministry of Internal Affairs in order to provide digital services for registration and re-registration of cars in "Diya", issuing digital driver's licenses, etc.

The Diya application is of great importance for economic transformations in Ukraine and public administration in general. It is worth noting that due to the experience of application in a large number of industries, which was caused by the non-trivial experience of digitization, the unusually fast transition to a higher level of information standards, as well as the covid pandemic and war, this application became to a certain extent an innovation even for the American and European school of public administration.

Particular attention should be paid to the Business.Diya section. Business.Diya is a platform, which aims to achieve ambitious goals of state administration in the transformation of public institutions and business, development of small and medium-sized entrepreneurship, registration of business enterprises, construction of a modern ecosystem for participants in entrepreneurial activities, provision of consulting services, assistance in crisis situations and others [3].

The war in Ukraine significantly delayed the achievement of most of the goals set for Business.Diya, but provided an opportunity for the development of high-quality critical management for the provision of assistance services to internally displaced individuals and many other humanitarian tasks.

Thus, it can be stated that many important tasks of the Ukrainian transformational economy will be achieved during the period of post-war reconstruction at a significant pace thanks to the acquired experience and challenges in the critical management of the business sphere.

References:

1. The concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020 of the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 17, 2018, 67-r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018- %D1%80.

2. Digital technologies for a new future. Economic Commission for Latin America and the Caribbean. URL:https://www. cepal.org/sites/default/files/publication/files/46817/ S2000960_en.pdf.

3. Chepeliuk, M. and Kutsenko, K. 2021. The development of high-tech business in Ukraine. Economics & Education, 6(1): 60–64.

Іващенко А.М., к.т.н., доцент,
Національний університет оборони України,
Київ, Україна
Уварова Т.В., к.т.н.,
Національний університет оборони України
Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ПІСЛЯ АКТИВНОЇ ФАЗИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Ivashchenko A.M., Ph.D., Associate Professor,
National Defense University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
Uvarova T.V., Ph.D.,
National Defense University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

THE SPECIFICS OF THE STRATEGY OF FORMING A SYSTEM TO ENSURE NATIONAL RESILIENCE AFTER THE ACTIVE PHASE OF RUSSIAN AGGRESSION

Abstract. *The article considers certain issues of the strategy for ensuring Ukraine's national resilience in the period after the active phase of the war. The peculiarities of ensuring resilience are formed both on the basis of historical analysis of the experience of other countries and the security and economic conditions of Ukraine. It is emphasized that the main role in ensuring resilience belongs to the EU, and the decisive role belongs to local self-government.*

Широкомасштабна війна, яка почалася 24 лютого 2022 року, призвела не тільки до людських жертв і значних збитків для економики України, а стала справжнім краш-тестом для національної стійкості. Інфраструктура, особливо енергетичний сектор, частково пошкоджені, атаки і руйнування продовжуються. Підтримувати національну стійкість у воєнний час стає все складніше. Війна спричинила швидко зростаючу кризу біженців: понад 4,5 мільйонів біженців та 11 мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Фактична кількість набагато більша [1]. Чим довшим і наполегливим є український опір, тим більша ймовірність застосування росією більш агресивної стратегії. На відновлення системи забезпечення національної стійкості знадобляться роки.

Труднощі, викликані війною, не обмежуються лише країнами в борні. Війна стала серйозним ударом по світовій економіці, випробуванням на стійкість європейської солідарності. Президент Світового банку назвав війну в Україні «катастрофою для світу», підкресливши той факт, що вплив війни вийшов за межі кордонів України [2].

З огляду на негативні наслідки широмасштабної війни, завчасне планування відновлення системи забезпечення національної стійкості набуває особливого значення.

Так, тривала війна дає змогу консолідувати здобутки, отримані завдяки підтримки інших країн. Постактивна фаза відкриває можливості для проведення трансформаційних реформ, критичної оцінки причин і наслідків війни, вирішення проблем у політичній, економічній, воєнній і безпековій площинах. Це складне завдання передбачає врахування різних, іноді суперечливих, особливостей системи забезпечення національної стійкості. Україна матиме справу одночасно з такими викликами як: забепечення національної безпеки і оборони; реінтеграція учасників бойових дій і біженців, які повертаються до мирного життя; відбудова життєво важливої інфраструктури; відновлення довіри інвесторів; удосконалення механізмів забезпечення верховенства права і процесів правосуддя перехідного періоду.

Зважаючи на масштаби руйнувань, цей процес триватиме роками навіть за найкращих обставин і потребуватиме значних ресурсів. Дискусії щодо реконструкції вже ведуться [3]. Водночас багато питань залишаються відкритими, включно з можливостями використання конфіскованих російських активів на забезпечення відновлення. Поки немає детальної стратегії забезпечення національної стійкості після завершення активної фази, але статус України як члена ЄС і НАТО буде суттєво сприяти її результативній реалізації. Історичний досвід інших країн, які проходили відновлення після кризи, дає змогу визначити такі засади формування стратегії:

постконфліктним відновленням значною мірою керувала держава або держави, у яких відбулася війна, найчастіше за фінансування з боку США (країни Західної Європи після Другої світової війни);

реконструкція та відновлення сприяли економічній лібералізації (Судан, Єгипет, Мозамбік, Латинська Америка та інші);

вплив зовнішньої допомоги на зростання зруйнованої війною економіки в окремих випадках може стати негативним: країна стає залежною від допомоги і не може впровадити результативну модель економічного зростання (Боснія і Герцеговина, Мозамбік, Уганда);

стратегія та практика зовнішньої допомоги перешкоджають створенню робочих місць, необхідних для підвищення рівня життя населення, що не сприяє забезпеченню національної стійкості та довготривалого миру (Косово, Афганістан, Сьєрра-Леоне, Ірак).

До інших особливостей стратегії формування системи забезпечення національної стійкості можна віднести:

необхідність жорстких гарантій безпеки, подібно до тих, які є у членів НАТО;

суттєве економічне навантаження як на Україну, так і на міжнародне співтовариство;

широкий спектр міжнародних суб'єктів, які братимуть участь у відбудові: ООН, міжнародні фінансові інституції, організації з розвитку, двосторонні та регіональні донори, неурядові організації;

роззброєння, скорочення збройних сил і реінтеграція колишніх військових та різні інші аспекти реформування сектору безпеки стануть одним із ключових питань забезпечення національної стійкості;

постконфліктне відновлення та формування системи забезпечення національної стійкості необхідно розпочинати до завершення активної фази війни;

економічне відновлення є пріоритетом для підтримки системи забезпечення національної стійкості;

донори не почнуть підтримувати економічну реконструкцію, якщо не зробити національний внесок у створення середовища, сприятливого для забезпечення її стійкості;

система забезпечення національної стійкості має більше шансів на успіх на основі ініціативи місцевого самоуправління, громад, окремих активістів, домогосподарств і підприємств щодо стимулювання поствоєнної економічної активності, хоча цей підхід ставить місцевих дійових осіб, інституції та ресурси у центр, він також визнає вирішальну роль зовнішньої допомоги;

допомога не впливає на зростання рівня життя населення, але сприяє формуванню системи національної стійкості;

національна стійкість спирається на профіцит бюджету, рівень інфляції та відкритість торгівлі: чим більш зважена та результативна внутрішня політика, тим більша допомога на зростання, але більша допомога не обов'язково забезпечує національну стійкість;

зазвичай під час розподілу допомоги пріоритет надається країнам з достатнім рівнем стійкості;

стійкість – це не лише фізичне чи економічне відновлення, вона ніколи не може бути повністю відокремлена від політики, і проблеми, що насуваються, рідко будуть обумовлені лише гуманітарними або економічними потребами.

Безпрецедентні рішення Заходу на тлі війни свідчать, що головна роль у процесі відбудови буде надана ЄС. Реакція Заходу стає все більш швидкою і уніфікованою, сповненою рішучості забезпечити європейську стійкість, різко зменшити енергетичну залежність від росії та зміцнити європейську оборонну систему. Те, як Захід допоможе вирішити українське питання найближчим часом, буде життєво важливим для майбутнього спільної європейської безпеки та зовнішньої політики.

Список використаних джерел:

1. How many Ukrainian refugees are there and where have they gone? *BBC News*. URL: https://www.bbc.co.uk/news/world-60555472 (дата звернення: 19.05.2023).
2. Ukraine war is economic catastrophe, warns World Bank. *BBC News*. URL: https://www.bbc.com/news/business-60610537 (дата звернення: 19.05.2023).
3. 21–22 червня 2023 року Велика Британія спільно з Україною проведуть у Лондоні міжнародну Конференцію з питань відновлення України (URC 2023). URL: https://ua.urc-international.com/ (дата звернення: 20.05.2023).

Кулага І.В., к.е.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна
Федоров О.С., аспірант,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Kulaga I.V., Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine
Fedorov O.S., Postgraduate Student,
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman,
Kyiv, Ukraine

THE PROSPECTS OF DIGITAL TRANSFORMATION IN THE PUBLIC SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY IN THE POST-WAR PERIOD

Abstract. *The role of digital technologies in transforming the public sector economy is disclosed. It outlines the problems and identifies the prospects of digital transformation in the public sector of Ukraine in the post-war period. A wide range of directions aimed at implementing technology and digital solutions to enhance management efficiency, ensure accessibility, and improve the quality of public services are examined.*

Цифрові технології відіграють вагому роль у трансформації державного сектору економіки. Впровадження цифрових технологій здатно призвести до істотних змін у державному управлінні та зробити державний сектор економіки України більш ефективним. Актуальність цифровізації державного сектору полягає у тому, що цифрові технології дозволяють:

- забезпечити швидкий та зручний доступ до державних послуг для громадян та бізнесу: електронні документи, онлайн-сервіси та електронна ідентифікація спрощують процеси отримання документів, оплати податків, отримання дозволів та інших послуг, що допомагає зробити послуги більш зручними та доступними для користувачів;
- автоматизувати рутинні процеси та зменшити потреби у фізичних ресурсах, таких як папір, друк, приміщення для зберігання документів тощо, що дозволяє знизити витрати, підвищити продуктивність праці та ефективність діяльності державних органів;
- надати засоби для збору, аналізу та використання великих обсягів даних для прийняття кращих управлінських рішень;
- здійснити публікацію даних у відкритому форматі та забезпечити доступ до них громадськості, що сприяє прозорості діяльності державних органів;
- швидко реагувати на кризові ситуації, впроваджувати нові політики та програми, що сприяють розвитку електронного урядування та електронного участі;
- забезпечити розвиток цифрової економіки, оскільки цифрова трансформація державного сектору стимулює інновації, підтримує стартапи та підприємництво, сприяє розширенню електронної комерції та залученню інвестицій.

Цифрова трансформація державного сектору включає широкий спектр напрямів, спрямованих на впровадження технологій і цифрових рішень з метою підвищення ефективності управління, забезпечення доступності та якості державних послуг і здійснюється в рамках реалізації політики цифровізації країни. Ще у 2019 році новостворене Міністерство цифрової трансформації України визначило цифрову трансформацію як пріоритетну політику, з досягненням до 2024 року таких цілей: 100 % публічних послуг мають бути доступні громадянам та бізнесу онлайн; 95 % транспортної інфраструктури, населених пунктів та їхні соціальні об’єкти мають отримати доступ до високошвидкісного інтернету; 6 млн українців мають бути залучені до програми розвитку цифрових навичок; частка ІТ-продукту у ВВП країни має становити не менше 10 % [1]. Проте повномасштабна війна створила ряд загроз та перешкод для їх досягнення, зокрема:

- загрози інформаційній безпеці: підвищення рівня загрози кібератак та інших форм кіберзлочинності з боку агресора, загрози втручання в електронні системи державного сектору, такі як системи управління документами, мережі зв'язку тощо, що може призвести до порушень безпеки, перешкоджати нормальному функціонуванню систем та до втрати конфіденційності даних;
- економічні обмеження: зменшення інвестицій та фінансових ресурсів для цифрової трансформації, що також обмежує розвиток необхідної інфраструктури, упровадження нових технологій та навчання персоналу;

- географічні обмеження: обмеження в доступі до певних регіонів або територій, що ускладнює розвиток інфраструктури та надання послуг в цих областях.

У цьому контексті розроблення та реалізація системи конкретних заходів для гарантування кібербезпеки, диверсифікації джерел постачання технологій, підтримки внутрішніх інновацій та розвитку регіонального співробітництва є пріоритетними завданнями як в умовах війни, так і в період післявоєнного відновлення.

Цифрові технології мають значний потенціал для розв'язання проблем, з якими може стикатися державний сектор національної економіки післявоєнного періоду. Так, за допомогою штучного інтелекту та машинного навчання можна прогнозувати економічні процеси, аналізувати великі обсяги даних та розробляти ефективні стратегії управління. Наприклад, алгоритми машинного навчання можуть допомогти у визначенні оптимальних цінових стратегій, прогнозуванні попиту на товари та послуги, а також у виявленні потенційних фінансових ризиків. Штучний інтелект та машинне навчання також можуть бути використані для аналізу бюджетних процесів, прогнозування податкових надходжень та оптимізації витрат. На основі аналізу економічних даних та історичних зв'язків, алгоритми штучного інтелекту можуть надати рекомендації щодо оптимального розподілу фінансових ресурсів для досягнення економічної стабільності та зростання [2].

Застосування блокчейн-технології допомагає підвищити ефективність фінансових операцій, забезпечує надійність та прозорість у державному секторі економіки. Так, наприклад, ця технологія може бути використана для забезпечення недоторканості публічних записів, електронного голосування, відстеження походження фінансових коштів та боротьби з корупцією. Застосування блокчейн-технології у системі публічних закупівель дозволяє створити недоторкані записи про учасників, умови контрактів та транзакції. Це забезпечує прозорість у процесі закупівель, ускладнює можливість корупційних дій та зменшує ризик фальсифікації даних [3].

Інтернет речей (Internet of Things, IoT) може бути використаний у державному секторі для покращення ефективності та якості послуг, а також для забезпечення розумного управління містами та інфраструктурою, що дозволяє вдосконалити управління енергоефективністю, оптимізувати рух транспорту, покращити управління водопостачанням та відходами [4]. Використання смарт-пристроїв у державних будівлях для керування освітленням, опаленням, кондиціонуванням повітря та іншими системами дозволяє ефективно використовувати енергію, знижуючи витрати та сприяючи сталому розвитку [5].

Післявоєнний період може стати часом значних змін та розвитку державного сектору економіки України шляхом цифрової трансформації за такими перспективними напрямами:

1. Розвиток інфраструктури: зосередження на розвитку широкосмугового інтернету та мережевої інфраструктури, забезпечення доступу до цифрових технологій на всій території країни, що включає будівництво цифрових центрів, розвиток бездротових мереж, забезпечення швидкого та стабільного інтернет-з'єднання в сільській місцевості та віддалених регіонах.

2. Розширення спектру електронних послуг для громадян та бізнесу та подальший розвиток системи електронної ідентифікації, що означає забезпечення зручного доступу до електронних сервісів через вебпортали та мобільні додатки, спрощення процедур, скорочення термінів надання послуг та поліпшення взаємодії з органами державної влади.

3. Удосконалення електронної системи управління документами, моніторингу та контролю для забезпечення швидкого та ефективного доступу до інформації, автоматизації робочих процесів на всіх рівнях національної економіки. Використання цифрових технологій для моніторингу діяльності державних органів, фінансових операцій, закупівель та інших процесів допоможе забезпечити прозорість, запобігти корупції та покращити управління в державному секторі.

4. Зміцнення системи кібербезпеки: забезпечення надійного захисту інформації та кіберінфраструктури, удосконалення системи кібербезпеки державних органів та підвищення кіберсвідомості співробітників.

Це дозволить прискорити цифрову трансформацію державного сектору економіки України, поліпшити якість державних послуг, забезпечити прозорість та ефективність управління та сприятиме розвитку цифрової економіки. Проте, щоб досягти успіху в цифровій трансформації, необхідно мати належно підготовлений персонал з розвинутими цифровими навичками, який здатний адаптуватися до цифрового середовища, що постійно змінюється. Отже, на сьогодні також украй важливими ініціативами є розроблення та впровадження ефективних освітніх програм для підготовки кадрів відповідно до потреб цифрової економіки для швидкого післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1.Офіційний сайт. Міністерство цифрової трансформації України. https://thedigital.gov.ua/

2. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. W. Norton & Company

3. Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin Is Changing Money, Business, and the World. Portfolio.

4. Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. Journal of Urban Technology, 18(2).

5. Riggins, F. J., & Wamba, S. F. (2015). Research directions on the adoption, usage, and impact of the Internet of Things through the use of big data analytics. Information Systems Frontiers, 17(2)
6. IMF. (2017). The Digital Economy: New IMF Staff Discussion Note. International Monetary Fund.

Маркіна М.І., аспірантка,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ В КРАЇНАХ ЄС: ПІСЛЯВОЄННИЙ АСПЕКТ

Markina M. I., Postgraduate Student,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine

SPATIAL PLANNING IN UKRAINE AS IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLES OF SPATIAL DEVELOPMENT IN THE EU COUNTRIES: THE POST-WAR ASPECT

Abstract. *The principles of spatial development in the EU countries are analyzed. The main legislative and regulatory documents used in the practice of the EU countries for spatial development are presented. The principles of spatial development of the EU countries in their implementation in spatial planning in Ukraine. The importance of the development of spatial planning in Ukraine in accordance with the principles of the EU countries in the context of post-war reconstruction is substantiated.*

Глобальні виклики та можливості сьогодення диктують важливість застосування новітніх принципів і концепцій публічного управління. Для України це важливо зважаючи на проведення реформи адміністративно-територіального устрою та децентралізації управління. Окремо слід зазначити важливість формування нового бачення на розвиток України у післявоєнний період.

Щодо України, впродовж останніх років можна говорити про впевнене зростання ролі територіального планування, навіть незважаючи на запровадження воєнного стану. Територіальне, або просторове планування є ефективним інструментом інтеграції на конкретних територіях не тільки місцевих, регіональних та загальнодержавних інтересів, а й можливості

врахування секторальних особливостей окремих сфер соціально-економічної діяльності.

Сучасний світ демонструє зростання ролі простору та, відповідно, просторового планування загалом у суспільному розвитку.

Для регулювання питань управління просторовим розвитком, світова практика та, зокрема, країни ЄС, застосовують галузеві кодекси, меморандуми, хартії та інші нормативно-правові акти [1].

Як вважають В.С. Куйбіда, В.А. Негода, В.В. Толкованов, сучасна система територіального планування в Україні сформувалась на основі багаторічного досвіду, що розвивається, особливо останнім часом, згідно з вимогами Керівних принципів сталого просторового розвитку країн ЄС [2].

У 1983 році на черговій (шостій) конференції міністрів, відповідальних за просторове планування, шляхом прийняття Європейської Хартії регіонального (просторового) планування, були визначені концептуальні засади просторового планування в країнах ЄС. Фокус уваги у просторовому плануванні, за резолюцією міністрів, зміщується на людину та її добробут, а також на взаємостосунки людини з навколишнім середовищем.

Можемо вважати, що запорукою сталого просторового розвитку в Європейському Союзі є узгодження соціальних та економічних вимог в процесі землекористування з екосистемними функціями території.

Беручи до уваги сучасні зміни до законодавчої бази, введення нових понять та документації із просторового планування (містобудівної документації) в Україні, можемо робити висновки щодо впровадження досвіду Європейського Союзу, що стосується питань реалізації принципів просторового розвитку для просторового планування в Україні.

Розглядаючи просторове планування як реалізацію принципів просторового розвитку в країнах ЄС, варто згадати вагомий міжнародний документ, що є напрацьований Організацією Об’єднаних Націй, – дані досліджень та рекомендації щодо просторового планування як ключового інструменту розвитку ефективного управління.

Так, ООН рекомендує звертати особливу увагу на питання публічного управління просторовим плануванням. Акцентується увага, зокрема, на важливості відкритості, прозорості, уникнення можливої корупційної складової у системі управлінської діяльності. Узагальнюються принципи і механізми публічного управління у сфері просторового планування. Зокрема, пріоритетними принципами стають демократія, залученість (партисипація), інтеграція.

При здійснення просторового планування в Україні, вищезазначені принципи реалізовуються, зокрема, через розроблення концепцій інтегрованого розвитку територій (далі – Концепція). Концепція оцінюється з точки зору ефективного інструменту сталого розвитку територій, оскільки охоплює в собі всі сфери життєдіяльності окремих складників населених пунктів (міст, селищ, сіл), а також територіальних громад.

Концепція може бути інструментом, завдяки якому стане можливо аналізувати та синтезувати поняття не тільки про населений пункт, але й територіальну громаду і напрацьовувати шляхи стратегічного розвитку в єдиному документі.

Прикладом іншого міжнародного документа ЄС, схваленого міністрами, що відповідають за просторове планування, є Хартія «Міста Європи на шляху сталого розвитку», що була підписана у 2007 році, а у 2020 отримала своє продовження – Нову Лейпцизьку Хартію «Перетворююча сила міст для спільного блага». Варто зауважити, що Хартія «Міста Європи на шляху сталого розвитку» є ратифікованою і в Україні.

У Новій Лейпцизькій Хартії вагомими принципами просторового розвитку виділяють організацію співпраці муніципалітетів, громадськості та бізнес-активу міст і громад, що дасть вагомий поштовх для розвитку міського середовища.

Іншими принципами забезпечення ефективного просторового розвитку зазначаються прозорість муніципалітетів, а також активна громадянська позиція з боку містян. Виокремлюються питання збалансованого розвитку міст, що на думку міністрів-підписантів, можливо за рахунок здійснення сталого просторового планування, зокрема, на основі впровадження нових підходів до створення документації із просторового планування.

Узагальнюючи розглянуті нормативно-правові документи, які стосуються принципів просторового розвитку, що прийняті країнами Європейського Союзу, можемо виділити такі принципи: сталий розвиток, просторове планування та виважені рішення щодо розвитку територій, прозорість муніципалітетів, залученість (партисипація), взаємодія стейкхолдерів (влада-громадськість-бізнес).

Саме завдяки прийняттю нових законодавчих змін в Україні можемо простежувати відповідність принципів просторового розвитку, що прийняті країнами ЄС, в українських законодавчих документах.

Принцип сталого розвитку, просторового планування та виважених рішень щодо розвитку територій реалізуються в Україні завдяки розробленню комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад (документація із просторового планування).

Принцип залученості (партисипації), взаємодії стейкхолдерів (влада-громадськість-бізнес) – розроблення концепцій інтегрованого розвитку територіальних громад та окремих міст (населених пунктів).

Підсумовуючи вищевикладене, можемо вважати, що під час проведення реформи адміністративно-територіального устрою та децентралізації управління в Україні прийняті нові законодавчі акти, у яких простежуємо застосування принципів сталого просторового розвитку, які притаманні і для країн ЄС. Зокрема, введені нові законодавчі зміни, що регламентують окремі питання просторового планування в Україні, мають відбиток реалізації принципів просторового розвитку в країнах Європейського Союзу.

Ведучи мову про післявоєнну відбудову та (або) відновлення територій України, саме питання просторового планування територій можна вважати ключовим фактором сталого та успішного розвитку держави в цілому.

Незважаючи на окремі напрацювання сучасних українських науковців, наразі бракує системних досліджень просторового планування в Україні як реалізації принципів просторового розвитку в країнах ЄС, зокрема, у післявоєнному аспекті, що є вкрай актуальним на сьогодні. У глибинних дослідженнях післявоєнного аспекту просторового планування в Україні як реалізації принципів просторового розвитку в країнах ЄС полягає перспектива подальших наукових досліджень автора.

Список використаних джерел:

1. Огородник В.В., Маркіна М.І. Теоретичні аспекти публічного управління у сфері просторового планування на місцевому рівні. *Демократичне врядування*. 2021. № 28.
2. Куйбіда В.С., Негода В.А., Толкованов В.В. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи. Київ, 2009, 176 с.

Науменко О.М., к.політ.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

«СЕЛЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ» РЕКРУТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ УКРАЇНИ

Naumenko O. M., Ph.D., Associate Professor,
Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine

«SELECTIVE MECHANISM» OF ADMINISTRATIVE RECRUITMENT IN THE POST-WAR PUBLIC ADMINISTRATION OF UKRAINE

Abstract. *The problem of leadership in public administration is of particular importance for the post-war reconstruction of Ukraine. The reconstruction of Ukraine after the end of hostilities will pose a serious challenge and practical cases in the need for management specialists, which can be both foreign expats and our highly qualified employees with foreign education and international experience. The «selective mechanism» of managerial personnel recruitment will help practically solve the problems of managerial personnel.*

Проблема лідерства в державному управлінні є актуальною як в мирний час, так і в часи повоєнного стану в державному управлінні. Війна є водночас і виклик, і криза, і розвиток, – саме відповідальне політичне лідерство здатне прийняти та подолати всі виклики і загрози.

Застосування «механізму селекції» відбулося за Президента України П. Порошенка з кола іноземних представників влади і бізнесу з Грузії, Польщі, Естонії, Сполучених Штатів Америки, Литви. Задля ефективного розвитку країни на деякі міністерські посади було призначено трьох спеціалістів-іноземців, яким Президент України надав українське громадянство: Н. Яресько – міністр фінансів, радником якої був І. Міклош – словацький економіст та політик; А. Абромавичус – міністром економічного розвитку і торгівлі, що своїм радником призначив естонку Я. Мерило (у травні 2015 р. звільнилася з посади); О. Квіташвілі – міністр охорони здоров'я; Е. Згуладзе-Глуксманн – заступник міністра внутрішніх справ; Г. Гецадзе – заступник міністра юстиції; Д. Сакварелідзе – заступник генерального прокурора України; екпрезидента Грузії М. Саакашвілі – спершу головою Консультативної міжнародної ради реформ та водночас позаштатним радником Президента України, з 30 травня 2015 р. – головою Одеської обласної державної адміністрації, у листопаді 2016 р. якого було звільнено із займаних посад Президентом України П. Порошенком. Зокрема, з 7 травня 2020 – 27 вересня 2021 рр. М. Саакашвілі за Президента В. Зеленського був Головою Виконавчого комітету Національної ради реформ України.

Рекрутування іноземців до української управлінської еліти свідчило про відсутність в оточенні Президента належної кількості кандидатів на ключові управлінські посади в уряді, на яких можна покластися в реалізації програми розвитку країни. З іншого боку, позитивним для країни було реформування державного сектору та перейняття іноземного досвіду управління, запровадження нових методів ефективного управління в державному будівництві і механізмів боротьби з корупцією. Призначення управлінців-іноземців здійснювалося лобістськими методами за підтримки МВФ, США і інших донорів, що шукали надійних контролерів щодо розподілу фінансової допомоги, яку вони надавали Україні.

У результаті ефективність дії «селективного механізму» рекрутування управлінських кадрів не спрацювала, оскільки на початку травня 2016 р. подали у відставку всі три міністри-іноземці. За власним бажанням звільнилися: заступник міністра внутрішніх справ Е. Згуладзе, заступник голови Одеської ОДА О. Боровик і М. Гайдар, та Генеральний прокурор України В. Шокін звільнив свого першого заступника Д. Саквалерідзе. Усіх іноземних технократів призначали на посади відповідно до їх професійних якостей та успіхів.

На зміну грузинам-іноземцям прийшли польсько-словацькі реформатори: автор «польського економічного чуда», колишній віце-прем'єр-міністр Польщі Л. Бальцерович, колишній віце-прем'єр-міністр і міністр фінансів

Словаччини І. Міклош, екс-голова МВС Польщі Є. Міллер, екс-депутат сейму М. Чех. Керівні посади українських державних підприємств очолювали: екс-президент РКР Carco В. Бальчун – ПАТ «Укрзалізниця», менеджер американського офісу аудиторської компанії KPMG І. Смілянський – УДППЗ «Укрпошта» [1, с. 134–136].

У післявоєнний період перед українською державою постане питання про впровадження нової системи державного управління, коли вже припиняться активні бойові дії, але стандартні мирні процедури не в змозі будуть дати швидкого та ефективного вирішення поствоєнних проблем. Воєнні руйнування необхідно застосувати як можливість щодо вирішення старих проблем суспільства, що надає унікальне вікно можливостей. В. Зеленський створить «команду переможців», яка матиме високу довіру суспільства та зможе здійснити комплекс необхідних реформ та вдосконалити систему державного управління [2].

Поліпшенням післявоєнного державного управління може стати запрошення на керівні посади як в уряді, так і в галузевій сфері, фахівців-іноземців з відповідним професійним досвідом та фахівців з іноземною освітою. У цифрових рішеннях для систематизації процесів відновлення однією з проблем є те, що створення системи призведе до збільшення роботи державних службовців в контролі і обліку, що стане причиною саботування процесу простими виконавцями. Цифровим рішення пропонується навчання державних службовців для роботи в системі та залучення нових фахівців в обслуговуванні інтегрованої платформи [3, с. 25].

В Україні діє асоціація «Професійний уряд України» (Professional Government Association), яка створена у 2014 р. та є значним об’єднанням українців-випускників західних університетів, що нараховує на сьогодні близько 300 членів. Метою асоціації є підвищення якості і ефективності управління в Україні шляхами залучення кваліфікованих фахівців до державного управління. Як зазначає голова правління асоціації К. Лісничий, що пропозиція парламенту ввести «стелю» зарплат для держслужбовців позбавить державу тих кадрів, які вона самостійно виростила і які покликані бути на сьогодні провідниками євроінтеграції. Це рішення спричинить негативний вплив на якість державного управління.

Подібна дискусія щодо підвищення заробітних плат державному сектору розпочалася після Революції Гідності, через брак у державному управлінні кадрів та нових спеціалістів із закордонною освітою, знаннями іноземних мов та досвідом роботи в інших сферах, які були готові долучитися до розбудови країни.

На сьогодні важливою є підготовка людей до відновлення країни після Перемоги, тому держава повинна ініціювати програми задля стимулювання людей та потенційних держслужбовців до повернення в країну. Першочерговими є значні онлайн/офлайн-програми з розбудови, що орієнтуються на повернення в Україну людей з доданою вартістю у формі

західної освіти, знанням мов та передового світового досвіду. Люди з якісною іноземною освітою, що на сьогодні працюють закордоном, можуть бути зацікавлені у вкладанні декількох років свого життя в таку амбіційну ціль як розбудова країни [4].

У проблемі повоєнного державного управління та лідерства Україна матиме багато кейсів. Варто відзначити, що система заробітної плати має стимулювати державних службовців до професійного зростання та відповідати кваліфікації працівника йі обсягу його відповідальності. Ефективність дії «селективного механізму» покаже час та запит у державному управлінні як іноземних експатів, так і наших висококваліфікованих працівників з іноземною освітою та міжнародним досвідом.

Список використаних джерел:

1. Науменко О. М. Механізми рекрутування у політико-управлінську еліту України в умовах незалежності: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2016. 237 с.
2. Попов І. Державне управління в особливий період. *Українська правда* : вебсайт. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/popov/62666c5c3321d/ (дата звернення: 21.05.2023).
3. Шаповал Н., Федосеєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. KSE Institute. GIZ. 2022. 28 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf (дата звернення: 21.05.2023).
4. Лісничий К. Обмеження зарплат держслужбовцям – помилка, яка призведе до негативних наслідків. Позиція правління «Професійного Уряду України». *Журнал Forbes Ukraine* : веб-сайт. URL: https://forbes.ua/money/obmezhennya-zarplat-derzhsluzhbovtsyam-pomilka-yaka-prizvede-do-negativnikh-naslidkiv-pozitsiya-pravlinnya-profesiynogo-uryadu-ukraini-14042023-13068 (дата звернення: 21.05.2023).

Слєсар Т.М., к.е.н., доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Київ, Україна
Аврамчук Л.А., к.е.н, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Київ, Україна

ПІСЛЯВОЄННИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Sliesar T.M., Ph.D., Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
Avramchuk L.A., Ph.D., Associate Professor,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

POST-WAR DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Abstract*. In Ukraine, the agricultural sector is a key sector of the economy. Its development depends on the agrarian policy carried out by state authorities. During the war started by russia, the agricultural sector has suffered enormous losses: material and physical. The current state requires research to form a market environment on a global scale. Agricultural sectors provide raw materials for the food industry, and a number of other industriesin particular, textile. The development of the agricultural sector of Ukraine depends on domestic and external demand.*

Аграрний сектор – один з ключових секторів економіки не лише України. Його розвиток залежить від науково обґрунтованої, конструктивної та цілеспрямованої аграрної політики. Формування і реалізація аграрної політики – прерогатива державних органів влади, які мають забезпечити функціонування всіх складових ринкового середовища. Дослідженням об'єктів аграрної політики передбачені їх структурні елементи: сільськогосподарські, агропромислові, продовольчі та зовнішньоекономічні [3, с.73]

Загальні аспекти розвитку аграрного сектору знайшли своє відображення в працях В. Андрійчука, О. Бородіної, А. Діброви [1, с.8-14], П. Гайдуцького, Т. Зінчук [2, с.78-85], С. Кваші, П. Саблука та ряду інших науковців.

Війна в Україні призвела до масштабних руйнувань інфраструктури і природного середовища, що передбачає довгострокові наслідки для українського народу та економіки країни. Майже 300 000 гектарів лісу було пошкоджено або знищено російськими загарбниками. За період війни житловому комплексу та інфраструктурі завдано збитків більш як на 100 мільярдів доларів. Також значної шкоди завдано земельним угіддям, як на окупованій території, так і на прилеглих до неї територіях.

Тому модернізація української економіки та інфраструктури в післявоєнний період шляхом підтримки та розвитку природних екосистем створить переваги для української економіки та суспільства.

В Україні з 24 лютого 2022 року на новий рівень актуальності та інтенсивності вийшли євроінтеграційні процеси, що завершилось 23 червня 2022 року наданням Україні статусу кандидата в члени Європейського Союзу. Це вимагає приділення особливої уваги оперативному наближенню всіх політичних і законодавчих аспектів нормам та правилам ЄС.

Україна має стати центром продовольчої безпеки та виробником екологічних продуктів, що забезпечить національна платформа продовольчої безпеки, яка розроблена та впроваджується Держпродспоживслужбою за підтримки Офісу Президента України, Міністерства економіки, Міністерства цифрової трансформації, Міністерства інфраструктури та Міністерства аграрної політики та продовольства України. У військовий час платформа продовольчої безпеки допомагає задовольняти потреби місцевих громад в продуктах харчування.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну серйозно підірвало продовольчу безпеку світу з різних сторін. Війна спричинила зміну світових торговельних потоків. Головні імпортери української пшениці (Індонезія, Туреччина, Бангладеш, Марокко, Єгипет і Туніс) змінили джерело її надходження через малі поставки української пшениці на світовий ринок в зв'язку з блокадою морських портів.

В Україні передбачається інтеграція економічних інтересів глобальних лідерів: США, Великої Британії, Польщі, Канади, Німеччини, Франції, Китаю, Японії, Індії, СА, ОАЕ, Бразилії, ПАР та ряду африканських країн.

Спільна аграрна політика ЄС традиційно зосереджена на підтримці гарантованого мінімального доходу сільськогосподарських підприємств і прив'язана до 1га, що запроваджується і в Україні.

Сфера фінансування потребує більш детального GAP-аналізу. На основі пропонованого аналізу буде опрацьовуватись окрема дорожня карта, що сприятиме наближенню систем бюджетного фінансування України та ЄС.

У розвитку аграрного сектору провідну роль відіграватиме аграрна політика України й національне законодавство, що регулюватиме сільськогосподарську діяльність та виробництво продуктів харчування.

По-перше, це обумовлено провідною роллю аграрного сектору як галузі національної економіки України, яка забезпечує левову частку експортних надходжень та відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки ряду країн світу.

По-друге, спільна аграрна політика, безумовно, відіграє ключову роль у формуванні спільного внутрішнього ринку країн ЄС.

Успіх євроінтеграції залежатиме від швидкості і якості гармонізації аграрної політики України та ЄС.

Список використаних джерел:

1. Аграрна політика: *навчальний посібник* / С.М. Кваша, А.Д. Діброва, О.В. Жемойда. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 388 с.
2. Зінчук, Т. О. Сучасна парадигма Спільної аграрної політики ЄС як протидія глобальним викликам та дезінтеграції. *Економіка АПК.* 2017. № 10. С. 8-85.
3. Хорунжий М.Й. Аграрна політика. *Підручник*. К.: КНЕУ, 2010. С. 73.

Солоненко Ю.В., к.е.н., доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Вінниця, Україна
Ельхаддад А.А., здобувач вищої освіти,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Вінниця, Україна

СТАН ТА РОЗВИТОК СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ

Solonenko Yuliia, Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor,
Vasyl' Stus Donetsk National University
Elkhaddad Amalia, student,
Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

THE STATE AND DEVELOPMENT OF STARTUPS IN UKRAINE

Abstract. *The paper addresses the impact of startups on economic development, particularly in the case of Ukraine. Startups are known to create new jobs, attract investments, improve living standards, and develop infrastructure, as well as facilitate the development of new technologies and inventions that can transform our way of life and work.*

The purpose of this paper is to investigate the current state of startups in Ukraine and identify potential paths for their development. The study highlights the significant potential of the startup industry in Ukraine. However, the paper also identifies several issues that hinder the development of the startup industry in Ukraine, such as the lack of sufficient and accessible funding, inadequate investment, and bureaucratic obstacles.

The paper discusses various initiatives and programs that support the Ukrainian startup industry, including government funding programs, private investment funds, and specialized accelerators and incubators. Overall, the study aims to provide insights into the current state of the Ukrainian startup industry and possible ways to foster its growth.

Стартапи впливають на економічний розвиток країн, оскільки створюють нові робочі місця, залучають інвестиції, підвищують рівень життя населення та розвивають інфраструктуру. Стартапи сприяють розвитку нових технологій та винаходів, які можуть змінити наш спосіб життя та роботи.

Стартап-індустрія в Україні перебуває в стадії активного розвитку. Зростання популярності стартапів спонукає до збільшення конкуренції на ринку, що, з одного боку, сприяє розвитку та інноваціям, а з іншого – змушує стартапи бути більш гнучкими та ефективними, щоб вижити в умовах конкуренції, особливо на міжнародному ринку.

Проблеми та шляхи розвитку стартапів описані та досліджені багатьма українськими та закордонними вченими-економістами, зокрема, такими як: С. Бланк, А. Парабеллум, А. Пугачев, А. Касич та А. Джура, В. Колесник, О. Гавриш, В. Дергачова, М. Кравченко та багато інших.

Стартап-індустрія в Україні становить значний потенціал для розвитку економіки країни. За 2022 рік українські стартапи заробили більше, ніж за рік до повномасштабної війни. У 2022 році українські стартапи отримали понад $6 млрд доходу, а це на $542 млн більше, ніж у 2021 році, що свідчить про значний рівень зацікавленості українців у створенні власного бізнесу, навіть незважаючи на ситуацію в країні, яка склалась на сьогоднішній день [2].

Серед головних проблем, які стримують розвиток стартап-індустрії в Україні, можна виділити відсутність досить широкого та доступного фінансування для стартапів, недостатній рівень інвестицій та бюрократичні перешкоди.

В Україні діють програми та ініціативи, спрямовані на підтримку стартап-індустрії, зокрема, державні програми фінансування, приватні інвестиційні фонди, а також спеціалізовані акселератори та інкубатори. Проаналізуємо найуспішніші українські стартапи на Kickstarter (табл.1):

Таблиця 1. Найуспішніші українські стартапи

Назва	**Опис**	**Інвестиції,**
	EnjoyTheWood – український сімейний стартап Ігоря та Марини Фостенків з міста Ірпінь із виготовлення 3D-карт світу з дерева. Компанія продає декоративні вироби з дерева в 72 країнах світу. Це вже їхня третя компанія на Kickstarter та поки що найуспішніша.	
	Стартап заснували розробники із Запоріжжя. Вони створили першу фотокамеру у світі з переробленого картону та двох лінз у ретростилі та запустили кампанію на Kickstarter. Їхній винахід створив справжній фурор на краудфандинговій платформі та зібрав інвестицій на понад $ 377 000 з $ 15 000 заявлених на старті.	
	Український стартап Concepter двічі виходив на Kickstarter із проєктом iblazr. Iblazr – це LED-ліхтарик для мобільних пристроїв із синхронізацією через Bluetooth. Його створили українські розробники в Києві, а масове виробництво запустили в Китаї.	
	Гігантські в’язані речі киянки Анни Мариненко дуже швидко підкорили користувачів Kickstarter. Пледи та шарфи з вовни мериноса зв’язані не спицями, а руками під брендом Ohhio.	
	Проєкт харків’янина Романа Ландика за 30 днів зібрав $ 185 000 з стартових $ 30 000. Verum – це навушники для аудіофілів з унікальною, за словами творця, технологією відтворення звуку.	

Складено авторами за джерелом [3]

Однією з головних переваг стартап-індустрії в Україні є низькі витрати на розробку та запуск продукту в порівнянні з розвинутими країнами світу. Тому стартап-компанії в Україні мають потенціал стати конкурентоспроможними на міжнародному ринку та привернути іноземних інвесторів, що вже роблять і на сьогодні.

Розвиток стартапів в Україні потребує комплексної підтримки з боку держави та приватного сектору. Визначимо можливі шляхи розвитку стартапів в Україні:

- створення сприятливої бізнес-екосистеми: створення інкубаторів, акселераторів та коучингових програм, що надають стартапам підтримку, доступ до ресурсів та інвесторі;
- підтримка інвестицій: держава може створити інвестиційні фонди, які надаватимуть фінансову підтримку молодим компаніям, а також зменшити податковий тягар для стартапів;
- розвиток технологічних кластерів: сприяння створенню кластерів стартапів, що сприятиме обміну досвідом, взаємодії з потенційними клієнтами та інвесторами;
- розвиток інфраструктури: створення інноваційних технопарків, які мають необхідну інфраструктуру та зручне розташування для розвитку бізнесу, може сприяти розвитку стартапів.

Загалом, успішний розвиток стартапів в Україні залежить від комплексної підтримки з боку держави, приватного сектору та співпраці між ними.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що стан та розвиток стартапів в Україні є перспективним та має потенціал для подальшого зростання. На сьогодні стартапи в Україні успішно розвиваються в різних галузях та приносять колосальний успіх для українських підприємців.

Наразі Україна перебуває на стадії активного розвитку стартап-екосистеми. Кількість стартапів, що створюються в Україні, зростає, а національні та міжнародні конкурси та програми підтримки стартапів допомагають українським стартапам залучати фінансування та розвиватися.

Проте українські стартапи ще не досягли рівня своїх конкурентів з розвинених країн, існує проблема зі залученням достатнього фінансування та забезпеченням належних умов для розвитку бізнесу. Уряд та бізнес-спільнота повинні співпрацювати та забезпечити необхідну підтримку стартапів на всіх етапах їхнього розвитку. Для подальшого розвитку стартап-екосистеми України необхідно звернути увагу на ці проблеми та забезпечити належні умови для розвитку стартап-компаній.

Список використанних джерел:

1. Р. К. Федоров. Стан та основні напрями розвитку стартапів в Україні. *Ефективна економіка.* 2021. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/202.pdf

2. Офіційний Блоґ - Google Україна. URL: https://ukraine.googleblog.com/2023/04/google-for-startups-ukraine-support-fund.html
3. Топ-5 найуспішніших українських стартапів на Kickstarter. URL: https://ucucfe.com.ua/top-5-najuspishnishyh-ukrayinskyh-startapiv-na-kickstarter/
4. Скорик Г. І., Недошитко А. А. Розвиток стартапів в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2021. № 6. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/01/en-2021-6t1-13.pdf

Ясенко С., к. тех. наук,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна
Дерев'янко В., к. тех. наук,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
Київ, Україна

РОЗ'ЯСНЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛЕЙ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ВІДОМИХ МОДЕЛЕЙ

Yasenko Serhii, Ph.D.,
National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine
Derevianko Viktor, Ph.D.,
National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine

CLARIFICATION OF APPROACHES TO DEFINING THE ROLES AND RESPONSIBILITIES OF MANAGEMENT ENTITIES OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR OF UKRAINE BASED ON KNOWN MODELS

Abstract. *In the work, on the basis of known business models, an analysis of known approaches to the distribution of responsibility between the central state authorities of the security and defense sector of Ukraine was made. The basis for the analysis was the "Corporate Center" model and a slightly modified IDEF0 process model. The results of the analysis show discrepancies between the two most well-known approaches to the distribution of powers between authorities in Ukraine. And also, they make it possible to understand the reasons for the conflict of interests between individual subjects of defense activity.*

Під час опису організаційних систем або їх елементів (перш за все діяльності) фахівці з організаційного менеджменту часто користуються

типовими моделями, але слід зважати на те, що динаміка появи таких моделей значно виросла. Інколи повністю змінюючи саме поняття “типовий”. До таких широко вживаних моделей можна зарахувати:

“Модель корпоративного центру” [1];

“Корпоративна архітектура та архітектурний цикл”[2];

“Онтологічні моделі”[3];

різні “бізнес-моделі”[4] та моделі бізнес-процесів (процесів діяльності) [5].

Відповідно до поширеної моделі, що запропонована фахівцями McKinsey (Макс Лендберг, Роджер Моррисон, Натаніель Фут, Девід Хенслі), виділяють чотири типові ролі корпоративного центру: “Оператор”, “Стратегічний контролер”, “Стратегічний архітектор”, “Фінансовий холдинг” (див. Рис. 1). Особливостями цих ролей є таке:

“Оператор” — очолює розроблення й реалізацію стратегій у підрозділах (підпорядкованих організаціях);

“Стратегічний контролер” — контролює технічну/операційну обґрунтованість бізнес-стратегій, розроблених підрозділами, і розподіляє ресурси між ними;

“Стратегічний архітектор” — розробляє стратегічне бачення корпоративного майбутнього та визначає напрямок розвитку окремих бізнес-одиниць; за результатами аналізу стратегій, розроблених бізнес-одиницями, розподіляє ресурси між ними; пропонує/затверджує інвестиційні програми та виведення ресурсів (бюджетування);

“Фінансовий холдинг” — приймає ключові рішення щодо бюджетування.

Рисунок 1. Ролі корпоративного центру (складено авторами на основі [1]).

З іншого боку, в Україні, відповідно до адміністративної реформи 2010 року і Закону України “Про центральні органи виконавчої влади”, прийнята модель за якої можна вважати, що профільне міністерство відіграє роль “Стратегічного архітектора” як орган, що формує й управляє державною політикою за визначеним напрямком. Відповідно до реформи центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) виконавчі інститути повинні бути поділені на установи за функціоналом та процесами, які їм будуть відповідати, а саме:

1) міністерства – формують і управляють політикою;

2) служби – надають державні послуги громадянам та юридичним особам (ліцензування, перевірки та аудити, довідки, тощо), наприклад Державіаслужба, Держслужба експортного контролю тощо;

3) агентства (агенції) – управляють державним майном і надають послуги юридичним особам щодо державної власності, розробляють і реалізують стратегію (Національне космічне агентство України, Агентство автомобільних доріг України, Державне агентство резерву України).

Вказане реформування відповідає принципам організації роботи органів виконавчої влади Європейського союзу, а отже, є актуальним і на сьогодні.

Розглянемо роль і місце процесів оборонного менеджменту на загальній діаграмі діяльності (див. Рис. 2).

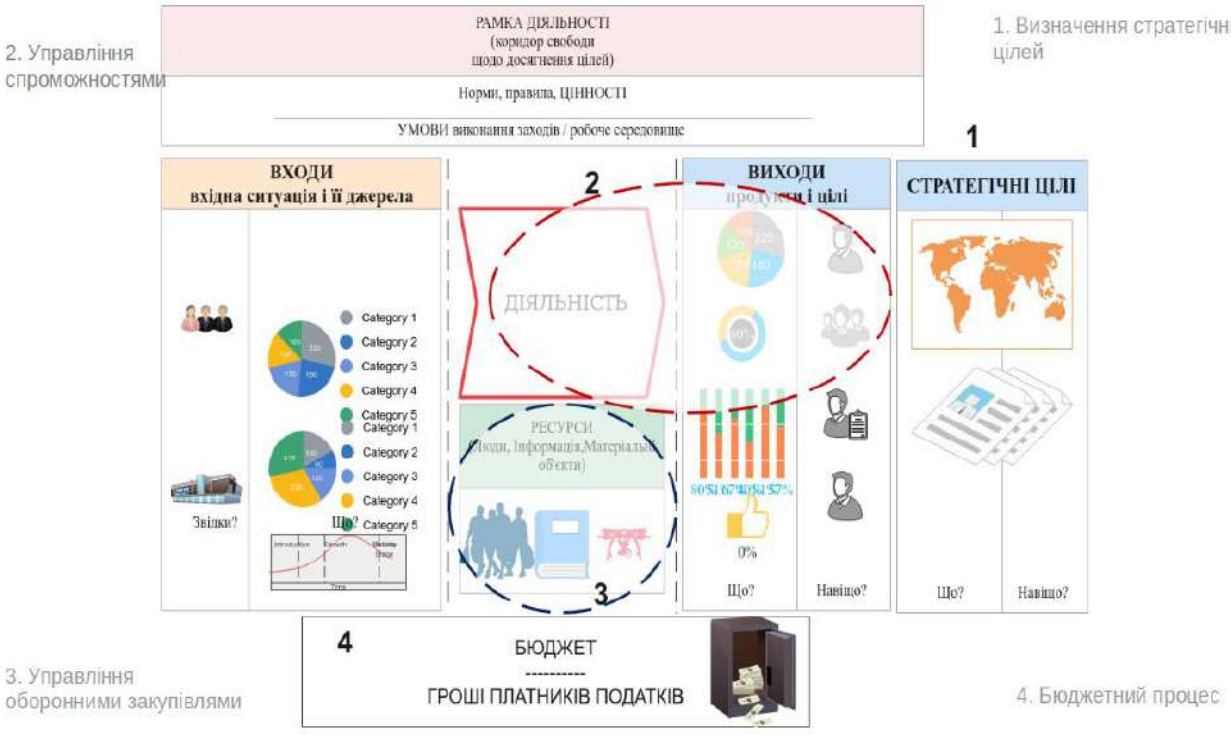

Рисунок 2. Загальна схема діяльності з зазначенням місця процесів оборонного менеджменту (складено авторами).

На схемі видно, що визначення стратегічних цілей та бюджетний процес (разом відповідають процесу PPBE, що прийнятий у країнах-партнерах) становлять зовнішній контур управління. Управління спроможностями (формування та реалізація) та управління ресурсами можна зарахувати до внутрішнього контуру управління.

Якщо прийняти, що PPBE — зовнішній контур управління, то частіше розглядають два варіанти побудови внутрішнього контуру управління шляхом визначення ролей та відповідальності органів управління.

Варіант 1. З використанням моделей корпоративного центру та архітектурних моделей.

Особливості розподілу відповідальності між корпоративними центрами різного рівня можна показати за допомогою таблиці.

Таблиця 1. Основні завдання відповідно до ролі корпоративного центру та центрального органу влади

Роль корпоративного центру	**Основні завдання**	**Суб'єкт державної влади**
"Фінансовий холдинг" Корпоративний архітектор	Призначення керівників, надання фінансових ресурсів оцінювання (схвалення) архітектурних рішень (політик)	Президент Верховна Рада
"Стратегічний архітектор" Архітектор основних процесів	Розроблення спільної концепції/політик Організація взаємодії під час формування й узгодження стратегій	Міністерство оборони
"Стратегічний контролер" Архітектор рішень	Формування об'єднаної стратегії Нагляд за формуванням і реалізацією часткових стратегій/моніторинг/ контроль	Головнокоманду вач ЗС України
"Оператор" Реалізатор рішень	Формування власних стратегій Формування планів та їх виконання	Види (окремі роди) військ (сил), об'єднані сили (їх командування), ІССБО, агентства та служби

Той самий розподіл відповідальності можна показати графічно (див. Рисунок 3).

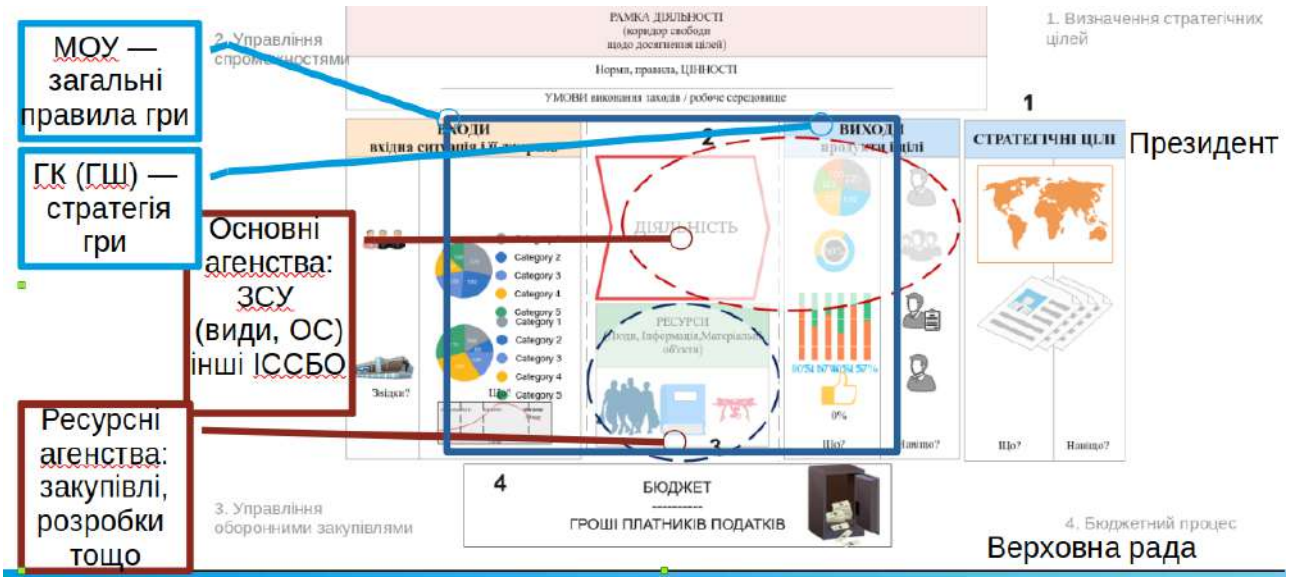

Рисунок 3. Графічна модель розподілу відповідальності між органами влади за Варіантом 1 (складено авторами)

Представлений варіант розподілу відповідальності, як правило, зрозумілий нашим стратегічним партнерам. Чогось подібного вони й очікують. У такій моделі є питання формування єдиних політик сектору оборони, узгодженої стратегії щодо розвитку компонентів цього сектору та виконавців такої стратегії. Цікавою особливістю, незвичною для фахівців оборонного сектору України, є те, що до “Основних агентств” оборонного сектору повинні належати Збройні Сили України, елементи сил інших складників Сил безпеки та оборони (Національна гвардія та інші підрозділи зі сфери управління Міністерства внутрішніх справ, окремі підрозділи Служби безпеки України, центральних та місцевих органів управління, служби, які надають державні послуги (метеослужба, топогеодезична служба, ветеринарна служба тощо). До так званих “Ресурсних агентств” можна зарахувати агентства щодо закупівлі оборонної продукції, досліджень, землевпорядкування, освітньої сфери тощо.

Варіант 2 частіше є основою дискусії всередині України і передбачає просте формулювання: Збройні Сили України здійснюють відбиття збройної агресії та іншу військову діяльність, а Міністерство оборони України відповідає за забезпечення Збройних Сил України ресурсами. Такий підхід не передбачає ніяких агентств (окрім, як завуальовано — ЗС України). Міністерство самостійно здійснює більшу частину завдань щодо ресурсного забезпечення, питання формування та управління політиками відходять на другий план. За Варіанта 2 є внутрішній конфлікт інтересів Міністерства оборони відносно встановлення правил гри та їх виконання (відповідно і “корупційні скандали”), а також конфлікт інтересів між Збройними Силами України та Міністерством оборони України за провідну роль та ресурси (див. Рисунок 4).

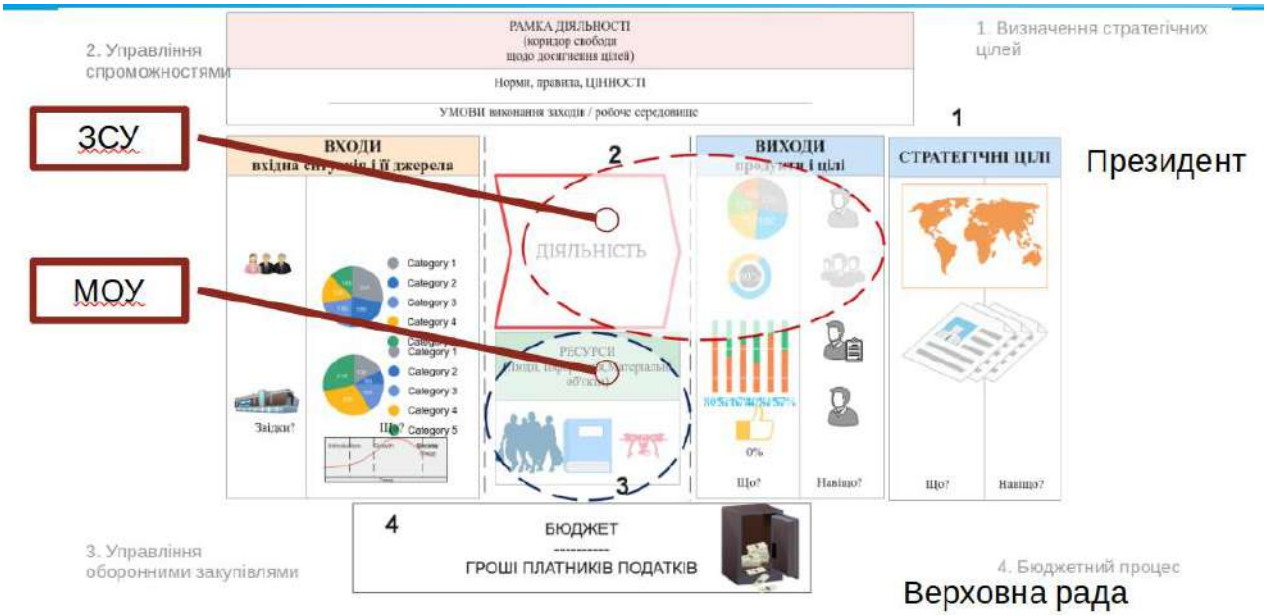

Рисунок 4. Графічна модель розподілу відповідальності за Варіантом 2 (складено авторами)

Висновки. Використання відомих бізнес-моделей дозволяє мінімізувати ризики виникнення конфліктів між органами влади щодо розподілу відповідальності шляхом описання базових елементів таких моделей для конкретного органу та розроблення інформаційних матеріалів для зацікавлених сторін. Упровадження процесного підходу до управління дозволяє покращити організацію координації та взаємодії, а також мінімізувати ризик невиконання попередньо прийнятих рішень.

Список використаних джерел:

Berlin, Heidelberg : Springer Berlin Heidelberg, 2011. ISBN 978-3-642-24849-8. P. 131–146.

4. Смерічевський С. Ф., Клімова О. І. Business model canvas як універсальна концепція управління бізнесом компанії. *Інвестиції: практика та досвід*.

Наукове видання

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ. КРАЇНИ БАЛТІЇ – УКРАЇНА: ЄДНІСТЬ, ПІДТРИМКА, ПЕРЕМОГА

Збірник наукових праць

Видано в авторській редакції

Підписано до друку 05.06.2023. Формат 60×84/8
Друк. арк. 17,12. Зам. № 23-5790
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
03680, Україна, м. Київ, пр. Берестейський, 54/1
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, №235 від 07.11.2000)
E-mail: litera_kneu@ukr.net